

INFORMACIJSKA DRUŽBA

Zbornik 26. mednarodne multikonference

Zvezek F

INFORMATION SOCIETY

Proceedings of the 26th International Multiconference

Volume F

Demografske in družinske analize

Demographic and Family Analyses

Uredniki • Editors:

Janez Malacič, Mari Jože Osredkar, Matjaž Gams

9. oktober 2023 | Ljubljana, Slovenija • 9 October 2023 | Ljubljana, Slovenia

IS2023

Zbornik 26. mednarodne multikonference
INFORMACIJSKA DRUŽBA – IS 2023
Zvezek F

Proceedings of the 26th International Multiconference
INFORMATION SOCIETY – IS 2023
Volume F

Demografske in družinske analize
Demographic and Family Analyses

Uredniki / Editors

Janez Malačič, Mari Jože Osredkar, Matjaž Gams

<http://is.ijs.si>

9. oktober 2023 / 9 October 2023
Ljubljana, Slovenia

Uredniki:

Janez Malačič
Ekonomška fakulteta, Ljubljana

Mari Jože Osredkar
Teološka fakulteta Poljanska 4, 1000 Ljubljana

Matjaž Gams
Odsek za inteligentne sisteme, Institut »Jožef Stefan«, Ljubljana

Založnik: Institut »Jožef Stefan«, Ljubljana
Priprava zbornika: Mitja Lasič, Vesna Lasič, Mateja Mavrič
Oblikovanje naslovnice: Vesna Lasič

Dostop do e-publikacije:
<http://library.ijs.si/Stacks/Proceedings/InformationSociety>

Ljubljana, oktober 2023

Informacijska družba
ISSN 2630-371X

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani
[COBISS.SI-ID 169199875](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:si:coibiss-169199875)
ISBN 978-961-264-278-5 (PDF)

PREDGOVOR MULTIKONFERENCI INFORMACIJSKA DRUŽBA 2023

Šestindvajseta multikonferenca Informacijska družba se odvija v obdobju izjemnega razvoja za umetno inteligenco, računalništvo in informatiko, za celotno informacijsko družbo. Generativna umetna inteligenca je s programi kot ChatGPT dosegla izjemen napredek na poti k superinteligenci, k singularnosti in razcvetu človeške civilizacije. Uresničujejo se napovedi strokovnjakov, da bodo omenjena področja ključna za obstoj in razvoj človeštva, zato moramo pozornost usmeriti na njih, jih hitro uvesti v osnovno in srednje šolstvo in vsakdan posameznika in skupnosti.

Po drugi strani se poleg lažnih novic pojavljajo tudi lažne enciklopedije, lažne znanosti ter »ploščate Zemlje«, nadaljuje se zapostavljanje znanstvenih spoznanj, metod, zmanjševanje človekovih pravic in družbenih vrednot. Na vseh nas je, da izzive današnjice primerno obravnavamo, predvsem pa pomagamo pri uvajanju znanstvenih spoznanj in razčiščevanju zmot. Ena pogosto omenjanih v zadnjem letu je eksistencialna nevarnost umetne inteligence, ki naj bi ogrožala človeštvo tako kot jedrske vojne. Hkrati pa nihče ne poda vsaj za silo smiselnega scenarija, kako naj bi se to zgodilo – recimo, kako naj bi 100x pametnejši GPT ogrozil ljudi.

Letošnja konferenca poleg čisto tehnoloških izpostavlja pomembne integralne teme, kot so okolje, zdravstvo, politika depopulacije, ter rešitve, ki jih za skoraj vse probleme prinaša umetna inteligenca. V takšnem okolju je ključnega pomena poglobljena analiza in diskurz, ki lahko oblikujeta najboljše pristope k upravljanju in izkoriščanju tehnologij. Imamo veliko srečo, da gostimo vrsto izjernih mislecev, znanstvenikov in strokovnjakov, ki skupaj v delovnem in akademsko odprtem okolju prinašajo bogastvo znanja in dialoga. Verjamemo, da je njihova prisotnost in udeležba ključna za oblikovanje bolj inkluzivne, varne in trajnostne informacijske družbe. Za razcvet.

Letos smo v multikonferenco povezali deset odličnih neodvisnih konferenc, med njimi »Legende računalništva«, s katero postavljamo nov mehanizem promocije informacijske družbe. IS 2023 zajema okoli 160 predstavitev, povzetkov in referatov v okviru samostojnih konferenc in delavnic, skupaj pa se je konference udeležilo okrog 500 udeležencev. Prireditve so spremljale okrogle mize in razprave ter posebni dogodki, kot je svečana podelitev nagrad. Izbrani prispevki bodo izšli tudi v posebni številki revije Informatica (<http://www.informatica.si/>), ki se ponaša s 46-letno tradicijo odlične znanstvene revije. Multikonferenco Informacijska družba 2023 sestavljajo naslednje samostojne konference:

- Odkrivanje znanja in podatkovna središča
- Demografske in družinske analize
- Legende računalništva in informatike
- Konferenca o zdravi dolgoživosti
- Miti in resnice o varovanju okolja
- Mednarodna konferenca o prenosu tehnologij
- Digitalna vključenost v informacijski družbi – DIGIN 2023
- Slovenska konferenca o umetni inteligenci + DATASCIENCE
- Kognitivna znanost
- Vzgoja in izobraževanje v informacijski družbi
- Zaključna svečana prireditve konference

Soorganizatorji in podporniki konference so različne raziskovalne institucije in združenja, med njimi ACM Slovenija, SLAIS za umetno inteligenco, DKZ za kognitivno znanost in Inženirska akademija Slovenije (IAS). V imenu organizatorjev konference se zahvaljujemo združenjem in institucijam, še posebej pa udeležencem za njihove dragocene prispevke in priložnost, da z nami delijo svoje izkušnje o informacijski družbi. Zahvaljujemo se tudi recenzentom za njihovo pomoč pri recenziranju.

S podelitvijo nagrad, še posebej z nagrado Michie-Turing, se avtonomna stroka s področja opredeli do najbolj izstopajočih dosežkov. Nagrado Michie-Turing za izjemen življenjski prispevek k razvoju in promociji informacijske družbe je prejel prof. dr. Andrej Brodnik. Priznanje za dosežek leta pripada Benjaminu Bajdu za zlato medaljo na računalniški olimpijadi. »Informacijsko limono« za najmanj primerno informacijsko tematiko je prejela nekompatibilnost zdravstvenih sistemov v Sloveniji, »informacijsko jagodo« kot najboljšo potezo pa dobi ekipa RTV za portal dostopno.si. Čestitke nagrajencem!

Mojca Ciglarič, predsednica programskega odbora
Matjaž Gams, predsednik organizacijskega odbora

FOREWORD - INFORMATION SOCIETY 2023

The twenty-sixth Information Society multi-conference is taking place during a period of exceptional development for artificial intelligence, computing, and informatics, encompassing the entire information society. Generative artificial intelligence has made significant progress towards superintelligence, towards singularity, and the flourishing of human civilization with programs like ChatGPT. Experts' predictions are coming true, asserting that the mentioned fields are crucial for humanity's existence and development. Hence, we must direct our attention to them, swiftly integrating them into primary, secondary education, and the daily lives of individuals and communities.

On the other hand, alongside fake news, we witness the emergence of false encyclopaedias, pseudo-sciences, and flat Earth theories, along with the continuing neglect of scientific insights and methods, the diminishing of human rights, and societal values. It is upon all of us to appropriately address today's challenges, mainly assisting in the introduction of scientific knowledge and clearing up misconceptions. A frequently mentioned concern over the past year is the existential threat posed by artificial intelligence, supposedly endangering humanity as nuclear wars do. Yet, nobody provides a reasonably coherent scenario of how this might happen, say, how a 100x smarter GPT could endanger people.

This year's conference, besides purely technological aspects, highlights important integral themes like the environment, healthcare, depopulation policies, and solutions brought by artificial intelligence to almost all problems. In such an environment, in-depth analysis and discourse are crucial, shaping the best approaches to managing and exploiting technologies. We are fortunate to host a series of exceptional thinkers, scientists, and experts who bring a wealth of knowledge and dialogue in a collaborative and academically open environment. We believe their presence and participation are key to shaping a more inclusive, safe, and sustainable information society. For flourishing.

This year, we connected ten excellent independent conferences into the multi-conference, including "Legends of Computing", which introduces a new mechanism for promoting the information society. IS 2023 encompasses around 160 presentations, abstracts, and papers within standalone conferences and workshops. In total about 500 participants attended the conference. The event was accompanied by panel discussions, debates, and special events like the award ceremony. Selected contributions will also be published in a special issue of the journal *Informatica* (<http://www.informatica.si/>), boasting a 46-year tradition of being an excellent scientific journal. The Information Society 2023 multi-conference consists of the following independent conferences:

- Data Mining and Data Warehouse - SIKDD
- Demographic and Family Analysis
- Legends of Computing and Informatics
- Healthy Longevity Conference
- Myths and Truths about Environmental Protection
- International Conference on Technology Transfer
- Digital Inclusion in the Information Society - DIGIN 2023
- Slovenian Conference on Artificial Intelligence + DATASCIENCE
- Cognitive Science
- Education and Training in the Information Society
- Closing Conference Ceremony

Co-organizers and supporters of the conference include various research institutions and associations, among them ACM Slovenia, SLAIS for Artificial Intelligence, DKZ for Cognitive Science, and the Engineering Academy of Slovenia (IAS). On behalf of the conference organizers, we thank the associations and institutions, and especially the participants for their valuable contributions and the opportunity to share their experiences about the information society with us. We also thank the reviewers for their assistance in reviewing.

With the awarding of prizes, especially the Michie-Turing Award, the autonomous profession from the field identifies the most outstanding achievements. Prof. Dr. Andrej Brodnik received the Michie-Turing Award for his exceptional lifetime contribution to the development and promotion of the information society. The Achievement of the Year award goes to Benjamin Bajd, gold medal winner at the Computer Olympiad. The "Information Lemon" for the least appropriate information move was awarded to the incompatibility of information systems in the Slovenian healthcare, while the "Information Strawberry" for the best move goes to the RTV SLO team for portal dostopno.si. Congratulations to the winners!

Mojca Ciglarič, Chair of the Program Committee
Matjaž Gams, Chair of the Organizing Committee

KONFERENČNI ODBORI

CONFERENCE COMMITTEES

International Programme Committee

Vladimir Bajic, South Africa
Heiner Benking, Germany
Se Woo Cheon, South Korea
Howie Firth, UK
Olga Fomichova, Russia
Vladimir Fomichov, Russia
Vesna Hljuz Dobric, Croatia
Alfred Inselberg, Israel
Jay Liebowitz, USA
Huan Liu, Singapore
Henz Martin, Germany
Marcin Paprzycki, USA
Claude Sammut, Australia
Jiri Wiedermann, Czech Republic
Xindong Wu, USA
Yiming Ye, USA
Ning Zhong, USA
Wray Buntine, Australia
Bezalel Gavish, USA
Gal A. Kaminka, Israel
Mike Bain, Australia
Michela Milano, Italy
Derong Liu, Chicago, USA
Toby Walsh, Australia
Sergio Campos-Cordobes, Spain
Shabnam Farahmand, Finland
Sergio Crovella, Italy

Organizing Committee

Matjaž Gams, chair
Mitja Luštrek
Lana Zemljak
Vesna Koricki
Mitja Lasič
Blaž Mahnič
Mateja Mavrič

Programme Committee

Mojca Ciglarič, chair
Bojan Orel
Franc Solina
Viljan Mahnič
Cene Bavec
Tomaž Kalin
Jozsef Györköös
Tadej Bajd
Jaroslav Berce
Mojca Bernik
Marko Bohanec
Ivan Bratko
Andrej Brodnik
Dušan Caf
Saša Divjak
Tomaž Erjavec
Bogdan Filipič
Andrej Gams
Matjaž Gams
Mitja Luštrek
Marko Grobelnik
Nikola Guid

Marjan Heričko
Borka Jerman Blažič Džonova
Gorazd Kandus
Urban Kordeš
Marjan Krisper
Andrej Kuščer
Jadran Lenarčič
Borut Likar
Janez Malačič
Olga Markič
Dunja Mladenič
Franc Novak
Vladislav Rajkovič
Grega Repovš
Ivan Rozman
Niko Schlamberger
Stanko Strmčnik
Jurij Šilc
Jurij Tasič
Denis Trček
Andrej Ule
Boštjan Vilfan

Baldomir Zajc
Blaž Zupan
Boris Žemva
Leon Žlajpah
Niko Zimic
Rok Piltaver
Toma Strle
Tine Kolenik
Franci Pivec
Uroš Rajkovič
Borut Batagelj
Tomaž Ogrin
Aleš Ude
Bojan Blažica
Matjaž Kljun
Robert Blatnik
Erik Dovgan
Špela Stres
Anton Gradišek

KAZALO / TABLE OF CONTENTS

<i>Demografske in družinske analize / Demographic and Family Analysis</i>	1
PREDGOVOR / FOREWORD	3
PROGRAMSKI ODBORI / PROGRAMME COMMITTEES	4
Prehod od naravne k načrtovani rodnosti v Sloveniji: spremembe v tridesetih letih od leta 1991 do 2021 / Malačič Janez	5
Depopulacijska politika / Gams Matjaž.....	8
Izzivi materinstva v dobi instagrama / Kreš Barbara.....	13
Toward a more comprehensive measurement of men's and women's economic contributions / Istenič Tanja, Sambt Jože.....	17
Koncept spolnih vlog pri mladih odraslih / Cvetek Mateja	21
Demografija in bibliografija / Šercar Tvrtno, Šobot Pero	26
Trpeči člani človeške družbe / Osredkar Mari Jože	35
Problematična raba alkohola, težave v čustveni regulaciji in vloga spola / Simonič Barbara.....	40
Analiza selitvenih pričakovanj ameriških potrošnikov glede na njihovo starost / Frešer Blaž, Romih Dejan	46
Pomen verske in narodne vzgoje pri misijonskem delu frančiškanov med slovenskimi izseljenci v Egiptu v 19. in 20. stoletju / Trontelj Nik	50
Ali se otrok ne da kupiti? / Čepar Drago	57
Problematična raba alkohola, funkcionalnost v družini ter individualne težave / Pate Tanja	61
Demografske značilnosti zaposlenih v poklicih neotipljivega kapitala: primerjava javnih in zasebnih organizacij / Redek Tjaša, Farčnik Daša, Gorišek Aleš, Istenič Tanja	66
Predstavitev delnih rezultatov raziskave: ocena finančne toksičnosti pri bolnikih z rakom v Sloveniji / Skubic Marjeta, Vöröš Katja, Perhavec Andraž, Ratoša Ivica, Bavdaž Mojca, Došenovič Bonča Petra, Redek Tjaša, Logar Zobec Helena Barbara	70
Development of a Questionnaire on Financial toxicity for Cancer Patients in Slovenia / Vöröš Katja, Skubic Marjeta, Bavdaž Mojca, Ratoša Ivica, Došenovič Bonča Petra, Redek Tjaša, Logar Zobec Helena Barbara	74
The impact of cancer on individuals' career development / Redek Tjaša, Došenovič Bonča Petra, Bavdaž Mojca, Ratoša Ivica, Perhavec Andraž, Logar Zobec Helena Barbara, Skubic Marjeta, Vöröš Katja	78
Understanding financial barriers to the implementation of new technologies in Slovenian companies / Uršič Dejan, Bodlaj Mateja, Čater Barbara, Čater Tomaž, Redek Tjaša	82
Blaženje ekonomskega pritiska starajočega se prebivalstva z izboljševanjem izobrazbene strukture / Kelin Ema, Istenič Tanja, Sambt Jože	87
Telesna neaktivnost kot dejavnik tveganja za srčno-žilne bolezni po starostnih razredih / Pruš Daša, Paravlič Armin, Vodičar Janez, Došenovič Bonča Petra, Pahor Marko, Zalaznik Maja, Farčnik Daša	91
Analiza upokojitvenih pričakovanj ameriških potrošnikov glede na njihove demografske značilnosti / Romih Dejan, Frešer Blaž	94
<i>Indeks avtorjev / Author index</i>	99

Zbornik 26. mednarodne multikonference
INFORMACIJSKA DRUŽBA – IS 2023
Zvezek F

Proceedings of the 26th International Multiconference
INFORMATION SOCIETY – IS 2023
Volume F

Demografske in družinske analize
Demographic and Family Analyses

Uredniki / Editors

Janez Malačič, Mari Jože Osredkar, Matjaž Gams

<http://is.ijs.si>

9. oktober 2023 / 9 October 2023
Ljubljana, Slovenia

PREDGOVOR

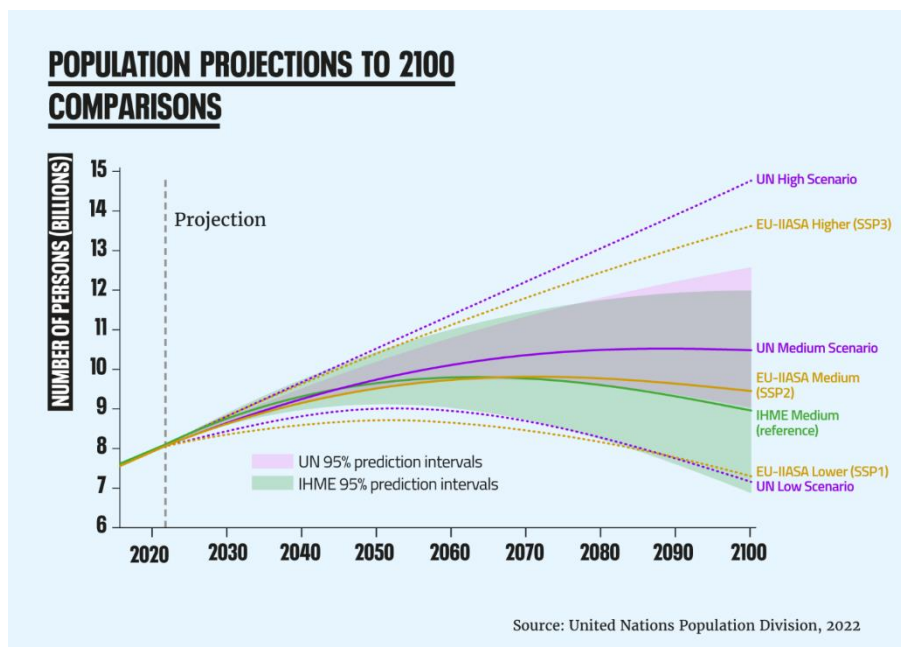
Dinamika svetovne populacije ostaja eden največjih izzivov, saj smo presegli 8 milijard ljudi, problemi pa se povečujejo. V Sloveniji in drugih delih Evrope se demografski, ekonomski in socialni pritiski kažejo predvsem skozi migracije in depopulacijo.

Depopulacija ni le demografski pojav, ampak tudi politični izziv. Slovenija, podobno kot mnoge evropske države, se sooča s posledicami nizke rodnosti in staranja prebivalstva, ki vplivata na delovno silo, socialno varnost in celotno faktorsko produktivnost in produktivnost dela. To se pogloblja z obsežnimi migracijami, ki pritiskajo na politične in socialne strukture v Evropi in ZDA.

Pritisk migracij izpostavlja potrebo po uravnoteženih in trajnostnih politikah, ki naslavljajo tako potrebe migracij kot tudi ohranjanje socialne in kulturne kohezije. Slovenija se, obkrožena z dinamičnimi migracijskimi tokovi, sooča s kompleksnostjo integracije priseljencev in ohranjanja nacionalne identitete.

V tem kontekstu postane razumevanje in upravljanje demografskih trendov še bolj pereče. Potreba po inovativnih rešitvah in prilagodljivih politikah, ki se odzivajo na spreminjajoče se demografsko okolje, ni bila nikoli večja. Z izmenjavo znanja, raziskav in strategij lahko oblikujemo učinkovite odzive na te izzive in spodbudimo trajnostni demografski razvoj.

V zborniku tega leta želimo prispevati k obsežni in poglobljeni razpravi o teh vprašanjih, s poudarkom na Sloveniji, Evropi in širšem globalnem kontekstu. Naš cilj je združiti strokovnjake, politike in družbo, da skupaj raziskujejo in razvijajo strategije za soočanje s kompleksnimi demografskimi izzivi današnjega časa.

Slika kaže rast svetovne populacije

Janez Malačič, Mari Osredkar, Jože Sambt in Matjaž Gams

PROGRAMSKI ODBOR / PROGRAMME COMMITTEE

Janez Malačič, predsednik

Mari Osredkar, sopredsednik

Matjaž Gams, organizator

Jože Sambt

Drago Čepar

Christian Gostečnik

Majda Černič Istenič

Boštjan Kerbler

Karin Kasesnik

Dušan Kidrič

Marko Krevs

Tomaž Merše

Janja Pečar

Janja Povhe

Jože Ramovš

Milivoja Šircelj

Petronela Vertot

Božidar Voljč

Prehod od naravne k načrtovani rodnoti v Sloveniji: spremembe v tridesetih letih od leta 1991 do 2021

The Transition from Natural to Planned Procreation in Slovenia: The Development in Three Decades from 1991 to 2021

Janez Malačič[†]

Ekonomski fakulteta

Univerza v Ljubljani

Ljubljana, Slovenija

janez.malacic@ef.uni-lj.si

POVZETEK

Prehod od naravne k načrtovani zakonski rodnoti je v Sloveniji potekal v skladu z modelom A.J. Coale-a in T.J. Trussell-a do 1990ih let. Raven načrtovanja teh rojstev pa je pri nas zaostajala ne le za Švedsko ampak tudi za Italijo. V obdobju 1991 – 2021 pa je prišlo do velikih sprememb starostno specifične rodnoti nasploh in zakonske rodnoti še posebej. Prišlo je do obsežnega prelaganja rojstev v višjo starost. Ta je bila lahko tudi deset ali več let višja. Zato smo morali na osnovi analize zakonske rodnoti v Sloveniji s pomočjo modela ameriških demografov zavrniti hipotezo, da se je načrtovanje zakonskih rojstev pri nas v obdobju 1991 – 2021 povečalo. Rezultat pa je bolj posledica odsotnosti predpostavk modela kot trdnosti ugotovitve o načrtovanju zakonskih rojstev v Sloveniji.

KLJUČNE BESEDE

Naravna rodnot, načrtovana zakonska rodnot, A.J. Coale, T.J. Trussell, model rodnoti, demografske spremembe, načrtovanje zakonskih rojstev

ABSTRACT

In Slovenia, the transition from natural to planned fertility had been developing in accordance with the A.J. Coale and T.J. Trussell model till the 1990s. However, the level of planning of marital fertility had been lower in the country than in Sweden and Italy. In the period from the year 1991 to the year 2021 the age-specific overall and marital fertility changed tremendously in the country. Huge postponement of the childbearing into higher age took place in Slovenia. Therefore, our empirical work has led to the rejection of the hypothesis that marital fertility planning has increased in the three decades studied. However, the result is more the consequence of the absence of

the basic assumptions of the model than the real changes of marital fertility planning in Slovenia in the studied period.

KEYWORDS

Natural fertility, planned marital fertility, A.J. Coale, T.J. Trussell, fertility model, demographic changes, planning of marital births

1 UVOD

Naravno rodnot prebivalstva lahko najbolj enostavno opredelimo kot rodnot prebivalstva, ki ne uporablja nobenih učinkovitih sredstev kontrole rojstev (Henry, 1976). V nasprotju z njo pa prebivalstvo, za katerega je značilna načrtovana rodnot, učinkovito uporablja različna sredstva za zavestno omejevanje rojstev. Naravna rodnot je prevladovala v tradicionalnem, načrtovana rodnot pa prevladuje v modernem režimu obnavljanja prebivalstva (Malačič, 2006, str.101). V obdobju demografskega prehoda, ki loči ta dva režima obnavljanja, se je hitro širila načrtovana rodnot. Kljub temu pa na ta proces ne smemo gledati kot na linearni, nemoten in izključno enosmerni proces. Zanj je značilnih veliko posebnosti. Zelo se razlikuje že med zakonsko in izven zakonsko rodnotjo. Prav tako pa lahko na osnovi zgodovinskih virov in arheoloških najdb ugotovimo, da so ljudje kot posamezniki, družine in družbene skupnosti v različnih krajih in različnih časih poskušali posegati v proces rodnoti. Pri tem so bili nekateri posegi tudi vsaj deloma učinkoviti in ravno to dela obnavljanje prebivalstva humano. Še posebej so se ljudje in družbe trudili kontrolirati izven zakonsko rodnot. Zato je primerno, da se pri raziskovanju prehoda od nenačrtovane k načrtovani rodnoti osredotočimo na zakonsko rodnot.

V tem besedilu bomo obravnavali samo delček zelo kompleksnega procesa uveljavljanja načrtovanja rodnoti na primeru slovenske zakonske rodnoti v obdobju od leta 1991 do leta 2021. Čeprav se na osnovi agregatnih podatkov o rodnoti zdi, da se je načrtovanje rodnoti v Sloveniji in v razvitih državah že razširilo na celotno družbo, takšnega sklepa ne smemo poenostavljeno in brez temeljitih raziskav sprejeti. Zato smo si pri našem raziskovanju postavili naslednjo hipotezo: »v

*Article Title Footnote needs to be captured as Title Note

†Author Footnote to be captured as Author Note

Permission to make digital or hard copies of part or all of this work for personal or classroom use is granted without fee provided that copies are not made or distributed for profit or commercial advantage and that copies bear this notice and the full citation on the first page. Copyrights for third-party components of this work must be honored. For all other uses, contact the owner/author(s).

Information Society 2023, 9–13 October 2023, Ljubljana, Slovenia

© 2023 Copyright held by the owner/author(s).

demografskem razvoju prebivalstev razvitih držav in med njimi tudi Slovenije postaja rodnost vse bolj načrtovana. To še posebej velja za zakonsko rodnost. Zato je osnovna hipoteza tega besedila, da se je načrtovanje zakonskih rojstev v Sloveniji v obdobju 1991 – 2021 povečalo.

Postavljeno hipotezo bomo v nadaljevanju analizirali in testirali s pomočjo demografskega modela, ki sta ga razvila pred okrog pol stoletja ameriška demografa A.J. Coale in T.J. Trussell (Coale A.J. and Trussell T.J., 1974). Zato bomo v naslednji točki prikazali osnovne značilnosti njunega modela. V tretji oziroma osrednji točki tega besedila bomo analizirali slovensko zakonsko rodnost v obdobju 1991 – 2021 s pomočjo parametrov modela ameriških demografov. Na koncu bomo podali sklepe raziskovanja in navedli uporabljeno literaturo in vire.

2 MODEL RODNOSTI AMERIŠKIH DEMOGRAFOV A.J COALE-a IN T.J-TRUSSELL-a

Coale in Trussell sta zgradila model na osnovi razlik med naravno in načrtovano rodnostjo ter ob upoštevanju, da se z demografskim razvojem vse bolj uveljavlja načrtovana rodnost. Velika večina prehoda med tema dvema oblikama rodnosti se je v razvitih državah dogodila v času demografskega prehoda. Za današnje svetovne demografske razmere pa lahko rečemo, da v manj razvitih delih sveta ta prehod še zmeraj zelo intenzivno poteka.

Osnovna ideja modela je, da je v procesu prehoda od naravne k načrtovani rodnosti mogoče napovedati način, na katerega se spreminja zakonska rodnost. Ta rodnost se bolj znižuje v višjih starostnih razredih. Njena oblika je odvisna od stopnje prehoda od naravne rodnosti, ki je določena zunaj modela, k vse bolj načrtovani rodnosti. To omogoča zgraditi model, ki bo prikazoval izredno široko paleto zelo različnih oblik in vrednosti zakonske rodnosti prebivalstev razvitih držav in držav v poznih fazah demografskega prehoda.

Avtorja sta izdelala naslednji model:

$$f_a = M * n_a * e^m * v_a$$

V modelu pomeni * množenje, a označuje starost, f_a je starostno specifična zakonska rodnost v razredu a ali a + n let, na je zunaj modela določena naravna rodnost in v_a eksterno določeno oddaljevanje zakonske rodnosti od naravne rodnosti. Za petletne starostne razrede od 20 – 24 do 45 – 49 so vrednosti na zaporedoma 0,460, 0,431, 0,396, 0,321, 0,167 in 0,024, za v_a pa 0,000, -0,316, -0,814, -1,048, -1,424 in -1,667 (navedeno po Malačič, 2006, str. 103). Starostno specifične vrednosti naravne rodnosti so izračunane kot povprečja za prebivalstva, za katera je zbral podatke L. Henry (Henry, 1961), starostno specifične vrednosti oddaljevanja zakonske od naravne vrednosti rodnosti pa sta izračunala Coale in Trussell ravno tako v obliki povprečij za 43 tipov zakonske rodnosti iz Demografskega letopisa OZN leta 1965.

Model ima parametra M in m. M kaže raven modela in je v osnovi multiplikator, ki določa raven krivulje modela na grafu. Drugi parameter m pa kaže raven kontrole rojstev. Njegova vrednost se giblje med 0,0 in 2,5. Vrednost 0 označuje naravno rodnost, vrednosti med 1,5 in 2,5 pa kažejo že zelo visoko stopnjo kontrole rojstev. Ob upoštevanju vsega navedenega lahko za vsako kombinacijo M in m izračunamo konkretno vrednost f_a . Naravna in zakonska rodnost sta enaki, ko je vrednost M enaka 1 in vrednost m enaka 0. Model je v praksi veliko širše uporaben, kot ga bomo uporabili v tem besedilu. Uporabljamo ga lahko za ocenjevanje starostno specifičnih stopenj rodnosti iz nepopolnih podatkov, letnih vrednosti iz petletnih podatkov, za izravnavanje ali popraviljanje podatkov o rodnosti ipd.

3 ANALIZA SLOVENSKE ZAKONSKE RODNOSTI V OBDOBJU 1991 – 2021

V obravnavanih treh desetletjih so se dogodile tektonske spremembe na področju sklepanja zakonskih zvez v Sloveniji. Osnovne značilnosti teh sprememb so veliko zmanjšanje števila sklenjenih zakonskih zvez, njihova velika nestabilnost, vse krajše povprečno trajanje in veliko povečanje števila izven zakonskih skupnosti. Pri tem so pravno gledano izven zakonske skupnosti skoraj v celoti izenačene z zakonskimi zvezami. S temi spremembami se tukaj ne bomo podrobneje ukvarjali. Povejmo le, da je glavni rezultat teh sprememb na področju rodnosti velik padec deleža živorojenih otrok v zakonski zvezi med vsemi živorojenimi v Sloveniji. Samo za ponazoritev navedimo, da je bil še leta 1991 delež rojstev v zakonski zvezi v Sloveniji še 73,6 %, v letih 2011 in 2021 pa je padel na 43,2 in 42,3 % zaporedoma (neobjavljeni podatki Zavoda za statistiko RS za leto 1991 in SISTAT).

Zakonsko rodnost v Sloveniji bomo analizirali s pomočjo modela ameriških demografov za leta 1991, 2011 in 2021. Rezultate analize za leto 1991 bomo povzeli po knjigi Demografija avtorja tega besedila. Izračune za leta 2011 in 2021 pa bomo prikazali v posebnih tabelah. Za izračun parametrov M in m potrebujemo starostno specifične stopnje zakonske rodnosti po petletnih starostnih razredih. Kot smo deloma že omenili, smo za leto 1991 uporabili neobjavljene podatke takratnega Zavoda za statistiko. Če jih tukaj navedemo za petletne starostne razrede od 15 – 19, ..., 45 – 49 let, so bile takratne vrednosti zaporedoma 0,456, 0,251, 0,117, 0,041, 0,013, 0,003 in 0,0002 (Malačič, 2006, str. 104).

Navedimo še obrazca za izračun parametrov M in m:

$$M = (f_{20-24} / n_{20-24})$$

Parameter m pa računamo po starostnih razredih in po obrazcu:

$$m_a = \log (f_a / (M * n_a)) / v_a$$

Za leto 1991 je bila vrednost parametra M 0,546, vrednost parametra m pa 1,016. Leta 1981 je bila vrednost m 0,831. Samo za primerjavo navedimo, da je bil m na Švedskem leta 1930 0,6,

leta 1960 pa 1,5 (Malačič, 2006, str. 103). V sosednji Italiji je znašal m leta 1971 kar 1,235. Pri tem so vrednosti m izračunane kot povprečja iz vrednosti v starostnih razredih.

Povprečne vrednosti parametra m za Slovenijo do leta 1991 kažejo običajen in pričakovan razvoj za državo na slovenski ravni razvitosti. Vendar je bila raven kontrole zakonske rodnosti v Sloveniji v drugi polovici dvajsetega stoletja ne le precej nižja kot v Švedski, ampak tudi znatno nižja kot v Italiji. Takšne razmere so bile posledica specifičnosti sklepanja zakonskih zvez v Sloveniji in vse večjega naraščanja števila izven zakonskih skupnosti, ki se je v Sloveniji začelo v zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja.

Poglejmo sedaj, kaj se je dogajalo v Sloveniji s starostno specifičnimi vrednostmi parametra m in na njihovi osnovi izračunanim povprečjem za obravnavano leto v letih 2011 in 2021. Vsi potrebni podatki in računski postopki za izračun starostno specifičnih vrednosti m so prikazani v tabelah 1 in 2.

Tabela 1: Izračun parametra m za Slovenijo za leto 2011.
Vir: Coale and Trussell, 1974, str. 185-158 in SISTAT,
dostop 15. 9. 2023

Starost (a)	n_a	v_a	f_a	M^*n_a	f_a / M^*n_a	$\log (f_a / M^*n_a)$	m
1	2	3	4	5	6	7	8=7/3
15 - 19	0,411	-	0,349	-	-	-	-
20 - 24	0,460	-	0,257	0,257	1,000	-	-
25 - 29	0,431	-0,316	0,216	0,241	0,896	-0,048	0,152
30 - 34	0,395	-0,814	0,129	0,221	0,584	-0,234	0,287
35 - 39	0,322	-1,048	0,041	0,180	0,228	-0,642	0,613
40 - 44	0,167	-1,424	0,00049	0,093	0,00053	-1,279	0,898
45 - 49	0,024	-1,667	0,00013	0,013	0,0001	-1,989	1,193

Tabela 2: Izračun parametra m za Slovenijo za leto 2021.
Vir: Coale and Trussell, 1974, str. 185-158 in SISTAT,
dostop 15. 9. 2023.

Starost (a)	n_a	v_a	f_a	M^*n_a	f_a / M^*n_a	$\log (f_a / M^*n_a)$	m
1	2	3	4	5	6	7	8=7/3
15 - 19	0,411	-	0,264	-	-	-	-
20 - 24	0,460	-	0,234	0,234	1,000	-	-
25 - 29	0,431	-0,316	0,224	0,219	1,023	0,001	-0,003
30 - 34	0,395	-0,814	0,141	0,201	0,701	-0,154	0,189
35 - 39	0,322	-1,048	0,049	0,164	0,299	-0,524	0,500
40 - 44	0,167	-1,424	0,001	0,085	0,012	-1,921	1,349
45 - 49	0,024	-1,667	0,00046	0,012	0,038	-1,416	0,849

Parameter M je znašal v letu 2011 0,559 in v letu 2021 0,509. Zadnja vrednost kaže, da se je raven grafa znižala. Veliko bolj nepričakovani pa sta povprečni vrednosti m za obravnavani leti. Ti dve sta bili 0,629 in 0,557 v zaporednih letih in kažeta dve možni razlagi. Ena bi bila veliko znižanje načrtovanja zakonske rodnosti v Sloveniji v zadnjem času. Druga veliko bolj verjetna razlaga pa je, da je prišlo do velikih sprememb v starostno specifični splošni in zakonski rodnosti v Sloveniji in da oddaljevanje v našem primeru zakonske rodnosti od naravne rodnosti v starejših starostnih razredih preprosto ne ustreza več trendom, ki so bili značilni v zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja. Mladi so v preučevanem obdobju preprosto predstavili

rojevanje otrok v pet do deset ali celo nekaj več let višje starosti, kar velja tako za zakonska kot izven zakonska rojstva. Na ta način pa osnovna predpostavka modela ameriških demografov ne drži več v taki obliki, kot je veljalo v drugi polovici prejšnjega stoletja. Starostno specifične vrednosti parametra m v letih 2011 in 2021 v Sloveniji še zmeraj kažejo naraščajoče vrednosti, vendar so tudi te zelo verjetno prenizke, da bi dobro pokazale, v kolikšni meri je slovenska zakonska rodnost načrtovana.

4 SKLEP

Osnovni sklep, ki sledi iz naše analize načrtovanja zakonske rodnosti v Sloveniji, je, da moramo našo hipotezo zavrniti. Model ameriških demografov v Sloveniji v letih 2011 in 2021 ne kaže povečanja načrtovanja zakonskih rojstev. To pa je najverjetneje posledica prestavljanja rojevanja otrok v starejše starostne razrede, zaradi česar se poruši predpostavljeno oddaljevanje dejanske rodnosti od naravne rodnosti v starejših starostnih razredih.

VIRI

- [1] Coale, A.J. and Trussell, T.J. (1974) Model Fertility Schedules: Variations in the Age Structure of Childbearing in Human Populations. Population Index (40), Princeton.
- [2] Henry, L. (1961) Some Data on Natural Fertility. Eugenics Quarterly, 8.
- [3] Henry, L. (1976) Population. Analysis and Models. Arnold, London.
- [4] Malačič, J. (2006) Demografija. Teorija, analiza, metode in modeli, 6. izdaja. Ekonomska fakulteta, Ljubljana.
- [5] SISTAT (2023) Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.

Depopulation politics

Depopulacijska politika

Matjaž Gams
Odsek za inteligentne sisteme
Institut "Jožef Stefan"
Jamova cesta 39, 1000 Ljubljana
Slovenia

POVZETEK

Izraz »politika depopulacije« se nanaša na politike in strategije, ki naslavljajo izzive in posledice upadanja prebivalstva. V drugi polovici 20. stoletja so dejavniki, kot so povečana urbanizacija, spremembe kulturnih vrednot in izboljšan dostop do izobraževanja in kontracepcije, privedli do upadanja rodnosti v različnih regijah. To demografsko prehodno obdobje prinaša pomembne socioekonomske izzive, vključno z ekonomsko stagnacijo, obremenitvijo zdravstvenih sistemov in zmanjšano inovativnostjo. Z okoljskega vidika bi lahko upadajoče prebivalstvo zmanjšalo obremenitev z viri in emisije ogljikovega dioksida, vendar prinaša tudi izzive, kot so urbano, nacionalno in globalno veliko poslabšanje. Države iščejo rešitve z različnimi pristweisimopi, od spodbujanja rojstev do priseljevanja. Vendar te strategije uvajajo etične kompleksnosti, še posebej, ko države vplivajo na osebne reproduktivne izbire ali se spopadajo z niansami priseljevalske politike. V zaključku, razumevanje depopulacije zahteva celovit pristop ob upoštevanju njenih večplastnih vplivov na družbo, gospodarstvo in okolje.

ABSTRACT

Depopulation politics refers to policies and strategies addressing the challenges and implications of population decline. Throughout the latter half of the 20th century, factors such as increased urbanization, shifts in cultural values, and enhanced access to education and contraception have led to declining birth rates in various regions. This demographic transition poses significant socioeconomic challenges, including potential economic stagnation, strains on healthcare systems, and reduced innovation. From an environmental perspective, while a declining population might reduce resource strain and carbon emissions, it also introduces challenges like urban, national and global decay. Politically, nations are formulating responses with approaches ranging from incentivizing childbirth to considering immigration as a potential solution. However, these strategies introduce ethical complexities, especially when states influence personal reproductive choices or grapple with the nuances of immigration policies. In conclusion, understanding depopulation

---

Permission to make digital or hard copies of part or all of this work for personal or classroom use is granted without fee provided that copies are not made or distributed for profit or commercial advantage and that copies bear this notice and the full citation on the first page. Copyrights for third-party components of this work must be honored. For all other uses, contact the owner/author(s).

Information Society 2023, 9–13 October 2023, Ljubljana, Slovenia
© 2023 Copyright held by the owner/author(s).

requires a comprehensive and nuanced approach, considering its multifaceted impacts on society, economy, and environment.

KLJUČNE BESEDE

Upadanje populacij, depopulacija, svetovno in nacionalno

KEYWORDS

Population decline, depopulation, worldwide and national

1. INTRODUCTION

Depopulation politics refers to the set of policies and ideologies aimed at either promoting or countering population decline. Historically, concerns about overpopulation, as explored in Paul Ehrlich's "The Population Bomb" (1971) dominated the narrative. Yet, various regions now face the challenge of declining birth rates, leading to severe socioeconomic and environmental repercussions. This paper delves into the science behind depopulation, its causes, its implications, and the strategies that nations are employing to address or capitalize on it. Several factors converged in the latter half of the 20th century to precipitate declining birth rates in various parts of the world. These include increased urbanization, higher educational attainment for women, improved access to contraception, and a shift in cultural values. The role of urbanization in this shift is elucidated in Edward L. Glaeser's "Triumph of the City" (2012). Later childbirth and reduced fertility rates further contribute to the trend. Medical and sociological studies, like those found in "The End of World Population Growth" by Wolfgang Lutz (2004), suggest that increased exposure to environmental pollutants and shifting societal norms about family structure also play a role.

The implications of depopulation are manifold. Economically, a declining workforce can lead to reduced productivity and potential stagnation. The socioeconomic impact of this decline is explored in depth in "The Empty Cradle" by Phillip Longman (2004). As a larger proportion of the population ages, the strain on healthcare and social security systems intensifies. Furthermore, with fewer young people, innovation may slow down, potentially resulting in a lack of dynamism within economies and globally.

Environmental scientists have highlighted some potential benefits of depopulation, such as reduced strain on resources, decreased carbon emissions, and the possibility for nature to reclaim previously urbanized areas. In "The World Without Us" by Alan Weisman (2008), the potential environmental impacts of

significant population reduction are explored. Yet, these benefits are offset by challenges like urban decay, infrastructural redundancy, and the loss of cultural heritage as towns and even cities face abandonment.

From a political standpoint, depopulation has become a central issue in many national agendas. Doug Saunders in "Maximum Canada" (2017) discusses the complexities and potential benefits of population growth through immigration. Countries like Japan are experiencing profound demographic shifts, leading to policies designed to incentivize childbirth, support families, and integrate older individuals into the workforce. Immigration, as a counter to native population decline, has its challenges, especially around integration and cultural preservation.

Depopulation politics also intersects with ethical concerns. "The Ethics of Population Control" by Joyce Tischler (2012) dives into the debate on the state's role in influencing personal reproductive choices. The role of the state in encouraging or discouraging childbirth raises profound questions about autonomy and individual rights. Furthermore, the decision to promote immigration as a solution touches upon broader debates about national identity, xenophobia, and global responsibility.

In conclusion, depopulation politics represents a complex interplay of biology, environment, economics, and sociocultural factors. As explored in "Empty Planet: The Shock of Global Population Decline" by Darrell Bricker and John Ibbitson (2019), the world's understanding of population dynamics must evolve beyond simplistic binaries of growth versus decline. A more nuanced appreciation of demographic shifts, their causes, and their implications is essential for crafting effective, ethical, and sustainable policies.

2. OVER- AND UNDER-POPULATION VIEWPOINTS

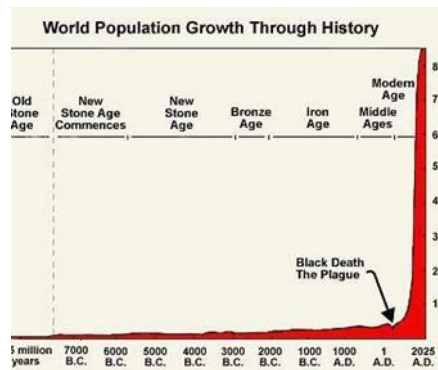
The demographic trends were already by Malthus (1798) defined as exponential, of the equation type A^x . A is the fertility rate (children per woman) divided by 2.1 since this is the sustainable population threshold, while x is counted as a generation turn-around, which is around 30 years. Since the growth of resources, e.g. food is not exponential, but polynomial, the demographic growth will sooner or later cause major problems in terms of famine, hunger or war. The population will – according to Malthus – always grow till some limitation factor is reached, e.g. starvation or disease or war. Indeed, that is the case with some animals or plants when introduced into a new environment, e.g. rabbits in Australia.

The problem with the exponential equation and the limitations is that humans do not necessarily behave as animals (McRae, 2023). For example, the plant production was so far actually exponential due to the advancements of human knowledge. Second, humans do not need to enter the poverty stage since they can control the population by several means such as contraception, woman education and emancipation, and reorientation regarding the optimal number of children. If the number of children would be set to 2.1, the sustainability would be reached.

However, the number of children per woman was in the middle of the previous century around 5, is still 5 in several African countries, and the expected longevity rose to about twice compared to one century ago. Both factors produced exponential growth of world population by 1 to 2% per year in the last century. There were only 2 billion people one century ago and now we are 8 billion strong.

The growth in Figure 1 corresponds to the exponential growth Malthus predicted and would as such certainly meet the limits of growth (Malthus, 1789; Meadows 1972). In recent years, there

have been a couple of similar doomsday predictions. An example is from a distinguished Australian professor Frank Fenner, estimating that the human population will become extinct in 100 years due to overpopulation and environmental (global warming) issues (<https://phys.org/news/2010-06-humans-extinct-years-eminent-scientist.html>).

Figure 1: Population growth resembles exponential growth in recent centuries.

The danger of over-populating is also presented in several other publications, maybe most prominently in Paul Ehrlich's "The Population Bomb", released in 1968. It provided a dire alert about the global challenges posed by rapid population growth. Ehrlich postulated that unchecked population expansion would outpace food production, leading to catastrophic famines in the 1970s and 1980s. Drawing on Malthusian principles, he argued that the planet's carrying capacity could be overwhelmed, resulting in resource scarcities, ecological degradation, and socio-economic upheavals. Furthermore, he discussed potential solutions, like promoting birth control. Although several of Ehrlich's predictions did not occur within his projected timelines, his work was instrumental in drawing attention to population, sustainability, and environmental concerns, catalysing debates and research in these fields.

A most recent warning of the forthcoming overpopulation is coming from Rees (2023) in his article "The Human Ecology of Overshoot: Why a Major 'Population Correction' Is Inevitable" »The population increase from one to eight billion, and >100- fold expansion of real GDP in just two centuries on a finite planet, has thus propelled modern techno-industrial society into a state of advanced overshoot. We are consuming and polluting the biophysical basis of our own existence... The global economy will inevitably contract and humanity will suffer a major population 'correction' in this century«. Rees doubles down the reasoning about population danger and rejects idea that reduced population growth will bring any relief to the global problems. Currently, with 8 billion people, the planet is already overpopulated and our advanced civilisation will collapse as all civilisations did previously in human history (Diamond, 2005). The developed countries might better survive the pressure, but the population decline, i.e. purge, will result in 100 million to 3 billion people globally.

There are also warnings of the opposite phenomena – decaying and extinction of population through lack of sufficient number of births and the consequences following, e.g. in "Empty Planet: The Shock of Global Population Decline" by Darrell Bricker and John Ibbitson (2019). And there is an opinion of one of the most popular visionaries in the world – Elon Musk. He is involved in five major companies (Tesla, SpaceX, Twitter, Boring Co. and

Neuralink) and best known due to his promises to revolutionize our civilization as we know it today. Musk's key vision is the necessity to as soon as possible go to Mars or our civilization may get destroyed. For this vision to come true, most advanced countries need enough energy, courage, youth – i.e. childbirths. When asked who he think caused most harm recently in this area, Musk¹ pointed out just one person - the famous biologist Paul Ehrlich, author of the controversial book "The Population Bomb" (1971), in which he warned that overpopulation and consumerism are driving the world to the edge. Prof. Ehrlich commented that his study at that time revealed a potential danger and now it is indeed not most appropriate. However, in his viewpoint, historically the book was correct to point out the potential danger.

3. DEPOPULATION POLITICS - METHODS

In terms of population control, China officially set guidelines that brought the Chinese birthrate to around 1.6. However, after the population growth was stopped, and China wanted to approach the 2.1 fertility, the numbers stayed much lower – for the time being. We will see what happens in China, but no country going below 2.1 ever returned to 2.1 – at least till now.

Western countries did not prescribe formal measures like China to curb population growth, but instead relied on non-governmental initiatives to deal with the population agenda by Malone (2023) Population Control and Official USG Policy Some of them are related to the Bill and Melinda Gates Foundation, World Health Organisation, United Nations and other non-governmental (and governmental) organisations. The results are quite successful and currently much of the world is beyond fertility rate (Figure 2) with a notable exception of Africa. An interesting analysis was presented in National Security Study Memorandum titled the ‘Kissinger Report’², and the National Security Directive Memorandum 314 ‘Implications of Worldwide Population Growth for US Security and Overseas Interests’³.

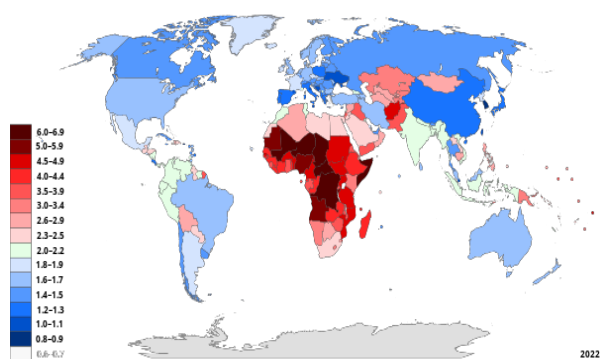

Figure 2: Fertility rate in countries.

In those studies, an opinion was presented that the population explosion in developing countries was not only a threat to US interests in the economics and in the development of those countries but also, more fundamentally, presented a danger to the global civilisation.

This major objective – to not exceed 8 billion – combined with the fact that we hit the 8 billion mark might help explain the

intense urgency. Indeed, there are some indications of the forthcoming problems. One is the current record number of people at risk of starvation. Before the covid era, the number of people at risk of starvation was 135 million. By the end of 2021, that had increased by another 135 million people, and in 2022, it then increased another 67 million.

The Kissinger Report similarly to other depopulation politics includes:

- Fertility and contraceptive research.
- Biomedical research would be doubled.
- Field testing of existing technology.
- Development of new technology.
- Oral contraceptives.
- Intra-uterine devices should be developed.
- Sterilisation of men and women has received wide-spread acceptance in several areas.
- Leuteolytic and anti-progesterone approaches to fertility control including use of prostaglandins.
- Injectable contraceptives for women ... administered by pare-professionals.
- Male contraceptive, in particular an injection which will be effective for specified periods of time.
- Injection which will assure a woman of regular periods.

The Report recommends population control only in least developed countries. The Report also mentioned mandatory programmes of population control: “A growing number of experts are of the belief that the outlook is much harsher and far less tractable than commonly perceived... the conclusion of this view is that mandatory programmes may be needed and that we should be considering these possibilities now.”

The Report proposes the commercial approach in which US government uses “big-medical research to improve the existing means of fertility control and to develop new ones.” It favours “large-scale programmes that will induce fertility decline in a cost-effective manner,” and enthusiastically describes controversial examples, such as what it calls “the remarkably successful experiments in India in which financial incentives, along with other motivational devices, were used to get large numbers of men to accept vasectomies.”

The Kissinger Report stated it is “desirable in terms of US interests” to work with the UNFPA which already had projects in more than 70 countries.

UNFPA ran programs described by critics as forced abortions and coercive sterilisations. The UNFPA gave money from the US to support the People’s Republic of China’s birth control campaign, widely accused of major human rights violations, mainly on women and girls. Likewise, UNFPA provided funding for the forced sterilisation program promoted by the Indian government, exposed in 2014 when dozens of women died in “sterilisation camps” to which they were lured in exchange for social benefits.

Here are the top 10 methods to reduce human population down to a “manageable” amount:

- Targeted sterilisation
- Wars

¹ <https://www.thestreet.com/technology/elon-musk-reveals-the-person-he-despises#:~:text=He%20just%20did%20so%20in,the%20world%20to%20the%20edge>

² <https://rwmalonemd.substack.com/p/population-control-and-official-usg>

³ <https://static1.squarespace.com/static/61910a2d98732d54b73ef8fc/t/64bfe4b98dabae7cf6d3dc64/1690297530817/nsdm314.pdf>

- No cures for diseases
- Sexually transmitted diseases
- Environmental manipulation
- Abortions
- Genetically modified organisms
- Same sex relationships
- The food supplies
- Transhumanism

It should be noticed that the above list might be based on one of the conspiracy theories (The Great Reset, AI Revolution & 'Global Boiling': Unveiling the Secret Depopulation Plan – Are YOU the Carbon Footprint they want to Eliminate?), as claimed by reliable sources (<https://www.reuters.com/article/factcheck-schwab-population-idUSL2N2OB1JW>).

However, the Kissinger report and several other depopulation policies are real projects. One example that can not be refuted is the China depopulation policy. The way depopulation is achieved, besides the already mentioned ones methods, catapulted through human-rights and new-culture movemets is summarised here:

- **Promotion of Same-Sex Marriages:** The statistics shows that promoting same-sex marriages reduces birth rates since such couples can't biologically reproduce without assistance. Even with the help, the fertility in such families is about 50% of the average marriage.
- **Introduction of Multiple Gender Identities:** Recognizing various gender identities beyond the male/female binary is seen by some as a way to blur traditional reproductive roles.
- **Sex Change and Gender Reassignment:** Undergoing gender reassignment can impact an individual's reproductive ability, in particular in case of surgical changes.
- **Voluntary Sterilization:** Some individuals choose sterilization for personal or health reasons. In a broader context, offering voluntary sterilization can be a part of family planning and reproductive health services.
- **Decline in Sperm Count:** Studies have indicated that there's been a significant drop in sperm count in some regions and worldwide over the past few decades. Theories about this decline range from environmental factors to lifestyle changes. While some suggest it might naturally reduce population growth, the primary concern is understanding its implications for health and fertility.
- **Lack of Research into Declining Fertility:** Some theorists argue that insufficient effort has gone into researching and counteracting declining fertility rates, suggesting a covert acceptance or even promotion of reduced population growth. However, in reality there are some researchers and organizations actively investigating these trends and their causes. Why this is not proclaimed a major problem, it can not be depicted from the Web or scientific literature.
- **Promotion of Child-Free Lifestyles:** The cultural acceptance and promotion of choosing not to have children can be seen as a measure that supports depopulation.

4. DISCUSSION AND CONCLUSIONS

The ongoing debate about the implications of human population growth is not new. Centuries after Thomas Malthus postulated that populations would inevitably surpass their resources due to the intrinsic animalistic drive to reproduce, the world grapples with similar concerns. Malthus may have tapped into the inherent tendency in humans to breed expansively, but can contemporary societies channel this drive in more sustainable directions? Many modern scholars and visionaries have echoed Malthusian sentiments, warning of the potential collapse of civilization and significant population reductions if unchecked growth continues. China's One-Child Policy and similar strategies in other countries testify to the efficacy of deliberate depopulation policies. As depicted in Figure 3, projections of global fertility rates suggest a trajectory towards sustainable levels within this century.

Figure 3: Projected global fertility rate.

However, an examination reveals disparities in population growth rates across nations. The Kissinger report highlighted the need to focus depopulation efforts on countries exhibiting unsustainable growth rates.

Counterintuitively, implementing depopulation policies in already low fertility nations can be detrimental. Elon Musk, a prominent visionary, has voiced concerns regarding this, emphasizing that promoting certain aspects of 'woke culture' might unintentionally align with harmful depopulation objectives, despite their seemingly relation to human rights advocacy. Musk's perspective offers an ambitious alternative: prioritize rapid colonization of Mars. His argument underscores the idea of moving forward rather than devoting energy to not most relevant issues, risking missing the window of opportunity.

Several academic studies bolster the claim for Martian colonization, suggesting that humanity's future might well be interplanetary.

It's intriguing to visualize the population distribution on Earth: if the entire global population resided in a landmass equivalent to Slovenia, it would allocate a few square meters per individual. This hypothetical scenario illuminates the potential for sustainable habitation with appropriate urban planning and ecological measures.

In recent years, the depopulation is being continued in several ways, e.g. by value-infrindgment through mass media and the Web by inducing that there are tens of sexes, through persuasive sterilisation etc. Unlike the Kissinger report perpetuating that depopulation measures should primarily be introduced into countries with high fertility rates, these depopulation values are being transmitted through Western countries already with fertility rates around 1.5 probably causing extinctions of smaller nations in several hundred years.

It can be assumed that the fear of causing a global collapse of our civilisation through global warming and overpopulation is the baseground for such extreme measures.

In conclusion, the discourse surrounding population dynamics is complex, requiring a balance between Malthusian concerns and innovative, forward-thinking solutions. Whether the answer lies in Earth-centric strategies or interstellar ventures remains a central question in this ongoing debate (Gams, Malačič, 2018).

LITERATURA

1. Bricker D., John Ibbitson. J. (2019). Empty planet: the shock of global population decline, London: Robinson 2019. £14.99 (GBP). 288pp. ISBN 978-1-47214-296-2.
2. Diamond, J. (2005). Collapse: How Societies Choose to Fail or Succeed. Viking Press.
<http://cpor.org/ce/Diamond%282005%29Collapse-HowSocietiesChooseFailureSuccess.pdf>
3. Ehrlich, P. R. (1971). The population bomb. Rev. ed. New York, Intext.
4. Gams, M. & Malačič, J. (2019). Bela knjiga slovenske demografije. URN:NBN:SI:DOC-SKHTVGAS from <http://www.dlib.si>
5. Glaeser, E. (2012). Triumph of the city. Pan Books.
6. Longman, P. (2004). The empty cradle: how falling birthrates threaten world prosperity and what to do about it / Phillip Longman. New York: Basic Books, a member of the Perseus Books Group
<http://www.loc.gov/catdir/toc/ecip0410/2003023840.html>
7. Lutz, W., Sanderson, W. C., Scherbov, S. (Eds.) (2004). The End of World Population Growth in the 21st Century, New Challenges for Human Capital Formation and Sustainable Development, Routledge.
8. MacRae, D. Gunn (2023). Thomas Malthus. Encyclopaedia Britannica.
<https://www.britannica.com/biography/Thomas-Malthus>
9. Malone, R. W. (2023). Population Control and Official USG Policy, Bill Gates depopulation agenda.
<https://rwmalonemd.substack.com/p/population-control-and-official-usg>
10. Malthus, T. (1798). An Essay on the Principle of Population [1798, 1st ed.]. J. Johnson.
11. Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J., Behrens, W., Club of Rome & Potomac Associates. (1972). The limits to growth: a report for the club of Rome's project on the predicament of mankind. Universe Books.
12. Rees, W. E. (2023). The Human Ecology of Overshoot: Why a Major 'Population Correction' Is Inevitable. World, 4(3), 509–527. MDPI AG. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.3390/world4030032>
13. Saunders, D. (2017). MAXIMUM CANADA: Why 35 million Canadians are not enough. TLS. Times Literary Supplement, (6003), Alfred A. Knopf Canada,
<https://link.gale.com/apps/doc/A634404917/AONE?u=anon~13ea6fe8&sid=googleScholar&xid=ce467d6c>
14. Tischler, J. (2012). A Brief History of Animal Law, Part II (1985 – 2011) Stanford Journal of Animal Law & Policy | Vol. 5
15. U.S. National Security Council. (1974). Implications of Worldwide Population Growth For U.S. Security and Overseas Interests (The Kissinger Report) (NSSM 200). <https://www.exampleurl.com>
16. Weisman, A. (2008). The world without us. 1st Picador ed. New York, Picador/Thomas Dunne Books/St. Martin's Press.

Izzivi materinstva v dobi instagrama

Motherhood Challenges In Instagram Era

as. dr. Barbara Kreš[†]

Katedra za zakonsko in družinsko terapijo ter psihologijo in sociologijo religije
Teološka fakulteta, Univerza v Ljubljani
Ljubljana, Slovenija
barbara.kres@teof.uni-lj.si

POVZETEK

Sodobni trendi na področju spletnega komuniciranja vse bolj spreminjajo načine povezovanja in pridobivanja informacij. Mladi starši običajno spadajo v starostno skupino najbolj aktivnih uporabnikov družbenih omrežij, zato je v zadnjih desetletjih tudi starševstvo pod močnim vplivom novih načinov informiranja uporabnikov, za katere je značilno, da so meje med posredovanjem kakovostnih informacij in oglaševanjem zelo zabrisane. Prepoznati je potrebno, da so učinki novih načinov spletnega komuniciranja tako pozitivni, kot negativni. Če je sledenje družbenim omrežjem na eni strani v pomoč in podpora staršem, da se kljub preobremenjenosti in pomanjkanju časa lahko povezujejo z ljudmi, ki imajo podobne interese in so izpostavljeni podobnim izzivom, so idealistični prikazi materinstva na instagram profilih pri mnogih materah vir zavisti ter odzivne anksioznosti in posledično slabo vplivajo na njihovo samozavest ter starševske kompetence. Moč družbenih omrežij ter vpliv različnih virov in načinov nagovarjanja uporabnikov (predvsem mladih mater) morata biti v sodobni družbi resneje upoštevana pri informiranju in opolnomočenju mladih staršev s strani državnih in drugih institucij. Na ta način lahko znanstvena spoznanja neposredno in posredno pripomorejo k varovanju duševnega zdravja v skupnosti, izboljšanju starševskih kompetenc mladih staršev, povečanju dobrot družin in ob upoštevanju ostalih pomembnih dejavnikov posredno prispevajo k zmanjševanju upada rodnosti v družbi.

KLJUČNE BESEDE

Materinstvo, starševstvo, družabna omrežja, instagram, duševno zdravje, rodnost

ABSTRACT

Modern trends in online communication are changing ways of connecting and information gathering in our society. Young parents usually fall in the category of most active social network users, so in the last decades, the parenting is also under strong impact of new ways of connecting and informing online users. The separating line between quality information and advertising

*Article Title Footnote needs to be captured as Title Note

†Author Footnote to be captured as Author Note

Permission to make digital or hard copies of part or all of this work for personal or classroom use is granted without fee provided that copies are not made or distributed for profit or commercial advantage and that copies bear this notice and the full citation on the first page. Copyrights for third-party components of this work must be honored. For all other uses, contact the owner/author(s).

Information Society 2023, 9–13 October 2023, Ljubljana, Slovenia
© 2023 Copyright held by the owner/author(s).

is very blurred on social media profiles, and the effects of this way of communicating can be positive or negative. On one side, following social network profiles can be helpful and supportive to young parents, because they can easily connect to people with the same interests and issues, on the other side, the idealistic portrayals of motherhood on instagram profiles can be a source of envy and state anxiety in some mothers, and can have negative impact on their self confidence and parental competence. The power of social networks and the impact of different sources and ways of addressing users (especially young mothers) should be considered very seriously in modern society as a means of informing and empowering young parents by governmental and other institutions. In this way the scientific findings can directly and indirectly contribute to better mental health in society, improvement of parenting skills in young parents, increase in the welfare of the family and, considering also other important factors, indirectly contribute to slowing of the birth rate decrease in society.

KEYWORDS

Motherhood, parenting, social networks, instagram, mental health, birth rate

1 UVOD

Družabna omrežja in spletni portali v zadnjih letih zelo izpodrivajo prej dolgo uveljavljene oblike podajanja informacij in nudenja podpore znotraj različnih podskupin. Starševstvo ni nobena izjema, prej nasprotno. Če so bili še pred nekaj desetletji glavni viri posredovanja znanja in informacij ustno izročilo, literatura, predavanja in mediji, lahko danes opazimo, da pomembno vlogo pri nagovarjanju mladih staršev prevzemajo družabna omrežja, predvsem instagram in facebook. Do določene mere je to zagotovo prednost, saj gre za hiter in dostopen nabor številnih informacij ter možnost za povezovanje ljudi v nekakšno digitalno skupnost s podobnimi interesi. V zadnjem času pa se vse več govori tudi negativnih učinkih družbenih omrežij. O teh lahko neposredno izvemo od klientov, vključenih v psihoterapijo, izvedenih tudi že kar nekaj znanstvenih raziskav.

2 TRENDI NA PODROČJU DIGITALNEGA VEDENJA

V zadnjem desetletju se je svet na področju digitalnega vedenja precej spremenil, velikim spremembam pa smo po poročanju

mednarodne kreativne agencije We are social priča tudi v zadnjem letu. V svojem tradicionalnem letnem poročilu »Digital 2023« (We are social, 2023) opažajo pomembne spremembe, tudi v primerjavi z leti pandemije. Najbolj zanimiv je podatek o upadu časa, ki ga posameznik porabi za uporabo interneta (januarja 2023 so posamezniki na spletu porabili v povprečju 6 ur in 37 minut, kar je 20 minut manj kot leto prej). Pri tem pa poudarjajo, da ne gre za to, da postaja internet v življenjih ljudi vse manj pomemben, temveč to kaže na dejstvo, da postajajo ljudje pri svoji uporabi digitalnih tehnologij vedno bolj ciljno usmerjeni in učinkoviti. Kljub temu, da je poraba skupnega časa na internetu za spoznanje manjša kot leto prej, pa ljudje porabljajo več časa kot kadarkoli na družbenih omrežjih, število uporabnikov le-teh pa še narašča (v januarju 2023 je bila povprečna uporaba 2 uri in 31 minut na dan, kar je 3 minute več kot leto prej). Vse več ljudi se na socialne platforme obrača pri iskanju informacij in odkrivanju novih stvari, v središču svetovnih digitalnih vedenj pa ostajajo mobilni telefoni. V januarju 2023 je bilo na zemlji 8,01 milijarde prebivalcev, število uporabnikov mobilnih telefonov 5,44 milijarde (68%), število uporabnikov interneta 5,16 milijarde (64,4%), število aktivnih uporabnikov družbenih omrežij pa 4,76 milijarde (59,4%). Leta 2013 je bilo aktivnih uporabnikov družbenih omrežij precej manj, 1,72 milijarde.

3 MATERINSTVO IN VPLIV DRUŽBENIH OMREŽIJ

Po raziskavi »Digital 2023« (We are social, 2023) kot glavni razlog za uporabo družbenih omrežij največ (47,1%) uporabnikov navaja vzdrževanje stika s prijatelji in družino, visoko na vrhu pa je tudi iskanje vsebin (30,3%). 23,4% uporabnikov kot glavni razlog za uporabo družbenih omrežij navaja delitev in diskutiranje svojih mnenj, med pomembnimi razlogi pa sta tudi iskanje skupnosti in interesnih skupin s podobnimi mnenji (21,4% uporabnikov) ter sledenje znanim osebam ali spletnim vplivnežem (20,8% uporabnikov). Večina uporabnikov instagrama (62,2%) je starih med 18 in 34 let, kar pomeni, da so uporabniki instagrama približno v isti starostni skupini kot večina mladih staršev.

Raziskava iz leta 2017 (Djafarova in Trofimenko), je pokazala, da so med ruskimi materami matere predšolskih otrok najbolj pogost uporabnik družbenih omrežij. Sklepajo, da je to posledica časovne razpoložljivosti, saj je večina teh mater na porodniškem dopustu, drugi razlog pa je verjetno v tem, da imajo malo znanja na področjih, ki jih prinese starševstvo, kar vodi k manjši samozavesti. Tako na družbenih omrežjih pretežno iščejo informacije ter podporo s strani skupnosti žensk s podobnimi izzivi. Iz izkušenj pri terapevtskem delu vemo, da veliko mladih staršev uporablja družbena omrežja za iskanje informacij o razvoju otroka in drugih starševskih dilemah, kljub temu pa so starši precej slabo raziskana populacija na področju uporabe družbenih omrežij. Matere so najbolj aktivne na socialnih omrežjih v prvem letu otrokovega življenja, prav tako pa bolj pogosto kot očetje uporabljajo družbena omrežja, vključno z instagramom (Djafarova in Trofimenko, 2017). Obstoječe študije na to temo (Egmore in dr., 2022; Kirkpatrick in Lee, 2022) navajajo, da starši sledijo trem vrstam oziroma virom instagram profilov. Prvi so takoimenovani »instaparents« (»instastarši«)

oziroma »instamum« (»instamama«) profili. Gre večinoma za s strani instagrama verificirane spletne vplivnice, ki delijo svoje osebne izkušnje z materinstvom na svojem profilu z namenom, da bi pritegnile sponzorje in služile s promocijo blagovnih znamk. Drugi vir so profesionalni profili, ki jih kreirajo večinoma pediatri, kineziologi, nutricionisti in podobni strokovnjaki, ki z uporabniki delijo svoje strokovno znanje in nasvete. Tretji vir pa so tako imenovane »običajne« mame, na primer prijateljice, znanke, sorodnice ter druge »ne-slavne mame«, ki delijo svoje starševske izkušnje in doživljanja na družbenih omrežjih, ampak od tega nimajo neposrednih ali posrednih finančnih koristi. Spletne vplivnice, ki preko družbenih omrežij delijo svoje starševstvo, lahko glede na način vplivanja delimo v dve skupini: eno, ki pretežno deli pozitivne in všečne plati starševstva in drugo, ki na svojem instagram profilu pretežno predstavlja težave in izzive starševstva.

Čeprav obstajajo številne raziskave o povezavah med pretirano uporabo instagrama ter anksioznostjo in depresijo pri mladostnikih in mladih odraslih (Ramzan in dr., 2019; Moreno in Kolb, 2012;...), pa bi bilo potrebno področju materinstva ter povezavi med uporabo Instagrama in anksioznostjo matere, morebiti celo odločanjem o številu otrok pri materi, nameniti večjo pozornost. Pri terapevtskem delu z mladimi mamami namreč vse pogosteje slišimo pripovedovanja o anksioznosti, občutih nesposobnosti in krivde ter negativni samopodobi, ki jih pušča spremljanje instagram profilov tako mam spletnih vplivnic kot tudi »običajnih« instagram mam. Seveda pa vpliv ni vedno negativen, ter je običajno nekoliko odvisen od vira, ki mu mati sledi, predvsem pa od njenih psiholoških karakteristik.

Raziskava Egmorejeve in drugih (2022) je pokazala, da mlade matere na družbenih omrežjih v glavnem iščejo informacije v zvezi z dojenjem, razvojem in motoričnimi funkcijami otroka, spanjem, prehrano socialnimi interakcijami in razvojem, časom za zasloni in podobnim, obenem pa iščejo tudi podporo in povezovanje s skupnostjo, s katero si delijo podobne življenjske izzive (Egmore in dr., 2022). Idealizirani prikazi materinstva na družbenih omrežjih nemalokrat predstavljajo povečan pritisk na matere in negativno vplivajo na njihovo duševno zdravje. Matere se namreč primerjajo s prikazi materinstva na družbenih omrežjih in primerjanje s temi idealiziranimi portreti ima pri nekaterih škodljive učinke. Predvsem mlade matere (v prvem letu življenja prvorojenega otroka) se bolj primerjajo in doživijo več podobnosti s prikazi, ki niso idealizirani ali s prikazi mam vplivnic. Ne glede na vir (običajna mama ali vplivnica) pa idealizirane objave povzročijo pomembno višje ravni zavisti in odzivne tesnobe, kar je močno povezano z materinim duševnim zdravjem (Kirkpatrick in Lee, 2022). Nagnjenost k primerjanju z ostalimi je pomemben dejavnik, ki vpliva na odnos med vključenostjo v instagram profil vplivnice ter anksioznostjo pri materah. Matere, ki bolj aktivno sledijo instagramskim vplivnicam so v večji meri mame z višjo anksioznostjo in višjo orientiranostjo k socialnem primerjanju (Moujaes in Verrier, 2021). Steers in drugi (2014) ugotavljajo, da je tudi frekvenca socialnih primerjav tako navzgor kot navzdol povezana s povečanimi depresivnimi simptomi pri ameriških študentih.

Festingerjeva teorija socialne primerjave (Festinger, 1954) temelji na predpostavki, da imamo ljudje samoocenjevalni

nagon, torej da smo notranje gnani k samoocenjevanju in primerjanju z drugimi. S primerjavo mnenj in sposobnosti drugih s svojimi lastnimi, ljudje ocenimo doseganje ciljev našega idealnega jaza, hkrati pa se lahko bolj približamo doseganju teh ciljev. Ljudje smo gnani k zmanjšanju neskladja, ki ga zaznavamo med sabo in tarčno primerjavo (osebo, ki ji želimo biti podobni), kar je pretežno posledica človeške motivacije biti boljši. V skladu s to teorijo lahko primerjave ločimo v dve vrsti: vertikalno in horizontalno. Za vertikalno primerjavo gre, ko se primerjamo z nekom, ki ga doživljamo, kot da mu gre boljše od nas (navzgor), ali pa z nekom, za katerega menimo, da mu gre slabše od nas (navzdol). Horizontalna primerjava se osredotoča na to, ali smo si s subjektom primerjave podobni, imamo podobna mnenja in sposobnosti. Nekatere raziskave (Dibb in Foster, 2021; Hwnag, 2019; Steers in dr., 2014) so pokazale, da so primerjave navzgor v družbenih omrežjih, povezane s povečanim negativnim afektom ter poslabšanjem dobrobiti uporabnika.

Matere se k družbenim omrežjem obračajo zato, ker se s strani profesionalnih, pa tudi drugih profilov počutijo pretežno podprte, dobijo nove informacije ter povezanost s skupnostjo ljudi, ki imajo podobne življenjske izzive, na drugi strani pa prinaša ta aktivna vključenost tudi težave. Tudi ob spremljanju profesionalnih profilov lahko matere doživljajo znižan občutek starševske kompetence in slabo vest, ko ne morejo ves čas slediti dobri praksi, zato bi komuniciranje o dovolj dobrem starševstvu mogoče lahko pomagalo zmanjšati takšna negativna občutja. Čas pred pred zasloni se je izkazal kot ena od najpogostejše omenjenih tem, ki v materah zbujajo slabo vest ob sledenju profesionalnim profilom, kar kaže na to, da morajo biti strokovnjaki pri osveščanju staršev o tej tematiki previdni (Egmore in dr., 2022).

V raziskavi iz leta 2022 (Egmore in dr.) so bile matere z višjo orientiranostjo k socialnemu primerjanju (meri jo raven strinjanja s trditvijo »Primerjam se z drugimi starši, ki jim sledim na instagramu.«) deležne večjih negativnih učinkov ob sledenju katerikoli vrsti različnih profilov na instagramu. Največkrat so omenjale zmanjšan občutek starševske kompetence, rezultati pa so nakazovali, da na matere negativno učinkujejo primerjave navzgor z idealizirano sliko, ki je bila predstavljena v objavah s strani nekaterih staršev na instagramu. Matere z visoko orientiranostjo k socialnemu primerjanju se primerjajo navzgor tudi v relaciji z objavami na profesionalnih profilih, saj se posredno primerjajo s »perfektnim« staršem, ki lahko ves čas sledi vsakemu posameznemu nasvetu (Egmore in dr., 2022).

Vir prikaza materinstva na instagramu vpliva na stanje v socialnem primerjanju, doživeto podobnost, zavist in odzivno anksioznost. Med idealizirane prikaze štejemo tiste, ki predstavljajo idealistične, všečne orise materinstva s tem, da se osredotočajo samo na pozitivne aspekte starševstva (»zrežirane« fotografije veselih, urejenih mater in otrok, s teksti o dosežkih otrok, o tem, da imajo »perfektnega« otroka in podobno). Neidealizirani prikazi so definirani kot tisti, ki predstavljajo bolj avtentičen, neidealističen oris materinstva, na primer kakršnakoli omemba izzivov, težav v starševstvu, objave z »nezrežiranimi« fotografijami realnosti, s tekstom o sitnih otrocih, o težavah pri iskanju ravnovesja med starševstvom in drugimi obveznostmi in podobno (Kirkpatrick in Lee, 2022).

Matere mlajših otrok se na družbenih omrežjih bolj primerjajo z neidealiziranimi prikazi v primerjavi z idealiziranimi, ter s profili »običajnih« mater (v primerjavi z vplivnicami). S temi objavami doživljajo večjo podobnost, idealizirani prikazi (ne glede na vir) pa povečujejo njihovo zavist ter odzivno anksioznost. Pomembno več je primerjanja z neidealiziranimi prikazi, saj se z realističnimi prikazi matere lažje poistovetijo, idealizirane objave pa pri materah bolj povečajo odzivno anksioznost. Medtem ko je idealizacija materinskih objav povečala pri udeleženkah zavist in odzivno tesnobo pa vir materinskih prikazov ni imel pomembnega učinka. Idealizacija objav se je torej izkazala kot bolj škodljiva kot to, kdo jih objavi (vplivnice ali vsakdanje matere). To kaže na to, da lahko kdorkoli na socialnih omrežjih, ki objavi idealizirano vsebino, potencialno škodljivo vpliva na uporabnike vsebine. Pri preverjanju prepoznavanja manipulacije s strani uporabnic družbenih omrežij, se je v tej raziskavi pokazalo, da so bile idealizirane objave v študiji ocenjene bolj na sredini skale, namesto na skrajnem koncu. Pričakovati je, da če idealizacija materinstva (iz kateregakoli vira) postane bolj poudarjena (vsebinsko bolj idealizirana), bo negativni vpliv na uporabnice verjetno še bolj očit. (Kirkpatrick in Lee, 2022)

4 ŠIRŠE POSLEDICE VPLIVA DRUŽBENIH OMREŽIJ NA STARŠE

Socialno primerjanje mater na družbenih omrežjih je povezano z višjimi preobremenitvami s starševskimi vlogami, nižjo ravnijo starševske kompetence, več partnerskega konflikta in višjo ravnijo depresije pri materah (Coyne in dr., 2017). Pri terapevtskem delu z materami malih otrok, ki pogosteje poročajo o primerjanju z drugimi mamami na instagramu, velikokrat slišimo (od njih ali njihovih partnerjev), da pod takšnim pritiskom ne bi zmogli imeti še enega otroka, tako da marsikdaj ostajajo pri enem, največ dveh. Tudi če se odločijo za več otrok, poročajo o izjemnih čustvenih in fizičnih obremenitvah.

Potek spreminjanja ravnih rodosti v Sloveniji je podoben trendom v večini evropskih in drugih razvitih držav. Značilni so nizka smrtnost in rodnost ter sorazmerno nizek ali celo negativen naravni prirastek prebivalstva. Leto 2022 se je, po poročanju Statističnega urada Slovenije (Statistični urad Republike Slovenije, 2022), uvrstilo na 5. mesto med leti z najmanj rojstvi v 101 letni zgodovini. Rodilo se je 17.627 otrok, kar je 7% oziroma 1.357 manj kot leto prej. Povprečna starost matere ob rojstvu prvega otroka je bila 29,6 leta, ob rojstvu vseh otrok pa 31,1 leta. Celotna stopnja rodosti za leto 2022 je znašala 1,55, sorazmerno največ otrok so rodile matere v starosti 26 do 32 let. Skoraj polovica (47%) rojenih otrok je bila prvorojencev, 38% pa drugorojencev. Naravni prirast je v Sloveniji negativen od leta 2017, kar pomeni, da vsako leto umre več prebivalcev, kot se jih rodi. Na letni ravni je leta 2022 znašal - 2,3 na 1000 prebivalcev, oziroma -4.865 prebivalcev. Na svetovni ravni je bila v letu 1963 skupna rodnost 4,6 otroka na žensko, leta 2022 pa le še 2,3 otroka na žensko, kar kaže na to, da je trend upadanja rodnosti globalen. Demografi že desetletja intenzivno iščejo odgovore, ki zadevajo vprašanje dviga stopnje rodnosti, vendar izpostavljajo, da ni preprostih in univerzalno učinkovitih rešitev. Podatki Raziskave o vplivih veljavnih ukrepov družinske politike na odločanje za otroke, ki jo je v letu 2010 izvedel Inštitut Republike Slovenije

za socialno varstvo, so pokazali, da se ljudje za otroke odločajo predvsem zato, ker si jih želijo imeti, medtem ko so ukrepi družinske politike obrobne pomena, čeprav so na dolgi rok tudi pomembni. Po navedbah Resolucije o družinski politiki 2018-2028 (Pravno informacijski sistem, 2018, v nadaljevanju Resolucija) je gibanje števila živorojenih otrok v Sloveniji povezano s pomembnima dejavnikoma, ki sta v preteklosti vplivala na število živorojenih otrok in bosta vplivala tudi v prihodnje, to sta: gibanje povprečne starosti ženske ob rojstvu otroka in starostna struktura žensk v rodni dobi, torej v starosti od 15 do 49 let. Povprečna starost ženske ob rojstvu otroka se v zadnjih treh desetletjih hitro zvišuje. Pri odločanju za otroka je pomembno tudi urejeno stanovanjsko vprašanje.

Resolucija prepoznava, da je duševno zdravje z vidika realizacije vseh zmožnosti in potencialov posameznika izjemno pomembno. Prav tako pa je pomembno tudi z vidika zagotavljanja kakovosti življenja družin in širše družbe. Družinski član s težavami v duševnem zdravju namreč bistveno vpliva na kakovost življenja celotne družine. Ker zdravstvene statistike beležijo porast duševnih bolezni, so še toliko bolj pomembni kakovostni programi krepitve duševnega zdravja, preprečevanja, zgodnjega odkrivanja in zdravljenja duševnih motenj, psihoterapije, rehabilitacije in socialne integracije oseb s težavami v duševnem zdravju. Pomemben ukrep za izboljšanje duševnega zdravja na področju družine je razvoj in implementacija programov, ki ga izvajajo zdravstveni strokovnjaki na domu in je namenjen intenzivni podpori zgodnjemu starševstvu za ranljive nosečnice in družine z dojenčkom oziroma malčkom, pomembne pa so tudi prenovljene vsebine šole za starše.

5 SKLEP

V skladu z Resolucijo o družinski politiki RS (Pravno informacijski sistem, 2018) je družina temeljna družbena institucija in predstavlja ključno komponento družinske politike. Pomembna naloga države je, da ustvarja pogoje za doseganje visoke ravni kakovosti življenja družin in posameznikov, zagotavlja socialno vključenost, varstvo in zaščito, in tako ustvarja možnost zdravega razvoja vseh družinskih članov. Za učinkovitejše doseganje teh ciljev je država razvila model programov v podporo družini, ki se osredotočajo na različne oblike pomoči družinam in na določen način predstavljajo dopolnitev drugih programov in storitev, kot so recimo socialno varstveni programi in storitve. Programi v podporo družini so v vsebinskem smislu namenjeni pripravi na starševstvo, spodbujanju pozitivnega starševstva in krepitvi starševskih kompetenc, izboljšanju komunikacije in odnosov v družini, ustvarjalnemu in aktivnemu preživljanju prostega časa otrok in družin, lažjemu usklajevanju poklicnega in družinskega življenja, psihosocialni pomoči otrokom in staršem ter drugim vsebinam za izboljšanje kakovosti družinskega življenja. Ti programi morajo, da bi služili svojemu namenu, prepoznati pomen družbenih omrežij ter načina podajanja informacij preko njih za duševno zdravje mladih staršev. V programih priprave na starševstvo ter poporodne skrbi je potrebno resneje vzeti tudi vse večje pritiske po »perfektnem starševstvu« torej vse večjo intenzivnost starševske vključenosti, kot jo mladim staršem nerealno posredujejo med drugimi tudi družbena omrežja, ki s tem povečujejo breme mladih staršev v že tako napornem

obdobju. Pri tem je pomembno upoštevati znanstvena dognanja o učinkih različnih virov in načinov nagovarjanja mladih staršev, ter jih obrniti v prid opolnomočenju in krepitvi starševskih kompetenc in samozavesti.

VIRI

- [1] Coyne, S. M., McDaniel, B. T., Stockdale, L. A. (2017). »Do you dare to compare?« Associations between maternal social comparisons on social networking sites and parenting, mental health, and romantic relationship outcomes. *Computers in human behavior*, 70, 335-340.
- [2] Dibb, B., Foster, M. (2021). Loneliness and facebook use: the role of social comparison and rumination. *Heliyon*, 7 (1).
- [3] Djafarova, E., Trofimenko, O. (2017). Exploring the relationship between self- presentation and self-esteem of mothers in social media in Russia. *Computers in human behavior*, 73, 20-27.
- [4] Egmose, I., Thode Krogh, M., Stuart, A. C., Wahl Haase, T., Back Madsen, E., Skovgaard Vaever, M. (2022). How are mothers negatively affected and supported by following parenting-related instagram profiles? A mixed method study. *Acta psychologica* 227.
- [5] Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human relations* 7(2), 117-140.
- [6] Foroughi, B., Griffiths, M. D., Iranmanesh, M., Salamzadeh, Y. (2021). Associations between instagram addiction, academic performance, social anxiety, depression, and life satisfaction among university students. *International Journal of Mental Health & Addiction*, 20 (4), 2221-2242.
- [7] Hwnag, H. S. (2019). Why social comparison on instagram matters: Its impact on depression. *KSH Transaction on internet and information systems* 13(3), 1626-1638.
- [8] Kirkpatrick, C. E., Lee, S. (2022). Comparisons to picture perfect motherhood: How instagram's idealized portrayals of motherhood affect new mothers' well being. *Computers in human behavior* 137.
- [9] Moreno, M. A., Kolb, J. (2012). Social networking sites and adolescent health. *Pediatric clinics of North America*, 59 (3), 601-612.
- [10] Moujaes, M., Verrier, D. (2021). Instagram use, instamums, and anxiety in mothers of young children. *Journal of media psychology*, 33 (2), 72-81.
- [11] Ramzan, M., Arshad, J., Adeeb, H., Asisf, M. (2019). Excessive use of instagram causing anxiety and depression among young adults. *Pakistan Library & Information Science Journal*, jul-sep 2019, 50 (3), 45.
- [12] Steers, M. L. N., Wickham, R. E., Acitelli, L. K. (2014). Seeing everyone else's highlight reels: How facebook usage is linked to depressive symptoms. *Journal of social and clinical psychology*, 33 (8), 701-731.
- [13] Statistični urad Republike Slovenije (2022). Rojeni 2022. (pridobljeno 6.9.2023): <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/11182>
- [14] Pravno informacijski sistem (2018). Resolucija o družinski politiki 2018-2028 »Vsem družinam prijazna družba« ReDP18-28) (pridobljeno 7.9.2023): <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO118#>
- [15] UMAR (2012). Poročilo o razvoju 2012, kazalniki razvoja Slovenije (pridobljeno 6.9.2023): https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/pr/2012/05/1_1_strodnosti.pdf
- [16] We are social (2023). Digital 2023. (pridobljeno 5.9.2023): <https://wearesocial.com/uk/blog/2023/01/the-changing-world-of-digital-in-2023/>

Na poti k bolj celovitemu merjenju ekonomskega prispevka moških in žensk

Toward a more comprehensive measurement of men's and women's economic contributions

Tanja Istenič[†]
Ekonomski fakulteta,
Univerza v Ljubljani
Ljubljana, Slovenija
tanja.istenic@ef.uni-lj.si

Jože Sambt
Ekonomski fakulteta,
Univerza v Ljubljani
Ljubljana, Slovenija
joze.sambt@ef.uni-lj.si

POVZETEK

V ekonomski analizi je starostni razpon ekonomske neodvisnosti običajno opredeljen z uporabo fiksnih starostnih mej (tj. v starosti 20-64 let). To obdobje je privzeto neodvisno od države, leta analize, spola itd. Poleg tega se običajno predpostavlja enak obseg ekonomske neodvisnosti, ne glede na starost posameznikov. Metodološki okvir računov nacionalnih transferjev (angl. *National Transfer Accounts* – NTA) nam s pomočjo koncepta presežka življenjskega cikla (tj. pozitivna razlika med dohodkom iz dela in potrošnjo) omogoča natančno merjenje obdobja in obsega ekonomske neodvisnosti. Ob tem, z namenom odprave spolne pristranskosti običajnih NTA, v analizo dodamo še vrednosti neplačanega gospodinjanskega dela in na ta način običajne NTA združimo z računi nacionalnih transferjev časa (angl. *National Time Transfer Accounts* – NTTA). Na ta način poleg natančnega merjenja ekonomske neodvisnosti celostno merimo tudi prispevek moških in žensk k financiranju ekonomske odvisnosti mladih in starih. Rezultati analize 14 držav EU kažejo, da vključitev neplačanega gospodinjanskega dela močno vpliva na zmanjševanje razlik v prispevku obeh spolov. Pri tem pa v nekaterih državah moški tudi po vključitvi neplačanega gospodinjanskega dela prispevajo znatno več kot ženske (npr. v Veliki Britaniji in Nemčiji), medtem ko ženske v Litvi in Sloveniji ob vključitvi denarno ovrednotenega neplačanega gospodinjanskega dela prispevajo več kot moški.

KLJUČNE BESEDE

Računi nacionalnih transferjev, neplačano delo, dohodek iz dela, potrošnja, razlike med spoloma.

ABSTRACT

In economic analysis, the age period of economic independence is usually defined using fixed age limits (i.e., between the ages of 20-64). By default, this period is independent of country, year of analysis, gender, etc. Moreover, the same level of economic independence is usually assumed regardless of the age of the individuals. The methodological framework of National Transfer Accounts (NTA) allows to accurately measure the period and the level of economic independence using the concept of lifecycle surplus (i.e., the positive difference between labour income and consumption). To remove the gender bias of the conventional NTA, we also add the values of unpaid household work to the analysis and thus combining the conventional NTA with the National Time Transfer Accounts (NTTA). In this way, we not only accurately measure economic independence, but also comprehensively capture the contribution of men and women to financing the economic dependence of the young and the old. The results of the analysis of 14 EU countries show that the inclusion of unpaid household work has a strong impact on reducing the differences in the contribution of both sexes. However, in some countries, men contribute much more than women even after including unpaid household work (e.g., in the United Kingdom and Germany), while women in Lithuania and Slovenia contribute more than men when the monetary value of unpaid household work is included.

KEYWORDS

National Transfer Accounts, unpaid work, labour income, consumption, gender differences.

1 UVOD

V življenju gredo posamezniki skozi dve obdobji ekonomske odvisnosti, ko so mladi in ko so stari. Takrat posameznikova potrošnja presega dohodek iz dela. Presežek potrošnje nad dohodkom iz dela krije delovno aktivna populacija, ki zasluži več kot potroši, in se tako sooča z obdobjem ekonomske neodvisnosti [6]. V naslednjih desetletjih se bo prebivalstvo EU hitro staralo. Višji delež starejših glede na delovno aktivne pa ogroža vzdržnost javnofinančnega sistema in povzroča pritisk na javne in zasebne institucije, da se spremembam ustrezno prilagodijo.

Med ukrepe, ki bi lahko že kratkoročno omilili vpliv staranja na vzdržnost javnofinančnega sistema, se uvrščata predvsem daljše ostajanje v zaposlitvi in zvišanje velikosti ekonomske neodvisnosti prebivalstva (tj. zvišanje razlike med njihovim dohodkom iz dela in potrošnjo) [3], [7], [8]. Slednje bi pripomoglo k zvišanju privarčevanega dohodka iz dela in/ali omogočilo višje javne in zasebne transferje, s katerimi delovno aktivni prebivalci financirajo ekonomsko odvisnost mladih in starih. Podatki računov nacionalnih transferjev (angl. *National Transfer Accounts* – NTA) kažejo, da je razlika med agregatnim dohodkom iz dela in agregatno potrošnjo višja v tistih državah, v katerih je ekonomska neodvisnost in s tem prispevek žensk glede na moške relativno višji – torej predvsem v tistih državah, kjer je udeležba žensk na trgu dela višja [3], [8]. Tako lahko kot možen ukrep za povečevanje vzdržnosti javnofinančnega sistema vidimo spodbujanje udeležbe žensk na trgu dela [8].

Moški na trgu dela v povprečju zaslužijo več kot ženske, prav tako plačanemu delu namenijo več časa, vendar po drugi strani ženske v primerjavi z moškimi namenijo več časa neplačanemu gospodinjskemu delu in tako v primerjavi z moškimi ustvarijo več storitev v obliki neplačanega gospodinjskega dela [3]. Osnovni namen članka je tako celostno analizirati ekonomski prispevek moških in žensk, in sicer kot razliko med njihovo proizvodnjo in potrošnjo, vključno z denarno vrednostjo neplačanega gospodinjskega dela.

2 METODOLOGIJA IN PODATKI

V članku uporabljamo enega od temeljnih konceptov metodologije NTA, to je koncept presežka življenjskega cikla. Presežek življenjskega cikla predstavlja pozitivno razliko med dohodkom iz dela ter (javno in zasebno) potrošnjo, ki je značilna za čas aktivne delovne dobe. Starostni profili (to so starostnospecifična povprečja) dohodka iz dela in potrošnje za države EU so pridobljeni iz podatkovne

baze projekta AGENTA [4] in so ocenjeni na podlagi anketnih in administrativnih podatkov. Za ocenjevanje starostnih profilov dohodka iz dela so uporabljeni mikropodatki EU-SILC, za ocenjevanje starostnih profilov zasebne potrošnje pa Anketa o porabi gospodinjstev (angl. *Household Budget Survey* – HBS). Rezultati NTA so izračunani za leto 2010 in se ujemajo z agregatnimi vrednostmi iz sistema nacionalnih računov (angl. *System of National Accounts* – SNA). NTA po spolu so ocenjeni podobno kot običajni NTA, pri tem pa so starostni profili po spolu prilagojeni tako, da se zagotovi skladnost z makroekonomskimi agregati in tudi s starostnimi profili običajnih NTA. Metodologija Evropskih NTA je podrobno predstavljena v Istenič in drugi [4].

Tržni pristop k ocenjevanju ekonomske neodvisnosti daje zavajajočo sliko o proizvodnji in ostalih prispevkih obeh spolov v gospodinjstvu. V članku tako odpravimo spolno pristranskost običajnih NTA in jih združimo z računi nacionalnih transferjev časa (angl. *National Time Transfer Accounts* – NTTA), ki so izračunani na podlagi ankete o porabi časa in prav tako pridobljeni iz podatkovne baze projekta AGENTA [9]. Pridobljene vrednosti o porabi časa za posamezne aktivnosti neplačanega gospodinjskega dela, z namenom primerljivosti z rezultati NTA iz leta 2010, monetarno ovrednotimo z uporabo povprečnih plač elementarnih poklicev v posamezni državi v letu 2010 [2]. V članku so predstavljeni rezultati za 14 držav EU z razpoložljivimi podatki NTA in NTTA.

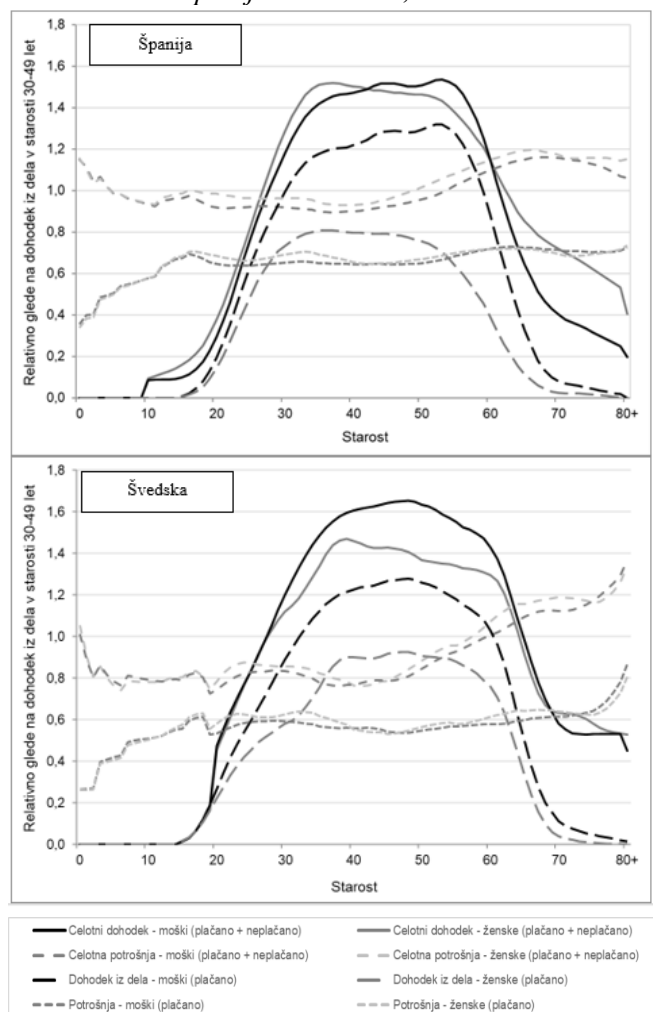
3 REZULTATI

Slika 1 prikazuje dohodek iz dela in potrošnjo po starosti in spolu za dve izbrani državi, to sta Španija in Švedska. Na sliki ločeno prikazujemo tržne vrednosti dohodka iz dela in potrošnje ter dohodek in potrošnjo kot vsoto tržnih vrednosti in denarno ovrednotene vrednosti neplačanega dela. Iz slike je razvidno, da je v obeh državah dohodek iz dela žensk nižji od dohodka moških, kar je predvsem posledica nižje stopnje zaposlenosti žensk ter razlike v plačah med polno zaposlenimi moškimi in ženskami. Razlika v dohodku iz dela med obema spoloma je nižja na Švedskem, kjer se enakost med spoloma tradicionalno spodbuja v večji meri. Razlika med spoloma v potrošnji je v obeh državah manj razvidna kot razlika v dohodku, tako je razlika med spoloma v presežku življenjskega cikla pretežno rezultat razlik v dohodku med spoloma.

Po vključitvi denarno ovrednotenih vrednosti neplačanega gospodinjskega dela se razlike med spoloma v dohodku oziroma proizvodnji zmanjšajo v

obeh državah, a je velikost sprememb med državama različna. Medtem ko na Švedskem razlike v dohodku ostajajo očitne tudi po vključitvi neplačanega dela, se razlike med spoloma v Španiji praktično izničijo.

Slika 1: Dohodek in potrošnja moških in žensk, Španija in Švedska; 2010

Viri: [2], [4], [5], [9].

V Tabeli 1 predstavljamo celoten presežek življenjskega cikla za moške in ženske v vseh 14 preučevanih državah EU, ki je izračunan kot produkt evropskega standardnega prebivalstva [1] in povprečnega presežka življenjskega cikla posameznika. Za lažjo primerjavo med državami je celoten presežek izračunan kot odstotek celotnega dohodka iz dela v posamezni državi. Rezultati so najprej prikazani brez denarno ovrednotene vrednosti neplačanega dela, nato pa še z upoštevanjem le te.

Presežek življenjskega cikla moških se giblje med 8,3 % dohodka iz dela v Litvi in 30,3 % dohodka iz dela

v Nemčiji. Presežek življenjskega cikla žensk je v vseh državah nižji od presežka moških in se giblje med 0,6 % dohodka iz dela v Italiji in 14,3 % v Sloveniji. Ob tem se presežek žensk glede na presežek moških med državami bistveno razlikuje in znaša med 2,5 % v Italiji ter 62,0 % v Sloveniji. Ob vključitvi neplačanega dela se razlika v presežku življenjskega cikla med spoloma zmanjša v vseh državah, a ostaja visoka npr. v Veliki Britaniji (37 %) in Nemčiji (40,1 %). Na drugi strani se razlika znatno zniža v Italiji (celotni presežek življenjskega cikla žensk glede na celotni presežek življenjskega cikla moških naraste na 86,1 %) in Španiji (89,7 %). V Litvi in Sloveni pa je celotni presežek življenjskega cikla žensk celo višji od celotnega presežka življenjskega cikla moških.

Tabela 2: Presežek življenjskega cikla moških in žensk, države EU, 2010

Država	Presežek življenjskega cikla kot % dohodka iz dela			Celotni presežek življenjskega cikla kot % dohodka iz dela		
	M	Ž	Prispevek Ž/M*100	M	Ž	Prispevek Ž/M*100
Belgija	28,1	7,7	27,4	29,1	19,0	65,2
Bolgarija	15,1	1,7	11,6	14,1	9,8	69,4
Estonija	23,5	5,4	22,8	23,6	13,3	56,3
Finska	20,3	7,9	39,0	21,9	18,8	85,6
Francija	26,3	6,4	24,2	26,7	17,5	65,5
Italija	24,6	0,6	2,5	20,6	17,7	86,1
Litva	8,3	4,1	49,1	8,0	10,3	128,8
Latvija	16,3	3,9	24,0	14,9	10,1	68,0
Nemčija	30,3	2,2	7,3	31,4	12,6	40,1
Poljska	23,8	3,0	12,5	24,7	14,9	60,5
Slovenija	23,1	14,3	62,0	23,3	24,4	104,7
Španija	23,8	3,6	14,9	20,8	18,7	89,7
Švedska	25,5	10,3	40,5	29,2	20,2	69,2
VB	27,4	0,8	2,9	28,3	10,5	37,0

*Opombe: M = Moški, Ž = Ženske, Prispevek Ž/M*100 = Prispevek žensk glede na moške (v %), VB = Velika Britanija.

Viri: [1], [2], [4], [5], [9].

4 ZAKLJUČEK

V članku s pomočjo koncepta presežka življenjskega cikla natančno merimo dolžino in velikost ekonomske neodvisnosti moških in žensk in s tem njihov prispevek k financiranju ekonomske odvisnosti mladih in starih. Celostno merjenje ekonomske neodvisnosti, vključujoč plačano in neplačano delo, je še posebej pomembno v času spreminjajoče se starostne strukture prebivalstva in s tem vprašljive dolgoročne vzdržnosti javnofinančnega sistema.

Kot eden od možnih ukrepov za zagotavljanje vzdržnosti javnofinančnega sistema se navaja tudi zviševanje udeležbe žensk na trgu dela. Glede na rezultate članka lahko zaključimo, da je zvišanje udeležbe žensk na trgu dela lahko učinkovit ukrep za zagotavljanje vzdržnosti javnofinančnega sistema v državah, kjer je prispevek žensk glede na moške nizek tudi po vključitvi denarno ovrednotenega neplačanega dela. To velja na primer za Nemčijo, Veliko Britanijo, Estonijo in Poljsko. Na drugi strani pa je tak ukrep lahko problematičen v državah, kjer je celoten prispevek žensk glede na moške visok, kar velja predvsem za Litvo in Slovenijo ter tudi za Finsko, Italijo in Španijo. V teh državah je breme žensk veliko in bi več dela na trgu verjetno pomenilo manj časa, namenjenega neplačanemu gospodinjškemu delu. Ker je vzorce delitve dela med moškimi in ženskami na kratek rok težko spreminjati, lahko tak ukrep močno zniža blaginjo prebivalstva teh držav. Ob tem je potrebno še dodati, da je neplačano delo, ki ga še vedno v večji meri opravljajo ženske, nižje ovrednoteno kot je povprečje za plačano delo na trgu. To pomeni, da je prispevek žensk glede na moške, ki je merjen le v času, še višji v vseh državah.

ZAHVALA

Delo v okviru tega članka je bilo deloma financirano s strani projekta AGENTA (Sedmi okvirni program Evropske skupnosti za raziskave, tehnološki razvoj in predstavitevne dejavnosti, po pogodbi 613247) ter s strani Javne agencije za znanstvenoraziskovalno dejavnost RS (po pogodbah P5-0128, J5-4575, V5-2264). Ta članek uporablja podatke Eurostata: Cross sectional EU-SILC UDB, 2011 in HBS, 2010. Za uporabo se avtorji zahvaljujejo Eurostatu in Evropski komisiji. Prav tako se zahvaljujemo skupini Ageing Working Group in nacionalnim timom, ki so nam posredovali podatke o izdatkih za zdravje in dolgotrajno oskrbo. Za vse zaključke, ki izhajajo iz podatkov, so v celoti odgovorni avtorji članka.

LITERATURA IN VIRI

- [1] Eurostat. (2013). *Revision of the European Standard Population: Report of Eurostat's task force*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- [2] Eurostat. (2017). *Structure of earnings survey: hourly earnings*. Dostopno na spletnem naslovu http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?wai=true&dataset=earn_ses_hourly
- [3] Hammer, B., Prskawetz, A. & Freund, I. (2015). Production activities and economic dependency by age and gender in Europe: A cross-country comparison. *The Journal of the Economics of Ageing*, 5, 86-97.
- [4] Istenič, T., Hammer, B., Šeme, A., Lotrič Dolinar, A. & Sambt, J. (2017). *The European NTA Manual*. Dostopno na spletnem naslovu http://dataexplorer.wittgensteincentre.org/shiny/nta/AGENTA_European_NTA_Manual.pdf
- [5] Istenič, T. (2019). Je zviševanje udeležbe žensk na trgu dela ustrezen ukrep za zagotavljanje vzdržnosti javnofinančnega sistema?. *Economic and Business Review*, 21(4), 8.
- [6] Lee, R. & Mason, A. (2011). *Population aging and the generational economy: a global perspective*. Cheltenham, UK; Northampton, MA: Edward Elgar.
- [7] Loichinger, E., Hammer, B., Prskawetz, A., Freiberger, M. & Sambt, J. (2017). Quantifying economic dependency. *European Journal of Population*, 33(3), 351-380.
- [8] Sambt, J., Hammer, B., & Istenič, T. (2021). The European National Transfer Accounts: Data and Applications. *Economic and Business Review*, 23(3), 184-193.
- [9] Vargha, L., Šeme, A., Gál, R. I., Hammer, B. & Sambt, J. (2016). *Manual of the NTA methodology and guidelines to the AGENTA NTA data explorer. AGENTA project report*. Dostopno na spletnem naslovu <http://www.agenta-project.eu/Jacomo/upload/publications/d-2.3-submitted.pdf>

Koncept spolnih vlog pri mladih odraslih

The Concept of Gender Roles in Young Adults

Mateja Cvetek
Teološka fakulteta
Univerza v Ljubljani
Slovenija
mateja.cvetek@teof.uni-lj.si

POVZETEK

Ustrezno oblikovanje družbenih vlog, med katere spadajo tudi spolne vloge, ima lahko velik pomen za posameznikovo življenje, njegove odnose ter občutja gotovosti, orientacije v okolju in predvidevanja, posledično s tem pa tudi na zmanjševanje tesnobe. Razumevanje pojava družbenih in spolnih vlog je še posebej pomembno v luči pojava vedno večje prisotnosti tesnobe na družbeni ravni, ter vedno večje množičnosti spolnih identitet in spolnih vlog, katerim smo priča. Ob vedno večjem poudarjanju svobode izbire posameznikove spolne identitete in z njo povezanih spolnih vlog nas je v raziskavi zanimalo, kako pojem spolne vloge dojemajo mladi odrasli. Na temelju analize intervjujev, ki smo jih analizirali po metodologiji osnovane teorije, smo med drugim ugotovili, da mladi odrasli veliko bolj kot statične vidike spolnih vlog poudarjajo procesne vidike (npr. iskanje, raziskovanje, oblikovanje, preoblikovanje spolnih vlog). Hkrati pa je v njihovem dojetju spolnih vlog zelo močno prisotna tudi težnja po iskanju avtentičnih načinov doživljanja in prakticiranja spolnih vlog.

KLJUČNE BESEDE

Spolne vloge, razvoj spolnih vlog, avtentičnost, mladi odrasli, osnovana teorija.

ABSTRACT

Appropriate social role modelling, including gender roles, can have a profound impact on an individual's life, relationships, feelings of security, orientation, and anticipation, and consequently on anxiety reduction. Understanding the phenomenon of social and gender roles is particularly important in the light of the increasing presence of anxiety at a societal level, and the growing multiplicity of gender identities and gender roles that we are witnessing. With the increasing emphasis on the freedom to choose one's gender identity and associated gender roles, our research was interested in young adults' perceptions of the concept of gender roles. Based on the analysis of the interviews, which were analysed according to grounded theory methodology, we found, among other things, that young adults

place much more emphasis on the process aspects (e.g. searching for, exploring, shaping, transforming gender roles) than on the static aspects of gender roles. At the same time, their perception of gender roles is also strongly influenced by a tendency to seek authentic ways of experiencing and practising gender roles.

KEYWORDS

Gender roles, gender role development, authenticity, young adults, grounded theory

1 KONCEPT SPOLNE VLOGE IN SPOLNA IDENTITETA V SPREMINJAJOČEM SE DRUŽBENEM OKOLJU

Eden od najpomembnejših mehanizmov, preko katerega se določajo pričakovani načini vedenja znotraj socialnih okolij, so različne družbene vloge, v katerih nastopamo. Med njimi so spolne vloge, ki so bile do nedavnega opredeljene kot pričakovanja družbe in kulture, kako naj se posameznik vede glede na to, ali je moškega ali ženskega biološkega spola **Napaka! Vira sklicevanja ni bilo mogoče najti.** Spolne vloge so podvržene stereotipizaciji, znotraj katere prihaja do enačenja družbenih norm z "naravnimi" značilnostmi moških ali žensk, kot da so te odvisne od fizioloških značilnosti [2]. Vendar je potrebno jasno razlikovati fiziološke značilnosti posameznikov in njihov biološki spol, ter doživljajske značilnosti posameznikov in njihov družbeni položaj, ki se tekom posameznikovega življenja spreminja, kar se posledično povezuje tudi s spremembami pojmovanja posameznikove lastne spolne vloge skozi različna razvojna obdobja.

Spolne vloge torej niso nekaj statičnega, temveč gre za dinamičen koncept, ki se tekom posameznikovega življenja spreminja. Razvoj spolnih vlog poskuša pojasniti več teorij, ki jih je Millerjeva [3] razvrstila v tri skupine. Biološke teorije sledijo pojmovanju, da so psihološke in vedenjske spolne razlike posledica bioloških razlik med moškimi in ženskami, pri čemer se naslanjajo na evolucijske procese, gensko strukturo ter spolne hormone. Socializacijske teorije trdijo, da nastanejo spolne vloge kot produkt različnega obravnavanja deklic in dečkov ter spolnih stereotipov, ki so jim otroci izpostavljeni v svojem okolju. Kognitivne teorije pa izpostavljajo posameznika kot aktivnega ustvarjalca znanja, ki svoje znanje o sebi oblikuje na način, da bi svoje vedenje uskladi s svojim razumevanjem spola.

Koncept spolnih vlog se povezuje s posameznikovo spolno identiteto, ki je pogosto opisana kot posameznikovo notranje

Permission to make digital or hard copies of part or all of this work for personal or classroom use is granted without fee provided that copies are not made or distributed for profit or commercial advantage and that copies bear this notice and the full citation on the first page. Copyrights for third-party components of this work must be honored. For all other uses, contact the owner/author(s).
Information Society 2023, 9–13 October 2023, Ljubljana, Slovenia
© 2023 Copyright held by the owner/author(s).

občutje, da je moški ali ženska, oziroma v sodobnem času ena od identitet, ki jo posameznik doživlja v povezavi z doživljanjem svojega spola [4]. Psihološka identiteta se v splošnem nanaša na značilnosti, na katere je posameznik navezan oziroma si jih na nek način lasti, pri čemer se tekom življenja lahko znajde v negotovosti, katere so njegove najbolj značilne lastnosti [5]. Ker se tako posameznikova spolna vloga kot tudi spolna identiteta oblikujeta znotraj socialnega okolja, v katerega je posameznik vpet, se spremembe v socialnem okolju odražajo tudi v napetostih, ki jih posameznik doživlja, ko poskuša definirati sebe in svoj družbeni položaj.

Raziskava, ki jo je izvedla organizacija GALLUP na ameriški populaciji, je pokazala, da se odstotek oseb, ki se ne identificira s prevladujočo heteroseksualno usmerjenostjo, iz leta v leta povečuje, pri čemer se največje spremembe odražajo v generaciji najmlajših odraslih oseb, ki so bile vključene v raziskavo. Medtem, ko se pri odraslih, rojenih pred letom 1946, s heteroseksualno usmerjenostjo identificira 92,2% oseb, se v generaciji, ki je rojena v letih med 1997 in 2003, s to tradicionalno spolno usmerjenostjo identificira le še 75,7% [6].

Enoznačnih vzročnih raziskav, ki bi pojasnjevale nastajajoče trende na področju spolnih identitet in z njimi povezanih spolnih vlog, nimamo. So pa zanimive primerjave nekaterih drugih sprememb, ki jih je mogoče opaziti na ravni družbe v sodobnem času. Ena takih je opazen porast občutij tesnobe v zadnjem obdobju, kar potrjuje več raziskav. Metaanalitična študija, ki jo je izvedel Racine s sodelavci [7], je pokazala globalno prevalenco klinično pomembne tesnobe v 19% primerov. Posebej problematične so ugotovitve, da je še posebej mlajša populacija podvržena tem težavam.

Raziskava v ZDA [8] je pokazala, da je polovica (50%) mladih med 18. in 24. letom poročala o simptomih tesnobe in depresije, ki so jih doživljali v zadnjem letu. Do podobnih rezultatov so prišli v raziskavi KFF/CNN [9], kjer je prav tako polovica mladih odraslih poročala, da so se v zadnjem letu »vedno« ali »pogosto« počutili tesnobno. Med odraslo populacijo se je podobno počutila tretjina oseb. V skladu z ugotovitvami omenjenih raziskav imajo dekleta višjo stopnjo težav na področju mentalnega zdravja, izstopajo pa tudi LGBT osebe.

Če upoštevamo ugotovitev, da je stopnja tesnobe in depresije v obdobju od 2005 do 2017 povečala za 63% [10], je porast tesnobnih stanj očitno povezan z bolj globalnimi spremembami, ki se odvijajo v daljšem časovnem obdobju. Tukaj se samo po sebi poraja vprašanje, ali bi bil lahko porast spremenjenih spolnih identitet in z njimi povezanih spolnih vlog povezan s povečanimi stopnjami tesnobe. Hkrati se poraja vprašanje, kaj je tisto, kar po eni strani spodbuja ali omogoča večjo izbirnost na področjih, kjer v preteklosti te izbirnosti ni bilo, oziroma kaj ustvarja neka bolj globalna negotova stanja na ravni družbe, ki vodijo v tako močno povečano stopnjo pojavnosti tesnobnih stanj.

Tesnoba, predvsem socialna, je močno povezana s posameznikovim strahom, da se ne bo znal ustrezno vesti [11], ali s strahom, da ga socialno okolje ne bo sprejelo v tem, kar doživlja kot avtentično svoje [12]. Eno in drugo je morda povezano z manj jasno definiranimi družbenimi pričakovanji ter z njimi povezanimi družbenimi vlogami, ali pa s posameznikovo nezmožnostjo izbrati med tem, kar čuti kot avtentično svoje ter številnimi vlogami, ki so mu ponujene s strani družbe.

2 RAZISKAVA

Ob vprašanih, kako izoblikovane so naše spolne vloge, ali kako ljudje oblikujemo svoje znanje o sebi in svojih spolnih vlogah, se pojavlja tudi vprašanje, kako ljudje sploh pojmujejo svojo spolno vlogo. Katere vidike spolnih vlog imamo v mislih, ko reflektiramo svoj razvoj na tem področju in kako te vidike povezujemo v bolj kompleksen koncept svoje spolne vloge? Da bi odgovorili na to vprašanje, smo izvedli kvalitativno raziskavo po metodi utemeljene teorije.

2.1 Udeleženci

V pilotsko raziskavo smo vključili 6 mladih odraslih oseb, starih med 30 in 40 let, od tega so bili trije udeleženci moškega biološkega spola ter tri udeležence ženskega biološkega spola. Glede na smernice izbrane raziskovalne metodologije so bili v raziskavo vključeni udeleženci, ki so se glede opredeljenosti do svoje spolne vloge med seboj čim bolj razlikovali. Tako so bili v raziskavo vključeni udeleženci, ki svoje spolne vloge še niso imeli opredeljene, kot tudi udeleženci, ki so jo imeli izbrano. Med tistimi, ki so jo imeli izbrano, so bili vključeni tako tisti, ki so bili z njo pretežno zadovoljni, kot tudi tisti, ki z njo niso bili povsem zadovoljni.

2.2 Postopek

Podatki so bili zbrani v intervjujih, ki so se tematsko nanašali na posameznikov dosednji spolni razvoj, ki je vključeval tudi vprašanja o razvoju posameznikove spolne vloge. Zvočni posnetki intervjujev so bili nato natančno prepisani, pri čemer so bili odstranjeni oziroma ustrezno zamaskirani vsi podatki, na temelju katerih bi bilo mogoče prepoznati identiteto udeležencev. Postopek kodiranja intervjujev je sledil načelom utemeljene teorije, kot jih je zapisala Charmazova [13]. V analizo so bili vključeni deli besedila, ki so se vsebinsko nanašali na spolne vloge, kodirale pa so se posamezne enote analize (praviloma besedne zveze, zbrane okoli ene glagolske oblike).

V prvi fazi kodiranja so bile posameznim notam analize pripisane kode, ki so vsebinsko povzemale kodirano besedilo. V nadaljevanju smo podobne kode združili v kategorije 1. stopnje, te pa potem na temelju prepoznanih odnosov med njimi naprej v kategorije 2. stopnje in na koncu še v kategorije 3. stopnje.

2.3 Rezultati

2.3.1 Različna raba pojmov glede na razvojno obdobje, na katero se pojem nanaša. Analiza rezultatov je pokazala, da mladi odrasli v svojih pripovedih o razvoju svojih spolnih vlog uporabljajo različno terminologijo v odvisnosti od tega, na katero razvojno obdobje se nanaša njihova pripoved.

Ko pripovedujejo o svojem otroštvu, izpostavljajo pretežno doživljajske vidike ter svoja opažanja spolnih vlog pri pomembnih odraslih osebah. V pripovedih je pozornost usmerjena pretežno na doživljanje psihološkega ugodja oziroma neugodja.

»Skrbel sem za sestro. Želel sem pomagati, nisem želel ostati brezbrizen. Bilo mi je prijetno, doživljal sem jo

kot živo bitje. /.../ Imel sem jo rad, vseeno pa mi je bilo smešno, da kot moški previjam svojo sestro.«

Ko pripovedujejo o sebi v času mladostništva, izpostavljajo različne vidike raziskovanja, iskanja in oblikovanja sebe. V pripovedih je pozornost osredotočena na raziskovanje telesa, na vzpostavljanje odnosa do spolnosti (pri čemer ima spolnost pretežno funkcijo raziskovanja, zaznamovana pa je z neizkušnostjo in nezrelostjo) ter na iskanje identitete (tako spolne kot tudi splošne).

»Zdi se mi pomembno, da sem raziskoval svoje lastno telo in občutke, saj sem lahko na tak način ugotovil, kaj se pravzaprav dogaja z menoj.«

Ko pripovedujejo o sebi v sedanjem, odraslem obdobju, še vedno izpostavljajo vidike iskanja, za razliko od iskanja v mladostništvu pa je to odraslo iskanje veliko bolj usmerjeno in osredotočeno k iskanju avtentičnosti. V veliki meri izpostavljajo tudi vidike prakticiranja in preverjanja spolnih vlog (pretežno znotraj partnerskih razmerij). Ko govorijo o spolnih vlogah, so pretežno osredotočeni na področje spolnosti (pri čemer ima spolnost več funkcij, ki so sicer značilna za odrasla razmerja).

»Doma res nisem imela pravega kompasa, v cerkvenih krogih, kot sem povedala, tudi ne, kjer koli drugje sem iskala, pa je bila spolnost prikazana kot šport, s čimer se pa tudi ne strinjam. Tako da na tem področju še vedno iščem in upam, da bom našla nekoč nekoga, ki bo imel res tako mnenje o tem, da bom rekla: ja, to je to, tako je prav.«

2.3.2 Težnja najti avtentične načine doživljanja, opredeljevanja, izražanja, prakticiranja spolnih vlog. Iz kategorij, ki smo jih identificirali, je razvidno, da dajejo odrasli ljudje v svojih pripovedih o svojem spolnem razvoju malo pozornosti na statične vidike spolnih vlog (npr. na specifične značilnosti posameznih spolnih vlog). Veliko večji poudarek dajejo procesnim vidikom (npr. iskanju, raziskovanju, oblikovanju, preoblikovanju spolnih vlog). Ob tem je zelo močno prisotna težnja iskanja avtentičnih načinov doživljanja, opredeljevanja, izražanja, prakticiranja spolnih vlog.

V procesu kodiranja in kategoriziranja smo na koncu izpostavili štiri glavne kategorije.

2.3.2.1 Rast v smeri pristnega jaza. V to kategorijo smo umestili vse podkategorije, ki so se nanašale na iskanje osebne avtentičnosti, sprejemanje izbir glede spolnih vlog, težnje k avtentični spolnosti, osebno rast na spolnem področju in razreševanje izzivov, ki ovirajo posameznika na poti do osebne pristnosti.

“Mora biti čim več tega raziskovanja med partnerjema, da spolnost ne postane neka rutina in neka navada. To se mi zdi največja škoda, če postane spolnost navada, in ni več vzburjenja in iskric in eksperimentiranja in raziskovanja.”

2.3.2.2 Iskanje in sooblikovanje avtentičnega okolja. V to kategorijo smo umestili vse podkategorije, ki so se nanašale na želje po bivanju v avtentičnem okolju oziroma na pripravljenost sooblikovati bolj avtentično okolje, pri čemer se je pojem okolja nanašal tako na zasebno partnersko oziroma zakonsko in družinsko okolje, kakor tudi na širše družbeno okolje.

“Sprejema me takega, kakršen sem, ni mi potrebno skrivati. Je lažje, saj se je od mene odvalil en kamen, ki me je toliko časa moril. S tem, ko sprejema mene, tudi jaz lažje gledam na to. Ne govorim, da je zaradi nje moja »težava« odpravljena. To nosim vsak trenutek s sabo, vendar sem z njo lažje moški, kateri sem v družbi.”

2.3.2.3 Avtentično življenje. V to kategorijo smo umestili vse kategorije, ki so se nanašale na prakticiranje in preverjanje svoje spolne vloge (v smislu, ali je posameznik s svojo spolno vlogo zadovoljen, oziroma ali jo doživlja kot avtentičen del sebe).

“Trudim se biti dober mož, voditi duhovno in intimno življenje v svoji družini. Prav tako želim biti poslovno uspešen /.../ Te vloge so mi v redu, čeprav mi je včasih težko, ko sem na primer z vseh strani obremenjen. Kljub temu jih vidim vredne in se splača zanje boriti.”

2.3.2.4 Dejavniki iz osebne zgodovine. Zadnja kategorija združuje podkategorije, ki jih lahko razumemo kot dejavnike posameznikovega avtentičnega življenja. Sem smo umestili vse kategorije, ki se nanašajo na posameznikova otroška doživetja in ponotranjene modele spolnih vlog iz otroštva, pa tudi mladostniške izkušnje, ponotranjena spoznanja ob lastnem raziskovanju in sprejete identitetne izbire.

“Mama svoje vloge, kot mama in ženska ni želela sprejemati: ni želela opravljati gospodinjskih del, ni se kaj dosti brigala za vzgojo svojih otrok. Samo kajenje in zabava, to ji je bila prioriteta njenega življenja.”

3 RAZPRAVA

3.1 Od prevzemanja spolnih vlog do iskanja avtentičnosti

Iz pripovedi mladih odraslih je razvidno, da spolnih vlog ne enačijo z nekimi statičnimi predstavami, ki bi bile enoznačno določene in stabilne skozi celotno posameznikovo življenje (kar je bilo morda bolj značilno za pretekla zgodovinska obdobja). Gre torej za koncept, ki je v mišljenju sodobnega odraslega človeka dinamičen in spremenljiv. Kljub spremenljivosti ne daje vtisa kaotičnosti, saj mladi odrasli svoje dojetje spolnih vlog postavljajo v razmerje do avtentičnosti, težnja napredovati v avtentičnosti pa predstavlja jasno smer, v katero naj se koncept lastne spolne vloge spreminja. V ospredje torej niso postavljene dileme, ali sprejeti neko specifično vlogo, ki je v naprej določena, temveč teme, kako živeti svoje življenje čim bolj avtentično, pri čemer je avtentičnost dojeta kot bolj jedrna, spolna vloga pa je le odraz avtentičnega oziroma neavtentičnega udejanjanja samega sebe oziroma svojih sprejetih izbir.

V preteklosti smo gledali na spolne vloge kot na družbene konstrukte, ki so jih posamezniki prevzemali v procesih socializacije, in o katerih so se bistveno manj spraševali kot danes [14]. Z vidika teorije identitete, ki jo je pred nekaj desetletji razvil Marcia [15], bi lahko rekli, da je imela večina članov družbe zgolj prevzeto obliko spolne identitete, povezane s spolno vlogo, ki ni bila posledica aktivnega raziskovanja in izbiranja, temveč predvsem prevzemanja nečesa, kar je oblikoval nekdo drug.

V pripovedih udeležencev naše raziskave je »slepo« prevzemanje v naprej oblikovanih spolnih vlog zamenjala težnja

po iskanju avtentičnosti, ki jo spremlja povečana stopnja raziskovanja ne le v času mladostništva (za katero je identitetno iskanje sicer najbolj značilno), temveč tudi v obdobju odraslosti.

3.2 Podpora avtentičnemu razvoju spolnih vlog

Če predpostavimo, da je razvoj spolne identitete in spolne vloge v smeri večje avtentičnosti nekaj dobrega tako za posameznika kot za širšo družbo, potem si je v naslednjem koraku smiselno postaviti vprašanje, kako posameznika v tem razvoju podpreti.

Ko mladi odrasli govorijo o svojem razvoju v otroštvu, izpostavljajo pomen doživljanja ugodja in odraščanja ob primernih odraslih osebah. Z vidika razvoja avtentičnosti bi tako v otroštvu potrebovali množico izkušenj, v katerih bi se lahko doživljali kot avtentični posamezniki, sprejeti s strani pomembnih drugih v tem, kar so. Hkrati pa bi morali biti obdani s pomembnimi odraslimi osebami, ki živijo svoje avtentično življenje, kar pomeni tudi, da se na zdrav način sprejemajo kot spolna bitja z vsemi biološkimi danostmi vred.

Ko mladi odrasli govorijo o razvoju v času mladostništva, sebe zelo izrazito postavljajo v odnos s svojim telesom in telesnimi spremembami, s katerimi se v tem obdobju soočajo. Z vidika razvoja avtentičnosti bi potrebovali prostor za iskren pogovor o telesnih spremembah (na katere marsikateri udeleženec raziskave ni bil pripravljen in je ob njih doživljal precejšnje stiske), pa tudi dovolj spodbude za raziskovanje samega sebe in podpore pri sprejemanju svojega telesa ter drugih osebnih danosti.

Ko mladi odrasli govorijo o svoji odraslosti, po eni strani reflektirajo svoje pretekle izkušnje in izražajo želje po razreševanju nerešenih zadev, po drugi strani pripovedujejo o svojem sedanjem doživljanju in izražanju sebe, hkrati pa izražajo tudi potrebo po bolj avtentičnem okolju. V razvoju avtentičnosti se ne postavljajo več toliko v položaj, v katerem je njihov razvoj odvisen pretežno od podpore drugih, temveč se dojemajo kot pomembni akterji lastnega razvoja v smeri čedalje večje avtentičnosti.

3.3 Od avtentičnega jaza do avtentične družbe

Avtentičnost oziroma iskanje pristnega jaza ni nekaj povsem novega, saj se je ta vidik posameznikovega življenja uveljavil že z nastopom jaz-psihologije [16]. Kar morda v evropski kulturi ta hip ni najbolj močno poudarjeno, ali še ne dovolj razvito, pa je drugi pol avtentičnosti, na katerega kažejo rezultati naše raziskave, in sicer težnja po avtentičnem socialnem okolju. Posameznik, ki v sebi najde svojo avtentičnost, ne more biti povsem zadovoljen, če svoje avtentičnosti ne more zaživeti tudi znotraj socialne skupnosti, najprej znotraj socialne skupnosti s pomembnimi drugimi osebami (kar je npr. močno poudarjeno v teoriji navezanosti; [17], potem pa tudi v širšem socialnem okolju.

Ne glede na povečane potrebe po avtentičnosti je še vedno med ljudmi močno prisoten strah pred socialno zavrnitvijo, in z njim povezana prepričanja, da bomo v družbi sprejeti le, če bomo udeleženi vlogi, ki jo od nas pričakuje okolje [18]. Tako se posameznik nujno sooča z notranjim konfliktom, saj vzpostavitev avtentičnega življenja ni mogoča brez tveganja, da se posameznik izpostavi takšen kot v resnici je, neobremenjen s

pričakovani drugih. Prehod iz manj avtentičnih v bolj avtentične oblike življenja je tako povezan s povečanimi ravni napetosti in tesnobe, ki se jih mora posameznik naučiti obvladovati.

Ko mladi odrasli govorijo o avtentičnosti, izhajajo iz sebe, svojega doživetja in svojega notranjega doživljanja. V njihovem pojmovanju postaja prostor lastnega notranjega sveta vodilna avtoriteta. Toda takoj, ko postane notranji svet vodilna avtoriteta, se mora posameznik naučiti razlikovati, kateri motivi, ki jih prepozna, so bolj osrednji in kateri so bolj obrobni [19], oziroma kateri so dejansko izraz njegove pristne, prvobitne narave, in kateri so zgolj odziv na neugodne pretekle izkušnje, oziroma so izraz podedovanih nefunkcionalnih vzorcev preteklih generacij, ki pogosto zameglijo doživetje samega sebe.

Avtentične spolne vloge nikakor niso lahko dosegljiv cilj niti za posameznika, niti za družbo kot celoto, saj zahtevajo zelo poglobljene premisleke o človekovi prvobitni naravi, hkrati pa od posameznikov in družbe zahtevajo veliko mero zmožnosti razlikovanja med tem, kar je res pristno in avtentično ter tem, kar ustvarja le videz pristnosti in avtentičnosti.

REFERENCE

- [1] Kate Bornstein. 1998. *My Gender Workbook: How to Become a Real Man, a Real Woman, the Real You, or Something Else Entirely*. Routledge, New York.
- [2] Janice Bogstadt. 2006. Gender roles. V *The Oxford Encyclopedia of Children's Literature*. Jack Zipes, urednik. Oxford University Press, Oxford. Pridobljeno 10. 9. 2023 na: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780195146561.001.0001/acref-9780195146561-e-1198>.
- [3] Cindy Faith Miller. 2016. Gender Development, Theories of. V *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Gender and Sexuality Studies*. John Wiley & Sons, Ltd. Pridobljeno 10. 9. 2023 na: <https://doi.org/10.1002/9781118663219.wbegss590>.
- [4] Riki Wilchins. 2004. *Queer Theory, Gender Theory. An Instant Primer*. Alyson Books, Los Angeles.
- [5] Eric T. Olson. 2023. Personal Identity. V *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2023 Edition). Edward N. Zalta in Uri Nodelman, urednika. Metaphysics Research Lab, Stanford University, Kalifornija. Pridobljeno 10. 9. 2023 na: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2023/entries/identity-personal>.
- [6] Jeffrey M. Jones. 2022. LGBT Identification in U.S. Ticks Up to 7.1%. Gallup Poll Social Series, Gallup, Inc., Kalifornija. Pridobljeno 10. 9. 2023 na: <https://news.gallup.com/poll/389792/lgbt-identification-ticks-up.aspx>
- [7] Nicole Racine, Brae Anne McArthur, Jessica E. Cooke, Rachel Eirich, Jenney Zhu, Sheri Madigan. 2021. Global Prevalence of Depressive and Anxiety Symptoms in Children and Adolescents During COVID-19: A Meta-analysis. *JAMA Pediatrics*, 175, 11, nov. 2021, 1142-1150.
- [8] National Center for Health Statistics. 2023. Anxiety and Depression: U.S. Census Bureau, Household Pulse Survey, 2020-2023. Pridobljeno 10. 9. 2023 na: <https://www.cdc.gov/nchs/covid19/pulse/mental-health.htm>.
- [9] Lunnna Lopes, Ashley Kirzinger, Grace Sparks, Mellisha Stokes in Mollyann Brodie. 2022. KFF/CNN Mental Health in America Survey. Kaiser Family Foundation, San Francisco. Pridobljeno 10. 9. 2023 na: <https://www.kff.org/report-section/kff-cnn-mental-health-in-america-survey-findings/>.
- [10] Emma Kauana Osorio in Emily Hyde. 2001. The Rise of Anxiety and Depression Among Young Adults in the United States. BYU Ballard Center, Brigham Young University. Pridobljeno 10. 9. 2023, na: <https://ballardbrief.byu.edu/issue-briefs/the-rise-of-anxiety-and-depression-among-young-adults-in-the-united-states>.
- [11] Stefan G. Hofmann, Anu Asnaani in Devon Hinton. 2010. Cultural aspects in social anxiety and social anxiety disorder. *Depression and anxiety*, 27, 12, 1117-1127.
- [12] Jia Wei Zhang, Serena Chen, Teodora K. Tomova, Begüm Bilgin, Wen Jia Chai, Tamilselvan Ramis, Hadi Shaban-Azad, Pooya Razavi, Thingujam Nutankumar in Arpine Manukyan. 2019. A Compassionate Self Is a True Self? Self-Compassion Promotes Subjective Authenticity. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 45, 8, 1-15. Pridobljeno 13. 9. 2023 na: https://self-compassion.org/wp-content/uploads/2019/08/ZhangJW_et al2019.pdf.

- [13] Kathy Charmaz. 2006. *Constructing Grounded Theory. A practical Guide through Qualitative Analysis*. Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- [14] Amy M. Blackstone. 2003. Gender Roles and Society. V *Human Ecology: An Encyclopedia of Children, Families, Communities, and Environments*. Julia R. Miller, Richard M. Lerner in Lawrence B. Schiamberg, uredniki. The University of Maine, Santa Barbara.
- [15] James E. Marcia. 1966. Development and Validation of Ego-Identity Status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3, 5, 551-558.
- [16] Heinz Kohut in Ernest S. Wolf. 1978. The Disorders of the Self and their Treatment: An Outline. *International Journal of Psycho-Analysis*, 59, 413-425.
- [17] John Bowlby. 1982. *Attachment and Loss, Volume I, Attachment*. Tavistock Institute of Human Relations, United States of America.
- [18] Robert B. Cialdini in Noah J. Goldstein. 2004. Social Influence: Compliance and Conformity. *Annual Review of Psychology*, 55, 591-621.
- [19] Varga Somogy in Charles Guignon. 2023. Authenticity. V *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2023 Edition)*. Edward N. Zalta in Uri Nodelman, urednika. Pridobljeno 13. 9. 2023, na: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2023/entries/authenticity/>.

Demografija in bibliografija

Demography and bibliography

Tvrtko-Matija Šercar¹
Institut informacijskih znanosti
Maribor (IZUM)
Maribor Slovenija
tvrtko.sercar@ext.izum.si

Pero Šobot²
Institut informacijskih znanosti
Maribor (IZUM)
Maribor Slovenija
pero.sobot@izum.si

POVZETEK

Živimo v antropocenu, v katerem je človek dominantna geološka sila. Rast prebivalstva v 20. stoletju je bil spodbuden tudi za razvoj demografije in politik nadzora nad prebivalstvom. Bibliografija je vrsta popisa kot demografija, le da bibliografija popisuje "knjige", demografija ljudi. Rezultati iskanja po COBIB vzajemnimi bibliografskimi bazami podatkov so prikazani po izbranih kazalcih znanstvene uspešnosti, in sicer po tipu dela/dokumenta in avtorju v obliki diagramov, predstavljajo osnovo za nadaljnje bibliometrične raziskave literature v področju demografije v nacionalnih knjižničnih informacijskih sistemih Slovenije in Srbije v omrežju COBISS.net ter razkrivajo podobnosti glede odziva obeh sistemov in porazdelitve dokumentov/del po kategorijah in avtorjih.

KLJUČNE BESEDE

antropocen, demografija, bibliografija, COBISS.net

ABSTRACT

We live in the Anthropocene, in which man is a dominant geological force. Population growth in the 20th century was also a stimulus for the development of demography and population control policies. A bibliography is a type of census like demography, except that the bibliography lists "books", the demographics of people. The results of searching through COBIB union bibliographic database are shown according to selected indicators of scientific performance, namely by type of work/document and author in the form of diagrams, they represent the basis for further bibliometric research of literature in the field of demography in the national library information systems of Slovenia and Serbia in the COBISS.net network and reveal similarities in the response of the two systems and the distribution of documents/works by category and author.

KEYWORDS

Anthropocen, demography, bibliography, COBISS.net

¹ Dr.sc. Tvrtko-Matija Šercar, upokojeni sodelavec IZUM

² Mag. Pero Šobot, Vodja oddelka Operativnost aplikacij, IZUM

³ Anthropocen, gr. Anthropos človek, kainos nov.

⁴ Holocen, gr. holos ves, v celoti, kainos nov, najmlajša doba kvartarja (lat. quartus četrti). Holocen se je začel ob koncu zadnje ledene dobe, pred 11.500 leti.

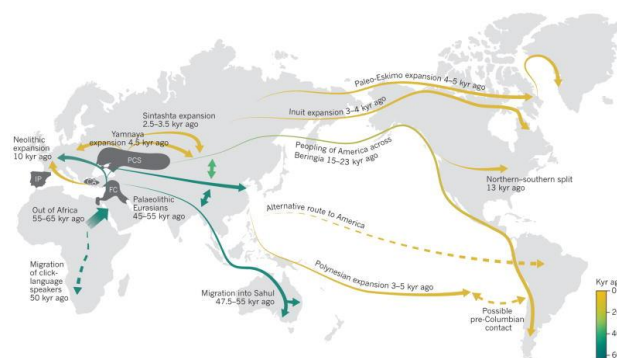
Permission to make digital or hard copies of part or all of this work for personal or classroom use is granted without fee provided that copies are not made or distributed for profit or commercial advantage and that copies bear this notice and the full citation on the first page. Copyrights for third-party components of this work must be honored. For all other uses, contact the owner/author(s).

Information Society 2023, 9–13 October 2023, Ljubljana, Slovenia

© 2023 Copyright held by the owner/author(s).

1 ANTROPOCEN: RAZVOJ ČLOVEŠTVA VKLJUČNO Z RASTJO SVETOVNEGA PREBIVALSTVA KOT GEOLOŠKA SILA

Človeška vrsta je 99% evulucijske izkušnje doživela v Afriki. »Vzpon človeka« se je začel pred 5 do 6 milijonov let, ko so se v Afriki razšli ljudje in šimpanzi. Migracije majhnih skupin ljudi iz Afrike so se začele šele pred manj kot 100.000 let. Genetika afriških populacij kaže na razlike, ki so se medtem razvile [1]. Model "Out-of-Africa" predstavlja hipotezo, da sodobni ljudje izvirajo iz Afrike. Alternativni model, znan kot multiregionalni model, po katerem se je človek razvijal istočasno na več mestih, ki ga je olajšal "pretok genov" kot posledica migracij med temi kraji, je na splošno zavrnjen [2].

Slika 1: O večjih človeških migracijah po svetu sklepamo na podlagi analiz genomskih podatkov [2]

Živimo v antropocenu³ po holocenu⁴, v katerem je človek dominantna geološka sila.

Besedo "antropocen" je leta 2000 skoval nizozemski kemik Paul Crutzen, Nobelov nagradenec za kemijo, natanko za odkrivanje učinkov spojin, ki tanjšajo ozon, leta 1995. [Age of Man: Enter the Anthropocene.](#)

Tekoče klimatske spremembe, ozonske luknje nad Antarktiko, emisija CO₂, biokemijske spremembe življenja na Zemlji - kriza v biosferi, nastanek noosfere imajo antropogene vzroke v človeku in človeški civilizaciji [3].

Doba antropocena⁵ naj bi se začela Anno Domini 1800!

Začetki antropocena vključujejo industrijsko revolucijo v Veliki Britaniji v 1700-ih letih, termo industrijsko revolucijo v Zahodni civilizaciji v 1800-ih letih, predvsem rast prebivalstva v obdobju 1800-2000 od 1 milijarde na 6 milijard, energije 40-krat, proizvodnje 50-krat, emisije CO₂, CH₄ (metan), N₂O (dihidroksid) oksid)⁶...

Dramatične spremembe v obdobju 1945-2000+ so bile poimenovane Veliki pospešek (The Great Acceleration), ko je svetovno prebivalstvo naraslo od 3 na 6 milijard samo v razdobju pičlih 50 let! Še bolj dramatična je bila gospodarska rast, ki se je povečala za 15-krat, poraba nafte od 1960 za 3,5-krat, število avtomobilov je naraslo od 40 milijonov na koncu Druge svetovne vojne na 700 milijonov 1996. leta.

Več kot 3 milijarde ljudi živi v mestnih območjih in ta delež še naprej narašča, sproti pa potrošnja, kar je še eno gonilo Velikega pospeška.

Ob koncu 20. stoletja se je začela »doba genoma« z delom na dveh projektih, HGDP (Human Genome Diversity Project, Projekt raznolikosti človeškega genoma) v ZDA in HUGO (Human Genome Organization, Organizacija človeškega genoma) v Veliki Britaniji na področju populacijske genetike, antropologije in raziskav bolezni [4, 5].

Leta 2014 se je začela Stoletna študija o umetni inteligenci 2014-2114 [6]. Rezultat razvoja inteligentnosti bo doba nebiološke superinteligence [7]. Biološko človeštvo se že sooča z zamenjavo (replacement) z umetno inteligenco, ne pa samo z združitvijo (fusion) [8]. De Garis napoveduje "giga" vojno med ultra-intelligentnimi "artilekti" (umetnimi možgani, artificial intellects) in arhaičnimi biološkimi ljudmi v teku tega stoletja. Nekega dne lahko misleči stroji prevzamejo oblast v družbi in kolonizacijo vesolja nadaljujejo brez ljudi [9, 8].

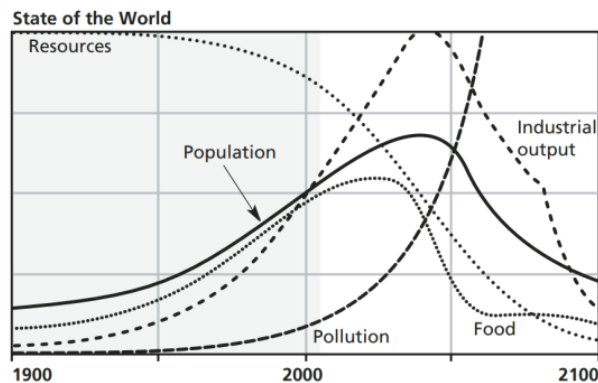
2 DEMOGRAFSKI POUKARI

Skupno število ljudi, ki so kdaj živeli, je približno 100 milijard.

Po predvidevanjih iz začetka 1970-ih let [10] bo leta 2030 prebivalstvo doseglo vrhunec in se bo začelo zmanjševati, ko bo stopnja umrljivosti naraščala zaradi pomanjkanja hrane in zdravstvenih storitev. Industrija lahko raste še 20 let dlje. Prebivalstvo doseže vrh pri 8 milijardah leta 2040, ob visokih ravneh potrošnje. Toda ravni onesnaženosti naraščajo, kar zmanjšuje donose zemlje in zahteva velike naložbe v obnovo kmetijstva. Prebivalstvo končno upada zaradi pomanjkanja hrane in negativnih učinkov onesnaževanja na zdravje.

⁵ Mednarodna komisija za stratigrafijo (International Commission on Stratigraphy – ICS) niti Mednarodna zveza geoloških znanosti (International Union of Geological Sciences - IUGS), katere del je ICS, nista uradno odobrili izraza kot priznane pod razdelitve geološkega časa!

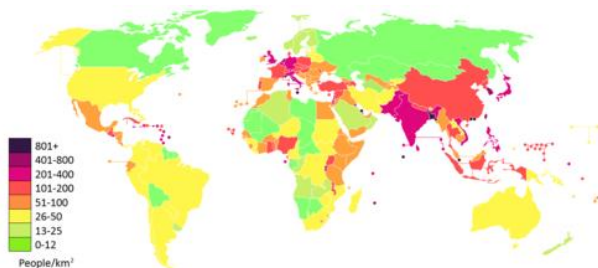
⁶ ARSO Kazalci okolja v Sloveniji | Okolijski kazalci (gov.si) Spletišče omogoča dostop do preko 180 kazalcev okolja, temelječih na številčnih podatkih, ki kažejo stanje, lastnosti ali razvoj kakšnega pojavnosti.

Slika 2: Stanje

»Trideset let je dokazalo, da je model Rimskega Kluba bil preroški; zdaj, v svoji najnovejši iteraciji, dobimo še zadnji izziv.« [11]

Zemlja lahko podpira 28 milijard prebivalcev! [12]

Slika 3: Zemljevid gostote prebivalstva po državah

Gostota poselitve je merilo prebivalstva na enoto površine. Večinoma se uporablja za ljudi, včasih pa tudi za druge žive organizme. Je ključni geografski in demografski kazalnik.

Največja država na svetu po površini je Rusija (približno 11,5 %, 17 milijonov km²), vendar se po številu prebivalcev uvršča šele na deveto mesto, za Kitajsko, Indijo, ZDA, Indonezijo, Brazilijo, Pakistanom, Bangladešem in Nigerijo.

Na kvadratnem kilometru površine Ruske federacije živijo povprečno 8,4 prebivalca/ km² (143.300.000/17.000.000 km²).

Z razpadom Sovjetske zveze se je v Rusiji začela demografska kriza, ki še vedno traja, vendar se je število prebivalcev po letu 2002 izboljšalo.

Velike države imajo lahko zelo nizko gostoto prebivalstva, gostota prebivalstva Kanade, druge države po velikosti, je le 3,8 osebe na kvadratni kilometer.

Največjo gostoto prebivalstva ima Makao (Kitajska) – 18.000 prebivalcev/km².

Najmanjšo gostoto prebivalstva ima Grenlandija (Danska) – 0,03 prebivalca /km².

Včasih se uporabi obratna vrednost. Kolikšna je povprečna površina, ki jo ima na voljo en prebivalec določenega območja. Izračuna se tako, da se površina, izražena v m², deli s številom prebivalcev na tem območju.

Država z najmanjšo površino na prebivalca je Monako 63 m²/prebivalca, z največjo površino na prebivalca pa Grenlandija 30 milijonov m²/prebivalca.

Svetovno prebivalstvo se je v 20. stoletju povečalo z 1,6 milijarde leta 1900 na nekaj več kot 6 milijard leta 2000, s tem, da so se ¾ te rasti zgodile po letu 1950. Ta trend rasti prebivalstva je bil spodbuden tudi za razvoj demografije in politik nadzora nad prebivalstvom.

Med tem je rast prebivalstva po svetu začela upadati, hkrati se pričakovano trajanje življenja začelo podaljševati.

Število Zemljanov je novembra lani naraslo na osem milijard, le 11 let za tem, ko je doseglo sedem milijard. Leta 2020 je stopnja rasti prvič po letu 1950 upadla pod en odstotek na leto.

Po zadnjih ocenah ZN naj bi se svetovno prebivalstvo do leta 2052 povečalo na 9,8 milijarde in bi lahko doseglo vrh pri 10,4 milijarde sredi 80 let tega stoletja. [Rast prebivalstva upada, življenjska doba pa podaljšuje.](#)

Število svetovnega prebivalstva je najhitreje naraščalo v 60. letih prejšnjega stoletja, povprečno za 2 % na leto. Od takrat se rast postopoma upočasnjuje. V letu 2019 naj bi se število prebivalcev na svetu povečalo za približno 82 milijonov ali za 1,1 %. Letos naj bi se rodilo 140,1 milijona, umrlo pa 58,4 milijona ljudi. Rast svetovnega prebivalstva ni enakomerna. Najhitreje se povečuje število prebivalcev Afrike; letno število rojenih je tam kar štirikrat višje od števila umrlih. V Evropi narašča število prebivalcev zelo počasi; več prebivalcev umre kot se jih rodi; skupni prirast je pozitiven le zaradi priseljevanja (število priseljenih je višje od števila odseljenih). [Svetovni dan prebivalstva.](#)

3 GLOBALNI ZNAČAJ AMERIŠKE DEMOGRAFIJE

Kot referenčno delo, ki se ukvarja z demografijo in bibliometričnimi raziskavami demografske literature, sva izbrala članek Klancher Merchant A Digital History of Anglophone Demography and Global Population Control, 1915–1984 [13].

Demografija kot znanost in politike naravnane na posege, katerih cilj je omejiti rast prebivalstva, in vmešavanje državnih oblasti v življenja posameznikov, vključno z inženiringom družin in celotnih narodov, so se globoko prepletali [13].

Enkrat je demografija v službi politike (kot programa, ne pa izvajanja politike), drugič je politika v službi demografije!

Decembra 1959 je ameriški predsednik Dwight Eisenhower izjavil, da "kontrola rojstev ni naš posel ... Ne morem si bolj odločno predstavljati," je dodal, "temo, ki ni ne prava politična ali vladna dejavnost, ne funkcija ali odgovornost." [14]

To stališče naj bi v naslednjem desetletju močno spremenila najprej predsednik Lyndon Johnson in kasneje Nixon, ki je leta 1969 v posebnem poročilu Kongresu opozoril na "nujno potrebo po obravnavanju stopenj rasti svetovnega prebivalstva in njihovega negativnega vpliva na gospodarsko rast, o vedno večjem prepadu med bogatimi in revnimi narodi ter o življenjskem standardu, zlasti o prehrani in zdravju, pa tudi o pomanjkanju šol in stanovanj ..."

Podobno nasprotje je mogoče potegniti med stališči administracij Johnsona, Nixona, Forda in Carterja o dejavnostih v zvezi s svetovnim prebivalstvom ter tistimi administracij Reagana in Busha [14].

Posamični sponzorji oz. zasebni pokrovitelji in država v ZDA so vlagali finančna sredstva v institucionalizacijo (ustanavljanje populacijskih raziskovalnih centrov, strokovnih združenj in demografskih revij, predvsem v ZDA) in raziskave v področju demografije in na ta način vplivali na to, katera raziskovalna vprašanja bodo znanstveniki postavljali in kakšne metode bodo uporabljali. Demografija kot znanost in v tem primeru kot "ancilla" (služabnica) politike pa je zagotavljala populacijskim politikam posameznikov, organizacij in države, vključno z metodami evgenike in »rasne higijene« kot so množične sterilizacije, evtanazije in genocidi, znanstveno legitimnost in moralno upravičenost v očeh javnosti.

Zgodovina anglofonske demografije je hkrati globalna zgodovina in zgodovina ZDA.

Klancher Merchantova (2017) [13] je porazdelila relevantno demografsko literaturo časovno in jezikovno.

Vsebinsko demografskih člankov obravnava v dveh obdobjih: od leta 1915 do 1946, ko se je demografija združila v eno interdisciplinarno znanstveno področje, in od 1947 do 1984.

Do sredine dvajsetega stoletja je bila večina demografskih raziskav objavljena v angleščini in francoščini.

Znotraj znanstvenih področij so skupnosti praviloma omejene z jezikom in demografija ni izjema. Demografska literatura v angleškem jeziku je največja po geografskem dosegu, tematsko in politično pa je najtesneje povezana z nadzorom prebivalstva. Glavni pokrovitelj frankofonske demografije je načeloma "pronatalistična" francoska vlada. Frankofonska demografija poudarja probleme nizke rodnosti, anglofonska demografiji probleme visoke rodnosti.

Med anglofonskimi demografi prevladujejo avtorji s sedežem v ZDA. Večino člankov v angleškem jeziku so napisali znanstveniki, ki so živeli ali so se izobraževali v ZDA. Levji delež financiranja anglofonske demografije po vsem svetu, tako med vojnami kot po drugi svetovni vojni, je iz ameriških virov. Ameriške filantropije in pozneje ameriška vlada so bile največji pokrovitelji nadzora rojstev po vsem svetu. Financirale so raziskave in programe načrtovanja družin ter spodbujale razvoj populacijske politike na nacionalni in mednarodni ravni, posebej

po drugi svetovni vojni, ko je prebivalstvo v Aziji, Afriki in Latinski Ameriki začelo hitro naraščati.

Demografska literatura se je razvijala v skladu z dobredelnimi cilji in tudi političnimi interesi pokroviteljev demografije, medtem ko sociološka literatura o prebivalstvu tega ne pozna.

Financerji demografskih raziskav v ZDA so se izognili vprašanju ali je rast prebivalstva grožnja in komu, in so politično razpravo o prebivalstvu evfemistično, olepševalno preoblikovali v "tehnično" vprašanje o tem, kako najučinkoviteje zmanjšati globalno rodnost.

Vprašanje razumevanja nosilcev političnih prizadevanj v ZDA, ki so bila usmerjena na omejitve rasti svetovnega prebivalstva v dvajsetem stoletju, naj bi ločili od njihovega nespornega prispevka k rasti demografske znanosti, ki je te politične igralice vodila in jim zagotovila znanstveno legitimitnost.

4 DEMOGRAFIJA IN BIBLIOGRAFIJA

Bibliografija⁷ je oblika popisa tako kot demografija, le da bibliografija popisuje "knjige", demografija ljudi, pa tudi živali.

Platon primerja knjige in druga umetniška dela z otroki. Ko si ogleda pesmi Homerja, Hezioda in drugih dobrih pesnikov, bi si vsak želel, da se mu rodijo takšni »otroci« duha in so jim zaradi takšnih "otrok" zgrajeni mnogi hrami, zaradi bioloških pa nikomur.

Začetki bibliografije segajo v 5. stoletje pred našim štetjem. Bibliograf (gr. bibliographos) je bil pisatelj oziroma prepisovalec knjig. V 17. stoletju je bil postopek prepisovanja zamenjan s postopkom opisovanja. Pojem bibliografije kot znanosti o knjigah s stališča popisovanja in klasifikacije je uvedel Berthelot Marcelin v veliko francosko enciklopedijo leta 1885. Pomen se ni spremenil vse do danes. Sinonim za bibliografijo kot znanost je bibliologija. Bibliografija pomeni troje: znanost o knjigi, postopek izdelave seznama knjig in proizvod te dejavnosti. Bibliografija kot dejavnost predstavlja postopek ugotavljanja, urejanja in podajanja podatkov o knjigah. Proizvod te dejavnosti se tudi imenuje bibliografija (sistemiziran seznam knjig za določen namen). Sorodni z bibliografijo so izrazi katalog, indeks, biblioteka, leksikon, slovar, trezor, anali, literatura, repertorij (nlat. repertorium), inventar, manual, priročnik, tezaver, letopis [15].

⁷ Bibliografija, gr.biblion knjižica, grafein pisati, knjigopisje, popisovanje knjig, člankov itd.

⁸ Nacionalna pomembnost bibliografskega gradiva je bila prepoznana tudi v konvenciji o sukcesiji med Avstrijo in Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev z dne 26. junija 1923, po kateri se je Republika Avstrija kot ena izmed dedinj Avstro-ogrske monarhije obvezala vrniti vse umetnine, starine ter znanstveni in bibliografski material s področij, ki so bila vključena v novo državo Kraljevino SHS, nastalo konec leta 1918 (od 1929: Kraljevina Jugoslavija). Mednarodni dunajski konvenciji o sukcesiji sta bili sprejeti šele po 2. svetovni vojni leta 1978 in leta 1983 na Dunaju med časom SFRJugoslavije. Konvencij ni ratificiralo potrebno število držav in nista obvezni [20].

V RBU je bilo leta 1934 (zadnje leto vnosa zapisov), ko je belgijska vlada prekinila financiranje projekta, preko 15 milijonov zapisov. Zbirka je bila ohranjena do leta 1940, ko so nemški nacisti po okupaciji Belgije uničili njen večji del.

⁹ Danes rečemo, da so knjižnice internet+, kar pomeni, da nudijo uporabnikom storitve in proizvode, ki jih internet ne zmore.

Med dvema temeljnima funkcijama bibliografije je bolj pomembna njena funkcija zagotavljanja gradiva za bralca kot proces zbiranja.

Leta 1895 sta Paul Otlet in Henri La Fontaine ustanovila v Bruslju Mednarodni inštitut za bibliografijo, začela ustvarjati "Univerzalni bibliografski repertorij" (Repertoire Bibliographique Universel (RBU), ki je že do konca leta 1895 imel 400.000 vnosov, in uvedla storitev "analognega iskalnika" za poizvedbe po repertoriju na zahtevo in pošiljanje kopij katalognih listkov po pošti naročnikom. Do leta 1912 sta opravila povprečno več kot 1500 tovrstnih storitev na leto [16, 17, 18].

Slika 4: Répertoire Bibliographique Universel

Otlet si je zamislil postaviti »izvod« RBU v vsakem večjem mestu po svetu, pri čemer ima Bruselj glavni izvod. Med letoma 1900 in 1914 so bili narejeni poskusi pošiljanja izvodov RBU v Pariz, Washington, D.C. in Rio de Janeiro.

RBU naj bi predstavljal univerzalno bibliografijo vseh knjig in drugih publikacij iz vseh držav, vseh obdobjih in vseh predmetnih področij, razvrščenih po predmetu in avtorju. Prva stopnja RBU naj bi bili katalogi del. Postopoma bi se vsaki enoti dodajale analitične opombe.

Za katalog knjig naj bi bile odgovorne nacionalne knjižnice, za vnos podatkov iz periodičnih publikacij pa specializirana mednarodna združenja, vsako za svoje področje specializacije. Univerzalna bibliografija je zamišljena kot del Mundaneuma (svetovnega centra/knjižnice). Tako bi bilo človeško znanje v celoti obdelano le enkrat in shranjeno na enem samem mestu ter zaščiteno pred vojnami in revolucijami [18].

Bibliografska prizadevanja so ogledalo nacionalne kulture in ne samo ozko strokovno vprašanje⁸.

Za preverjanje pokritosti demografske literature v COBISS.net sva kot referenčna izbrala dva nacionalna sistema z največjim številom povezanih knjižnic⁹ v omrežju COBISS.net, in sicer COBISS.SI (928) in COBISS.SR (258).

Slovenija je prvič preseгла 2 milijona prebivalcev leta 2005. Julija 2022 je štela 2,108.732 prebivalcev. Na kvadratnem

kilometru površine Slovenije (površina kopnega 20.271 km²) živi povprečno 104 prebivalcev [19].

Za primerjavo, na kvadratnem kilometru površine Nizozemske, ki je 2-krat večja od Slovenije, živi 393 prebivalcev (16.491.461/40.000).

Bibliografska dejavnost v Sloveniji ima prek 150 let dolgo tradicijo.

Srbija ima 6,641.197 prebivalcev, površina države je 77.474 km² in na kvadratnem kilometru živi 83 prebivalcev. Popis leta 2022 je pokazal nadaljnji upad prebivalstva v Srbiji, ki je v popisnem obdobju 2011-2022 znašal 7,51 % [21].

Bibliografska dejavnost v Srbiji ima tradicijo dolgo prek 200 let.

Leta 1948 je bil preoblikovan Bibliografski institut NR Srbije v Beogradu v Jugoslovanski bibliografski institut (JBI), kasneje JUBIN), ki je bil v bivši Jugoslaviji na zvezni ravni zadolžen za izdelavo tekoče bibliografije (za knjige, brošure in muzikalije ter za članke in priloge v revijah in zbirnih delih) ter za retrospektivno bibliografijo.

V tem času je bilo upravljanje razvoja znanosti in tehnologije na federalnem nivoju v bivši Jugoslaviji v pristojnosti Zveznega sekretariata za razvoj (SSR, prej Odbor za koordinacijo nauke i tehnologije v SFRJ (OKNT)) federalne vlade, medtem ko je kultura vključno s knjižnicami bila v pristojnosti republik in avtonomnih pokrajin.

Republiške in pokrajinske akademije znanosti in umetnosti je na federalni ravni predstavljal Svet akademij znanosti in umetnosti SFRJ.

Znanstvena društva na nivoju R/AP so bila na zveznem nivoju združena v Asociacijo naučnih društev Jugoslavije (ANUJ) in preko ANUJ-a v Mednarodni svet za znanost (The International Council for Science (ICS), prej Mednarodni svet znanstvenih zvez (International Council of Scientific Unions (ICSU)).

Po črti samoupravnega interesnega organiziranja so bili R/P SISZ združeni v Skupnost R/P SISZ.

Leta 1962 je bila v Beogradu ustanovljena Skupnost nacionalnih bibliotek Jugoslavije.

5 OMREŽJE COBISS.NET

COBISS (Co-operative Online Bibliographic Systems and Services) je organizacijski model, ki povezuje knjižnice v nacionalne knjižnične informacijske sisteme in regionalno omrežje COBISS.net z vzajemno katalogizacijo, vzajemnimi bibliografskimi bazami podatkov COBIB in lokalnimi bazami podatkov sodelujočih knjižnic ter integriranim upravljanjem knjižničnih katalogov in bibliografij. [Institut informacijskih znanosti](#)

Na seji predsedstva Skupnosti nacionalnih knjižnic v SFRJ v decembru leta 1987 je bil sprejet sistem vzajemne katalogizacije

kot skupna osnova knjižničnega informacijskega sistema (KIS oz. BIS) ter sistema znanstvenih in tehnoloških informacij Jugoslavije (SZTIJ oz. SNTIJ).

IZUM je od 1987 host SZTI v Sloveniji in koordinator razvoja sistema vzajemne katalogizacije in host KIS-a v SFRJ; od 1988 generalni izvajalec (GI) izgradnje SZTIJ (prva faza 1988-1991), informacijski servis (host) SZTIJ; od 1990 med regionalni koordinacijski center v projektu izgradnje baze podatkov o znanstvenih knjižnicah v delovni skupnosti ALPE-JADRAN; od 1991 informacijski infrastrukturni servis za znanost, izobraževanje in kulturo, koordinator aktivnosti v mednarodnem projektu TRACE (CORDIS) za Slovenijo, informacijski (bibliografski) servis v sistemu COBISS (Cooperative Online Bibliographic System & Services) [22].

Leta 2002 je IZUM zagnal Projekt COBISS.net, leta 2003 pa je bila podpisana Pogodba o vzpostavitvi omrežja COBISS.net in prosti izmenjavi bibliografskih zapisov, ustvarjenih v avtonomnih knjižničnih informacijskih sistemih Bosne in Hercegovine, Črne gore, Makedonije, Slovenije in Srbije. <https://izum.si/en/aboutus/>

Leta 2012 sta Republika Slovenija in UNESCO (Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo) sklenili sporazum o preoblikovanju IZUM-a v Mariboru v Regionalni center za knjižnične informacijske sisteme in informacijske sisteme o raziskovalni dejavnosti pod pokroviteljstvom Unesca. S tem je Unesco podprl mednarodno sodelovanje IZUM-a na območju jugovzhodne Evrope.

Slika 5: Mreža avtonomnih sistemov COBISS (Vir: <https://www.cobiss.net/map>)

6 REZULTATI ISKANJ DEMOGRAFSKE LITERATURE V COBISS.SI IN COBISS.SR

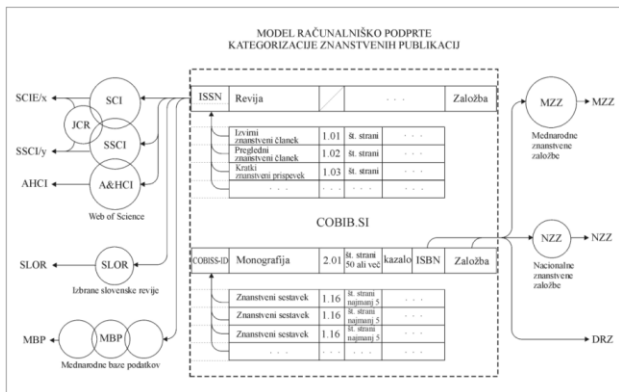
Ciljano pokritost sva preverjala z iskanjem (information retrieval), ki je eden izmed glavnih načinov razvoja interdisciplinarnih odnosov informacijske znanosti z več drugimi vedami [23, 24].

Znanstvene publikacije so osnovni proizvod temeljnih in uporabnih raziskav in zato glavni neposredni kazalci

raziskovalne uspešnosti. Med znanstvenimi publikacijami sta najpomembnejši dve skupini: znanstveni članki ter kratki znanstveni prispevki v revijah ter znanstvene knjige oziroma posamezna poglavja oziroma prispevki v njih. Dobro polovico vseh zapisov v bibliografiji raziskovalcev predstavljajo prispevki s strokovnih in znanstvenih srečanj [25].

Tip bibliografske enote je določen po Tipologiji dokumentov/del za vodenje bibliografij v sistemu [26].

Slika 6: Model računalniško podprte kategorizacije znanstvenih publikacij [27]

Bibliografska enota za knjige in poglavja v knjigah (monografske objave) vsebuje tudi podatek o založniku dokumenta/dela [25, 28].

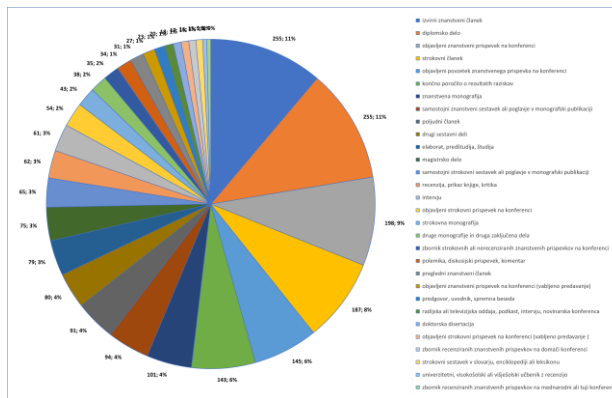
Rezultate iskanja po vzajemnih bibliografskih bazami podatkov (COBIB) prikaževa z grafičnimi diagrami po izbranih kazalcih znanstvene uspešnosti, in sicer po tipu dela/dokumenta (slika 1 in 2) in avtorjih (slika 3 in 4).

V tabeli 1 so prikazani rezultati iskanj po COBISS+ pri uporabljenem iskalnem izrazu (IZ) demografija in omejevanjih s filtrom (F) predmet: demografija, migracije, študije spolov.

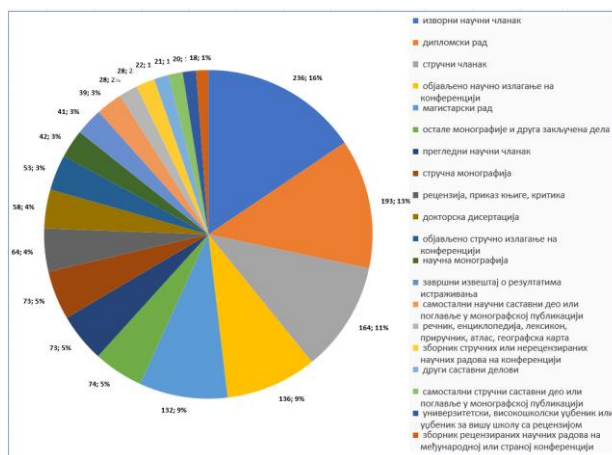
Table 1: Rezultati iskanj pri uporabljenem iskalnem izrazu in omejevanjih (10.8.2023)

sistem COBISS	IZ:demografija	F:demografija, migracije, študije spolov
COBISS.SI	9.978 zadetkov	6.140 zadetkov
COBISS.SR	6.952 zadetkov	5.041 zadetkov

Glede tipologije sva se omejila pri COBISS.SI na "zbornik recenziranih znanstvenih prispevkov na mednarodni ali tuji konferenci", to je prvih 30 od 41 tipov, in ta zadnji tip ima 9 zadetkov. Pri COBISS.SR pa je tip dela "zbornik recenziranih naučnih radov na mednarodni ili stranoj konferenciji" 20. tip po vrsti od 38 in ima 20 zadetkov.

Slika 7: demografija - porazdelitev dobljenih bibliografskih enot po tipologiji (COBISS.SI)

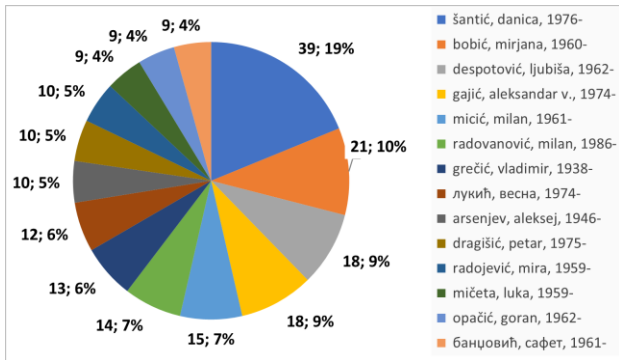
Slika 8: demografija - porazdelitev dobljenih bibliografskih enot po tipologiji (COBISS.SR)

Končnega števila avtorjev ne dobimo, ker se pri omejevanju s filtri izpiše le prvih 1.000 zadetkov zaradi omejitve v COBISS+. Zaradi boljše preglednosti smo se pri avtorjih omejili na prvih 15.

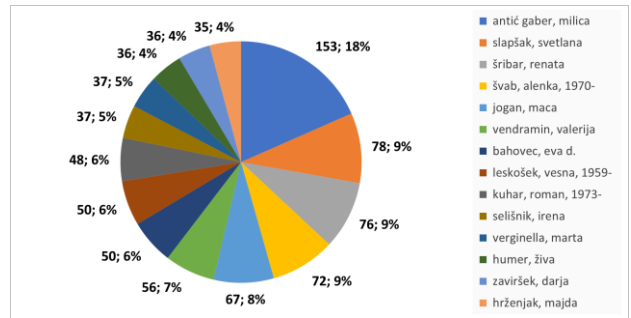
Lahko bi omejevali s filtri, ki jih končnemu uporabniku na enostaven način omogoča COBISS+, še bolj podrobno, recimo po jeziku. Vendar se seznam avtorjev in seznam po tipologiji bistveno ne spreminjata, se pa minimalno spremeni vrstni red znotraj top 15. Recimo avtor de Castro bi odpadel iz seznama rezultatov, ker je verjetno pisal v italijanščini.

Rezultatov iskanj nismo omejevali na jezik tudi zato, ker sama iskalna zahteva in predmet iskanja dokaj natančno opredeljujeta iskalni izraz zaradi pravil vnosa predmetnih oznak v bazo podatkov. Prav tako je zanimivo, da se spreminjanje iskalnega izraza do korena, pri demografij* ne povzroči spremembe pri prvih 16 avtorjih, če pa izberemo iskalni izraz demograf* pa se na 16 mesto prerine drug avtor.

Slika 14: migracije - porazdelitev dobljenih bibliografskih enot po avtorjih (COBISS.SR)

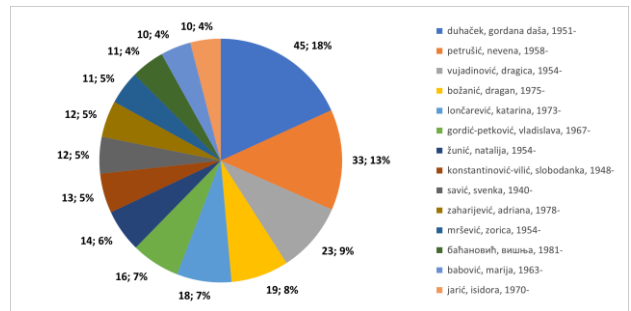

Slika 17: študije spolov - porazdelitev dobljenih bibliografskih enot po avtorjih (COBISS.SI)

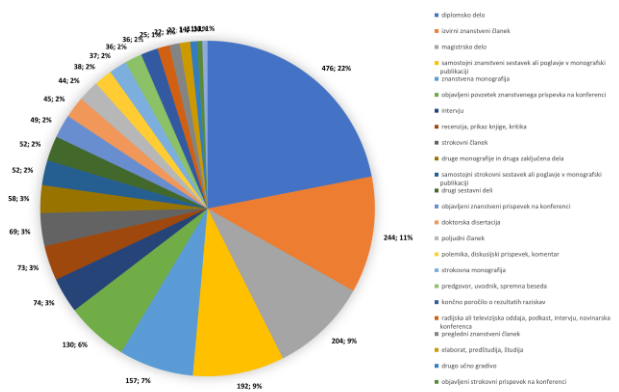
V tabeli 3 so prikazani rezultati iskanj po COBISS+ pri uporabljenem iskalsnem izrazu (IZ) študije spolov in omejevanjih s filtrom (F) predmet: demografija, migracije, študije spolov.

Table 3: Rezultati iskanj pri uporabljenem iskalsnem izrazu in omejevanjih (25.9.2023)

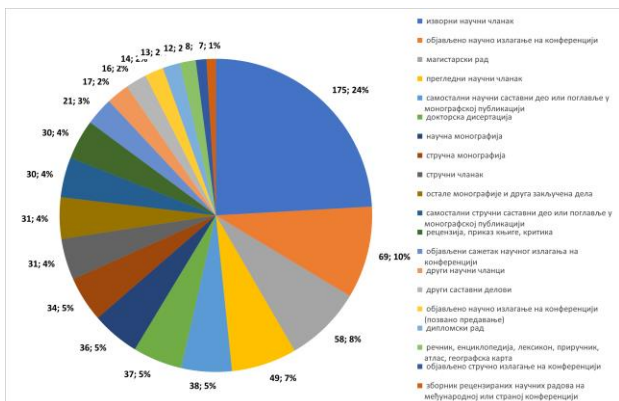
sistem COBISS	IZ:študije spolov	F:demografija, migracije, štud. spolov
COBISS.SI	5.184 zadetkov	4.561 zadetkov
COBISS.SR	1.958 zadetkov	1.682 zadetkov

Slika 18: študije roda/rodne študije - porazdelitev dobljenih bibliografskih enot po avtorjih (COBISS.SR)

Slika 15: študije spolov - porazdelitev dobljenih bibliografskih enot po tipologiji (COBISS.SI)

Leta 2020 je stopnja rasti prvič po letu 1950 upadla pod en odstotek na leto. [Rast prebivalstva upada, življenjska doba pa podaljšuje.](#)

Demografske osnove politike globalne kontrole prebivalstva ZDA predstavljajo predvsem NSSM200 [29, 30, 31, 14, 32], ki sledi demografsko politiko angleškega kralja Jurija VI [33, 34], rasna higiena v Nemčiji [35], evgenika in rasni zakoni v ZDA [36]. Navedene vire in dejstva Klancher Merchantova [13] ne izpostavlja in jih tolmači bolj evfemistično, olepševalno.

Razlikujemo "svobodne" in "uporabne" vede. Demografija naj bi bila "svobodna" veda, čeprav ni zanemarljivo število znanstvenikov v področju demografije (takih je veliko manj v sociologiji prebivalstva), ki si želijo, da bi jih vlade čim več "uporabljale" kot "služabnike" politike.

Najino delo je s stališča znanosti o podatkih (data science) metodološko šele na ravni vizualizacije podatkov in pri testiranju odzivnosti sistemov COBISS.SI in COBISS.SR z iskanjem po bibliografskih zbirkah podatkov z izbranimi iskalnimi izrazi vsebinsko v eksperimentalni fazi.

Znanstveno-raziskovalno delo se začne s pripravo podatkov. 80% se nanaša na obdelavo podatkov, 20% na analizo. Priprava podatkov se začne z vizualizacijo, ki je orodje za prikazovanje in posredovanje podatkov.

Kateri podatki se bodo zbirali v nadaljnjem tovrstnem delu pa je odvisno od definiranja problemov, ciljev, hipotez in strategije ter od izbranih populacijskih procesov (demografija v ožjem smislu) in populacijskih študij ekonomskih, socialnih, institucionalnih, kulturnih in bioloških procesov, ki vplivajo na prebivalstvo (širše interdisciplinarno področje demografije).

Opravljen raziskava je razkrila podobnosti glede odziva obeh sistemov in porazdelitve dokumentov/del po kategorijah in avtorjih.

8 REFERENCE

- [1] J. M. McClellan, T. Lehner, M.C. King, 2017. Gene Discovery for Complex Traits: Lessons from Africa. *Cell*, 171, .). 261-264. doi: [10.1016/j.cell.2017.09.037](https://doi.org/10.1016/j.cell.2017.09.037). PMID: 28985555. Gene Discovery for Complex Traits: Lessons from Africa - ScienceDirect
- [2] Rasmus Nielsen, J. M. Akey, M. Jakobsson, J.K. Pritchard, S. Tishkoff, E. Willerslev, 2017. Tracing the peopling of the world through genomics *Nature*, 541, 302-310. [Tracing the peopling of the world through genomics - PMC](https://doi.org/10.1038/nature21037)
- [3] W. Steffen, J. Grinevald, P. Crutzen and J. J. McNeill, 2011. The Anthropocene: conceptual and historical perspectives *Phil. Trans. R. Soc. A*, 369, 842–867. [http://doi.org/10.1098/rsta.2010.0327](https://doi.org/10.1098/rsta.2010.0327)
- [4] S. Orešković, 1995. [Rasne varijacije ili rasne razlike: genetička produkcija novih rasnih mitova](#). *So. ekol.*, 4, 4, 331–343. 208523
- [5] T.M. Šercar, 2019. Potegavščine, miti in predsodki v znanosti: primer Pierra Trémauxa. *Organizacija znanja*, 24,1–2, 1924007, <https://doi.org/10.3359/oz1924007>
- [6] One Hundred Year Study on Artificial Intelligence (AI100), 2016. Stanford University, <https://ai100.stanford.edu>
- [7] I.J.Good, I. J. (Isadore Jacob Gudak), 1965. The mystery of Go. *The New Scientist*, January 1965, 172–74.
- [8] D. Pearce, December 4,2012. Humans and intelligent machines co-evolution, fusion or replacement? Full-spectrum superintelligence entails a seamless mastery of the formal and subjective properties of mind: Turing plus Shulgin. Do biological minds have a future? <http://hpluzmagazine.com/2012/12/04/humans-and-intelligent-machines-co-evolution-fusion-or-replacement/>
- [9] Garis, Hugo de, 2001. *The Artilect War*. Second Version. <https://is.muni.cz/el/1421/podzim2007/VIKBB18/um/TheArtilectWar-col.pdf>
- [10] Don Meadows, J. Randers and Den. Meadows, 2004. [A Synopsis Limits to Growth: The 30-Year Update](#). EMS ExSum Cover AA
- [11] B. McKibben, 1989. [The End of Nature](#). New York: Random House.
- [12] Governor Reagan's News Conference, October 14, 1980 Governor Reagan's News Conference | [The American Presidency Project](#)
- [13] E. Klancher Merchant, 2017. [A Digital History of Anglophone Demography and Global Population Control, 1915–1984](#). A Digital History of Anglophone Demography and Global Population Control, 1915–1984 - Merchant - 2017 - Population and Development Review - Wiley Online Library
- [14] M. Green, 1993. Evolution of US International Population Policy, 1965-92. *Population and Development Review* 19,2,303-321. The Evolution of US International Population Policy, 1965-92: A Chronological Account on JSTOR <https://www.jstor.org/stable/2938439?origin=crossref>
- [15] A. Vraneš, 2001. *Osnovi bibliografije*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije.
- [16] A. Torres-Vargas, 2005. [World brain and mundaneum: the ideas of Wells and Otlet concerning universal access](#). *VINE: The journal of information and knowledge management systems*, 35, 3, 156–165.
- [17] I. Rieusset-Lemarié, 1998. P. Otlet's mundaneum and the international perspective in the history of documentation and information science. In Hahn, T. B. and Buckland, M. Ed. [Historical studies in information science](#). Medford, NJ: Information today, Inc., 34–42. *Historical Studies in Information Science* - Google Knjige
- [18] T.M. Šercar, 2015. [Od RBU do COBIB](#). *Organizacija znanja* 20,7), 78-98 OZ 2015/2.
- [19] [Statistični urad RS](#)
- [20] H. Sirotković, 1992. O nastanku, organizaciji, državnopravnim pitanjima i sukcesiji Države SHS nastale u jesen 1918. *Časopis za suvremenu povijest*, 24, 3, 61–74.
- [21] [Republički zavod za statistiku](#). | [Republički zavod za statistiku Srbije Demografski indikatori](#)
- [22] T. Seljak in T. Šercar, 1991. Funkcije informacijskih in bibliografskih servisov in sistem vzajemne katalogizacije danes in jutri. V *Tretiranje znanstvenih in strokovnih publikacij in polpublikacij v online dostopnih bazah podatkov za znanost in tehnologijo/ 14. Posvetovanje o znanstvenih in strokovnih publikacijah in polpublikacijah*, Maribor, 16-18. 12. 1991; (urednik Tvrto M. Šercar) – V Mariboru: Univerza, Institut informacijskih znanosti, 1991., 225-242.
- [23] T. Saračević, 1995. *Informacijske znanosti: izvor, narava, trendi*. Raziskovalec 25.
- [24] T.M. Šercar, 2005. [Ali Slovenija noče informacijske znanosti](#). *Organizacija znanja* 10, 1, 18-28. OZ 2005/1
- [25] SAZU, januarja 2005. [Navodila za delo osrednjih specializiranih informacijskih centrov pri vrednotenju raziskovalne uspešnosti v Sloveniji](#) Komisija SAZU za spremljanje raziskovalne uspešnosti v sestavi: Adamič Š., Dular J., Kaučič V., Miklavčič D., Nekrep F.V., Sorčan S., Splichal S. in predstavniki Univerz ter KORISA: Knez Ž., Maček P. ter Venturini P. (delovno gradivo), Ljubljana. pravilnik za specializirane centre
- [26] Tipologija dokumentov/del za vodenje bibliografij v sistemu COBISS [http://home.izum.si/COBISS/bibliografije/Tipologija 21.11.2002\).pdf](http://home.izum.si/COBISS/bibliografije/Tipologija%2021.11.2002.pdf)
- [27] T. Seljak, 2005. [Ročna ali računalniško podprta kategorizacija znanstvenih publikacij](#). *Organizacija znanja* 10,1, 3-9. OZ 2005/1
- [28] M. Kovač, 2005. [Protislovja vrednotenja znanstvenega dela](#). *Organizacija znanja* 10,1, 12-17. OZ 2005/1
- [29] [National Security Study Memorandum \(NSSM 200\) Implication of Worldwide Population Growth. For U.S. Security Overseas Interests \(THE KISSINGER REPORT\)](#), December 10. 1974. THE KISSINGER REPORT: December 10, 1974
- [30] Ph. Claxton, 1973. [Evolution of U.S. population policy](#), unpublished manuscript.
- [31] Ph. T. Piotrow, 1973. [World Population Crisis: The United States Response](#) New York: Praeger, p. 231.
- [32] Mirkin, B., 2005. [Evolution of national population policies since the United Nations 1954 World Population Conference](#). *Genus*, 61,3-4, TRENDS AND PROBLEMS OF THE WORLD POPULATION IN THE XXI CENTURY, 50 years since Rome 1954 (July - December 2005), 297-328 (32 pages) Evolution of national population policies since the United Nations 1954 World Population Conference on JSTOR
- [33] J. Brewda, 1995, dec. 8. [Kissinger's 1974 Plan for Food Control Genocide](#) Schiller Institute- Kissinger's 1974 Genocide Plan- NSSM 200-Exposed Join Food For Peace Movement
- [34] J. Brewda, 2013. [THE KISSINGER REPORT](#): December 10, 1974
- [35] A. Plötz, 1895. *Grundlinien einer Rassen-Hygiene*. Berlin: S. Fischer. [Grundlinien einer RassenHygiene. ...: Alfred J. Plötz : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive](#)
- [36] Stefan Kühl, 1994. [The Nazi Connection: Eugenics, American Racism, and German National Socialism](#). New York & Oxford: Oxford University Press. Pp. 174. Publish online by Cambridge University Press 16. 12. 2008. The Nazi connection : eugenics, American racism, and German national socialism : Kühl, Stefan : Free Download, Borrow, and Streaming: Internet Archive

Trpeči člani človeške družbe

Suffering Members of Human Society

izr. prof. dr. Mari Jože Osredkar[†]

Teološka fakulteta
Univerza v Ljubljani
Ljubljana, Slovenija
mari.osredkar@teof.uni-lj.si

POVZETEK

Evtanazija kot prostovoljno končanje trpljenja oz. človeškega življenja posameznikov in njihova izločitev iz človeške družbe je v nekaterih zahodnih državah že postala legitimna in že vpliva na demografsko sliko naroda. V mnogih državah pa se na tem področju krešejo mnenja o primernosti uzakonjenja samomora z medicinsko asistenco. V prispevku si postavljamo vprašanje ali so trpeči in ostareli zgolj breme družbe ali pa so tudi koristni, morda nujno potrebni za zdravo človeško družbo. Krščanski nauk v trpljenju prepoznava nujni sestavni del življenja vsakega človeka in trpeče ljudi kot nujno potrebne člane družbe. V razpravi življenje opredeljujemo s pomočjo teološke relacijske teorije: živeti pomeni biti v odnosu. Prav ta opredelitev nam pomaga spoznati, da nepopolnost posameznih ljudi, tudi trpljenje, v bistvu omogoča preživetje družbe. Civilizacija, ki se ne nauči sprejemati trpečih in ostarelih članov, je obsojena na propad.

KLJUČNE BESEDE

človeška družba, evtanazija, ostareli, religijski nauki o trpljenju, teološka relacijska teorija.

ABSTRACT

Euthanasia, as the voluntary termination of suffering and human life of individuals, and their removal from human society, has already become legitimate in some Western countries and it is already affecting the demographic picture of the nation. However, opinions on the appropriateness of legalizing assisted suicide vary in many nations. In this contribution, we pose the question of whether the suffering and elderly are merely a burden on society or if they are also beneficial, perhaps even essential, for a healthy human society. Christian doctrine recognizes suffering as an essential component of every human life and views suffering individuals as necessary members of society. In the discussion, we define life through the lens of theological relational theory: to live means to be in relationship. This very definition helps us understand that the imperfections of individual people, including suffering, essentially enable the

survival of society. A civilization that fails to embrace suffering and the elderly is destined for decline.

KEYWORDS

Human society, Euthanasia, Elderly, Religious teachings on suffering, Theological relational theory.

1 UVOD

Ker so razlogi za smrt, ki drastično zmanjšujejo število pripadnikov naroda, težko zanemarljiva tema demografov, je pomembno, da pri demografski analizi populacije obdelamo tudi vprašanje evtanazije. Statistike namreč kažejo, da v državah, kjer je samomor z medicinsko asistenco z zakonom omogočen, postaja tovrsten zaključek življenja na zelo visokem mestu razlogov za smrt. Na primer, v Kanadi je bila evtanazija uzakonjena leta 2016. Podatki kažejo, da je v kanadskih provincah Quebec in Britanska Kolumbija v letu 2021, prostovoljna smrt predstavljala 4,7% oz. 4,8% vseh smrti.

Leto kasneje se je v Quebecu ta procent dvignil na 5,1% in s tem ta pokrajina predstavlja največji odstotek uporabe evtanazije na svetu. Nizozemska beleži 4,9% evtanaziranih od vseh umrlih in Belgija 2,3%. Torej evtanazija pospeši zmanjševanje števila prebivalcev v narodu. Ne zmanjšuje le števila starih, temveč tudi mladih članov naroda. V Kanadi je »med razlogi za evtanazijo namreč tudi invalidnost, v teku je še razširitev na duševne motnje«. V Belgiji lahko zaprosijo za evtanazijo tudi otroci; o tej možnosti razmišljajo tudi na Nizozemskem, v Kanadi pa je »posebni kanadski odbor za smrt z medicinsko pomočjo izdal poročilo, v katerem priporočajo razširitev pravice na »zrele mladoletnika« (od 12. leta dalje), pri čemer bi otrokova volja imela prednost pred ugovorom staršev. »Vzorec v državah, ki so že legalizirale evtanazijo, kaže na nezadržno širjenje obsega in odpravo omejitev. Najprej je ta odprta le za skrajne primere, a se pojavijo vedno nove utemeljitve, zakonodajna ali sodna oblast pa prej ali slej oceni, da so omejitve diskriminatorne. Skoraj tretjina Kanadčanov se strinja, da bi med razloge za evtanazijo vključili brezdomstvo (28%) in revščino (27%), petina pa bi odpravila vse omejitve«. Zato postaja problematika evtanazije zelo pomembna za sleherni demografski analizo.

V naši razpravi bomo upoštevali dva vidika evtanazije. Prvi je pogled na prostovoljno končanje življenja z medicinsko pomočjo, ki ga ima oseba, ki trpi in je soočena z omejitvami svojih življenjskih funkcij. Drugi pa je pogled na evtanazijo s

*Article Title Footnote needs to be captured as Title Note

†Author Footnote to be captured as Author Note

Permission to make digital or hard copies of part or all of this work for personal or classroom use is granted without fee provided that copies are not made or distributed for profit or commercial advantage and that copies bear this notice and the full citation on the first page. Copyrights for third-party components of this work must be honored. For all other uses, contact the owner/author(s).

Information Society 2023, 9–13 October 2023, Ljubljana, Slovenia
© 2023 Copyright held by the owner/author(s).

strani družbe, ki skrbi za ostarele in trpeče. Človeško je, da si trpeči človek želi čim prej zaključiti življenje; tudi zato, da ne bi bil v breme svojim bližnjim. Vsak človek, ki začuti, da se bliža konec njegovega biološkega bivanja na tem svetu, predvsem, če se sooča s trpljenjem, fizičnim ali psihičnim, si namreč želi, da bi konec prišel čim prej. Zato se je človeštvo že od vsega začetka soočalo z dejstvom samomora. Državni zakon o asistenci družbe pri prostovoljnem končanju življenja posameznika, ki trpi, s tega vidika postane pravica posameznika, ki lahko uresniči svojo željo po končanju življenja. Mi se bomo osredotočili na pogled na evtanazijo s strani družbe, v kateri bolnik živi.

Do sedaj je bilo namreč samo po sebi umevno, da so svojci in bližnji uporabili vse mogoče načine da bi trpečemu zmanjšali trpljenje, vendar so ga želeli hkrati čim dlje ohraniti v svoji sredi oz. pri življenju. Samomor je bil, predvsem v krščanski civilizaciji, viden kot nekaj slabega. Ne zgolj zaradi verskega nauka, temveč predvsem zato, ker je vsak človek del človeške skupnosti; smrt vsakega posameznika je zato bolečina za skupnost, predvsem nepričakovana in »nepotreben« odhod posameznikov iz skupnosti predstavlja bolečino za vse njene člane. Ko torej govorimo o evtanaziji, ki jo sodobna družba želi narediti za legalno možnost samomora, zdi se celo, da družba pričakuje ali celo želi, da se bo star in trpeči človek odločil za odhod od mladih in zdravih, torej ne mislimo na nič novega z vidika posameznika, ki želi čim prej umreti. Mislimo predvsem na družbo, ki je spremenila svoje mišljenje. Od prepričanja, da je potrebno reševati življenje vsakega človeka, je »prestopila Rubikon« in razmišlja, da je potrebno posamezniku, ki si to želi, omogočiti, pomagati in ga celo spodbuditi, da konča svoje življenje. Legalni samomor s pomočjo družbe, v kateri živi, je torej pristanek družbe, da posamezniki predčasno odidejo iz te iste družbe oz. je izraz mnenja, da družba svojih starejših članov, bolnikov in neproduktivnih oseb ne potrebuje. V nasprotnem primeru bi se zanje zavzela in bi jim odhod, če že ne preprečila, vsaj otežkočila.

Zgodovina nam govori o različnih poizkusih družb, ki so v preteklosti že želele izločiti nesamostojne in vzdrževane osebe iz svoje srede. Zgoraj pa smo tudi že zapisali, da so v preteklosti in še danes svojci pogosto skrbeli za starše vse do naravne biološke smrti. Zakaj ta razlika? Osnutek odgovora na to vprašanje se skriva v opredelitvi človeškega življenja. S sprejetjem zgolj materialistične opredelitve življenja sta namreč bolezen in starost resnično zaviralki razvoja družbe. Tu se sicer postavi še dodatno vprašanje, kdaj se bolezen in starost začneta. Ali z začetkom upadanja moči pri 30-tih letih, z nesamostojnostjo osebe pri 80-tih letih ali s pojavom prve depresije? Kdor pa življenje razume v duhovnem smislu, torej, da živeti pomeni biti v odnosu z drugim⁶, pa ostarele in bolnike vidi v popolnoma drugačni luči. V naši razpravi ne bomo omenjali zlorab, ki so možne pri uveljavljanju zakona o evtanaziji. Tudi se ne bomo opredeljevali o tem, kaj je z ekonomskega stališča ugodnejše, paliativa ali evtanazija. S pomočjo teološke relacijske teorije Guya Lafona bomo odgovorili na vprašanje, ali so trpeči zgolj breme, ki ga družba nosi, ali pa so omenjene osebe tudi koristne za razvoj družbe. V naši razpravi bomo pokazali, zakaj so bolniki, ostareli in trpeči nujno potrebni za preživetje družbe.

2 ŽIVETI POMENI BITI V ODNOSU

Človek živi istočasno v dveh svetovih: materialnem in duhovnem. S svojim fizičnim telesom je del sveta, kjer se meri dolžina, višina in širina; kjer tehtamo in lastninimo, kjer ustvarjamo in uničujemo. V materialnem svetu opredeljujemo življenje z rastjo in umiranjem naših telesnih celic. Istočasno pa človek kot oseba živi v duhovnem svetu, ki ga lahko imenujemo tudi svet odnosov. Odnos nas kot osebe povezuje in ločuje hkrati. Ne le povezuje, odnos tudi omogoča posamezne osebe. V svetu odnosov obstajata le dve dimenziji: prisotnost in odsotnost. Lahko bi ju opredelili tudi kot (istost) podobnost in (ne istost) različnost. »Jaz« in »ti« si ne moreta biti samo prisotna, ker v tem primeru ne bi bila več dva, ampak bi bil eden. Tudi samo odsotna si ne moreta biti, ker ju v tem primeru ne bi nič povezovalo in se ne bi zmogla znajti v odnosu.

V medosebnem odnosu ne tehtamo in ne lastninimo, temveč se drug drugemu približujemo in se drug od drugega oddaljujemo. V bistvu ljudje odnosov ne gradimo in ne uničujemo. Tudi vstopati ne moremo vanje. V odnosu se najdemo. Podobno, kakor nihče izmed nas ni načrtoval vstopa v življenje, temveč se je v njem znašel, tako se človek kot oseba znajde v odnosu. Ko se znajdem z nekom v odnosu, me on lahko nagovori s »ti« in takrat se rodim »jaz«, kot oseba, ki lahko tudi njega nagovorim s »ti«! Ni nujno, da me bo drugi sploh nagovoril. Zato smo uporabili besedo »lahko«!

Če je človek nagovorjen, bo lahko tudi sam »sogovornika« imenoval »ti«. V tem primeru se bo človek rodil kot »jaz«, kot oseba! Osebi bosta ostali v odnosu dokler se bosta nagovarjali s »ti«. Lahko pa se prenehata nagovarjati. Nista namreč sužnja odnosa in iz njega lahko »izstopita«. Iz odnosa v bistvu izstopita navidezno; zato ker je odnos dejansko neuničljiv, le tako drastično se lahko spremeni, da se nam zdi, da je prekinjen. Skratka, v svetu odnosov, torej v duhovnem svetu, živeti pomeni biti v odnosu. Ker smo ljudje kot osebe najprej bitja odnosov, zato zunaj odnosov ni človeškega življenja.

3 POTREBA PO DRUGEM

Človek se že zgodaj v svoji mladosti sreča z bolečino. Boli ga zob, boli ga glava, zboli za to ali ono boleznijo... Vse to je boleče. Ampak slabo telesno počutje še zdaleč ne more povzročati tako velike bolečine, ki jo človek občuti, ko izgubi ljubljeno osebo. Morda niti ni potrebno izgubiti ljubljene osebe, pa človeka močno boli. Dovolj je, da je z bližnjim »nekaj narobe«, da se z njim odnos »ohladi«, pa bo človek trpel. Pa četudi se zgolj seznanj z novico, da je nekje v nesreči nekdo umrl, ne bo ostal indiferenten. To izkušamo, ko mediji obveščajo o žrtvah vojne, prometnih ali naravnih nesreč. Res je, da smo ljudje najprej materialna bitja. Toda ob priložnosti trpljenja ali smrti drugih se zavemo, da odnosi iz materialnih človeških bitij ustvarjajo osebe, ki ne živijo zunaj odnosa. Zavem se, da je moje bistvo »jaz«, torej oseba, ki sicer domuje v mojem telesu, ampak je veliko več kot zgolj materialno telo. Ker je bivanje osebe odvisno od odnosa z drugim, zato kot oseba trpim tudi zaradi bolečine druge osebe.

Iz tega dejstva lahko izluščimo dve resnici. Prvič, ljudje kot osebe smo drug z drugim zelo tesno povezani. To pomeni, da drug drugega potrebujemo, da sploh lahko živimo. Ker živeti pomeni biti v odnosu oz. ker zunaj odnosa ni življenja, človek za svoje preživetje potrebuje odnos, torej drugega. Ne zgolj nekoga, ki bi si ga izbral, temveč slehernega drugega. Znajti se v odnosu, živeti, namreč pomeni biti v odnosu s slehernim drugim. Dejstvo je namreč, da se človek znajde v odnosu do slehernega drugega. To je njegova danost. Zato je posameznik tako zelo pozoren in občutljiv na izgubo slehernega človeka. Kot smo že napisali, posebno ob vojnah in nesrečah nas zabolí smrt kogarkoli. Ljudje smo med seboj povezani, človeštvo je kot nek organizem. Drugič, oseba trpi, ker je drugemu prisotna in odsotna hkrati. V bistvu trpljenje nastopi zaradi spremembe odnosa. Bolj, ko se odnosi spreminjajo, bolj ljudje trpimo. Odnosi pa se stalno spreminjajo. Zato se vsak človek, kot oseba, kot bitje odnosov, stalno srečuje s trpljenjem. Teoretično bi lahko bila izbira med biti (ostati) v odnosu in trpeti in med ne ostati v odnosu in ne bivati. V drugi možnosti izbire ne bi bilo trpljenja; v ne bivanju namreč trpljenja ni. Torej, ljudje kot osebe živimo, ker smo v odnosih, ki se stalno spreminjajo; zato pa tudi trpimo! Trpljenje je nujni sestavni del življenja. Še najbolj pa medčloveški odnos spremeni smrt partnerja v odnosu. Smrt odnosa sicer ne more uničiti, ga pa ekstremno spremeni ter povzroči največjo bolečino. S pomočjo relacijske teorije smo pokazali, da ljudje drug drugega potrebujemo in da zato trpimo. Iz tega lahko izluščimo praktično dejstvo, da pri evtanaziji ne gre le za »končanje« življenja posameznikov, ki si to želijo in se to živečih članov družbe ne bi »dotikal«! Gre tudi in predvsem za njihov odhod iz družbe. V materialistični logiki jih družba ne potrebuje in se zato lahko strinja in odobrava njihov odhod. V duhovnem kontekstu pa gre za pomembno spremembo odnosa med člani družbe, ki še živijo in med »izločenimi«! Ta sprememba pa lahko na družbo vpliva v eksistencialnem pomenu.

4 ČLOVEKOVA NEPOPOLNOST

Ker za bivanje ljudje drug drugega potrebujemo, smo nepopolni. Ključna beseda v napisanem stavku je »potrebujemo«! Popolnost je namreč samozadostna. Človek pa za preživetje potrebuje drugega, zato je nepopoln. Z besedo nepopolnost pa bi lahko opredelili vse, kar nam v življenju ni všeč: bolezen, trpljenje, staranje ali smrt. V logiki materialističnega pojmovanja, kjer je življenje zgolj rast in odmiranje telesnih celic, je odgovor jassen: trpljenje in bolezen sta nekaj slabega, ker onemogočata želeni razvoj človekovega zdravega in dolgega življenja in produktivnost v družbi. Prav tako je v materialistični miselnosti nepopolnost nekaj slabega. Zato je v tem kontekstu razmišljanja razumljiv pristanek družbe na prostovoljno končanje življenja posameznika, ki si to želi. V evangeljski logiki pa življenje ni le »jed in pijača« (prim Rim 14, 17), temveč Kristus za najpomembnejšo dejavnost v življenju postavlja ljubezen do bližnjega. Zato francoski mislec Guy Lafon postavlja v središče svoje teologije predpostavko, da živeti pomeni biti v odnosu. Pravzaprav lahko tako govorimo zato, ker bivamo tudi sami; oz. ker smo se znašli v odnosu z »drugimi« ali z vsemi, o katerih in s katerimi lahko govorimo. Kakor namreč ne moremo govoriti o bivanju kot takem, temveč lahko govorimo samo zato, ker bivamo, tako ne moremo govoriti o odnosu, temveč lahko govorimo le v odnosu in iz odnosa.⁸ V tem kontekstu pa trpljenje

in potreba po drugem nimata več negativnega predznaka, temveč postaneta izraza človekove nepopolnosti, ki pa je konstruktivna za družbo. Zakaj?

Na prvi pogled nepopolnost izraža človekov manko. Ker namreč izraža to, kar ne zagotavlja posameznikovega razvoja na materialnem področju. Biti nepopoln pomeni biti odvisen od drugih. Neodvisnost je namreč v naši družbi pojmovana kot velika vrednota, odvisnost od drugih pa je razumljena kot pomanjkljivost. Ampak, ponavljamo, v materialistični logiki razmišljanja. Morda je ravno to tudi razlog, zaradi katerega so si mnogi misleci odrešenje predstavljali kot nekaj, kar nepopolno bitje stori popolno. Toda, po tej logiki človek, ki je rešen svoje nepopolnosti, sploh ne potrebuje ničesar in nikogar več. Če se izrazimo v bibličnem jeziku, lahko rečemo, da odrešen človek sploh ne bi več nikogar potreboval, niti Boga. Kar pa je popoln nesmisel. Še več, to bi bilo v nasprotju z bistvom življenja v duhovnem svetu.

Tisti, ki želi postati »neodvisen« in »samozadosten«, čeprav mu to nikoli ne bo uspelo, izgublja svoje življenje. To je namreč v polnosti podarjeno tistemu, ki, sprejemajoč svojo nepopolnost, priznava, da samo sleherni drugi, s katerimi se je znašel povezan, lahko zapolnjuje njegov manko. Toda, ta manko nikoli ne bo zapolnjen. Nasprotno, odnos do (D)drugega⁹ opominja, da bo človek vedno potreboval (D)drugega. Kot Kristus, ki na križu kliče Očeta. Dalj časa je osebek v odnosu do drugega, bolj spoznava potrebnost ohranjanja odnosa. Ko govorimo o »življenju v polnosti« na duhovnem področju, moramo potrditi, da se človek lahko uresničuje le, če sprejema svoje stanje nepopolnosti, to je stanje hrepenenja po (D)drugem. Največja človekova pomanjkljivost je njegovo prepričanje, da je popoln, torej, da ne potrebuje drugega. Če za »popolnega človeka« glagol »manjkati« izraža nekaj slabega, ker se sam ne more uresničiti, »nepopolni človek« prepozna svoje stanje »pomanjkljivosti« kot nekaj dobrega, ker se zahvaljujoč prav svoji nepopolnosti, najde povezan s slehernim drugim. Trpljenje, ki je povezano z »biti v odnosu«, je izraz človekove nepopolnosti, ki trpečega vabi k iskanju »drugega«. Ravno to pa mu osmišlja bivanje. Če človek ne bi trpel, torej če ne bi bil v odnosu do (D)drugega, bi ostal »sam« oz. bi bil mrtev!

Šele tako razumevanje trpljenja nam namreč, v bibličnem kontekstu, razjasni, kaj pomeni »življenje rešiti oz. izgubiti« ali »življenje najti«! Apostol bi rad Kristusa obvaroval trpljenja (prim. Mt 16, 21-25). Učenik pa ga pouči, da je Božja volja, da trpljenje sprejme. Še več! Razjasni, da bi v primeru »izognitve trpljenju«, kar bi površno gledano pomenilo življenje rešiti, v resnici bilo »življenje izgubljeno«! Kristus svojim učencem veli, naj se odpovedo svojemu življenju (naj se odpovedo želji po izognitvi trpljenja) oz. naj sprejmejo trpljenje. Tako je storil tudi sam in dal zgled takrat, ko sta se mu približevala mučenje in smrt: »Začel se je žalostiti in trepetati. Tedaj jim je rekel: »Moja duša je žalostna do smrti. Ostanite tukaj in bedite z menoj! In šel je malo naprej, padel na obraz in molil: Moj Oče, če je mogoče, naj gre ta kelih mimo mene, vendar ne, kakor jaz hočem, ampak kakor ti« (Mt 26, 39-40).

5 VSI SMO NEPOPOLNI

Spoznali smo, da v logiki relacijske teorije trpljenje človeku koristi, ker ga kot nepopolnega sili v odnos z (D)drugim, V kontekstu materialističnega pojmovanja življenja je naša razlaga nerazumljiva. Le, če se strinjamo, da »živeti« pomeni »biti v odnosu«, lahko sprejmemo trditev, da sta nepopolnost in trpljenje nujno potrebna za človekov razvoj. Še več, prišli smo do spoznanja, da sprejeto trpljenje človeku lahko pomaga, da najde pravo življenje, ki je sestavljeno iz odnosov do vseh ljudi v družbi. Poudarek je na besedi »lahko«. Ker mnogim niti trpljenje drugih niti lastno trpljenje ne pomaga, če ga namreč ne sprejmejo, da bi se kaj spremenilo v njihovem življenju na boljše. Vendar si ne domišljajmo, da družbo sestavljajo popolni in nepopolni člani; torej stari in bolni na eni strani ter mladi in zdravi na drugi strani. Vsi ljudje, zato ker smo ljudje, smo nepopolni! Kdor se svoje nepopolnosti zaveda, se zaveda tudi dejstva, da potrebuje slehernega drugega, da bo lahko našel »življenje v polnosti«! Kdor pa se ne zaveda svoje nepopolnosti, v svoji iluziji živetari. Skupnost funkcionira, kadar so vsi njeni člani povezani med seboj do te mere, da se zavedajo, da drug drugega potrebujejo; ko ni nihče odvečen. V bistvu želimo reči, da je družba »zdrava«, ko se vsi njeni člani zavedajo svoje nepopolnosti in sprejemajo za »partnerja v odnosu« slehernega človeka. Nepopolnost posameznih članov družbe namreč to isto družbo naredi popolno. Sprejeti slehernega drugega za partnerja v odnosu pa pomeni tudi sprejeti obveznost. Kdor je »vezan«, je »obvezan«. Drugemu reči »ti«, zazreti se v njegovo obličje, zahteva odločitev in odgovornost zanj.

Družba je predvsem odgovorna, da prepriča vse svoje člane, da jih potrebuje, take, kakršni so! Sprejeti slehernega drugega za partnerja v odnosu, ne biti sam, pomeni sprejeti odgovornost za slehernega človeka in se hkrati odpovedati svoji samoljubnosti. To pa ni lahko. Zato je medosebni odnos trpljenje. Lažje je ne sprejeti drugega za partnerja v odnosu in ostati sam, v iluzorni »popolnosti«. Toda, kdor ostane sam, izgubi življenje. Gorje namreč tistim, ki jim je šlo vedno vse »kakor po maslu«, ki jim ni nikoli v življenju nič manjkalo in jih ni nič bolelo in so se zdeli sami sebi zadostni. Življenja v polnosti niso izkusili. Tisti namreč, ki je občutil svoj manko in svoje pomanjkljivosti, je zahrepenel po pomoči (D) drugega in v odnosu z njim našel življenje.

6 SKLEP

V našem razmišljanju smo materialistični način razmišljanja soočili z duhovnim. Spoznali smo, da pri vprašanju evtanazije ne gre za to, ali oseba, ki trpi sme ali ne sme prositi za končanje življenja. V tej problematiki gre za odločitev družbe, ali bo prošnji ustregla ali ne! Družba, ki pomaga posameznikom pri samomoru, si v bistvu predstavlja, da teh posameznikov ne potrebuje; zavestno se odreka starim, bolnim ter invalidnim osebam. S tem dejanjem hoče pokazati, da je popolna, samozadostna družba, ki neproduktivnih oseb ne potrebuje. S pomočjo Lafonove relacijske teorije pa smo pokazali, da pri starosti in onemoglosti ne gre samo za vprašanje produktivnosti, temveč predvsem za odnose. To nam potrjuje tudi dr. Timothy Stainton, strokovnjak za vprašanje invalidov, ki je povedal, »da jih pri odločitvi pogosto vodi strah pred življenjem v ustanovi: Za smrt se niso odločili, ker bi doživljali trpljenje, temveč zato, ker niso dobili ustrezne podpore v skupnosti.« Na podoben način

razmišlja tudi Alex Schadenburg iz koalicije za preprečevanje evtanazije, ki je mnenja, »da gre v večini primerov za duhovni, ne zdravstveni problem: Večina zahteva evtanazijo, ker so v težkem trenutku življenja, bodisi fiziološko ali psihološko, in doživljajo občutke osamljenosti, depresije in pomanjkanje smisla, namena ali vrednosti življenja.«

Vprašanje trpljenja in predvsem trpljenje nedolžnega pomeni za teologe enega največjih problemov. Če je Bog dober in vsemogóčen, zakaj dopušča na svetu zlo? Starodavni narodi so razlog trpljenja našli v nespremenljivi usodi ali pa so krivdo prelagali na zle bogove. Biblična tradicija pa je prepričana, da je Bog ustvaril človeka nepopolnega zato, da bi v hrepenenju po (D)drugem našel polnost življenja. Tomaž Akvinski je prepričan, da je zlo prišlo na svet z Božjo privolitvijo. Kakor je z Božjo privolitvijo tudi satan trpinčil svetopisemskega Joba in kakor je po Božji volji Jezus Kristus sprejel trpljenje in smrt na križu. Evangeljski nauk v središče krščanskega življenja postavlja sprejetje težav in trpljenja: »Če hoče kdo iti za menoj, naj se odpove sebi in vzame svoj križ ter hodi za menoj. Kdor namreč hoče rešiti svoje življenje, ga bo izgubil; kdor pa izgubi svoje življenje zaradi mene, ga bo našel« (Mt16, 21-25). Kot vidimo, je sprejetje trpljenja povezano s tem, kar vsi ljudje iščejo in želijo: pravo življenje, ki ni jed in pijača, temveč je sestavljeno iz odnosov. Sprejetje trpljenja pa v našem kontekstu pomeni sprejetje starejših in bolnih članov družbe do te mere, da se zavedamo, da je za družbo, torej za vse člane družbe, njihova prisotnost pomembna.

Družba, ki odobrava prostovoljni odhod njenih posameznih članov, ki to želijo, razmišlja zgolj v kontekstu materialistične logike in ne prepozna bistva življenja v odnosih. Taka družba se ne zaveda, da te posameznike potrebuje; ne zaveda se, da oni od družbe ne zahtevajo prekinitve življenja, temveč bi želeli pozornost. Enako razmišlja tudi Arthur Alderliesten: »Včasih ljudje pravijo, da želijo umreti, ker so izgubili smisel svojega življenja. Toda ljudje ne želijo umreti; želijo biti rešeni svojih težav, trpljenja, tistega, kar dojemajo kot brezsmiselnost življenja, eksistencialno osamljenost. Če si s človekom v njegovi osamljenosti, jo omiliš ali celo odpraviš, s tem pa lahko vztrajna želja po smrti celo izgine«. Ko pride naraven konec življenja, se s tem sprijaznimo. Nikakor pa nam ni v korist umetna prekinitve zemeljskega življenja. Bogomir Štefanič razlikuje »pustiti bolnika umreti« od »pasivne evtanazije«. V svojem prispevku navaja dr. Urha Grošlja, ki pravi, da evtanazija »v nobenem primeru ne more biti etično opravičljiva. Pustiti bolnika umreti pa je z etičnega vidika v nekaterih primerih, ko bolniku ni več mogoče pomagati, lahko etično sprejemljivo ali celo priporočljivo.« Nato pa nadaljuje, »da lahko dobra blažilna nega celo podaljša zadnje obdobje bolnikovega življenja, ki je ob ustreznih blažilni oskrbi hkrati tudi prijaznejše za bolnika.«¹⁶ Dr Matjaž Zwitter, onkolog z bogatimi izkušnjami dela s hudo bolnimi je dejal: »Do zdaj je nekdo, ki je bil hudo bolan, veljal za pogumnega, ko se je z vso močjo boril za življenje; če bo ta zakon (v Sloveniji) sprejet, pa bo morda začel veljati za sebičnega, ker noče odstopiti prostora drugim, mlajšim in sposobnejšim, ker odžira denar, ki ga v zdravstvu vedno manjka...«

Človek je človeku opora in breme hkrati. Če človek odloži to breme, si bo izpodmaknil tudi oporo.

VIRI

- [1] Blažič Rok, Evtanazija: nezadržen plaz, v: Družina št 27, 9. julij 2023, str. 7.
- [2] Lafon, Guy. Le Dieu commun, Seuil, Paris, 1982
- [3] Leskovšek, Urška. Osamljenost je eden glavnih razlogov za evtanazijo. V: Družina št 29, 23. julij 2023, str. 4-5.
- [4] Levinas, Emmanuel. 1992. Ethique et infini. Paris : Fayard, str.77-98.
- [5] Osredkar, Mari Jože. 2021. Upanje kot teološka krepost v luči relacijske teorije Guya Lafona. V: Bogoslovni vestnik 81, 4, str 858-859.
- [6] Podjavoršek, Jana. Je predlog zakona o evtanaziji res spoštovanje človeškega dostojanstva?! V: Družina št 19, 14. maj 2023, str. 4.
- [7] Sveto pismo.
- [8] Štefanič, Bogomir. Ko »nevarna zmeta« postaja laž. V: Družina št. 24, 18.junija2023, str.12.
- [9] Thomas d'Aquin, Somme contre les gentils, CERF, 1993, 416-425.
- [10] https://www.canada.ca/en/health-canada/services/publications/health-system-services/annual-report-medical-assistance-dying-2021.html#chart_5.3 (pridobljeno 5.08.2023).
- [11] <https://www.bmj.com/content/379/bmj.o3023> (pridobljeno 5.08.2023).

Problematična raba alkohola, težave v čustveni regulaciji in vloga spola

Problematic alcohol use, difficulties in emotion regulation and the role of gender

prof. dr. Barbara Simonič

Katedra za zakonsko in družinsko terapijo ter psihologijo in sociologijo religije

Teološka fakulteta, Univerza v Ljubljani

Ljubljana, Slovenija

barbara.simonic@teof.uni-lj.si

POVZETEK*

Problematična raba alkohola in alkoholizem sta globalna izziva z negativnimi posledicami za posameznike, družino in družbo. Vzroki za problematično rabo alkohola in alkoholizem vključujejo genske, biološke, psihološke, socialne in okoljske dejavnike, ki delujejo v medsebojni interakciji. Moški pogosteje poročajo o večji rabi alkohola in problematični rabi kot ženske, kar je lahko povezano z razlikami v sposobnosti čustvene regulacije. Raziskava, v katero je bilo vključenih 422 udeležencev (315 žensk in 107 moških) je pokazala, da je pri moških prisotne več problematične rabe alkohola kot pri ženskah. Težave v čustveni regulaciji so pozitivno povezane s problematično rabo alkohola in napovedujejo njegovo rabo, vendar v večji meri pri moških kot pri ženskah. Spol je pomemben moderator med težavami v čustveni regulaciji in problematično rabo alkohola. Rezultati nakazujejo na to, da je pri razumevanju problematične rabe alkohola ter načrtovanju preventivnih in kurativnih strategij smiselno razmišljati tudi o mehanizmu čustvene regulacije, ki v tem kontekstu pri moških in ženskah igra različno vlogo.

KLJUČNE BESEDE

Alkoholizem, razlike med spoloma, čustvena regulacija, vzroki alkoholizma

ABSTRACT

Problematic alcohol use and alcoholism are global challenges with negative consequences for individuals, families and society. The causes of problematic alcohol use and alcoholism include genetic, biological, psychological, social and environmental factors that interact with each other. Men are more likely than women to report heavy alcohol use and problem drinking, which may be related to differences in difficulties in emotional regulation. A study of 422 participants (315 women and 107 men) showed that men have more problematic alcohol use than women. Difficulties in emotion regulation are positively correlated with problematic alcohol use and predict alcohol use, but to a greater extent in men than in women. Gender is a significant moderator between emotional regulation problems and problematic alcohol use. The results suggest that in understanding problematic alcohol use and in planning prevention and

curative strategies, it is useful to consider the mechanism of emotion regulation, which plays a different role in this context for men and women.

KEYWORDS

Alcoholism, gender differences, emotional regulation, causes of alcoholism

1 POJAVNOST PROBLEMATIČNE RABE ALKOHOLA

Problematična raba alkohola in z njim povezani alkoholizem, sta globalna izziva, ki imata za posameznike, družino in družbo številne negativne posledice. Po podatkih Svetovne zdravstvene organizacije [1] je alkoholizem vzrok za 5,3% smrti na svetu. Prav tako je problematična raba alkohola povezana z več kot 200 različnimi poškodbami in boleznimi (npr. boleznimi srca in ožilja, rak, bolezni jeter, psihiatrične motnje, prometne in druge nesreče, nasilje,...) [2]. Po ocenah Svetovne zdravstvene organizacije [3] je bila za leto 2018 ocena povprečne porabe alkohola na svetu 6,2 litrov čistega alkohola na osebo letno. Konzumiranje alkohola je socialno sprejemljivo v mnogih okoljih, v svetu tako pije alkoholne pijače skupaj 2,3 milijarde ljudi [2].

Tudi v Sloveniji je prisotnost problematične rabe alkohola precejšnja. Po podatkih Nacionalnega inštituta za javno zdravje [4] približno 11% odraslih prebivalcev lahko uvrstimo med problematične pivce alkohola. V letu 2020 je bilo 16,3 % oseb s tveganim ali škodljivim pitjem, ki običajno pijejo čez dnevno mejo manj tveganega pitja in so se v zadnjih 12 mesecih tudi najmanj 1-krat opili [5]. Problem prekomernega in problematičnega pitja alkohola v Sloveniji ima tudi negativne družbene posledice, kar vključuje zmanjšano produktivnost, nižjo kakovost življenja, več prometnih nesreč in pojavnosti različnih oblik nasilja [6]. Zaradi rabe alkohola v Sloveniji je izgubljenih 5,87 % zdravih let življenja, kar predstavlja med vsemi dejavniki tveganja boleznimi šesto mesto, pri čemer imajo večje tveganje moški [2].

Uživanje različnih psihogenih substanc (alkohol, droge, zdravila) se lahko giblje na kontinuumu od neproblematične socialne rabe do

* Doseženi rezultati so nastali v okviru projekta št. J5-2570, ki ga je financirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

zlorabe in zasvojenosti [7]. Jasne opredelitve, ki bi razlikovala med »rabo« in »zlorabo«, ni. Vsaka raba je po svoje problematična. Zloraba substanc pa je kontinuirana raba substanc ne glede na to, da posameznik zaradi nje doživlja socialne, psihološke ali fizične probleme [8]. Ponavljajoča se škodljiva raba substanc, tudi alkohola, velikokrat vodi v sindrom zasvojenosti. Pri tem se pojavijo specifični vedenjski, kognitivni in psihični simptomi: močna potreba po substanci, težave pri kontroliranju njene rabe, nadaljevanje z rabo substance kljub škodljivim učinkom, dajanje prioritete substanci pred drugimi obveznostmi in aktivnostmi, povečana toleranca (vedno več substance za enak učinek) in včasih odtegnitveni simptomi [9].

2 DEJAVNIKI, KI PRISPEVAJO K PROBLEMATIČNI RABI ALKOHOLA

Prekomerna in problematična raba alkohola ter alkoholizem sta kompleksna pojava, k razvoju zasvojenosti pa prispeva kombinacija večih dejavnikov, ki se razlikujejo od posameznika do posameznika. Vzroki za alkoholizem so večplastni in vključujejo kombinacijo genetskih, bioloških, psiholoških, socialnih in okoljskih dejavnikov, ki so v medsebojni interakciji.

Raziskave kažejo, da genetski in biološki dejavniki igrajo pomembno vlogo pri dovzetnosti za alkoholizem [10]. Zaradi genetskih variacij encimov, ki metabolizirajo alkohol (pospešijo ali upočasnijo njegovo razgradnjo), naj bi prihajalo do večjega vpliva na nagnjenost posameznika k prekomernemu pitju [11]. Ljudje z družinsko anamnezo alkoholizma imajo višje tveganje za razvoj te motnje, kar nakazuje, da obstajajo dedne komponente, ki lahko prispevajo k nagnjenosti k alkoholizmu [12]. Na razvoj alkoholizma lahko vplivajo tudi nekateri biološki dejavniki, kot so nizka toleranca za alkohol, povečana občutljivost na učinke alkohola in nepravilnosti v možganskih sistemih za uravnavanje občutka nagrade in motivacije [13].

Družbeno okolje, kulturne norme, družinska zgodovina alkoholizma, socialni pritiski in dosegljivost alkohola so dejavniki, ki so povezani s tveganjem za alkoholizem. Kultura pitja v določenem družbenem okolju, družinsko vedenje in vzorci neprimernega ravnanja z alkoholom, vrstniški pritisk in socialno okolje, kjer se alkohol pogosto uživa, prispevajo k večji verjetnosti za razvoj alkoholizma [14, 15, 16]. Obenem je dostop do alkohola razmeroma enostaven, večja razpoložljivost in promocija alkoholnih pijač pa lahko spodbujata njihovo uživanje [17]. Različni pritiski iz okolja in travmatične izkušnje (npr. nasilje, zlorabe, izgube), ki ustvarjajo izpostavljenost kroničnemu stresu, prav tako lahko povečajo tveganje za zatekanje k alkoholu kot načinu soočanja s čustvenimi težavami [18, 19]. Tudi ekonomski dejavniki, kot so revščina in neenakost, so lahko povezani z alkoholizmom [20].

Med psihološke dejavnike, ki prispevajo k pojavnosti alkoholizma, lahko štejemo določene psihološke težave, kot so anksioznost, depresija, stres, nizka samopodoba in težave z obvladovanjem čustev. Ljudje se pogosto zatekajo k alkoholu kot načinu soočanja s stresom, tesnobo, depresijo in drugimi čustvenimi težavami. Čezmerno pitje alkohola lahko začasno zmanjša težke občutke zaradi stresa, vendar lahko dolgoročno privede do zlorabe alkohola [21, 22]. Ljudje z nizko samopodobo ali težavami pri samoregulaciji (nadziranju impulzov in vedenja) so lahko bolj nagnjeni k čezmernemu uživanju alkohola, da bi izboljšali svoje razpoloženje ali se izognili negativnim občutkom [23]. Posamezniki, ki se počutijo osamljene, izolirane ali imajo težave pri vzpostavljanju zdravih medosebnih odnosov, lahko iščejo olajšanje s pitjem alkohola [24, 25].

3 RABA ALKOHOLA IN ČUSTVENA REGULACIJA

Čustveni faktorji so v okviru teorij o pitju in težavah z alkoholom pogosto poudarjeni kot tisti, ki imajo pomembno ali celo centralno vlogo. Mnogi raziskovalci poudarjajo, da so čustva in njihova primerna regulacija centralnega pomena za človekovo življenje [26]. To se povezuje tudi s problemom pitja in še širše, s celotnim fenomenom rabe substanc. Seveda vsa raba alkohola ne temelji izključno na čustvenih motivih, je pa želja po regulaciji tako pozitivnih kot negativnih čustev pomembna motivacija pri njegovi rabi. Poleg tega, da spodbuja pozitivna čustva, je alkohol pogosto rabljen za preseganje negativnih čustev. Tako se smatra, da je alkohol ena izmed psihoaktivnih substanc, ki se lahko uporablja za regulacijo čustev in da je pitje alkohola s ciljem vplivanja na čustveno stanje lahko dojeto kot strategija čustvene regulacije [27].

Čustvena regulacija je kompleksen konstrukt, za katerega ne obstaja ena sama splošno sprejeta in priznana definicija ali soglasje o tem, kaj so njene glavne značilnosti [28]. Gross [29] ta koncept definira kot notranje in zunanje procese, s katerimi ljudje vplivajo na to, kakšna čustva imajo, kdaj jih imajo in kako jih doživljajo in izražajo. Gratz in Roemer [30] podajata konceptualizacijo temeljnih vidikov čustvene regulacije, ki vključuje: a) zavedanje in razumevanje čustev, b) sprejemanje čustev, c) sposobnost kontrolirati impulzivno vedenje in se vesti v skladu z zaželenimi cilji, ko se pričakuje negativna čustva in d) sposobnost fleksibilne rabe situaciji primernih strategij čustvene regulacije s ciljem oblikovanja čustvenih odzivov. Glede na ta multidimezionalen model je čustvena disregulacija ali težave v čustveni regulaciji povezana z odsotnostjo ene ali več teh sposobnosti. Raziskave potrjujejo, da so težave v čustveni regulaciji široko povezane ne samo s simptomi čustvenih motenj, ampak tudi s problematično rabo alkohola in z alkoholom povezanimi posledicami [31, 32]. Problematična raba alkohola služi kot učinkovita, a neprimerna strategija čustvene regulacije predvsem pri osebah, ki so nagnjene k čustveni disregulaciji [33].

4 SPOL IN PROBLEMATIČNA RABA ALKOHOLA

Zloraba alkohola naj bi bila bolj pogosta pri moških kot pri ženskah [34]. V letu 2019 je v EU dnevno in tedensko pitje alkoholnih pijač bilo pogostejše pri moških kot pri ženskah. S tem so povezane tudi razlike v stopnji prizadetosti zaradi posledic alkoholizma. Smrtnost, ki jo lahko neposredno pripišemo alkoholu, je pri moških višja kot pri ženskah. V letu 2016 so v svetu zaradi alkohola umrli približno trije milijoni ljudi, od tega 2,3 milijona moških in 0,7 milijona žensk. V Sloveniji je v obdobju 2013-2018 med umrlimi zaradi alkohola neposredno pripisljivih vzrokov bilo 4,1- krat več moških kot žensk [2], v letu 2021 pa 3,5- krat več moških kot žensk [6]. Moški 1,4-krat pogosteje kot ženske pijejo tvegano ali škodljivo [5].

Moški pogosteje poročajo o višji stopnji pitja alkohola, problematični rabi alkohola in odvisnosti od alkohola v primerjavi z ženskami [35, 36]. Razlike so tudi v okoliščinah pitja, posledicah, povezanih z alkoholizmom, vzdrževanjem abstinence itd. K nekaterim od teh razlik lahko prispevajo biološki (s spolom povezani) dejavniki, vključno z razlikami v farmakokinetiki alkohola ter njegovim vplivom na delovanje možganov in raven spolnih hormonov. Poleg tega lahko na razlike v pogostosti pitja in učinkih alkohola na vedenje vplivajo tudi bio-psiho-socialno-kulturni (s spolom povezani) dejavniki [37].

Ena izmed možnih smeri razlage pogostejše rabe alkohola pri moških v primerjavi z ženskami je tudi v razliki v sposobnosti primerne čustvene regulacije. Kot smo omenili, naj bi problematična raba

alkohola bila povezana z večjimi težavami v čustveni regulaciji [31, 32, 32]. Glede na nekatere študije o čustveni kompetentnosti, naj bi bile ženske boljše pri prepoznavanju čustev drugih ljudi in izražanju sočutja. Poleg tega se lahko bolj zavedajo svojih lastnih čustev in jih bolje verbalizirajo [38]. Na drugi strani pa moški bolje upravljajo in zatirajo svoja čustva v stresnih situacijah [39]. Čeprav raziskave niso dale konsistentnih ugotovitev glede razlik o tem, pri katerem spolu naj bi bilo prisotnih več težav v čustveni regulaciji (pri tem so pomembni tudi drugi individualni dejavniki), pa vseeno kažejo, da so nekatere razlike v načinih čustvene regulacije.

5 NAMEN RAZISKAVE IN HIPOTEZE

V naši raziskavi nas je na osnovi zgoraj omenjenih izhodišč zanimalo, kakšna je problematična raba alkohola glede na spol, kako se ta povezuje s težavami v čustveni regulaciji ter kakšno vlogo ima v tem odnosu spol.

Postavili smo sledeče hipoteze:

Hipoteza 1: Pri moških je prisotna višja stopnja problematične rabe alkohola kot pri ženskah.

Hipoteza 2: Več težav v čustveni regulaciji je povezano z višjo stopnjo problematične uporabe alkohola.

Hipoteza 3: Spol moderira povezavo med težavami v čustveni regulaciji in problematično rabo alkohola

6 METODA

4.1 Udeleženci

V raziskavi je sodelovalo 422 udeležencev, od tega 315 (75 %) žensk in 107 (25 %) moških. Povprečna starost vseh udeležencev je bila 36,17 let (min = 18 let; max = 74 let; SD = 13,79).

4.2 Pripomočki in postopek

Udeleženci so poleg splošnega vprašalnika o demografskih podatkih (spol, starost) izpolnjevali še naslednje vprašalnike:

1. Vprašalnik o rabi alkohola (The Alcohol Use Disorders Identification Test – AUDIT) [40], ki omogoča preverjanje nevarne in škodljive rabe alkohola in prepoznati trenutne težave s pitjem alkohola (npr. škodljivo rabo alkohola, zlorabo alkohola in odvisnost od alkohola). Poleg splošne dimenzije problematične rabe alkohola meri tri vidike zlorabe alkohola: nevarno uživanje alkohola (količina in pogostost), simptome odvisnosti od alkohola (toleranca, sposobnost kontrole) in z uživanjem alkohola povezane probleme. Višji rezultati kažejo na večjo možnost nevarne in škodljive rabe alkohola. Koeficient zanesljivosti (Cronbachov alfa) za celotni vprašalnik v naši raziskavi znaša $\alpha = 0,935$.

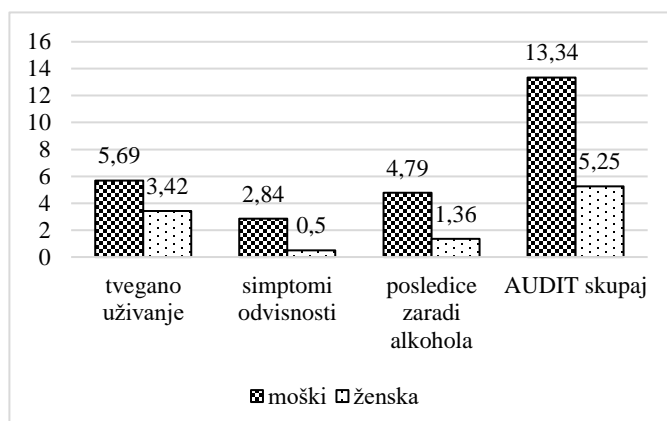
2. Lestvico težav pri regulaciji čustev – krajša verzija (Difficulties in emotion regulation scale – Short form - DERS – SF), ki je kratek samoporočevalni instrument za oceno različnih vidikov čustvene disregulacije oz. neprimerne regulacije čustev [30, 41] na šestih področjih: nesprijemanje čustvenih odzivov, težave pri vedenju, usmerjenemu k določenemu cilju, težave pri kontroli impulzov, pomanjkanje čustvenega zavedanja, omejen dostop do strategij čustvene regulacije in pomanjkanje čustvene jasnosti. Višji rezultat kaže na večjo prisotnost problemov v čustveni regulaciji. Koeficient zanesljivosti (Cronbachov alfa) za celotni vprašalnik v naši raziskavi znaša $\alpha = 0,823$.

Udeleženci so vprašalnik reševali v spletni obliki (povabilo za sodelovanje v raziskavi s povezavo do vprašalnika je bilo poslano na različne naslove in forume) in pisno (te udeležence smo pridobili na eni izmed klinik za zdravljenje alkoholizma). Anketiranje je potekalo od junija 2021 do maja 2022. Rezultate smo izračunali z uporabo programskega paketa SPSS 20.

7 REZULTATI

Hipoteza 1: Pri moških je prisotna višja stopnja problematične rabe alkohola kot pri ženskah.

Glede na spol smo primerjali podatke, ki se nanašajo na dimenzije problematične rabe alkohola na vprašalniku AUDIT. Primerjava povprečnih vrednosti teh dimenzij glede na spol je prikazane na Sliki 1.

Slika 1: Srednje vrednosti na posameznih dimenzijah problematične rabe alkohola na vprašalniku AUDIT pri moških in ženskah.

Ocene povprečnih vrednosti pri vseh vidikih problematične rabe alkohola kakor tudi na skupni vrednosti so višje pri moških kot pri ženskah. Statistično pomembnost razlik med skupinama smo zaradi nenormalne distribucije spremenljivk (ugotovljeno s Kolmogorov-Smirnov testom) preverili z Mann-Whitney U-testom za neodvisne vzorce. Rezultati so pokazali, da so razlike v problematični rabi alkohola glede na spol statistično pomembne. Moški v primerjavi z ženskami bolj tvegano uživajo alkohol (količina in pogostost) ($U = 13006,50$; $p = 0,00$), pri njih je prisotnih več simptomov odvisnosti od alkohola (toleranca, sposobnost kontrole) ($U = 11281,00$; $p = 0,00$), prav tako pa se pri njih pojavlja več z uživanjem alkohola povezanih problemov in posledic ($U = 11458,50$; $p = 0,00$). V splošnem je pri moških v primerjavi z ženskami prisotne več problematične rabe alkohola ($U = 11841$; $p = 0,00$). Hipotezo 1 lahko na osnovi teh rezultatov potrdimo.

Hipoteza 2: Več težav v čustveni regulaciji je povezano z višjo stopnjo problematične uporabe alkohola.

Nadalje smo na celotnem vzorcu ter ločeno za moške in ženske preverjali, kako se problematična raba alkohola povezuje s težavami v čustveni regulaciji. Zaradi nenormalne distribucije spremenljivk (ugotovljeno s Kolmogorov-Smirnov testom) smo za ugotavljanje povezanosti uporabili Spearmanov korelacijski koeficient. Iz rezultatov (Tabela 1) je razvidno, da obstaja trend, da več kot je težav v čustveni regulaciji, več je problematične rabe alkohola. To velja za skupen vzorec in za vzorec moških, medtem ko pri ženskah korelacije niso povsod statistično značilne.

Tabela 1: Korelacijski koeficienti (Spearmanov rho) med problematično rabo alkohola ter težavami v čustveni regulaciji za celoten vzorec in ločeno po spolu.

AUDIT	DERS-SKUPAJ		
	Celoten vzorec (N=422)	Ženske (N=315)	Moški (N=107)
tvegano uživanje	,099*	,044	,233*
simptomi odvisnosti	,221**	,146*	,340**
posledice zaradi alkohola	,241**	,170**	,359**
AUDIT SKUPAJ	,152**	0,091	,299**

Opombe: AUDIT – Vprašalnik o rabi alkohola; DERS – Lestvica težav pri regulaciji čustev; N – število udeležencev; * – statistično pomemben rezultat na nivoju 5 % tveganja; ** – statistično pomemben rezultat na nivoju 1 % tveganja.

Za napoved vpliva težav v čustveni regulaciji na problematično rabo alkohola smo v nadaljevanju uporabili enostavno linearno regresijo. Rezultati kažejo, da je na celotnem vzorcu 5,7% ($F = 24,15$; $p = 0,00$) variance problematične rabe alkohola lahko pojasnjene s težavami v čustveni regulaciji. Pri moških je mogoče 13% variance problematične rabe alkohola pojasniti s težavami v čustveni regulaciji ($F = 14,58$; $p = 0,00$), pri ženskah pa je mogoče le 1,7% variance problematične rabe alkohola pojasniti s težavami v čustveni regulaciji ($F = 5,23$; $p = 0,02$). Težave v čustveni regulaciji statistično pomembno pozitivno napovedujejo problematično rabo alkohola, se pa ta vpliv razlikuje glede na spol. Hipotezo lahko potrdimo.

Hipoteza 3: Spol moderira povezavo med težavami v čustveni regulaciji in problematično rabo alkohola.

Tabela 2: Prikaz moderatorske analize za napovedovanje problematične rabe alkohola s pomočjo interakcije med spolom in težavami v čustveni regulaciji.

	b	SE	t	p	95% interval zaupanja	
					spodnja meja	zgornja meja
Težave v čustveni regulaciji	0,66	0,13	5,23	0,00	0,41	0,90
Spol	4,04	2,90	1,39	0,16	-1,66	9,74
Težave v čustveni regulaciji*Spol	-0,30	0,07	-4,26	0,00	-0,44	-0,16

Opombe: b – nestandardizirani regresijski koeficient; SE – standardna napaka; t – t-statistika; p – stopnja statistične značilnosti.

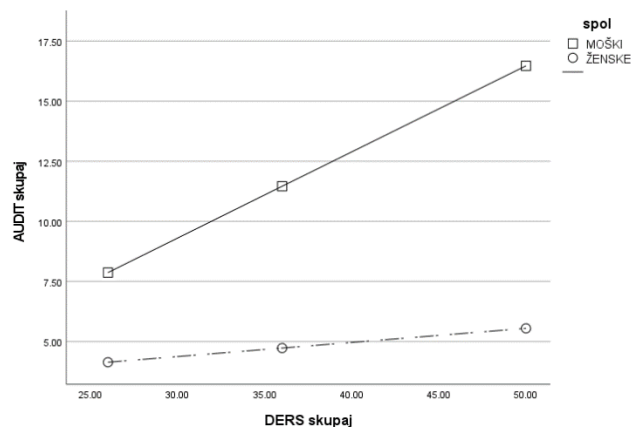
Rezultati moderirane regresije, kjer smo vključili težave v čustveni regulaciji kot neodvisno spremenljivko, problematično rabo alkohola kot odvisno spremenljivko in spol kot moderator, so pokazali, da omenjeni model pojasni 24,46 % variance odvisne spremenljivke. Regresijski model je je izkazal kot ustrezen ($p = 0,00$). Pregled posameznih regresijskih koeficientov je pokazal, da je interakcija med spolom in težavami v čustveni regulaciji statistično pomembna ($p = 0,00$), kar je razvidno iz Tabele 2. V Tabeli 3 je pregled pogojnih učinkov pokazal, da je rezultat statistično pomemben za moški spol (p

= 0,00), ne pa tudi za ženski spol ($p = 0,10$). Na podlagi teh rezultatov lahko sklepamo, da je odnos med težavami v čustveni regulaciji in problematično rabo alkohola različen za moške in ženske. Kot je razvidno iz Slike 2, imajo moški, ki imajo bolj izražene težave v čustveni regulaciji, tudi več problematične rabe alkohola kot moški, ki imajo manj izražene težave v čustveni regulaciji. Pri ženskah sprememba v težavah v čustveni regulaciji ne napoveduje več težav pri problematični rabi alkohola. Na podlagi teh rezultatov hipotezo, ki predpostavlja, da spol moderira povezavo med težavami v čustveni regulaciji in problematično rabo alkohola, sprejmemo.

Tabela 3: Prikaz pogojnih učinkov na povezanost težav v čustveni regulaciji s problematično rabo alkohola.

Spol	b	SE	t	p	95% interval zaupanja	
					spodnja meja	zgornja meja
Moški	0,36	0,06	5,95	0,00	0,24	0,48
Ženski	0,06	0,04	1,64	0,10	-0,01	0,13

Opombe: b – nestandardizirani regresijski koeficient; SE – standardna napaka; t – t-statistika; p – stopnja statistične značilnosti.

Slika 2: Prikaz učinka spola v povezanosti težav v čustveni regulaciji (DERS skupaj) s problematično rabo alkohola (AUDIT skupaj).

8 RAZPRAVA

Rezultati raziskave, ki je bila izvedena na vzorcu, ki sicer ni reprezentativen, kažejo, da obstajajo razlike v problematični rabi alkohola glede na spol. Pri tem moški dosegajo višje vrednosti na skupni lestvici problematične rabe alkohola, kakor tudi na poddimenzijah. Pri moški je prisotne več nevarne rabe alkohola, saj ga bolj prekomerno in pogosteje uživajo kot ženske. Prav tako je pri njih zaznanih več simptomov odvisnosti od alkohola (alkoholizem) kot pri ženskah. Pri njih so prisotni tudi pogostejši z alkoholom povezani problemi in posledice, kar pomeni, da je pri njih zaznati tudi bolj škodljivo rabo alkohola kot pri ženskah. Rezultati s tem potrjujejo konsistentne ugotovitve drugih raziskav, kjer je prav tako zabeležena višja stopnja problematične rabe alkohola pri moških v primerjavi z ženskami [2, 36], kar moške izpostavlja tudi za bolj ranljive za različne zdravstvene in psiho-socialne posledice alkoholizma.

Razlage, zakaj obstaja ta razlika, so različne. V naši raziskavi smo se osredotočili na vidik težav v čustveni regulaciji, ki jo študije in klinična praksa velikokrat omenjajo kot enega izmed pomembnih mehanizmov pri motivaciji za (prekomerno) rabo alkohola in

ohranjanje teh vzorcev [32, 33]. Rezultati v naši raziskavi kažejo, da obstaja povezanost med težavami v čustveni regulaciji in problematično rabo alkohola, saj obstaja trend, da več kot je težav v čustveni regulaciji, višja je stopnja problematične rabe alkohola. Statistično pomembne korelacije so na celotnem vzorcu in na vzorcu moških, medtem ko na vzorcu žensk obstaja samo statistično pomembna pozitivna povezanost med težavami v regulaciji čustev ter simptomi odvisnosti in posledicami zaradi alkohola, ne pa tudi med težavami v čustveni regulaciji in tveganim uživanjem ter splošno oceno problematične rabe alkohola. To kaže, da so morda pri ženskah v večji meri prisotni še drugi dejavniki, ki se močneje povezujejo s problematično rabo alkohola in k tej tudi prispevajo. Tudi rezultati regresijske analize potrjujejo, da je pri ženskah mogoče v veliko manjši meri s težavami v čustveni regulaciji pojasniti problematično rabo alkohola kot pri moških.

Spol se je izkazal za pomemben moderator med težavami v čustveni regulaciji in problematično rabo alkohola. Odnos med težavami v čustveni regulaciji in problematično rabo alkohola se razlikuje glede na spol, in sicer imajo moški, ki imajo več težav v čustveni regulaciji, tudi več problematične rabe alkohola kot moški, ki imajo manj težav v čustveni regulaciji. Pri ženskah pa sprememba v stopnji težav v čustveni regulaciji ne napoveduje več težav s problematično rabo alkohola.

9 SKLEP

Rezultati raziskave nakazujejo, da so morda težave v čustveni regulaciji dejavnik, ki je v ozadju razlik v problematični rabi alkohola glede na spol. Pri moških igrajo težave v čustveni regulaciji pomembnejšo vlogo pri problematični rabi alkohola kot pri ženskah. Čeprav raziskave ne dajejo konsistentnih rezultatov glede tega, kateri spol bi naj imel več težav v čustveni regulaciji, pa je videti, kot da pri moških ta dejavnik v kontekstu problematične rabe alkohola igra pomembnejšo vlogo kot pri ženskah.

Problematična raba alkohola in alkoholizem imata tudi kompleksen vpliv na demografske spremembe in družbene razmere. Alkoholizem lahko vpliva na starostno strukturo prebivalstva, saj je povezan z višjo smrtnostjo zaradi bolezni, nesreč in samomorov. Zaradi alkoholizma in problematične rabe alkohola je zmanjšana produktivnost posameznikov, kar povečuje tveganje za brezposelnost [42]. Močan je tudi njegov vpliv na strukturo družin in rodnost, saj lahko povzroča razpade družin in težave pri vzgoji otrok [43]. Alkoholizem lahko vodi v socialno izolacijo in stigmatizacijo posameznikov, kar lahko vpliva na njihovo družbeno vključenost. Dostikrat omeji izobraževalne in poklicne možnosti posameznikov, kar lahko vpliva na ekonomsko in demografsko strukturo družbe [44]. Zato je pomembno in smiselno odkrivanje mehanizmov, ki so podlaga za razlike pri uživanju alkohola in z njim povezanih posledic pri moških in ženskah. Ta spoznanja lahko prispevajo k razvoju strategij in priporočil za preprečevanje in zdravljenje motenj zaradi uživanja alkohola ter reševanje s tem povezanih težav, hkrati pa lahko pomagajo oblikovati politike za njegovo obvladovanje.

REFERENCE

[1] Svetovna zdravstvena organizacija. (2018). Global Status Report on Alcohol and Health 2018. https://www.who.int/substance_abuse/publications/global_alcohol_report/gsr_2018/en/ (pridobljeno 17.7.2023).

[2] Nacionalni inštitut za javno zdravje. (2022). Poraba alkohola in zdravstvene posledice rabe alkohola v Sloveniji v obdobju 2013-2018. Trendi. <https://nijz.si/wp-content/uploads/2022/01/Poraba-alkohola-in-zdravstvene->

[posledice-rabe-alkohola-v-obdobju-2013-%E2%80%932018-trendi.pdf](#) (pridobljeno 13.7.2023).

[3] Svetovna zdravstvena organizacija. (2021). Global Health Observatory data repository. Alcohol. Data by WHO Region. <https://apps.who.int/gho/data/view.main.1780> (pridobljeno 26.7.2023).

[4] Nacionalni inštitut za javno zdravje. (2017). Akcija "Manj alkohola, več življenja" - Nacionalna anketa o alkoholu (NAKA). <https://www.nijz.si/sl/akcija-manj-alkohola-vec-zivljenja> (pridobljeno 27.7.2023).

[5] Statistični urad Republike Slovenije (2022). Zdravstveni statistični letopis Slovenije 2021. https://nijz.si/wp-content/uploads/2022/03/3.4_Raba-alkohola_2021_pregledano.pdf (pridobljeno 27.7.2023).

[6] Nacionalni inštitut za javno zdravje. (2022). Zdravstveni statistični letopis Slovenije 2021. https://nijz.si/wp-content/uploads/2022/03/3.4_Raba-alkohola_2021_pregledano.pdf (pridobljeno 24.7.2023).

[7] Straussner, S. L. A. (2004). Assessment and treatment of clients with alcohol and other drug abuse problems: An overview. V S. L. A. Straussner (ur.), *Clinical work with substance-abusing clients* (str. 3–36). Guilford.

[8] Ashenberg Straussner, S. L. (2011). Children of substance-abusing parents: An overview. V S. L. Ashenberg Straussner, in C. Huff Fewell (Ur.), *Children of substance-abusing parents* (str. 1–27). Springer.

[9] Svetovna zdravstvena organizacija. (2007). ICD-11 revision. <https://icd.who.int/en> (pridobljeno 20.7.2023).

[10] Prescott, C. A., in Kendler, K. S. (1999). Genetic and environmental contributions to alcohol abuse and dependence in a population-based sample of male twins. *American Journal of Psychiatry*, 156(1), 34–40.

[11] Luczak, S. E., Glatt, S. J., in Wall, T. L. (2006). Meta-analyses of ALDH2 and ADH1B with alcohol dependence in Asians. *Psychological Bulletin*, 132(4), 607–621.

[12] Kendler, K. S., Aggen, S. H., Prescott, C. A., Crabbe, J., in Neale, M. C. (2012). Evidence for multiple genetic factors underlying the DSM-IV criteria for alcohol dependence. *Molecular Psychiatry*, 17(12), 1306–1315.

[13] Koob, G. F., in Volkow, N. D. (2010). Neurocircuitry of addiction. *Neuropsychopharmacology*, 35(1), 217–238.

[14] Bloomfield, K., Grittner, U., Kramer, S., in Gmel, G. (2006). Social inequalities in alcohol consumption and alcohol-related problems in the study countries of the EU concerted action 'Gender, Culture and Alcohol Problems: A Multinational Study'. *Alcohol and Alcoholism*, 41(Supl 1), i26–136.

[15] Grittner, U., Kuntsche, S., Gmel, G., in Bloomfield, K. (2013). Alcohol consumption and social inequality at the individual and country levels—results from an international study. *European Journal of Public Health*, 23(2), 332–339.

[16] Kuntsche, E., Knibbe, R., Gmel, G., in Engels, R. (2006). Who drinks and why? A review of socio-demographic, personality, and contextual issues behind the drinking motives in young people. *Addictive Behaviors*, 31(10), 1844–1857.

[17] Chaloupka, F. J., Grossman, M., in Saffer, H. (2002). The effects of price on alcohol consumption and alcohol-related problems. *Alcohol Research & Health*, 26(1), 22–34.

[18] Dube, S. R., Anda, R. F., Felitti, V. J., Edwards, V. J., in Croft, J. B. (2002). Adverse childhood experiences and personal alcohol abuse as an adult. *Addictive Behaviors*, 27(5), 713–725.

[19] Keyes, K. M., Li, G., in Hasin, D. S. (2011). Birth cohort effects and gender differences in alcohol epidemiology: A review and synthesis. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 35(12), 2101–2112.

[20] Karriker-Jaffe, K. J., Zemore, S. E., Mulia, N., Jones-Webb, R., Bond, J., in Greenfield, T. K. (2012). Neighborhood disadvantage and adult alcohol outcomes: differential risk by race and gender. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 73(6), 865–873.

[21] Boden, J. M., in Fergusson, D. M. (2011). Alcohol and depression. *Addiction*, 106(5), 906–914.

[22] Hussong, A. M., Jones, D. J., Stein, G. L., Baucom, D. H., in Boeding, S. (2011). An internalizing pathway to alcohol use and disorder. *Psychology of Addictive Behaviors*, 25(3), 390–404.

[23] Sher, K. J., in Rutledge, P. C. (2007). Heavy drinking across the transition to college: Predicting first-semester heavy drinking from precollege variables. *Addictive Behaviors*, 32(4), 819–835.

[24] Hasking, P., Lyvers, M., Carlopio, C., in Raber, A. (2011). The relationship between coping strategies, alcohol expectancies, drinking motives and drinking behaviour. *Addictive Behavior*, 35(5), 479–487.

[25] Moos, R. H., in Moos, B. S. (2006). Participation in treatment and Alcoholics Anonymous: a 16-year follow-up of initially untreated individuals. *Journal of Clinical Psychology*, 62(6), 735–750.

[26] Philippot, P., in Feldman, R. S. (2004). *The Regulation of Emotion*. Psychology Press.

[27] Dragan, M. (2015). Difficulties in emotion regulation and problem drinking in young women: the mediating effect of metacognitions about alcohol use. *Addictive Behaviors*, 48, 30–35.

[28] Thompson, R. A., Lewis, M. D., in Calkins, S. D. (2008). Reassessing emotion regulation. *Child Development Perspectives*, 2(3), 124–131.

[29] Gross, J. J. (1998). The emerging field of emotion regulation: An integrative review. *Review of General Psychology*, 2(3), 271–299.

[30] Gratz, K. L., in Roemer, E. (2004). Multidimensional assessment of emotion regulation and dysregulation: development, factor structure, and initial validation

- of the difficulties in emotion regulation scale. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 26(1), 41–54.
- [31] Berking, M., Wirtz, C. M., Svaldi, J., in Hofmann, S. G. (2014). Emotion regulation predicts symptoms of depression over five years. *Behaviour Research and Therapy*, 57, 13–20.
- [32] Dvorak, R. D., Sargent, E. M., Kilwein, T. M., Stevenson, B. L., Kuvaas, N. J., in Williams, T. J. (2014). Alcohol use and alcohol-related consequences: associations with emotion regulation difficulties. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 40(2), 125–130.
- [33] Horvath, S. A., Shorey, R. C., in Racine, S. E. (2020). Emotion dysregulation as a correlate of food and alcohol disturbance in undergraduate students. *Eating Behaviors*, 38, 101409.
- [34] Johnston, L. D., O'Malley, P. M., Bachman, J. G., Schulenberg, J. E., in Miech, R. A. (2016). *Monitoring the future: National survey results on drug use 1975–2015: Volume 2, college students and adults ages 19–55*. Institute for Social Research, The University of Michigan.
- [35] Keyes, K. M., Grant, B. F., in Hasin, D. S. (2008). Evidence for a closing gender gap in alcohol use, abuse, and dependence in the United States population. *Drug and Alcohol Dependence*, 93(1-2), 21–29.
- [36] Wilsnack, R. W., Wilsnack, S. C., Gmel, G., in Kantor, L. W. (2018). Gender differences in alcohol consumption and adverse drinking
- [37] Erol, A., in Karpyak, V. M. (2015). Sex and gender-related differences in alcohol use and its consequences: Contemporary knowledge and future research considerations. *Drug and Alcohol Dependence*, 156, 1–13.
- [38] Brody, L. R., in Hall, J. A. (2008). Gender and emotion in context. V M. Lewis, J. M. Haviland-Jones in L. F. Barrett (ur.), *Handbook of emotions* (str. 395–408). The Guilford Press.
- [39] Tamres, L. K., Janicki, D., in Helgeson, V. S. (2002). Sex differences in coping behavior: A meta-analytic review and an examination of relative coping. *Personality and Social Psychology Review*, 6(1), 2–30.
- [40] Saunders, J. B., Aasland, O. G., Babor, T. F., de la Fuente, J. R., in Grant, M. (1993). Development of the Alcohol Use Disorders Identification Test (AUDIT): WHO Collaborative Project on Early Detection of Persons with Harmful Alcohol Consumption II. *Addiction*, 88(6), 791–804.
- [41] Kaufman, E. A., Xia, M., Fosco, G., Yaptangco, M., Skidmore, C. R., in Crowell, S. E. (2016). The difficulties in emotion regulation scale short form (DERS-SF): Validation and replication in adolescent and adult samples. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 38(3), 443–455.
- [42] Rehm, J., Taylor, B., in Room, R. (2006). Global burden of disease from alcohol, illicit drugs and tobacco. *Drug and Alcohol Review*, 25(6), 503–513.
- [43] Leonard, K. E., & Rothbard, J. C. (1999). Alcohol and the marriage effect. *Journal of Studies on Alcohol*, 13, 129–146.
- [44] Room, R., Babor, T., in Rehm, J. (2005). Alcohol and public health. *The Lancet*, 365(9458), 519–530.

Analiza selitvenih pričakovanj ameriških potrošnikov glede na njihovo starost

An analysis of US consumers' moving expectations by age

Dr. Dejan Romih[†]
Univerza v Mariboru
Ekonomsko-poslovna fakulteta
Maribor, Slovenija
dejan.romih@um.si

Dr. Blaž Frešer
Univerza v Mariboru
Ekonomsko-poslovna fakulteta
Maribor, Slovenija
blaz.freser@um.si

POVZETEK

V tem prispevku analizirava selitvena pričakovanja ameriških potrošnikov glede na njihovo starost, s čimer dopolnjujeva literaturo o selitvenih pričakovanjih v Združenih državah Amerike. Ugotovila sva, da se selitvena pričakovanja ameriških potrošnikov polagoma zmanjšujejo in da med starostnimi skupinami obstajajo statistično značilne razlike v povprečni verjetnosti spremembe primarnega prebivališča v naslednjih 12 mesecih.

KLJUČNE BESEDE

potrošnik, pričakovanje, selitev, Združene države Amerike

ABSTRACT

In this paper, we analyse US consumers' moving expectations by age, adding to the literature on moving expectations in the United States. We find that US consumers' moving expectations are gradually declining and that there are statistically significant differences across age groups in the average probability of changing primary residence in the next 12 months.

KEYWORDS

consumer, expectation, moving, United States

1 UVOD

Za Američane (ameriške potrošnike) je značilno, da se večkrat selijo iz enega kraja v drugega oz. spremenijo svoje primarno prebivališče (angl. »primary residence«) [1, 2]. Med razloge za to avtorji navajajo študij, zaposlitev, zvezo ipd. Nekateri med njimi menijo, da je selitvena mobilnost ameriškega prebivalstva prednost ameriškega gospodarstva, saj prispeva k povečanju njegove učinkovitosti in odzivnosti. Raziskave [1, 2, 3] kažejo, da so se Američani med epidemijo covid-19 selili iz krajev z večjimi stroški (manjšo kakovostjo) bivanja v kraje z manjšimi stroški (večjo kakovostjo) bivanja.

[†] Dopisni avtor.

Permission to make digital or hard copies of part or all of this work for personal or classroom use is granted without fee provided that copies are not made or distributed for profit or commercial advantage and that copies bear this notice and the full citation on the first page. Copyrights for third-party components of this work must be honored. For all other uses, contact the owner/author(s).
Information Society 2023, 9–13 October 2023, Ljubljana, Slovenia
© 2023 Copyright held by the owner/author(s).

V tem prispevku analizirava selitvena pričakovanja ameriških potrošnikov glede na njihovo starost, pri čemer uporablja mesečne podatke, ki jih je ameriška centralna banka (Sistem zveznih rezerv) pridobila z anketiranjem ameriških potrošnikov.

Ta prispevek ima še štiri poglavja. V poglavju 2 podajava metode, v poglavju 3 rezultate, v poglavju 4 pa razpravo in sklep.

2 METODE

V raziskavi, katere rezultate podajava v naslednjem poglavju, sva uporabljala metodi analiziranja in sintetiziranja. Razlike med starostnimi skupinami sva ugotavljala s Kruskal-Wallisovim testom (angl. »Kruskal–Wallis test«) in Dunn-Bonferronijevim testom (angl. »Dunn–Bonferroni test«), ki sva ju opravila z računalniškim programom IBM® SPSS® Statistics.

3 REZULTATI

V tem poglavju podajava rezultate raziskave, pri čemer najprej podajava rezultate analize selitvenih tokov v Združenih državah Amerike (ZDA), potem pa rezultate analize razlik v selitvenih pričakovanjih med ameriški potrošniki glede na njihovo starost.

3.1 Analiza selitvenih tokov

Podatki ameriške davčne uprave (Internal Revenue Service), ki na žalost niso popolni, kažejo, da se je v obdobju 2020–2021 največ ljudi priselilo v Kalifornijo (724.689), ki ji sledijo New York (489.117), Florida (451.633), Teksas (428.595) in Illinois (272385) (Tabela 1). Podatki ameriške davčne uprave kažejo tudi, da se je v istem obdobju največ tujcev priselilo v Virginijo (8679), ki ji sledijo Florida (7983), Kalifornija (7741), Teksas (7725) in Severna Karolina (3948).

Tabela 1: Število priseljencev po ameriških zveznih državah

	Število priseljencev	Število domačih priseljencev	Število tujih priseljencev
AK	32.245	31.543	702
AL	85.886	84.735	1151
AR	57.065	56.666	399
AZ	183.341	181.480	1861

3.1 Analiza razlik v selitvenih pričakovanjih ameriških potrošnikov glede na njihovo starost

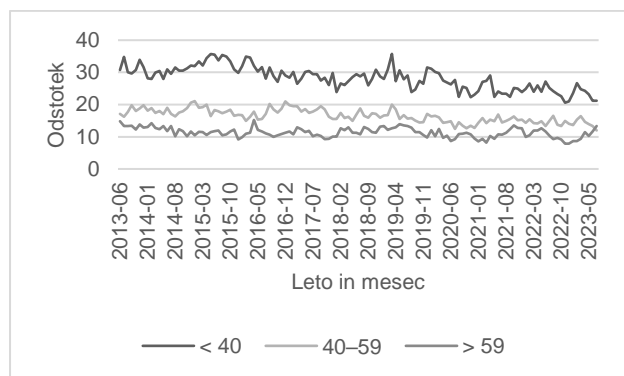
V tem poglavju podajava rezultate analize selitvenih pričakovanj ameriških potrošnikov glede na njihovo starost (mlajši od 40 let, stari od 40 do 59 let, starejši od 59 let). Zanima naju, ali so med starostnimi skupinami statistično značilne razlike v povprečni verjetnosti spremembe primarnega prebivališča v naslednjih 12 mesecih (angl. »mean probability of changing primary residence in the next 12 months«).

Najprej sva analizirala gibanje selitvenih pričakovanj ameriških potrošnikov ne glede na njihovo starost (Slika 3).

Slika 3: Gibanje selitvenih pričakovanj ameriških potrošnikov ne glede na njihovo starost (vir podatkov: [5])

S slike 3 je razvidno, da se selitvena pričakovanja ameriških potrošnikov polagoma zmanjšujejo, kar naju preseneča, saj je za Američane značilna selitvena mobilnost (prim. [6]). Tudi podatki o selitvenih pričakovanjih ameriških potrošnikov glede na njihovo starost kažejo, da se selitvena pričakovanja ameriških potrošnikov, mlajših od 40 let in starih od 40 do 59 let polagoma zmanjšujejo (Slika 4). To pa ne velja za ameriške potrošnike, starejše od 59 let. Deloma (verjetno) zato, ker pričakujejo, da se bodo po svoji upokojitvi preselili drugam.

Slika 4: Gibanje selitvenih pričakovanj ameriških potrošnikov glede na njihovo starost (vir podatkov: [5])

Rezultati Kolmogorov-Smirnovega testa (angl. »Kolmogorov–Smirnov«) in Shapiro-Wilkovega testa (angl. »Shapiro–Wilk test«) kažejo, da spremenljivka »selitvena pričakovanja« ni normalno porazdeljena ($p < 0,05$), zato lahko

uporabiva Kruskal-Wallisov test, saj imava tri neodvisne vzorce (mlajši od 40 let, stari od 40 do 59 let, starejši od 59 let). Njegovi rezultati kažejo, da so med starostnimi skupinami statistično značilne razlike v povprečnih rangih selitvenih pričakovanj (povprečne verjetnosti spremembe primarnega prebivališča v naslednjih 12 mesecih) ($H(2) = 319,276; p = 0,000$) (Tabela 2). To kažejo tudi rezultati parne primerjave (angl. »pairwise comparison«), ki sva jo naredila s pomočjo Dunn-Bonferronijevega testa. Izkazalo se je namreč, da so med pari statistično značilne razlike ($p < 0,05$) (Tabela 3).

Tabela 2: Rezultati Kruskal-Wallisovega testa

	< 40 (1)	40–59 (2)	> 59 (3)
N	122	122	122
Povprečni rang	305,47	181,59	63,44
H			319,276
Prostostna stopnja			2
Asimptotična značilnost			0,000

Vir: Lastni izračuni.

Tabela 3: Rezultati Dunn-Bonferronijevega testa

	3–2	3–1	2–1
Testna statistika	118,148	242,025	123,877
Standardna napaka	13,546	13,546	13,546
Standardna testna statistika	8,722	17,867	9,145
Značilnost	0,000	0,000	0,000
Prilagojena značilnost	0,000	0,000	0,000

Vir: Lastni izračuni.

4 RAZPRAVA IN SKLEP

Rezultati analize kažejo, da so med starostnimi skupinami statistično značilne razlike v povprečni verjetnosti spremembe primarnega prebivališča v naslednjih 12 mesecih, kar sva pričakovala glede na ameriški način življenja in mišljenja. Rezultati te raziskave so zanimivi zlasti za ameriške oblikovalce politike, ker opozarjajo na spremembe v selitveni mobilnosti Američanov.

VIRI

- [1] Whitaker, S. D. (2021). *Migrants from high-cost, large metro areas during the Covid-19 pandemic, their destinations, and how many could follow*. Federal Reserve Bank of Cleveland, Cleveland Fed District Data Brief. <https://doi.org/10.26509/frbc-ddb-20210325>
- [2] Whitaker, S. D. (2021). *Did the Covid-19 pandemic cause an urban exodus?* Federal Reserve Bank of Cleveland, Cleveland Fed District Data Brief. <https://doi.org/10.26509/frbc-ddb-20210205>
- [3] Lavelle, M., & Kepner, E. (2022). *U.S. migration patterns before and after the start of the Covid-19 pandemic*. <https://www.chicagofed.org/publications/blogs/midwest-economy/2022/migration-before-and-during-pandemic#ftn1>
- [4] Internal Revenue Service. (2022). *SOI tax stats – migration data 2020–2021*. <https://www.irs.gov/statistics/soi-tax-stats-migration-data-2020-2021>

[5] Federal Reserve Bank of New York. (2023). SCE Labor Market Survey. <https://www.newyorkfed.org/microeconomics/sce/labor/>

[6] Kaplan, G., & Schulhofer, S. (2013). Why are Americans moving less? <https://www.minneapolisfed.org/article/2013/why-are-americans-moving-less>

Pomen verske in narodne vzgoje pri misijonskem delu frančiškanov med slovenskimi izseljenci v Egiptu pred prvo svetovno vojno

The importance of religious and national education in Franciscan missionary work among Slovenian emigrants in Egypt before the First World War

asist. dr. Nik Trontelj
Katedra za osnovno bogoslovje in dialog
Univerza v Ljubljani – Teološka fakulteta
Poljanska 4, 1000 Ljubljana, Slovenija
nik.trontelj@teof.uni-lj.si

POVZETEK

Slovenski frančiškanski misijonarji, ki so od konca 19. stoletja delovali med slovenskimi izseljenci v Egiptu, so med rojaki širili katoliško vero in narodno zavest. Vzgoja verske in narodne pripadnosti sta bili za izseljenske duhovnike neločljivi kategoriji, ki omogočata preživetje posameznika in izseljenske skupnosti. Glede na to, da je bila večina slovenskih izseljencev v Egiptu ženskega spola (samo v letih pred prvo svetovno vojno jih je iz goriškega okraja v Egipt odšlo več kot tisoč), je bila zanje posebej pomembna tudi moralna vzgoja, saj so ženske kot narodove porodnice utelešale njegovo čast. Naravno pastoralnega dela slovenskih frančiškanov med t. i. »aleksandrinkami« v Egiptu odraža spis patra Benigna Snoja *Slovenka v Egiptu* (1910), ki služi ponazoritvi temeljnih idejnih izhodišč slovenskih izseljenskih misijonarjev na prehodu iz 19. v 20. stoletje.

Ključne besede: verska in narodna pripadnost, frančiškani, izseljenci, Egipt, aleksandrinke.

ABSTRACT

Slovenian Franciscan missionaries, who worked among Slovenian emigrants in Egypt from the end of the 19th century, promulgated the Catholic faith and national consciousness among their compatriots. The education of religious and national belonging, which enables the survival of both the individual and the emigrant community as a whole, were inseparable categories for emigrant priests. Given that the majority of Slovenian emigrants in Egypt were female (in the years before the First World War alone, more than a thousand of them left the Gorizia district to set out for Egypt), their moral education was also particularly important, since women,

as birth mothers of the nation, embodied its honor. The nature of the pastoral work of the Slovenian Franciscans among the so-called »Alexandrian women« in Egypt is reflected in the essay of Father Benigen Snoj *Slovenka v Egiptu* (1910), which serves to illustrate the fundamental ideological standpoints of Slovenian missionaries among emigrants in the transition from the 19th to the 20th century.

Keywords: religious and national belonging, Franciscans, emigrants, Egypt, Alexandrian women.

1 UVOD

Od druge polovice 19. stoletja, ko je v Egiptu cvetela bombažna industrija in so odprli sueški prekop (1869), so se v deželi ob Nilu začeli zaradi ugodnih gospodarskih razmer množično naseljevati tujci, med njimi zlasti evropski vlagatelji, trgovci, tehniki in arhitekti. S priseljevanjem omenjenih skupin posameznikov in njihovih družin je nastala potreba po gospodinjskih pomočnicah in varuškah. Ker domače muslimansko žensko prebivalstvo, ki je bilo omejeno na delo znotraj lastnega doma, ni bilo primerno za prevzem tovrstnega dela, so priseljenci zaposlovali varuške iz evropskih držav.¹ Med njimi so priložnost dobila tudi slovenska dekleta in žene, ki so se od šestdesetih let 19. stoletja do prve svetovne vojne in nato spet vse do začetka druge svetovne vojne v velikem številu izseljevala v Egipt. Med slovenskimi izseljenkami so prednjačile primorske žene z Goriške, ki je bila v 19. stoletju zaradi slabih prometnih povezav v težjem gospodarskem položaju. Po prvi svetovni vojni so se razmere zaradi uničujočih posledic soške fronte in fašističnega pritiska še poslabšale, zato se je žensko izseljevanje v Egipt povečalo. Precej težje so delo v Egiptu dobili moški, kjer so fizična dela opravljali domačini, medtem ko so bili obrtniški in trgovski poklici

¹ Koprivec, Daša. 2013. Dediščina aleksandrink in spomini njihovih potomcev. Ljubljana: ZRC SAZU, 29–30.

v domeni večjih izseljenskih skupnosti, kot sta bili grška in italijanska.

V egiptovskih mestih naj bi bilo na prelomu iz 19. v 20. stoletje po približnih ocenah sodobnikov 5300 Slovencev.² Novejši vir celo meni, da jih je bilo več kot 7000.³ Izseljevanje v Egipt sodi v okvir vsesplošnega migracijskega gibanja slovenskih prebivalcev po svetu, ki je značilno za obdobje od druge polovice 19. stoletja do začetka 20. stoletja. Do prve svetovne vojne se je iz Avstro-Ogrske monarhije izselilo več kot 20 % slovenskega prebivalstva.⁴ Med izseljenci so pomemben delež predstavljale ženske. Če se omejimo na podatke za goriški okraj (sodni okraji Ajdovščina, Gorica – okolica, Kanal) ugotovimo, da se je v letih 1907–1913 iz matične domovine izselilo 1714 moških in 1388 žensk. Od 1388 žensk se jih je v Egipt odselilo kar 1006.⁵ Podroben pregled podatkov pokaže, da je v tem obdobju iz goriškega glavarstva večina ženskih izseljenk odšla v Egipt, in sicer 72,3 % izseljenk.⁶ Množično izseljevanje slovenskega prebivalstva v tem času sodi v okvir t. i. demografske revolucije⁷, ki je z občutno demografsko rastjo zaznamovala širšo evropsko družbo po industrijski revoluciji. Intenzivnost izseljevanja je bila pogojena z naravnim prirastkom prebivalstva. V pokneženi grofiji Goriške-Gradiške je prebivalstvo od druge polovice 19. stoletja do prve svetovne vojne v splošnem naraščalo, zato je naraščalo tudi izseljevanje. V času naraščanja urbanega prebivalstva je prebivalstvo najbolj očitno naraščalo v glavnem deželnem mestu Gorici, kjer se je med letoma 1857 in 1910, tj. v času porasta migracij po svetu in posebej v Egipt, rast prebivalstva povečala za 113,2 % (od 13297 na 28353 prebivalcev).⁸ Goriška-Gradiška je sočasno z dvigovanjem prebivalstva v sedemdesetih, osemdesetih in devetdesetih letih 19. stoletja postala avstrijska provinca z največjim deležem odsotnega domovinskega prebivalstva.⁹ V začetku dvajsetega stoletja je z nadaljnjim dvigom naravnega prirastka nastopil tudi dodatni dvig migracij. Ti podatki do neke mere pojasnijo migracijske trende na Goriškem, a je potrebno v splošnem opozoriti, da je preučevanje izseljevanja Slovencev pred prvo svetovno vojno pogojeno s pomanjkanjem ustrezne statistike, saj so pristojne državne ustanove uradno izseljensko statistiko vodile le ozemeljsko, glede na upravno-politične enote, kjer so bili slovenski izseljenci zabeleženi skupaj z izseljenci drugih narodnosti.¹⁰ Zato je težko natančno ugotoviti tudi tedanje število slovenskih izseljencev v Egiptu, saj so bili (primorski) Slovenci tudi v Egiptu zabeleženi zgolj kot avstro-ogrski, pozneje pa kot italijanski ali jugoslovanski državljani.¹¹

² Pečnik, Karel. 1901. Slovenci v Egiptu. V: Koledar Družbe svetega Mohorja: za navadno leto 1902. Celovec: Družba sv. Mohorja, 54.

³ Drnovšek, Marjan. 2001. V: *Izseljenec: Življenjske zgodbe Slovencev po svetu*. Ur. Monika Kokalj Kočevar et al. Izseljenec: Življenjske zgodbe Slovencev po svetu, 11. Ljubljana: Muzej novejšo zgodovine Slovenije.

⁴ Vodopivec, Peter. 2006. Od Pohlinove slovnice do samostojne države: slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja. Ljubljana: Modrijan, 97.

⁵ Marušič, Branko. 2014. V: *Aleksandrinke*. Ur. Darja Skrt. Prispevki k poznavanju gospodarskih razmer na Goriškem v 19. in v začetku 20. Stoletja, 71. Nova Gorica: Goriški muzej Kromberk. Avtor navaja poročilo rektorja dekliškega liceja v Gorici dr. Josipa Srebrniča: Srebrnič, Josip. 1914. V: *Jahresbericht des Mädchenlyzeums der armen Schulschwesterin de Notre Dame in Görz. Veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1913/14*. Die Wanderbewegung in der Umgebung von Görz, 7 in 14.

⁶ Devetak, Robert. 2022. V: *Kronika*, Aleksandrinstvo in aleksandrinke v slovenskem goriškem časopisu pred prvo svetovno vojno, 125.

Razmeroma številčna slovenska skupnost v Egiptu je bila v organizacijskem smislu sprva prepuščeni sama sebi. Zaradi potrebe po usmerjanju številčne slovenske skupnosti so po letu 1894 v Egiptu redno delovali slovenski frančiškani, ki so v Aleksandriji in Kairu organizirali svoje delo na treh področjih: versko, narodnobuditeljsko, socialno.¹² V dejavnostih izseljenskih duhovnikov je opazna prepletenost med skrbjo za ohranitev verske in narodne pripadnosti članov slovenske skupnosti. Srečevanje v cerkvi in v dveh zavetiščih mariborskih šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja, ki so v Egipt prišle leta 1908 na povabilo frančiškanov, sta bili osrednji točki izseljenkega življenja. Tam so Slovenci peli domače cerkvene pesmi, molili, brali slovenske knjige in pripravljali gledališke predstave v domačem jeziku. Šolske sestre so na pobudo frančiškanov v Aleksandriji pred prvo svetovno vojno vodile slovensko šolo za otroke izseljencev.

Vsekakor se je vodstvo Cerkev v Sloveniji zavedalo potreb izseljencev in se zavzelo za ukrepanje pri njihovem povezovanju v tujini.¹³ Pri tem ne moremo ločiti hkratnega prizadevanja cerkvenih organizacij za ohranitev vere in slovenske zavesti rojakov. Vera in narodnost sta bili v okviru nazorov tedanje slovenske družbe dve plati istega kovanca. Dober kristjan je pravi Slovenec in obratno. V prispevku najprej predstavimo stanje duha v evropskem oziroma slovenskem prostoru v poznem 19. stoletju, za katerega je bilo značilno oblikovanje nacionalne zavesti ter osvetlimo odnos med krščanstvom in narodno pripadnostjo, ki je zaznamoval misel in pastoralno metodo slovenskih duhovnikov v Egiptu. V drugem delu na podlagi izbranega spisa patra Benigna Snoja (1867–1942), ki je med leti 1901 in 1913 deloval med Slovenci v Aleksandriji in Kairu ter je v tem obdobju za slovenske izseljenke objavil navodila za življenje v tujini, orišemo način razmišljanja naših izseljenskih misijonarjev, ki odseva tesno povezavo med versko in narodno identiteto. Lahko rečemo, da omenjeni zapis odseva nazore vseh slovenskih frančiškanov, ki so do druge polovice 20. stoletja delovali med t. i. aleksandrinkami, slovenskimi izseljenkami v Egiptu, čeprav se prispevek glede na izbrani vir vsebinsko umešča v obdobje pred prvo svetovno vojno. Slovenski misijonarji v Egiptu so bili verujoči posamezniki, ki jim

⁷ Bardet, Jean-Pierre et al., ur. 1998. Histoire des populations de l'Europe. II. La révolution démographique 1750-1914. Paris: Fayard.

⁸ Kalc, Aleksej. 2013. V: *Acta Histriae*, Vidiki razvoja prebivalstva Goriške-Gradiške v 19. stoletju in do prve svetovne vojne, 688.

⁹ Kalc, Aleksej. 2013. V: *Acta Histriae*, Vidiki razvoja prebivalstva Goriške-Gradiške v 19. stoletju in do prve svetovne vojne, 694. Avtor navaja: Österreichische Statistik. 1912. Bewegung der Bevölkerung. Dunaj: Statistische Central-Commission.

¹⁰ Kalc, Aleksej. 1996. V: *Dve domovini*, Ladijske potniške evidence kot vir za zgodovino izseljenstva, s posebnim ozirom na izseljenske sezname tržaškega pristanišča, 56.

¹¹ Koprivec, Daša. 2013. Dediščina aleksandrink in spomini njihovih potomcev. Ljubljana: ZRC SAZU, 29.

¹² Trontelj, Nik. 2021. V: *Bogoslovni vestnik*, Frančiškanski misijonarji med slovenskimi izseljenci v Egiptu v 19. in 20. stoletju, 613.

¹³ Riman, Barbara. 2020. V: *Bogoslovni vestnik*, Slovenski duhovniki in njihovo delovanje v slovenskih društvih na Hrvaškem v prvi polovici 20. stoletja, 135.

je »srce bilo za Slovence in njihovo domovino«. ¹⁴ V tretjem poglavju ovrednotimo pomen misijonskega dela med Slovenci v Egiptu.

2 KATOLIŠKI POGLED NA RAZMERJE MED VERSKO IN NARODNO PRIPADNOSTJO OB KONCU 19. STOLETJA

Evropska družba druge polovice 19. stoletja, ko se je začelo slovensko izseljevanje v Egipt, je bila v znamenju krepitve narodne pripadnosti. Nacionalizem je bil do prve svetovne vojne razširjen družbeni pojav v evropskih deželah¹⁵, ki se je razvil kot posledica težnj po večjih narodnih pravicah in osamosvajanju od fevdalizma in nadvlade tujih gospodarjev ter se je pretežno napajal v idealih francoske revolucije. Pojem naroda je v družbi pridobil status svetinje. Seveda je narodno prebujenje marsikje zapadlo v nasilna politična gibanja in postalo vsebina različnih nacionalnih ideologij. Katoliška Cerkev je bila v tem smislu kritična do revolucionarnih metod uveljavljanja narodne ideje, s katerimi bi narod s silo odpravil obstoječi pravni ali politični red, ni pa nasprotovala ljubezni do svojega naroda in gojitvi narodne zavesti.¹⁶

Domoljubje je bilo v našem prostoru v poznem 19. stoletju zgodovinsko-sociološki pojav, ki pa se je v krščanskem okolju slovenske družbe miselno oblikoval v tesni povezavi z verskim naukom. Teolog Anton Mahnič je leta 1895 zagovarjal tezo, da je narod naravna in duhovna danost.¹⁷ Človek izhaja iz nekega naroda po rojstvu in svoje narodnosti ne more zamenjati, saj je narodnost po človeški naravi del posameznika. Narod je obenem tudi presežna stvarnost, ker ima nadnaravni izvor, saj je Bog ustvaril človeka, družino in narod, ki je »razširjena družina«. ¹⁸ Podobno je v začetku 20. stoletja učil Janez Evangelist Krek, ki je povezoval naravno danost narodne pripadnosti in moralno obveznost za ljubezen in spoštovanje svojega naroda, maternega jezika, domovine.¹⁹

Če želimo razumeti idejno povezavo med versko in narodno pripadnostjo v tistem obdobju in odgovoriti na vprašanje, zakaj je bilo izseljenskim misijonarjem v Egiptu tako pomembno spodbujati narodno zavest v želji po ohranitvi vere pri naših rojakih, moramo spoznati globlje temelje v načinu njihovega razmišljanja. V ozadju tedanje slovenske katoliške misli o narodu, ki narod razume kot izrazito naravno kategorijo, je tradicionalna teološka misel o človekovi naravi kot temelju za sprejetje vere. V skladu s starodavnim načelom »gratia supponit naturam« (milost predpostavlja naravo) je človek sposoben graditi svojo vero na temelju človeškosti, saj je po naravi vsakdo nujno najprej človek in pripadnik neke človeške skupnosti (naroda), šele potem lahko postane

kristjan. Teološko bi rekli, da nadnaraven dar podstavlja naravnega, da je torej biti kristjan sicer višja vrednota, ampak je biti človek in pripadati nekemu narodu osnovna naravna vrednota in pot do sprejema vere.²⁰ Drugače povedano, človek sprejme vero v konkretnih okoliščinah svojih jezikovnih in kulturnih danosti. Kdor ni najprej človek, seveda v okvirih, kot mu jih določa (nad)narava, ne more biti vernik. Drugi vpliv, ki bi ga lahko pripisali slovenski katoliški misli o narodu v obravnavanem času, je sholastično razumevanje svetne oblasti kot delnega področja večnega božjega gospostva po nauku Tomaža Akvinskega.²¹ Če imata človek in celotna človeška skupnost duhovni temelj, potem je njun obstoj odvisen od izpovedovanja vere. Pripadnost narodu je bila s katoliškega vidika po eni strani pomembna za posameznika in njegovo osebno sprejemanje vere, na drugi strani pa je na ravni družbe celotno človeško skupnost nagibala k podreditvi javnega življenja božji oblasti. Ta ugotovitev v kontekstu našega prispevka zarisuje nazore slovenskih misijonarjev v Egiptu v odnosu do slovenskih izseljenk: glavno poslanstvo njihovega delovanja med rojaki je bilo prebujati njihovo osebno vero ob istočasni krepitvi slovenske narodne zavesti, pri čemer so krščanstvo razumevali kot steber posameznikovega osebnega in narodovega javnega življenja.

Glede na povedano je možno ugotoviti, da je pomanjkanje domoljubja po katoliškem prepričanju pomenilo osebno kršitev moralne zapovedi (greh), saj je predstavljalo izdajstvo in zatajitev podarjenih naravnih danosti, s tem pa na neki način tudi opustitev vere. Možno je reči, da je v katoliški miselnosti pomanjkanje narodne zavesti pomenilo šibko vero. Ob dodatnem upoštevanju specifičnih zgodovinskih okoliščin v slovenskem prostoru, ki so se kazale v občutju ogroženosti pred vsiljivo germanizacijo in italijanizacijo, je pripadnost narodu postala moralna kategorija.²²

3 VERSKA IN DOMOVINSKA VZGOJA IZSELJENCEV V SPISU BENIGNA SNOJA

Postavljeno trditev o prepletenosti skrbi za ohranitev verske in narodne identitete pri slovenskih rojakih, za katero so si dosledno prizadevali slovenski frančiškani v Egiptu, nazorno potrjuje spis patra Benigna Snoja, ki ga je napisal 1. julija 1910 v Kairu. Besedilo je v dveh delih objavil goriški frančiškanski časopis *Cvetje z vrtov sv. Frančiška*.²³ V zapisu *Slovenka v Egiptu* je Snoj, znani dušni pastir Slovencev v Egiptu in pozneje v ZDA, zapisal praktična in moralna navodila za dobro in varno življenje aleksandrink sredi velikih egiptovskih mest, ki so zanj pomenila veliko nevarnost za duhovni in narodni blagor slovenskih deklet. Izbrani navedki naj služijo ponazoritvi temeljne ideje frančiškanskega razumevanja

¹⁴ Kuhar, Alojzij. 1998. Beg iz Beograda aprila 1941. Ljubljana; Washington: Studia Slovenica, 75.

¹⁵ Schulze, Hagen. 2003. Država in nacija v evropski zgodovini. Modra zbirka: Delajmo Evropo. Ljubljana: Založba / *cf., 268.

¹⁶ Simičič, Andrej. 2006. V: *Tretji dan*, Pogledi na 19. stoletje, III.: katolištvo in narodnost, 87.

¹⁷ Mermolja, Ace. 1998. Narod in drugi. Trst: ZTT EST, 22–23. Glej tudi: Mahnič, Anton. 1895. V: *Rimski katolik*, Deset poglavij iz narodnostnega katekizma, 41.

¹⁸ Janžekovič, Janez. 1977. Domoljubni spisi. Zbirka Izbrani spisi II. Celje: Mohorjeva družba, 86.

¹⁹ Mermolja, Ace. 1998. Narod in drugi. Trst: ZTT EST, 23. Glej tudi: Krek, Janez Evangelist. 1925. Izbrani spisi. 3. zvezek. Ljubljana: Jugoslovanska tiskarna, 131–132.

²⁰ Grmič, Vekoslav. 1995. V: *Koroški koledar 1996*, Narodnost in vera, 93 in 97.

²¹ Schulze, Hagen. 2003. Država in nacija v evropski zgodovini. Modra zbirka: Delajmo Evropo. Ljubljana: Založba / *cf., 38.

²² Mlekuž, Jernej. 2016. V: *Dve domovini*, Aleksandrinke kot nosilke časti narodne skupnosti v dopisu Karola Pečnika iz Egipta (1897), 152.

²³ Glej: Snoj, Benigen. 1910. V: *Cvetje z vrtov sv. Frančiška*, Slovenka v Egiptu [1. del], 237–241; Snoj, Benigen. 1910. V: *Cvetje z vrtov sv. Frančiška*, Slovenka v Egiptu [2. del], 269–275.

misijona med Slovenci v Egiptu: skrbi za ohranitev verske in narodne zavesti izseljenih rojakov. Pri branju zapisa sledimo ideji, da morajo biti rojakinje v Egiptu najprej ponosne Slovenke, če naj bodo tudi dobre katoličanke. Seveda velja tudi obratno: dobra katoličanka se zaveda narodne pripadnosti, ki je naravni in duhovni dar.

V misli patra Benigna, ki rojakinje v spisu redno naziva s »krščanske Slovenke«, se zato ves čas prepletata verski in narodni vidik posameznikove identitete, ki se kaže že v besednih zvezah:

»Ti pa, *verna Slovenka*, ki se radi resnične potrebe, po dobrem prevdanku in z dovoljenjem ter blagoslovom svojih starišev odpravljaš v Egipt, imaš tudi resno voljo, da hočeš ostati vedno *verna* in poštena *Slovenka*.«²⁴

»Ne glej v prvi versti na veliko plačo, ampak glej pred vsem na to, če je hiša ali družina taka, da boš mogla v njej ostati *verna* in poštena *Slovenka*.«²⁵

Čeprav naj bi se, kot razodevajo časopisne novice iz časa do prve svetovne vojne, katoliški (»klerikalni«) del slovenskega javnega in političnega življenja bolj zavzemal za ohranitev verskih, moralnih in družinskih vrednot, liberalni tabor pa v prvi vrsti za ohranitev narodne zavesti pri slovenskih izseljencih v Egiptu²⁶, je gotovo potrebno tudi v katoliških nazorih pri vrednotenju izseljenstva iskati bistveni poudarek na ohranjanju narodnosti in rodoljubja. Razumevanje vere in narodnosti v njuni enovitosti je opazno v Snojevi objavi, ki obenem predstavlja misijonski program vseh slovenskih izseljenskih duhovnikov v Egiptu in drugod v obravnavanem času. Delovanje Cerkve v izseljenskih skupnostih zaradi omogočanja rabe narodnega jezika prispeva k ohranjanju narodne identitete izseljencev in k zavedanju njihovih korenin.²⁷ Sramovanje ali zaničevanje maternega jezika je greh, ker odpad od naroda kaže na pomanjkanje posameznikove zvestobe in ljubezni.²⁸ Snoj je v svojem pismu močno poudaril pomen jezika za ohranjanje vere in narodne identitete ter spodbujal zdrav ponos in ljubezen do svoje domovine. Zavračanje narodnega ponosa pomeni tudi odtegotanje verski pripadnosti:

»Če tudi si v Egiptu mej tujimi ljudmi, zavedaj se vedno, da si Slovenka, in ljubi svoj dom! Mnoge Slovenke se tu, žal, odtujijo kaker lepemu kerščanskemu življenju, tako tudi svojemu materinemu jeziku. Marisiketera, ki je tu par let, že noče več znati in govoriti svojega materinega jezika, in še zabavlja čez njega; ugaja ji preveč 'sladka' italijanščina. Ti nezvesta Slovenka, kako ti kliče pesem? Jaz nisem Talijanka, pa tudi ne bom, sem vneta Slovenka in ljubim svoj dom!«²⁹

Izgubiti vero pomeni pozabiti tudi svojo narodno zavest, na drugi strani pa sramovanje svojega naroda vodi v brezbržnost do vere. Lahko rečemo, da človek pridobi ali izgubi obe vrednoti hkrati:

»Ketera Slovenka zajde v Egiptu na kriva pota, ona se ne zmeni več za svojo sveto vero, ne za svoj materin jezik, pa tudi ne za svoje stariše in domače v domovini.«³⁰

Zato se je zdelo našim misijonarjem pomembno, s kom so Slovenke v Egiptu sklenile zakonsko zvezo. Le v poroki s Slovencem, katoličanom, so videli jamstvo za ohranitev narodnosti in vere. Snoj je zapisal:

»Odtod izvira toliko nesrečnih nasledkov, toliko nesrečnih zakonov!! Veliko je v Egiptu različnih narodnosti, veliko raznovrstnih ver. Pa v vsaki narodnosti, v vsaki veri se dobi poročena Slovenka, in še koliko! So poročene s katoličani vseh obredov, so poročene z razkolniki, protestanti, judi in celo s turki.«³¹

Zgornji navedek v kontekstu časovnih razmer morda ne preseneča v delu, kjer avtor problematizira poroke Slovenk z nekatoličani in s predstavniki nekrščanskih verstev. Zanimivo pa je njegovo obsojanje porok s katoličani vzhodnih obredov. To znova potrjuje ugotovitev, da za misijonarje zgolj ohranitev prave, katoliške vere naših rojakov, ni bila dovolj. Slovenke so morale ostati zveste tudi svojemu narodu, kar so storile z rojevanjem slovenskih otrok in uporabo slovenskega jezika. V tem smislu je o razmerah v Egiptu leta 1927 pisal tudi pater Ferdinand Zajec: »Silno malo se jih poroči s katoličani. Pa še te so zgubljene za slovenski narod; njih otroci znajo že slabo materni jezik.«³² Med izseljenskimi duhovniki je prevladovala misel, da je družina osnovna celica narodnega tkiva, zato se narod lahko ohrani le z vzgojo primerne družine. Ženske so imele kot matere nalogo biološke reprodukcije naroda, kolikor razumemo narod kot naravno kategorijo, kar je bilo značilno vsaj za del slovenskih katoliških mislecev na prelomu iz 19. v 20. stoletje. Ženske niso bile le »posameznice«, ampak tudi predstavnice nacionalnih skupnosti, do katerih so imele naravne obveznosti.³³

Od tod je sledila skrb duhovnikov za moralno in narodno neoporečnost Slovenk v Egiptu. Prepričani so bili, da je osebna čistost žensk metala pozitivno luč na čistost naroda, ki so ga predstavljale v svetu, kot je bilo tedaj zakoreninjeno razmišljanje v širšem evropskem prostoru.³⁴ Šlo je za obliko kolektivne identitete, ki so jo predstavljale ženske v njihovi podobi matere, ki rojeva narodno skupnost.³⁵ Snoj je ob navajanju stranpoti nekaterih izseljenk zapisal, da svojeglave Slovenke delajo škodo ugledu celotne slovenske skupnosti:

²⁴ Snoj, Benigen. 1910. V: *Cvetje z vrto sv. Frančiška*, Slovenka v Egiptu [1. del], 237.

²⁵ Prav tam, 240.

²⁶ Mlekuž, Jernej. 2016. V: *Zgodovinski časopis*, »Oblastva morajo korigirati spokornišvo burno živeče aleksandrinke«: časopisne resnice o aleksandrinkah in aleksandrinstvu do prve svetovne vojne, 167.

²⁷ Riman, Barbara. 2020. V: *Bogoslovni vestnik*, Slovenski duhovniki in njihovo delovanje v slovenskih društvih na Hrvaškem v prvi polovici 20. stoletja, 134–135.

²⁸ Grmič, Vekoslav. 1995. V: *Koroški koledar 1996*, Narodnost in vera, 94.

²⁹ Snoj, Benigen. 1910. V: *Cvetje z vrto sv. Frančiška*, Slovenka v Egiptu [2. del], 273.

³⁰ Prav tam.

³¹ Prav tam, 274.

³² Zajec, Ferdinand. 1927. V: *Cvetje z vrto sv. Frančiška*, , Nekoliko pojasnila o Aleksandriji, zlasti za služkinje, 82.

³³ Yuval-Davis, Nira. 2009. Spol in nacija. Ljubljana: Sophia, 43; 60–61.

³⁴ Mlekuž, Jernej. 2016. V: *Dve domovini*, Aleksandrinke kot nosilke časti narodne skupnosti v dopisu Karola Pečnika iz Egipta (1897), 149–150.

³⁵ Yuval-Davis, Nira. 2009. Spol in nacija. Ljubljana: Sophia, 73.

»Ni čuda torej, da so take izprije Slovenke vzele vsem dobro ime! Da, ljudje govore kar splošno: 'Take so vse!' Da torej, zaradi njih terpe tudi vse poštene in vzgledne Slovenke!«³⁶

Slovenski misijonarji so si prizadevali bedeti nad slovenskimi izseljenci z ustanavljanjem društev za Slovence v Egiptu. Bili so odgovorni za delovanje društev Krščanska zveza Slovenk (1902) in Društvo sv. Cirila in Metoda (1908) ter redna nedeljska srečanja v dveh zavetiščih šolskih sester. Sodelovali so tudi pri društvi Sloga (od leta 1898 dalje Slovenska palma ob Nilu) in Jugoslovanski dom (od 1936). Namen društev, ki so jih ustanovili frančiškanski misijonarji, je bil povezati slovensko skupnost v okviru cerkvenih dejavnosti in tako preprečiti odpade od verske in narodne pripadnosti. Iz spodnjega zapisa patra Benigna odseva društveni namen medsebojnega srečevanja Slovencev ob utrjevanju vere in ljubezni do domovine:

»Kako lepo je videti ob nedeljah popoldne zbranih toliko poštenih Slovencev v imenovanih društvi. Tam se po domače mej seboj pogovore, tam čitajo dobre časnike in knjige, tam je preskerbljeno za pošteno razvedrilo in zabavo, tam se razlega domača pesem, tam so obvarovane grešnih priložnosti, tako nevarnih zlasti ob nedeljah popoldne. Skerbi torej, draga Slovenka, da boš tudi ti vnetna in stanovitna društvenica, tako boš tudi vedno dobra in verna Slovenka. Skušnja to poterjuje: Stanovitne društvenice so tudi poštene in vzgledne Slovenke.«³⁷

Slovenska društva v Egiptu so za tamkajšnje Slovence postala središča družabnega, narodnega in verskega življenja. Njihovo poslanstvo je bilo povsem skladno s ciljem duhovnega in narodnega delovanja slovenskih kuratov v Egiptu ter je obenem predstavljalo varno okolje za rojake, ki so bili med tednom razpršeni po različnih delih mesta, v nedeljo pa so obnovili svojo identiteto.

4 MISIJON MED IZSELJENCI: SLUŽENJE ALI GOSPODOVANJE?

Dodajmo še krajšo razpravo o naravi frančiškanskega misijona med Slovenci v Egiptu v razdobju 70 let (1894–1965), ko je bila tam razmeroma velika slovenska naselbina.

V nekaterih novejših znanstvenih objavah, ki so sicer plod argumentiranega premisleka, zasledimo ustvarjanje podobe slovenskih duhovnikov in cerkvenih organizacij v Egiptu kot oblikah nadzora oziroma kontrole nad pretežno ženskimi izseljenkami. Avtorji v kontekstu vrednotenja odnosa nekaterih cerkvenih predstavnikov do izseljevanja žensk v Egipt pišejo o vlogi duhovnika kot nadzornika deklet in žena, ki je svojo avtoriteto

uveljavljal na področju urejanja družinskih odnosov in vzpostavljanja cerkvene moči v javnem življenju.³⁸ Nadzoru nad žensko emigracijo naj bi poleg nudenja pomoči služila tudi omenjena društva, ki so jih ustanovili slovenski patri in prav tako šolska dejavnost slovenskih šolskih sester.³⁹ Ti nazori vzbujajo podobo frančiškanskega misijona med izseljenci predvsem kot oblike uveljavljanja moči in gospodovanja nad skupnostjo.

Nasproti temu je smiselno postaviti še drug vidik cerkvenega misijona med Slovenci v Egiptu. Res je Cerkev v primeru slovenskih izseljencev »sledila« svojim ljudem⁴⁰, vendar je pri tem treba upoštevati njen namen. Celotna slovenska misijonska zgodovina iz 19. in 20. stoletja izpričuje, da so misijonarji in misijonarke, ki so po svetu odhajali iz slovenskega prostora, svojo nalogo razumeli predvsem kot poslanstvo, ki naj služi celovitemu razvoju ljudi, med katere so bili poslani.⁴¹ Vera je v službi človeka in celotne skupnosti. Njena naloga ni gospodovati, ampak biti v pomoč. Tudi Cerkev kot institucionalizirano verstvo mora biti v službi ljudi.⁴² V spisu Benigna Snoja res beremo, da morajo izseljenke poslušati svojega dušnega pastirja in da ima ta nad njimi posebno obliko vodenja. To na eni strani izhaja iz splošnega pomena duhovniškega poklica, ki ljudi vodi k duhovnim dobrinam (verski pomen), na drugi strani pa je treba upoštevati tudi zgodovinsko dejstvo, da so se domala vsi slovenski izseljenci v Egiptu izrekli za katoličane in navzočnosti predstavnikov Cerkev v Egiptu niso dojemali kot oblike kontrole in poseganja v zasebno življenje, ampak kot duhovno in praktično podporo v novem in neznanem okolju. Misijonarji za rojake niso hodili zaradi utrjevanja svoje moči ali oblasti cerkvene institucije, ampak zaradi temeljnega poslanstva služenja ljudem, s katerimi so povsem delili usodo izseljenkega življenja in se z njimi povezali tudi na osebni ravni. Brezštevilna pisna in ustna pričevanja govorijo o nesebičnih oblikah pomoči slovenskih frančiškanov rojakom v Egiptu. Slovenke so slovenskega duhovnika v Kairu imenovali »naš očka«, samostan šolskih sester pa »naš dom.«⁴³ Sodobni poznavalci slovenske ženske emigracije v Egipt pravijo, da so bile šolske sestre tudi same »aleksandrinke«⁴⁴, izseljenke, ki so v dobrem in slabem živele sredi slovenske skupnosti. Kakor izseljenci, so se tudi frančiškani in sestre pri zagonu svojih dejavnosti srečevali z izzivi lokalnega okolja in nasprotovanjem cerkvenega vodstva. Potemtakem se zdita besedi »nadzor« ali »uveljavljanje oblasti« pri govoru o delu cerkvenih predstavnikov med izseljenci v Egiptu preveč negativni in vzbujata enosmerno vrednotenje njihovega misijona. V ospredje je bolje

³⁶ Snoj, Benigen. 1910. V: *Cvetje z vrtov sv. Frančiška*, Slovenka v Egiptu [1. del], 239.

³⁷ Snoj, Benigen. 1910. V: *Cvetje z vrtov sv. Frančiška*, Slovenka v Egiptu [2. del], 275.

³⁸ Mlekuž, Jernej. 2016. V: *Zgodovinski časopis*, »Oblastva morajo korigirati spokornišvo burno živeče aleksandrinke«: časopisne resnice o aleksandrinkah in aleksandrinstvu do prve svetovne vojne, 169.

³⁹ Verginella, Marta. 2011. V: *Po aleksandrijskih poteh*. Ur. Franco Però et al. Aleksandrinke med mitom in resničnostjo, 157. Trst: EUT.

⁴⁰ Riman, Barbara. 2020. V: *Bogoslovni vestnik*, Slovenski duhovniki in njihovo delovanje v slovenskih društvi na Hrvaškem v prvi polovici 20. stoletja, 135.

⁴¹ Kolar, Bogdan. 2022. V: *Bogoslovni vestnik*, Misijonske dejavnosti – v službi evangelizacije in vzgoje za vrednote, 892.

⁴² Grmič, Vekoslav. 1995. V: *Koroški koledar 1996*, Narodnost in vera, 93.

⁴³ Vigred. 1938. Iz Kaire, 155.

⁴⁴ Kozinc, Darinka. 2019. Les Slovēnes. Trst: Mladika, 5.

postaviti pomen služenja in skrbi, ki sta gnali posameznike in posameznice v službi Cerkev. Ne glede na zorni kot pri presojanju vloge slovenskih duhovnikov v Egiptu lahko mirno trdimo, da so imeli slovenski frančiškani veliko zaslug za versko oskrbo in vzdrževanje narodne zavesti med tamkajšnjimi izseljenci.⁴⁵

5 SKLEP

V pastoralnem delovanju slovenskih frančiškanov med izseljenci v Egiptu, ki ga nazorno odraža in povzema obravnavani zapis Benigna Snoja *Slovenka v Egiptu*, lahko prepoznamo sočasno prizadevanje za prebujanje verskega in narodnega življenja med rojaki v obliki zasebnega čutenja in javnega izražanja. Izseljenske duhovnike je vodilo prepričanje, da človeka naravno in duhovno opredeljuje narodna pripadnost, ki je most do sprejemanja vere, saj mora biti človek v polnosti zavezan svoji identiteti, da lahko sprejme vero. Če so hoteli oznanjati vero, so morali utrjevati ljubezen do naroda. Ljubezen do naroda pa so lahko dosegli s širjenjem verske zavesti, saj ima vera vlogo povezovanja rojakov in ustvarja čut pripadnosti zaradi skupnih vrednot in idealov. Oba procesa sta tesno prepletena, saj je človek zasebno in družbeno bitje.

Ko je Cerkev za slovenskimi izseljenci v Egiptu in po vsem svetu pošiljala misijonarje, je pokazala konkretno skrb za njihovo ohranitev istovetnosti, ki so jo pridobili v domovini. Treba je vedeti, da Cerkev v Sloveniji kot celota ni nasprotovala izseljevanju v Egipt, čeprav so posamezni župniki zaradi strahu pred moralnim propadom izseljenk ta proces zavirali. Še več, Cerkev je ob spoštovanju človekove svobodne izbire kot edina ustanova iz domovine celo organizirala dejavnosti za izseljence v tujini. Čeprav so bili njeni predstavniki s svojimi idejnimi izhodišči pri delu za Slovence po svetu predstavniki določenega zgodovinskega trenutka, nam imajo kaj povedati tudi danes.

REFERENCE

- [1] Bardet, Jean-Pierre et al., ur. 1998. *Histoire des populations de l'Europe. II. La révolution démographique 1750-1914*. Pariz: Fayard.
- [2] Devetak, Robert. 2022. V: *Kronika, Aleksandrinstvo in aleksandrinke v slovenskem goriškem časopisju pred prvo svetovno vojno*, str. 123–140.
- [3] Drnovšek, Marjan. 2001. V: *Izseljenec: Življenjske zgodbe Slovencev po svetu*. Ur. Monika Kokalj Kočevar et al. *Izseljenec: Življenjske zgodbe Slovencev po svetu*, str. 9–17. Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije.
- [4] Drnovšek, Marjan. 2002. V: *Cerkev na Slovenskem v 20. stoletju*. Ur. Metod Benedik et al. *Slovenski izseljenci in katoliška Cerkev*, str. 127–146. Ljubljana: Družina.
- [5] Grmič, Vekoslav. 1995. V: *Koroški koledar 1996, Narodnost in vera*, str. 93–102.
- [6] Janžekovič, Janez. 1977. *Domoljubni spisi*. Zbirka Izbrani spisi II. Celje: Mohorjeva družba.
- [7] Kalc, Aleksej. 1996. V: *Dve domovini*, Ladijske potniške evidence kot vir za zgodovino izseljenstva, s posebnim ozirom na izseljenske sezname tržaškega pristanišča, str. 51–69.
- [8] Kalc, Aleksej. 2013. V: *Acta Histriae*, Vidiki razvoja prebivalstva Goriške-Gradiške v 19. stoletju in do prve svetovne vojne, str. 683–706.
- [9] Kolar, Bogdan. 2022. V: *Bogoslovni vestnik, Misijonske dejavnosti – v službi evangelizacije in vzgoje za vrednote*, str. 891–904.
- [10] Koprivec, Daša. 2013. *Dediščina aleksandrink in spomini njihovih potomcev*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- [11] Kozinc, Darinka. 2019. *Les Slovènes*. Trst: Mladika.
- [12] Krek, Janez Evangelist. 1925. *Izbrani spisi*. 3. zvezek. Ljubljana: Jugoslovanska tiskarna.
- [13] Kuhar, Alojzij. 1998. *Beg iz Beograda aprila 1941*. Ljubljana; Washington: Studia slovenica.
- [14] Mahnič, Anton. 1895. V: *Rimski katolik*, Deset poglavij iz narodnostnega katekizma, str. 36–60.
- [15] Marušič, Branko. 2014. V: *Aleksandrinke*. Ur. Darja Skrt. *Prispevki k poznavanju gospodarskih razmer na Goriškem v 19. in v začetku 20. stoletja*, str. 59–71. Nova Gorica: Goriški muzej Kromberk.
- [16] Mermolja, Ace. 1998. *Narod in drugi*. Trst: ZTT EST.
- [17] Mlekuž, Jernej. 2016. V: *Dve domovini, Aleksandrinke kot nosilke časti narodne skupnosti in dopisu Karola Pečnika iz Egipta (1897)*, str. 143–156.
- [18] Mlekuž, Jernej. 2016. V: *Zgodovinski časopis, »Oblastva morajo korigirati spokornišvo burno živeče aleksandrinke«: časopisne resnice o aleksandrinkah in aleksandrinstvu do prve svetovne vojne*, str. 162–185.
- [19] *Österreichische Statistik (1881/82-1912)*. 1912. *Bewegung der Bevölkerung, razni zvezki (1881-1910)*. Dunaj: Statistische Central-Commission.
- [20] Pečnik, Karel. 1901. *Slovinci v Egiptu*. V: *Koledar Družbe svetega Mohorja: za navadno leto 1902*, 51–57. Celovec: Družba sv. Mohorja.
- [21] Riman, Barbara. 2020. V: *Bogoslovni vestnik, Slovenski duhovniki in njihovo delovanje v slovenskih društvih na Hrvaškem v prvi polovici 20. stoletja*, str. 131–144.
- [22] Simčič, Andrej. 2006. V: *Tretji dan, Pogledi na 19. stoletje, III. : katolištvo in narodnost*, str. 85–91.
- [23] Snoj, Benigen. 1910. V: *Cvetje z vrtov sv. Frančiška, Slovenka v Egiptu [1. del]*, 237–241.
- [24] Snoj, Benigen. 1910. V: *Cvetje z vrtov sv. Frančiška, Slovenka v Egiptu [2. del]*, 269–275.
- [25] Srebrnič, Josip. 1914. V: *Jahresbericht des Mädchenlyzeums der armen Schulschwesterinnen de Notre Dame in Görz. Veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1913/14*. Die Wanderbewegung in der Umgebung von Görz.
- [26] Trontelj, Nik. 2021. V: *Bogoslovni vestnik, Frančiškanski misijonarji med slovenskimi izseljenci v Egiptu v 19. in 20. stoletju*, str. 611–627.

⁴⁵ Drnovšek, Marjan. 2002. V: *Cerkev na Slovenskem v 20. stoletju*. Ur. Metod Benedik et al. *Slovenski izseljenci in katoliška Cerkev*, 134. Ljubljana: Družina.

- [27] Verginella, Marta. 2011. V: *Po aleksandrijskih poteh*. Ur. Franco Però et al. Aleksandrinke med mitom in resničnostjo, str. 153–161. Trst: EUT.
- [28] *Vigred*. 1938. Iz Kaire, str. 155.
- [29] Vodopivec, Peter. 2006. *Od Pohlinove slovnice do samostojne države: slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja*. Ljubljana: Modrijan.
- [30] Yuval–Davis, Nira. 2009. *Spol in nacija*. Ljubljana: Sophia.
- [31] Zajec, Ferdinand. 1927. V: *Cvetje z vrtov sv. Frančiška*, , Nekoliko pojasnila o Aleksandriji, zlasti za služkinje, str. 82–84.

Ali se otrok ne da kupiti?

Is It Not Possible To Buy Children?

Drago Čepar[†]
Tomažičeva 34
Ljubljana, Slovenia
drago.cepar@gmail.com

POVZETEK

V prispevku skušamo odgovoriti na vprašanje, ali je odločanje za otroke odvisno od denarja in materialnih dobrin. Odgovor je pomemben, ker se evropske in ameriške države soočajo s prenizko rodnostjo in posledično občutijo vedno večjo kadrovska vrzel. Naš odgovor je pozitiven. Država in lokalne skupnosti lahko s preudarnimi politikami denarne in drugačne materialne podpore vplivajo na odločanje mladih parov za več otrok. Je pa graditev dražja, bolj zapletena in dolgotrajnejša od podiranja. Zmanjšanje rodnosti je bilo dosti cenejše, enostavnejše in hitrejše, kot bo njeno okrevanje.

KLJUČNE BESEDE

Demografija, denar, vrednote, rodnost, primanjkljaj rojstev, otroci, delovna starost, vlada, lokalne skupnosti politike, okolje, kadrovska vrzel.

ABSTRACT

In the paper we try to answer the question, whether deciding to have children depends on money and material goods. The answer is important because European and American nations are facing too low fertility, and as a consequence also a growing personnel gap. Our answer is positive. With smart policies of financial and other material support state and local communities can influence young couples to have more children. Construction however is more expensive, more complicated and takes more time than destruction. To reduce fertility was much cheaper, simpler and faster, than its recovery is going to be.

KEYWORDS

Demography, money, values, fertility, lack of births, children, working age, government, local communities, policies, environment, personnel gap.

^{*}Article Title Footnote needs to be captured as Title Note

[†]Author Footnote to be captured as Author Note

Permission to make digital or hard copies of part or all of this work for personal or classroom use is granted without fee provided that copies are not made or distributed for profit or commercial advantage and that copies bear this notice and the full citation on the first page. Copyrights for third-party components of this work must be honored. For all other uses, contact the owner/author(s).

Information Society 2023, 9–13 October 2023, Ljubljana, Slovenia

© 2023 Copyright held by the owner/author(s).

1 UVOD – OTROK SE NE DA KUPITI!

V vladnem mandatu 1992-1996 sem kot državni sekretar za družino od blizu spremljal dogajanje v družinski politiki in v njem sodeloval. V razpravah in izračunih so nekateri utemeljevali svoje predloge za večje vlaganje v družinsko politiko tudi s prenizkim številom rojstev, ki čez 25 in več let prinese húdo pomanjkanje ljudi v delovni starosti. Leta '94 ali '95 je eno od takih živahnih razprav zaključil poslanec - predstavnik nasprotnikov večjih vlaganj - z gromkim: "**Otrok se ne da kupiti!**" Odločanje zanje da je odvisno od vrednot. S tem etično dopadljivim sloganom je svoje stališče prebrisano zavaroval pred ugovori. Kdo bo oporekal misli, da so vrednote pomembnejše od umazanega denarja? Sram jih bodi, ki so z njim hoteli kupovati otroke! Na vladnem odboru smo nekoliko pozneje razpravljali o zakonskem predlogu, ki je dajal možnost staršem, ki bi to želeli, dlje ostati doma pri otroku. V svojem nagovoru proti zakonu je znani poslanec poudaril zglede Hudobivške Mete iz Prežihovih Samorastnikov, ki je kmalu po porodu šla na dnino. Spomnimo: "Z najmlajšim v zibelki na glavi pa še dva, tri hlačarje ob sebi je odhajala ob prvi zori na delo in prihajala ponoči domov." Stališče, da se z denarjem ne da podpreti odločanja za novo življenje, je prepričalo tudi mnoge, ki vztrajno in s prizadetostjo opozarjajo, da nas je premalo. Tako smo na primer v Družini [1] nedavno prebrali, da "**denar ne pomaga**".

Leta 1995 in pozneje nekateri niso znali iz podatkov o rojstvih - ne napovedati - prebrati sedanjega hudega pomanjkanja ljudi v starosti 25 do 64 let niti njegovega povečevanja za 12 tisoč letno, če bi ne bilo migracij; odločnih ukrepov ni bilo; in zdaj beremo in poslušamo, kako je iznenada zmanjkalo na tisoče in desetisoče zdravnikov, šolnikov socialnih delavcev, natararjev, varilcev, prevzemnikov kmetij, informatikov, gradbenih delavcev.... In še hujša kadrovska vrzel nam grozi. V 25 letih se bo število oseb v delovni starosti zmanjšalo za 270 tisoč oziroma 24 odstotkov, če ne bo migracij [2]. Sedanji premier se zaveda resnosti tega primanjkljaja; dne 24.5.2023 je v pogovoru na Radio Prvi za gospodarstvo skupaj z javnim sektorjem povedal: »glavni problem v celem gospodarstvu je delovna sila ...danes govoriti, da je problem nekje drugje, je smešno.« Danes vemo tudi, ne samo, da se otroke dobesedno da kupiti, ampak se jih v kar velikem obsegu dejansko prodaja in kupuje. Vendar poslanec takrat ni imel v mislih takega

kupovanja. Hotel je povedati, da z denarjem ne moremo vplivati na odločanje za novo življenje.

Namen tega prispevka je razmisliti o vlogi vrednot in pokazati, da se z denarjem in materialnimi dobrinami da močno vplivati na odločanje posameznikov. Zakaj je ta razmislek pomemben? Prvič, da sploh opozorimo na to možnost. Kajti, ko vodilni v posameznih panogah tarnajo nad primanjkljajem delavcev, se navadno ne spomnejo, da jih je premalo zato, ker se jih je pred desetletji premalo rodilo, in da bi bilo danes modro poskrbeti, da jih bo čez 25 let več. Med zdravili za to pomanjkanje niti premier niti UMARjeva poročila, na primer letošnje [3], ne predlagajo ukrepov za več rojstev. Tudi dokumenti Evropske komisije, kot na primer *The impact of demographic change – in a changing environment*[4] in *Harnessing talent in Europe's regions* [5], ne. Drugič, zato, ker je poglavitno orodje vlade denar, proračun. Tudi pomembni ukrepi za spodbujanje rojstev, ki ne prinesejo denarja neposredno staršem, kot so programi vzgoje, izobraževanja in podpore družini v javnosti, predstavljajo za oblast strošek in zahtevajo svojo proračunsko postavko. Če se z denarjem ne da, potem državni in lokalnim vladam tega sploh ni mogoče narediti, in jim zato ni treba: ni jim treba zapravljati in si beliti glave s tem, česar ne morejo spremeniti. "Denar ne pomaga" podeljuje vnaprejšnjo odvezo vsaki oblasti, ki ne bo naredila ničesar za povečanje števila otrok, in popolni odpustek, tistim, ki so za to premalo storile, ter jemlje veter iz jader vsem, ki si prizadevajo za stvarne spodbude družinam. Naše sporočilo torej bodi: "Ne izgubite upanja, ne izgubite volje: tudi denar pomaga, pa še kako!"

2 ČLOVEK ŽIVI TUDI OD KRUA

"Človek naj ne živi samo od kruha" (Mt 4,4), brez kruha pa le ne more. Deset zapovedi in z njimi povezane vrednote nas vodijo tudi v tostranski blagor. Družinska, "spoštuj očeta in mater", je celo določno utemeljena s pričakovanim učinkom "da boš dolgo živel in ti bo dobro na zemlji". Vrednote nam prinašajo dobre. In obratno. Dobre, ki smo jih deležni, ko živimo v skladu z vrednotami, jih utrjujejo in potrjujejo. Če vrednote nehajo prinašati dobre, jih lahko še nekaj časa ohranimo, vendar jih naslednji rodovi že postopoma pozabijo. Govorim o ljudeh, kakršni po večini smo, in ne kakršni naj bi bili; ne o izbrancih, svetnikih in herojih.

Zakaj ima revnejši Afričan več otrok kot bogat Evropejec? Tudi zato, ker je v njegovem rodovnem načinu zagotavljanja blaginje in socialne varnosti jasno (sicer s krepitvijo države vedno manj jasno, zato tudi rodnost upada), da jo lahko zagotovijo le otroci. Evropejcu pa varnost in blaginjo zagotavlja delo v dobri službi z visoko plačo, pri čemer ga otroci ovirajo. Takó je ravnanje obeh - eden vlaga v otroke, drugi v plačo - razločljivo s prizadevanjem za materialno blaginjo. Pred tri tisoč leti, ko je psalmist zapisal "blagor človeku, ki jih ima obilo, ne bo osramočen in ne pozabljen" (Psalm 126), to ni bilo nobeno odkritje, saj je presežek njihovega zaslužka ostal družini, ki je predstavljala zdravstveno, pokojninsko in druge vrste varnosti. Odkar je

država vzpostavila svoje sisteme varnosti, pa je za višino bolniškega nadomestila in pokojnine pomembna višina plače in število let zaposlenosti, število otrok pa ne več. Ko starši otroke spravijo h kruhu, jih država "nacionalizira" (tako je imel navado reči nekdanji državni sekretar na MDDSZ, takrat največji poznavalec našega pokojninskega sistema), da polnijo državne blagajne, katerih vsebine pa država ne razdeljuje v skladu s številom otrok. Sčasoma postane očitno, da tisti z manj otroki dolgoročno živijo na račun večjih družin, da se z manj otroki bolje živi, in velika večina ravna racionalno. Blagra, ki ga sicer še vedno prinašajo otroci, ne čuti več posameznik, ampak skupnost. Psalmist bi morebiti lahko zdaj zapisal: "blagor narodu, ki jih ima obilo".

Do sredine prejšnjega stoletja je za rojstva skrbela tudi privlačnost med moškim in žensko, s katero je narava zagotavljala nadaljevanje človeškega rodu. Vodila je v spočetje, spočetje pa v nosečnost, ki je oznanjala rojstvo. Ko smo to privlačnost ločili od spočenja in rojevanja, ko skupnost postelje ne vodi v spočetje in posledica spočetja, če do njega pride, ni rojstvo, smo naravo prinesli okrog - kot običajno seveda v svojo škodo. To nekateri imenujejo doprinos vrednot liberalne družbe. Vrednote v tem primeru prispevajo k manj rojstev. Prinesle naj bi svobodo odločanja, a so prinesle le njeno slabšo polovico, svobodo reči otroku "ne". Države, ki hočejo imeti otroke in s tem prihodnost, poskrbijo tudi za drugo, boljšo polovico svobode, svobodo reči otroku "da"; in da so tudi starši deležni blagra, ki ga državi prinašajo njihovi otroci. Kot vsaka stvar, to nekaj stane. Vlaganje v spodbude je cena za preživetje liberalne družbe in socialne države. Če je kdo računal, da bodo krščanske vrednote, posebej katoliške, uspešna protiutež liberalizaciji družbe in njenim sistemom socialne varnosti ter bodo same poskrbele za dovolj otrok, se je motil. Najbolj katoliške države Italija, Španija, Malta imajo najnižjo rodnost.

3 KAJ PRAVIJO PODATKI?

Državna vlaganja močno vplivajo na odločanje za otroke. V drugi polovici prejšnjega stoletja, v obdobju, v katerem se je število rojstev v Sloveniji razpolovilo, je vlaganje v to področje strmo padlo. Otroški dodatki so padli od več kot 4% tedanjega nacionalnega dohodka v petdesetih letih na manj kot odstotek BDP; vsi družinski prejemki - otroški dodatki, porodniške, starševski dodatki, zavitek za novorojenca in dodatek za nego - pa pod 1.7%. Delež upravičencev do otroških dodatkov je padel od 100% zaposlenih brez zemlje v petdesetih letih, na 8% v osemdesetih. Padla je višina posamezne otroške doklade: v petdesetih letih je povprečna višina znašala 27 odstotkov povprečne plače, konec osemdesetih pa nekajkrat manj. [6]. Več o tem bo bralec našel v monografiji [7].

V učinkovitost denarnih spodbud verjame eden največjih poznavalcev evropskega gospodarstva in politike, Mario Draghi. Ko so ga povabili, naj pride reševati italijansko gospodarstvo sredi najhujše pandemije, je njegova vlada nemudoma sprejela radodaren zakon v podporo družinam in to vključila tudi v italijanski načrt za okrevanje in odpornost.

Ni skrival namena, doseči večje število rojstev, in mu ni bilo nerodno povedati, da mu gre tudi za obstoj Italije in s tem italijanstva.

Verjamejo tvorci programov za zmanjševanje rodnosti. Memorandum podpredsednika Planned Parenthood Federation of America iz leta 1969 [8], ki ga je avtor pripravil za mednarodno konferenco o prebivalstvu, med ukrepi za zmanjšanje rodnosti navaja tudi zmanjšanje porodniškega dopusta, ukinitvev davčnih olajšav, davek na otroka, pokojnino za ženske z majhnim številom otrok, zmanjšanje otroških dodatkov in popolno ukinitvev pri več kot dveh otrokih. Ne glede na to, kateri predlogi so bili uveljavljeni in v katerih državah, je prepričanje strokovnjakov, da so učinkoviti, očitno.

Otrok v devetdesetih letih res še ni bilo mogoče kupovati. Je pa zanje tudi takrat bilo treba plačati, zato so tvorni pogoji, na katere lahko odločilno vpliva država, bili in so še, bistvenega pomena za odločanje zanje. Danes je svet tako zelo "napreduval", da že ptički čivkajo, da je otroka mogoče kupiti: ilegalno ali po zakoniti poti na osnovi pogodbe z nadomestno materjo. Pa tudi posvojitvev po zakoniti poti v večini primerov precej stane. Slogan, da se ga ne da kupiti (da denar ne pomaga) torej ne velja ne dobesedno ne v prenesenem pomenu.

Graditi je dražje in bolj zamudno kot rušiti. Zato je trend rodnosti res zelo težko obrniti navzgor. Treba se je potruditi. Kdor se je res potrudil, je uspel. Ko sem leta 1966 v švicarski vasici St. Sergue ob francoski meji na benzinski črpalki BP služil študentski denar za naslednje študijsko leto, je sanjski avto bila žaba, izdelek tovarne Citroen. Največji modeli so imeli zelo prostoren zadnji del. Francozi so prihajali natakati švicarski cenejši benzin in tako sem večkrat videl, kako iz avta najprej veselo in ponosno vstaneta oče in mati s prednjih sedežev, potem pa se iz zadnjega dela prikaže eden, dva, tri, štiri, pet,... otrok. Pravim gospodarju črpalke, ki je imel dva otroka: "Pri nas pa družine s toliko otroki ne pridejo do takih avtov." On pa: "Tudi v Švici ne. Ampak to so Francozi. "Les familles nombreuses" so tam carji. Če imaš tri otroke, lahko mati pusti službo, pri štirih ali petih pa imaš zagotovljeno stanovanje in tudi tak avto ni problem". Ohranili so svoj moderni socialni sistem in liberalne vrednote ter rodnost nad 2 otroka na žensko, v posameznih letih tudi do 2,1, leta 2022 pa po oceni CIA 2,03. Res manj, ampak zelo, zelo malo manj od rodnosti enostavnega obnavljanja 2,1. Očitek vlaganjem v družinsko politiko - vsak otrok pomeni dodatnega brezposelnega - so zavrnilo s podatkom, da družina s petimi otroki z materjo doma v 40 letih prinese državni blagajni 6 do 9 milijonov frankov dobička. [9] Več izračunov in modelov vzdržnosti socialne države bo bralec našel v [10]. Potrudila se je tudi Madžarska in v prejšnjem desetletju z vlaganji v ustrezno družinsko politiko uspela povečati totalno mero rodnosti z 1,2 na 1,6. Ni še dovolj, je pa dokaz, da se da.

Zagotoviti stanovanje, ali ni to za državo predrago? Minister za zdravstvo je 18.2.2023 povedal, koliko ljudi manjka v zdravstvu, pa tudi, da ne ve, kje bo katerega našel. Kamorkoli ga bo šel iskat, mu bo moral ponuditi stanovanje v Sloveniji. Ali bo politiki kdaj pogled segel tako daleč, da bo spoznala, da bi bilo vsaj tako smotrnno, da bi s stanovanjem tudi našo družino spodbudila, da poskrbi, da bo čez 30 let kak zdravnik več?

Pokojninski sistem, od katerega je odvisna blaginja stotisočev, bo na več stebrih. A vsi so na isti premici - ukvarjajo se samo z denarjem in premoženjem - in sistem se bo, tako kot miza, ki jo podpirajo tri noge v eni vrsti, prekucnil in zrušil. Ne smemo prezreti temeljnega najbolj nosilnega stebra pokojninskega in vseh sistemov socialne varnosti in gospodarske uspešnosti: ljudi. Stoji zunaj linije ostalih stebrov in sistemu zagotavlja stabilnost. Njegov kapital se ustvarja z izbiro življenja, povezano s tisoč drobnimi gospodinjstvi opravili, pleniciami in vnetimi ritkami, preverjanjem domačih nalog in branjem pred spanjem - deli, ki se pri višini pokojnine in bolniškega nadomestila sedaj ne upoštevajo.

V potrošniški družbi, kjer se za denar vse dobi, da denar ne pomaga?! O, pomaga, pomaga! Pa še kako pomaga! Če ga vlada vložiti dovolj in po pameti, bo zaslužna za blaginjo, socialno varnost in gospodarsko uspešnost čez 25 let in naprej.

Treba bo pomagati toliko, da se res pozna. Otroški dodatki in višini četrtnine povprečne plače, bi morda števila rojstev ne dvignili na raven iz petdesetih let, bi ga pa krepko povečali. Če bi po zgledu Francozov odvzeli staršem skrb za stanovanje, smo skoraj na konju. Vendar: različni ljudje - različne želje in potrebe. Naselja neprofitnih stanovanj verjetno niso zanimiva za prevzemnike kmetij. Kdor že ima hišo, bi morda potreboval spodbudo s področja dela in zaposlitve. S finim občutkom za njihove potrebe bo treba vzpodbujati različne skupine na različnih področjih.

Pri načrtovanju spodbud in ocenjevanju učinkov je treba upoštevati, da se slovenska družina ne primerja z afriško ali tisto izpred tri tisoč let, ampak z današnjo sosedovo. Ali ji nov otrok prinese dodatno blaginjo in družbeni ugled, ki pritiče ljudem, zaslužnim zaradi svojega prispevka skupnosti? Bodo državne spodbude tolikšne in takšne, da bodo starši z več otroki postali "carji" in "kul", vzor, ki mlade in sosede vabi k posnemanju?

O ukrepih je treba doseči nacionalno soglasje, da bi zakonodaja preživela vlade različnih barv. Družina je dolgoročen projekt. Za odgovorno načrtovanje in odločitve so potrebni znani pogoji. Vzpodbud in uvedenih ugodnosti nobeni skupini ne smemo ukinjati ali zmanjševati: treba je graditi in podpirati, a zgrajenega ne podirati. Da ne spravljamo staršev v položaj slalomista, ki mu med vožnjo premikajo vratca.

4 ZAKLJUČEK

Ali je to mogoče? Je! Desetletni otrok sem videl po notranjski Reki plavat ribe z navzgor obrnjenimi belimi trebuh, starši pa so mi prepovedali v njej napajati živino in se kopati. Danes, po skoraj 70 letih, so v Reki spet ribe in ljudje se v njej kopajo. Dosegli smo nacionalno soglasje o potrebnosti varovanja okolja. Na to opozarjajo mediji, učbeniki, politiki, gospodarstveniki. Ni hitrih učinkov, vendar v parlamentu pred sprejemom obvezno ocenijo okoljski učinek novih zakonov, drugje to delajo za nove zgradbe, proizvodnje, .. Vlagamo velika sredstva. Ljudje in organizacije prejemajo pohvale in nagrade za svoje doprinose.

Večini Slovencev narodno preživetje in obstoj države, vsaj po izjavah ob praznikih sodeč, pomeni vsaj toliko kot vreme in okolje. Posebej, ker se naš prispevek k podnebnju meri v desetinkah promila, za svoje preživetje pa moramo stoodstotno poskrbeti sami, da bomo tudi trend odločanja za življenje uspeli obrniti navzgor. Vzpodbujajo nas zgledi drugih. Italijanska premierka je na demografskem vrhu v Budimpešti 14.9. 2023 svojo družinsko politiko utemeljila z izjavo, da morajo "veliki narodi prevzeti odgovornost za gradnjo lastne prihodnosti". Za maloštevilčne pa je to še bolj ključno. Našli bomo dovolj moči in sredstev. Kot smo jih za okolje. In ko bomo desetletja nova življenja tako podpirali, kot že desetletja skrbimo za okolje, bomo imeli dovolj otrok. Se pa, tako kot pri okolju, zelo mudi. Bolj kot kateremukoli drugemu narodu.

VIRI

- [1] A. Praznik, Nas je premalo ali preveč?, Družina, 18. 12. 2022
- [2] D. Čepar, Učinek slepe pege, Slovenski čas, številka 153, str. 8-9, januar 2023
- [3] Poročilo o razvoju 2023, UMAR, Ljubljana, julij, 2023
- [4] The impact of demographic change - in a changing environment, European Commission, Brussels, 17.1.2023
- [5] Harnessing talent in Europe's regions, European Commission, Brussels, 17.1.2023
- [6] Tine Stanovnik, Stanka Kukar, Medgeneracijski transferji dohodka v Sloveniji: fazno poročilo, Inštitut za ekonomska raziskovanja, 1995
- [7] Tine Stanovnik, Nada Stropnik, Stanislava Kukar, Medgeneracijski transferji dohodka v Sloveniji: raziskovalno poročilo, Inštitut za ekonomska raziskovanja, 1999
- [8] Frederick S. Jaffé, "Activities Relevant to the Study of Population Policy for the U. S.", Memorandum to Bernard Berelson, March 11, 1969.
- [9] Yannik Bonnet, Deux pilules amères, Le Figaro 17 février 1995.
- [10] Jacques Bichot, Quelles retraites pour l'an 2000?, Armand Colin, 1993

Problematična raba alkohola, funkcionalnost v družini ter individualne težave*

Problematic use of alcohol, family functionality and individual problems

Tanja Pate

Katedra za Zakonsko in družinsko terapijo ter psihologijo in sociologijo religije
Teološka fakulteta Univerza v Ljubljani, Slovenija
tanja.pate@teof.uni-lj.si

POVZETEK

Tvegana raba alkohola sodi med pomembne dejavnike tveganja za razvoj bolezni in prezgodnjo umrljivost, posledice pitja pa se odražajo tako na ravni posameznika, družine, okolice, kot tudi širše družbe. Namen raziskave je bil ugotoviti povezanost tvegane rabe alkohola, družinske funkcionalnosti in individualnih problemov glede na status aktivnosti. V raziskavi je sodelovalo 432 udeležencev, podatki pa so bili zbrani s pomočjo z Vprašalnikom o stopnji tveganosti pitja alkohola (AUDIT), Lestvico individualnih problemov in moči (IPS), Lestvico izvorne družine (FOO) in Lestvico sedanje družine (FH). Rezultati so pokazali, da so znotraj statusnih skupin po nevarni rabi alkohola najbolj posegali brezposelni in zaposleni, manj pa študentje in upokojeni. Pri brezposelnih udeležencih, je bila problematična raba alkohola povezana s slabšo funkcionalnostjo v izvorni družini. Pri študentih je bilo tvegano uživanje alkohola statistično pomembno povezano s slabšo funkcionalnostjo izvorne, kot tudi sedanje družine. Pri zaposlenih in upokojenih pa je bila zloraba alkohola povezana z individualnimi problemi. Tako funkcionalnost v sedanji, kot tudi izvorni družini in zloraba alkohola so bili statistično pomembni prediktorji za napovedovanje individualnih težav.

KLJUČNE BESEDE

Alkohol, družinski odnosi, izvorna družina, individualne težave, zaposlitveni status

ABSTRACT

Risky alcohol use is a major risk factor for disease and premature mortality. Consequences of alcohol misuse felt at the level of the individual, the family, environment and wider society. The aim of the study was to investigate the association between risky alcohol use, family functionality and individual problems socio-economic activity status. The study involved 432 participants and data were collected using the Alcohol Use Risk Inventory Questionnaire (AUDIT), the Individual Problems and Strengths Scale (IPS), the Family of Origin Scale (FOO) and the Family

* Doseženi rezultati so delno nastali v okviru projekta št. J5-2570, ki ga je financirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

Permission to make digital or hard copies of part or all of this work for personal or classroom use is granted without fee provided that copies are not made or distributed for profit or commercial advantage and that copies bear this notice and the full citation on the first page. Copyrights for third-party components of this work must be honored. For all other uses, contact the owner/author(s).

Information Society 2023, 9–13 October 2023, Ljubljana, Slovenia
© 2023 Copyright held by the owner/author(s).

Household (FH). The results showed that unemployed and employed people were most affected by hazardous alcohol use, while students and retired people were less affected. For unemployed participants, problematic alcohol use was associated with poorer functionality in the family of origin. For students, risky alcohol use was statistically significantly associated with poorer functionality in both the original and current family. Among employed and retired people, however, alcohol abuse was associated with individual problems. Both current functioning, as well as families of origin and alcohol abuse, were statistically significant predictors of individual problems.

KEYWORDS

Alcohol, family relationships, family of origin, individual problems, employment status

1 UVOD

Svetovna zdravstvena organizacija (SZO) uvršča rabo alkohola med pomembne dejavnike tveganja za razvoj bolezni in prezgodnjo umrljivost ter prispeva k neenakostim v zdravju prebivalcev. Posledice pitja se odražajo tako na ravni posameznika, družine, okolice, kot tudi širše družbe. Po podatkih NIJZ je registrirana poraba alkohola v letu 2019 v Sloveniji znašala 11,051 čistega alkohola na odraslega prebivalca, starega 15 in več, in se je v primerjavi z letom prej zvišala za več ko ten liter (1,06l). Med ranljive skupine pa spadajo moški in ženske z osnovnošolsko izobrazbo ali manj, moški in ženske v starosti od 15 do 17 in od 18 do 24 let, moški in ženske, ki živijo brez partnerja, šolajoči se ženske in moški in moški iz spodnjega socialnoekonomskega razreda. Podatki iz leta 2018 so pokazali, da je 10,1 % prebivalcev Slovenije, starih 15–64 let, v zadnjih 12 mesecih pilo alkoholne pijače čez mejo manj tvegane pitja, 68,9 % jih je pilo znotraj meje manj tvegane pitja, 21,0 % pa je bilo abstinentov. Delež abstinentov je bil 1,6-krat višji med ženskami (26,3 %) kot med moškimi (16,0 %). Delež pivcev, ki pijejo čez mejo manj tvegane pitja, pa je bil dvakrat višji med moškimi (13,3 %) kot ženskami (6,6 %) [1]. Tvegano uživanje alkohola je opredeljeno kot odvisniško vedenje, za katerega za značilna visoka motivacija z iskanjem užitka ali s samodekstruktivnimi motivi. Odvisnost od alkohola se odraža v posameznikovem vedenju, mišljenju in čustvovanju, obenem pa

povzročata tudi trajne spremembe v delovanju možgan, predvsem vpliva na okrnjeno delovanje frontalnega režnja ter poškodbe v neurotransmitskem sistemu [2]. Eden od pomembnih dejavnikov tveganja za razvoj alkoholizma pa je tudi motnja samoregulacije, do katere pride zaradi doživljanja prekomernega psihičnega stresa, travmatičnih izkušenj in bolečih izkušenj ter nefunkcionalnih vedenj v medosebnih odnosih [3, 4]. V ozadju zasvojenosti z alkoholom so tako lahko neuspešno regulirane psihične vsebine, ki izhajajo iz preteklih travmatičnih doživetij, odvisnost pa predstavlja način neprimerne regulacije teh notranjih stanj [5]. Izkušnje in odnosi s starši in primarnimi skrbniki v zgodnjem obdobju mehanizem samoregulacije. Odrasla oseba je tako sposobna učinkovitega uravnavanja svojih občutkov, čustev, misli, vedenj, kar pomeni, da spremembo pri sebi zazna, jo prepozna in se zmore nanjo tudi primerno odzvati. Osebe s travmatičnimi izkušnjami in zlasti čustveno zanemarjenostjo v svoji primarni družini, pa imajo pogosto težave pri samoregulaciji, kar se na čustveni ravni odraža kot bodisi pretirano ali odrezano doživljanje čustvenih stanj, na vedenjski ravni pa kot odvisniško vedenje [6, 7].

Namen raziskave je bil ugotoviti, a katera statusna skupina (zaposleni, brezposelni, upokojeni in študentje) poroča o pogostejši rabi alkohola ter v kakšni meri je problematična raba alkohola povezana z odnosi v izvorni in sedanji družini ter individualnimi težavami.

2 METODA

2.1 Udeleženci

V raziskavi je sodelovalo 432 udeležencev s povprečno starostjo 37,2 let (SD = 15,0). Najmlajši udeleženec je bil star 18 let, najstarejši pa 74 let. Slaba polovica udeležencev (44,5 %, N = 191) je bilo zaposlenih, 8,2 % (N=35) jih je bilo brezposelnih, 36,1 % je bilo študentov in 11,2 % (N=48) je bilo upokojenih. Osnovnošolsko izobrazbo je imelo 3,5 % (N = 15) udeležencev, poklicno izobrazbo je imelo 8,9 % (N =38) udeležencev, srednješolsko izobrazbo je imelo 32,6 % (N = 139) udeležencev, 104 udeleženci so imeli višje oz visokošolsko izobrazbo ali izobrazbo prve bolonjske stopnje (24,4 %), enak delež (24,4 %) jih je imelo univerzitetno izobrazbo ali izobrazbo druge bolonjske stopnje, 26 (6,1 %) je imelo specializacijo, znanstveni magisterij ali doktorat. Poročenih je bilo 128 (30,0%) udeležencev, v izvezakonski partnerski zvezi je bilo 138 (32,3 %) udeležencev, 125 udeležencev (29,3 %) je bilo samskih, 17 (4,0 %) je bilo ločenih, 7 (1,6%) je bilo ovdovelih in 12 (2,8%) udeležencev se ni opredelilo.

2.2 Pripomočki

Vprašalnik o stopnji tveganosti pitja alkohola (AUDIT)

Za preverjanje nevarne in škodljive rabe alkohola in prepoznavanje trenutnih težav s pitjem alkohola (npr. škodljivo raba alkohola, zlorabo alkohola in odvisnost od alkohola) je bil uporabljen Vprašalnik o stopnji tveganosti pitja alkohola (The Alcohol Use Disorders Identification Test). Poleg splošne dimenzije problematične rabe alkohola meri tri vidike zlorabe alkohola: nevarno uživanje alkohola (količina in pogostost),

simptome odvisnosti od alkohola (toleranca, sposobnost kontrole) in z uživanjem alkohola povezane probleme. Vprašalnik ima 10 postavk. Vprašanja 1-8 se vrednotijo na 5-stopenjski lestvici, vprašanja 9 in 10 pa na 3-stopenjski lestvici. Max. rezultat je lahko 40. Višji rezultati kažejo na večjo možnost nevarne in škodljive rabe alkohola. Rezultat 8 ali več kaže na nevarno ali škodljivo rabo alkohola, kot tudi že na možnost odvisnosti od alkohola [8].

Lestvica individualnih problemov in moči (IPS)

Lestvica individualnih problemov in moči (Individual Problems and Strengths Scale) je del instrumenta Systemic Therapy Inventory of Change (STIC) [9]. Uporablja se za oceno posameznikovih problematičnih in močnih področij. Vsebuje 22 postavk, razdeljenih na področja, ki ocenjujejo stanje posameznikovih problematičnih in močnih področij: izraženost negativnih afektov – depresivnost, anksioznost, odsotnost inhibicije močnih impulzov, življenjska funkcionalnost, odprtost samoizražanja, (ne)fleksibilnost oz. odpornosti, nerazumevanje samega sebe, zloraba substanc in samosprejemanje. Posamezne postavke udeleženci ocenjujejo na 5-stopenjski lestvici Likertovega tipa. V analizo je bila vključena skupna dimenzija individualnih problemov. Višji kot je rezultat na tej lestvici, več težav oz. individualnih problemov ima posameznik.

Lestvica izvorne družine (FOO)

Odnosi v izvorni družini: Lestvica izvorne družine (Family of Origin) je ena izmed lestvic vprašalnika STIC (Systemic Therapy Inventory of Change) [9], ki vsebuje 22 postavk, razdeljenih na naslednja področja: pozitivnost vzdušja v izvorni družini, negativnost vzdušja v izvorni družini, vzajemnost in jasnost pričakovanj v izvorni družini, prisotnost fizične zlorabe v izvorni družini, vsiljivost in zlorabo substanc v izvorni družini.

Lestvica sedanje družine (FH)

Lestvica sedanje družine (Family/Household) je ena izmed lestvic vprašalnika STIC (Systemic Therapy Inventory of Change) [9] in obsega 28 postavk, ki ugotavljajo, kakšna je v trenutni družini udeleženca stopnja pozitivnega vzdušja, negativnega vzdušja, fizične zlorabe, odločanja, jasnosti mej, občutenja nerazumevanja in družinskega ponosa.

2.3 Postopek

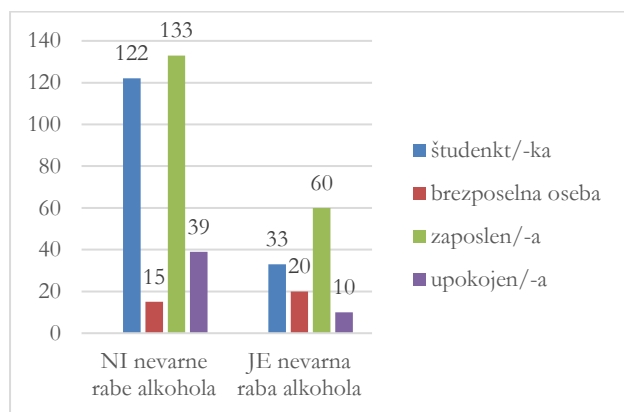
Vzorec je sestavljala splošna populacija ljudi iz Slovenije in Hrvaške. Raziskovalni vprašalnik je bil pripravljen v elektronski obliki. Povabilo za sodelovanje v raziskavi s povezavo do vprašalnika je bilo poslano na različne naslove (društva anonimnih alkoholikov) ter forume (npr.). V papirnati obliki pa je bil vprašalnik pripravljen za tiste udeležence, ki so se k sodelovanju v raziskavi odzvali na eni izmed klinik za zdravljenje alkoholizma. Etičnost raziskave je odobrila Komisija za medicinsko etiko Republike Slovenije ter vodstvo klinike za zdravljenje alkoholizma. Anketiranje je potekalo od junija 2021 do maja 2022. Sodelovanje v raziskavi z izpolnjevanjem vprašalnika je bilo prostovoljno, prav tako nismo imeli formalnih meril za izključitev, razen nesoglasja ali nezmožnosti odgovarjanja na vprašalnike. Metoda vzorčenja je bila priročno vzorčenje v obeh državah.

Pridobljene statistične podatke smo obdelali s statističnim programom IBM SPSS 26. Izračunali smo osnove deskriptivne

statistike ter uporabili Kolmogorov-Smirnov test za preverjanje normalnosti distribucij dimenzij uporabljenih merskih instrumentov, test homogenosti za ugotavljanje linearosti, Welchev test za preverjanje razlik med skupinami, Pearsonov korelacijski koeficient za ugotavljanje povezanosti med variablami.

3 REZULTATI

O nevarni rabi alkohola je poročalo 123 udeležencev (28,5 %) udeležencev. Od teh je bilo 48 % zaposlenih (N = 60), 26,8 % študentov (N = 33), 16,3 % (N = 20) brezposelnih ter 8,1 % (N = 10) upokojenih. Udeležence smo razdelili v dve skupini, in sicer glede na to, ali je bila pri njih prisotna nevarna raba alkohola ali ne. Hi-kvadrat test je pokazal, da se skupine statistično pomembno razlikujejo v nevarni rabi alkohola ($X^2(3) = 20,266$, $p < 0,001$). Po nevarni rabi alkohola so bolj posegali brezposelni in zaposleni, manj pa študentje in upokojeni, kar je razvidno tudi iz slike 1.

Slika 1: Prisotnost (ne)varne rabe glede na zaposlitveni status

Iz zgornje slike 1 je prav tako razvidno, da je več brezposelnih poročalo o nevarni rabi alkohola. Najmanjši delež udeležencev, ki so posegali po nevarni rabi alkohola, pa so predstavljali upokojenci.

Table 1: Opisne statistike za lestvice tveganega pitja alkohola (AUDIT) glede na zaposlitveni status udeležencev

Status aktivnosti	N	AUDIT		
		tvegano uživanje	AUDIT odvisnost	AUDIT posledice
študenti	N	155	155	155
	M	3,65	0,33	1,02
	SD	2,43	0,68	1,87
brezposelni	N	35	35	35
	M	6,80	4,14	6,31
	SD	3,89	4,23	6,17
zaposleni	N	193	192	194
	M	4,33	1,64	3,35
	SD	3,65	3,16	5,09

upokojeni	N	49	48	49
	M	3,06	1,35	2,12
	SD	3,51	3,01	3,67
skupaj	N	432	430	433
	M	4,14	1,34	2,61
	SD	3,38	2,84	4,43

Primerjava povprečnih vrednosti na vprašalniku AUDIT med skupinami, ločenimi glede na zaposlitveni status, je pokazala, da obstajajo statistično pomembne razlike med skupinami tako na skupni dimenziji vprašalnika AUDIT ($p < 0,001$), kot pri vseh poddimenzijah ($p < 0,001$) (Tabela 1). Tamhanejev post-hoc test je pokazal, da obstaja statistično pomembna razlika pri tveganem uživanju alkohola med brezposelnimi in zaposlenimi ($M_{razlika} = 2,47$; $p = 0,007$), brezposelnimi in študenti ($M_{razlika} = 3,16$; $p < 0,001$) ter brezposelnimi in upokojenimi ($M_{razlika} = 3,74$; $p < 0,001$). Pri odvisnosti od alkohola, so imeli največ težav brezposelni v primerjavi z zaposlenimi ($M_{razlika} = 2,50$; $p = 0,011$), brezposelni v primerjavi s študenti ($M_{razlika} = 3,81$; $p < 0,001$), brezposelni v primerjavi z upokojenimi ($M_{razlika} = 2,79$; $p = 0,009$) in zaposleni v primerjavi s študenti ($M_{razlika} = 1,31$; $p < 0,001$). V problemih, povezanih z uživanjem alkohola, pa so prav tako imeli največ težav brezposelni v primerjavi s študenti ($M_{razlika} = 5,30$; $p < 0,001$), brezposelni v primerjavi z upokojenimi ($M_{razlika} = 4,19$; $p = 0,004$) in zaposleni v primerjavi s študenti ($M_{razlika} = 2,33$; $p < 0,001$).

Pri ugotavljanju povezanosti med problematično rabo alkohola in odnosi v izvorni in sedanji družini ter individualnimi problemi glede na status udeležencev pa smo ugotovili, da se je najmočnejša povezava pokazala pri brezposelnih udeležencih, kjer je bila problematična raba alkohola povezana s slabšo funkcionalnostjo v izvorni družini (Tabela 2). Pri študentih je bilo tvegano uživanje alkohola statistično pomembno povezano s slabšo funkcionalnostjo izvorne, kot tudi sedanje družine. Pri zaposlenih je bilo problematična raba alkohola povezana z več individualnimi problemi. Pri upokojenih pa so bile posledice zaradi problematične rabe alkohola povezane z več individualnimi problemi.

Tabela 2: Pearsonovi korelacijski koeficienti med AUDIT vprašalnikom in ostalimi merjenimi spremenljivkami

Status aktivnosti	FOO	FH	IPS PROBLEMI	
študenti	AUDIT tvegano uživanje	0,231**	0,207*	-0,093
	AUDIT odvisnost	0,089	0,065	0,008
	AUDIT posledice	0,105	0,084	0,034
brezposelni	AUDIT tvegano uživanje	0,511**	0,046	0,253
	AUDIT odvisnost	0,417*	-0,052	0,346
	AUDIT posledice	0,526**	0,058	0,252

zaposleni	AUDIT tvegano uživanje	0,057	-0,130	0,340**
	AUDIT odvisnost	0,029	-0,110	0,328**
	AUDIT posledice	0,056	-0,096	0,373**
upokojeni	AUDIT tvegano uživanje	0,038	-0,002	0,131
	AUDIT odvisnost	0,026	-0,113	0,219
	AUDIT posledice	-0,033	-0,105	0,376**

V nadaljevanju pa smo s standardno multiplo linearno regresijo želeli ugotoviti moč prediktorjev AUDIT, FO in FHH na odvisno variabla individualni problemi. Pogoji za uporabo multiple linearne regresije (linearnost, normalnost in kolinearnost) so bili izpolnjeni. Rezultati multiple regresije je pokazal, da so manjša funkcionalnost v izvorni družini, manjša funkcionalnost v sedanjih družini in pogostejša raba alkohola pomembni prediktorji za več individualnih problemov. Z omenjenimi prediktorji je bilo pojasnjeno 30,0 % variance individualnih problemov. Od vseh prediktorjev ima največjo moč funkcionalnost v sedanjih družini, sledi mu pogostejša raba alkohola in funkcionalnost v izvorni družini. Vsi trije prediktorji pa so se izkazali kot statistično pomembne.

Tabela 3: Multipla regresijska analiza za napovedovanje individualnih problemov

Neodvisna variabla	B	SE B	β	t	p
AUDIT	0,20	0,04	0,22	4,54	< 0,001
FH	-0,49	0,06	-0,42	-7,48	< 0,001
FOO	-0,07	0,03	-0,13	-2,46	0,015

4 RAZPRAVA

V raziskavi smo želeli ugotoviti, pri kateri skupini, ločeni glede na zaposlitveni status, udeleženci poročajo o najpogostejši rabi alkohola. Ugotovili smo, da po alkoholu bolj posegajo brezposelni in zaposleni, manj pa študentje in upokojeni. Ugotovitev je skladna tudi s predhodnimi raziskavami, ki ugotavljajo, da je višji tudi delež čezmernih pivcev med brezposelnimi moškimi v primerjavi z aktivnimi in neaktivnimi prebivalci [1]. Pri ugotavljanju povezanosti med problematično rabo alkohola in odnosi v izvorni in sedanjih družini ter individualnimi problemi glede na status udeležencev smo ugotovili, da se je najmočnejša povezava pokazala pri brezposelnih udeležencih, kjer je bila problematična raba alkohola povezana s slabšo funkcionalnostjo v izvorni družini. Pri študentih je bilo tvegano uživanje alkohola statistično pomembno povezano s slabšo funkcionalnostjo izvorne, kot tudi sedanje družine, nismo pa odkrili povezanosti z individualnimi problemi. Rezultati so skladni tudi z ugotovitvami drugih

raziskav, ki kažejo na to, da pri mladih z boleznimi odvisnosti veliko bolj prevladujejo vzorci neangažiranega družinskega delovanja, starševski stil, ki temelji na zavračanju in pretirani zaščiti [10]. Pri zaposlenih in upokojenih pa je bila problematična raba alkohola povezana z več individualnimi problemi, kar lahko vodi v predvidevanje, da prekomerna raba alkohola postane neučinkovit način regulacije težav.

Številne psihološke teorije predvidevajo, da ljudje uživajo alkohol kot odziv na negativna in pozitivna čustva. Metaanalitična raziskava, ki je ugotavljala, ali ljudje zaužijejo več alkohola ob dnevih, ko v vsakdanjem življenju doživljajo več negativnih in pozitivnih čustev, je ugotovila, da ljudje ne pijejo pogosteje na dneve, ko doživljajo visok negativni afekt, vendar pa pogosteje pijejo in veliko pijejo na dneve z visokim pozitivnim afektom. Ljudje, ki so sami poročali o motivacijski nagnjenosti k pitju za obvladovanje in pitju za izboljšanje, so zaužili več alkohola, vendar ne na dneve, ko so doživljali večji negativni in pozitivni vpliv [11]. Tudi rezultati naše raziskave so pokazali, da je problematična raba alkohola statistično pomemben prediktor pri doživljanju individualnih problemov, prav tako pa sta se izkazala tudi slabša funkcionalnost v izvorni in sedanjih družini. Ugotovitve kažejo na pomen razumevanja uživanja alkohola kot način obvladovanja težavnih psiholoških stisk ter poudarjajo pomembnost preteklih in sedanjih družinskih odnosov.

ZAHVALA

Doseženi rezultati so delno nastali v okviru projekta št. J5-2570, ki ga je financirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

REFERENCES

- [1] Poraba alkohola in zdravstvene posledice rabe alkohola v obdobju 2013-2018, trendi. Published 2022. https://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/publikacije-datoteke/poraba_alkohola_in_zdravstvene_posledice_rabe_alkohola_v_obdobju_2013_-2018_trendi_18.1.2022_v3.pdf
- [2] Urschel, Harold. 2009. *Healing the Addicted Brain*. Naperville: Sourcebooks, Inc Sten Andler.
- [3] Michael D. De Bellis. 2002. Developmental traumatology: A contributory mechanism for alcohol and substance use disorders. *Psychoneuroendocrinology*. 27, 1-2, 155-70. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0306-4530\(01\)00042-7](https://doi.org/10.1016/S0306-4530(01)00042-7).
- [4] Jason Wright. 2014. Addiction: treatment and its context. In: Gill R, editor. Addictions from an attachment perspective Do broken bonds and early trauma lead to addictive behaviours? Karnac Books Ltd, London, 11-32. Ian Editor (Ed.). 2007. *The title of book one* (1st. ed.). The name of the series one, Vol. 9. University of Chicago Press, Chicago. DOI: <https://doi.org/10.1007/3-540-09237-4>.
- [5] David Kosiur. 2001. *Understanding Policy-Based Networking* (2nd. ed.). Wiley, New York, NY
- [6] Petit, Géraldine, Luminet, Olivier, Muraige, François, Tecco, Juan, Lechantre, Stéphane et. al., 2015. Emotion regulation in alcohol dependence. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research* 39, 12, 2471-2479. DOI: <https://doi.org/10.1111/acer.12914>
- [7] Hussong A. M., Jones D. J., Stein G. L., Baucom D. H. in Boeding S., 2011. An internalizing pathway to alcohol use and disorder. *Psychol Addict Behav* 25, 3, 390-404. DOI: 10.1037/a0024519.
- [8] John B.Saunders, Olaf G.Aasland, Thomas F.Babor, Juan De La Fuente, Marcus Grant. 1993. Development of the alcohol use disorders identification test (AUDIT): WHO collaborative project on early detection of persons with harmful alcohol consumption-II. *Addiction*. 88, 6, 791-804. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.1993.tb02093.x>
- [9] William M.Pinsof, Richard E. Zinbarg, Jay L. Lebow, Lynne Marie Knobloch-Fedders, Emily Durbin, Anthony Chambers, Tara Latta, Eli Karam, Jacob Goldsmith Greg Friedman. 2009. Laying the foundation for progress research in family, couple, and individual therapy: The development and psychometric features of the initial systemic therapy inventory of change. *Psychotherapy Research* 9, 2, 143-56. DOI: <https://doi.org/10.1080/10503300802669973>

- [10] Matejevic, Marina, Dragana Jovanovic in Vesna Lazarevic, 2014. Functionality of family relationships and parenting style in families of adolescents with substance abuse problems. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 128, 281-287. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.03.157>
- [11] CDora J, Piccirillo M, Foster KT, Arbeau K, Armeli S, Auriacombe M, et al, 2023. The daily association between affect and alcohol use: A meta-analysis of individual participant data. *Psychol Bull*, 149, 1-2, 1-24. DOI: 10.1037/bul0000387
- [12] Patricia S. Abril and Robert Plant, 2007. The patent holder's dilemma: Buy, sell, or troll? *Commun. ACM* 50, 1 (Jan, 2007), 36-44. DOI: <https://doi.org/10.1145/1188913.1188915>.
- [13] John B.Saunders, Olaf G.Aasland, Thomas F. Babor, Juan De La Fuente, Marcus Grant. 1993. Development of the alcohol use disorders identification test (AUDIT): WHO collaborative project on early detection of persons with harmful alcohol consumption-II. *Addiction*. 88, 6, 791-804. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.1993.tb02093.x>

Demografske značilnosti zaposlenih v poklicih neotipljivega kapitala: primerjava javnih in zasebnih organizacij

Demographic characteristics of employees in intangible capital occupations: a comparison of public and private organizations

Tjaša Redek
Ekonomska fakulteta
Univerza v Ljubljani
Ljubljana, Slovenija
tjasa.redek@ef.uni-lj.si

Daša Farčnik
Ekonomska fakulteta
Univerza v Ljubljani
Ljubljana, Slovenija
dasa.farcnik@ef.uni-lj.si

Aleš Gorišek
Nova ljubljanska banka,
d.d.
Ljubljana, Slovenija
gorisek@gmail.com

Tanja Istenič[†]
Ekonomska fakulteta
Univerza v Ljubljani
Ljubljana, Slovenija
tanja.istenic@ef.uni-lj.si

POVZETEK

V članku analiziramo demografske značilnosti zaposlenih v poklicih neotipljivega kapitala, kjer ločujemo (i) organizacijski, (ii) raziskovalno-razvojni in (iii) informacijski neotipljivi kapital. Te značilnosti primerjamo z zaposlenimi ostalih poklicev, ob tem pa ločujemo med zaposlenimi v zasebnem in javnem sektorju. Analiza je osnovana na podatkih združene baze delodajalec-zaposleni (*angl. employer-employee dataset*) za obdobje 2011-2017. Rezultati kažejo, da je povprečna starost zaposlenih v poklicih neotipljivega kapitala v splošno nižja kot pri zaposlenih v ostalih poklicih, kar velja predvsem za zaposlene v poklicih informacijskega neotipljivega kapitala. Ugotavljamo tudi, da je odstotek zaposlenih žensk v poklicih informacijskega neotipljivega kapitala znatno nižji od deleža moških in znaša le okrog 10 %, medtem ko delež žensk, zaposlenih v poklicih organizacijskega neotipljivega kapitala, celo presega delež moških.

KLJUČNE BESEDE

Neotipljivi kapital, starost, razlike med spoloma, javni sektor, Slovenija.

ABSTRACT

In this paper, we analyse the demographic characteristics of employees in the intangible capital occupations, distinguishing between (i) organizational, (ii) research and development, and (iii) informational intangible capital. We compare these characteristics with those of employees in other occupations, distinguishing between employees in the private and public sectors. The analysis draws on data from the

employer-employee dataset for 2011-2017. The results show that the average age of employees in intangible capital occupations is generally lower than that of employees in other occupations, which is particularly true for employees in informational intangible capital occupations. At the same time, we find that the share of women employed in information intangible capital occupations is significantly lower than the share of men, amounting to only about 10%, while the share of women employed in organizational intangible capital occupations even exceeds the share of men.

KEYWORDS

Intangible capital, age, gender differences, public sector, Slovenia.

1 UVOD

Staranje prebivalstva vodi v implementacijo številnih reform, ki zvišujejo udeležbo na trgu dela, predvsem posameznikov v starosti 55–64 let in žensk [3]. V skladu s tem trendom narašča tudi zanimanje raziskovalcev za analizo vpliva vključevanja starejših delavcev in žensk na trg dela. Literatura kaže, da lahko staranje prebivalstva pozitivno vpliva na produktivnost dela, če so starejši delavci zaposleni v panogah z visokim deležem informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT) [5]. Poleg tega lahko robotska tehnologija ublaži negativne učinke staranja prebivalstva na rast produktivnosti [6]. Tako lahko učinkovito razporejanje resursov, v kombinaciji z vseživljenjskim učenjem, pomaga ohranjati produktivnost starejših delavcev [4].

Skozi čas se moški in ženske vse pogosteje odločajo za podobna področja študija in zaposlitve [2]. Kljub temu je v EU le 20 % diplomantk in 18 % zaposlenih žensk na področjih, povezanih z IKT. Razlika med spoloma je še bolj izrazita pri znanstvenikih in inženirjih v sektorjih visoke tehnologije [1].

V prihodnosti torej pričakujemo, da se bo delovno aktivno prebivalstvo staralo in da bo v njem delež žensk višji. Poleg tega bodo delavci opravljali manj fizičnega in več inovativnega dela. Namen članka je analizirati demografske značilnosti zaposlenih v Sloveniji, pri čemer ločujemo med inovativnimi in ne inovativnimi poklici. Inovativni poklici so definirani kot poklici neotipljivega kapitala [8]. Ob tem razlikujemo med zaposlenimi v zasebnem in javnem sektorju. S tem pomembno prispevamo k obstoječi literaturi neotipljivega kapitala, ki le redko analizira podatke na ravni javnega sektorja.

2 METODOLOGIJA IN PODATKI

Analiza je osnovana na podatkih združene baze delodajalec-zaposleni (*angl. employer-employee dataset*) za obdobje 2011-2017 [10]. Pri tem ločujemo tri vrste neotipljivega kapitala: (i) organizacijski, (ii) raziskovalno-razvojni in (iii) informacijski neotipljivi kapital. Vrsta neotipljivega kapitala je določena glede na poklic zaposlenega ter njegovo stopnjo in vrsto izobrazbe.

Zaposleni, ki imajo terciarno izobrazbo družbenih ved, novinarstva in informacijskih znanosti, ali poslovnih in upravnih ved ter prava, in opravljajo poklice kot na primer generalni direktorji/generalne direktorice, člani/članice uprav, menedžerji/menedžerke, strokovnjaki/strokovnjakinje za finančno poslovanje, upravljanje procesov dela in ljudi, prodajo, trženje in odnose z javnostjo, pravni strokovnjaki/pravne strokovnjakinje so tisti zaposleni, ki sodijo v skupino zaposlenih z organizacijskim neotipljivim kapitalom.

V skupino zaposlenih z raziskovalno-razvojnimi neotipljivim kapitalom sodijo posamezniki s terciarno izobrazbo naravoslovja, matematike in statistike in opravljajo poklice kot na primer strokovnjaki/strokovnjakinje fizikalnih in zemeljskih ved, tehnično-tehnoloških strok ali elektrotehnike, zdravstveni strokovnjaki/strokovnjakinje, tehniki/tehničarji tehnično-tehnoloških strok.

V skupino zaposlenih z informacijskim neotipljivim kapitalom so uvrščeni zaposleni s terciarno izobrazbo informacijske in komunikacijske tehnologije in

upravljajo poklice kot na primer razvijalci in analitiki/razvijalke in analitičarke programske opreme in aplikacij, strokovnjaki/strokovnjakinje za podatkovne zbirke in računalniška omrežja, tehniki/tehničarji za telekomunikacije in oddajanje.

Posamezniki, ki niso razvrščeni v nobeno izmed treh skupin neotipljivega kapitala, so zaposleni, ki predstavljajo ne inovativno vrsto dela (v nadaljevanju »ostali zaposleni«) [9].

Ločnica med zasebnim in javnim sektorjem je pravno-organizacijska oblika. Pri tem zasebni sektor predstavljajo gospodarske družbe, samostojni podjetniki in zadruga. Vse ostale pravno-organizacijske oblike predstavljajo javni sektor.

3 REZULTATI

V letu 2017 je bil, ne glede na vrsto poklica neotipljivega kapitala, delež zaposlenih v teh poklicih v zasebnem sektorju višji kot v javnem sektorju. Najvišji delež zaposlenih je pripadal poklicem organizacijskega neotipljivega kapitala (6,77 % v zasebnem in 5,09 % v javnem sektorju), sledijo raziskovalno-razvojni poklici, kjer je bil delež zaposlenih v zasebnem sektorju enak 3,21 %, v javnem sektorju pa 2,10 %. Znatno nižji delež zaposlenih, ne glede na sektor, je pripadal poklicem informacijskega neotipljivega kapitala, kjer je delež zaposlenih znašal 0,46 % v zasebnem in 0,27 % v javnem sektorju.

Tabela 1 prikazuje povprečno starost zaposlenih v poklicih neotipljivega kapitala ter povprečno starost zaposlenih v ostalih poklicih. V splošno je, ne glede na sektor in vrsto neotipljivega kapitala, povprečna starost zaposlenih v ostalih poklicih višja od povprečne starosti v poklicih neotipljivega kapitala. Izjemo predstavljajo zaposleni v poklicih organizacijskega neotipljivega kapitala v javnem sektorju, kjer je povprečna starost v letu 2017 znašala 43,1 let, medtem ko je bila povprečna starost v ostalih poklicih javnega sektorja 42,9 let.

V letu 2017 je bila najnižja povprečna starost zaposlenih značilnost poklicev organizacijskega neotipljivega kapitala, in sicer je ta znašala le 34,1 let v zasebnem in 36,4 let v javnem sektorju. Ob tem pa je iz tabele 1 razvidno, da so ravno poklici organizacijskega neotipljivega kapitala tisti, kjer se je povprečna starost v preučevanem obdobju najbolj zvišala, saj je v letu 2011 v obeh sektorjih znašala 31,9 let. Ta starost se je znatno zvišala že do leta 2012, ko je znašala 33,9 let v zasebnem in 35,7 let v javnem sektorju. To je možna posledica varčevalnih ukrepov v času globalne

gospodarske krize, ko so bile organizacije prisiljene v zmanjšanje števila novo zaposlenih.

Tabela 1: Povprečna starost zaposlenih v poklicih neotipljivega kapitala, Slovenija, 2011-2017

Leto	Zasebni sektor				Javni sektor			
	ORG	RR	IKT	Ostali	ORG	RR	IKT	Ostali
2011	38,2	38,9	31,9	40,5	40,3	40,0	31,9	40,7
2012	38,4	38,8	33,9	40,7	40,7	40,0	35,7	41,0
2013	38,9	39,0	33,8	41,1	41,3	40,1	35,7	41,5
2014	39,3	39,1	33,5	41,3	41,6	40,4	35,7	41,9
2015	39,7	39,1	33,5	41,4	42,1	40,9	35,4	42,2
2016	40,1	39,1	33,7	41,5	42,6	41,0	35,8	42,6
2017	40,5	39,1	34,1	41,5	43,1	41,3	36,4	42,9

*Opomba: Ostali – skupina zaposlenih, ki ni uvrščena v nobeno izmed skupin neotipljivega kapitala; ORG – organizacijski neotipljivi kapital; RR – raziskovalno-razvojni neotipljivi kapital; IKT – informacijski neotipljivi kapital.

Vir: [10].

V Tabeli 2 prikazujemo delež žensk, ki opravljajo posamezno vrsto poklica. Rezultati kažejo, da je delež žensk v javnem sektorju znatno višji kot v zasebnem sektorju, ne glede na poklic. Znatne razlike med javnim in zasebnim sektorjem je zaznati pri ostalih poklicih (brez neotipljivega kapitala), kjer je delež žensk v zasebnem sektorju v letu 2017 znašal 36,6 %, v javnem sektorju pa 57,9 %. V raziskovalno-razvojnih poklicih je delež žensk v javnem sektorju celo približno dvakrat tolikšen kot v zasebnem sektorju. Te razlike v deležu žensk, zaposlenih v javnem in zasebnem sektorju, so verjetno rezultat v splošnem stabilnejše zaposlitve v javnem sektorju ter stabilnejšega delovnega časa, kar je pomembno predvsem v primeru družine z majhnimi otroki [7].

Iz tabele 2 je razvidno tudi, da je delež žensk, zaposlenih v poklicih organizacijskega neotipljivega kapitala znatno višji od deleža moških (63,6 % v zasebnem in 70,2 % v javnem sektorju). Na drugi strani je delež žensk, zaposlenih v poklicih informacijskega neotipljivega kapitala, izredno nizek in znaša 9,7 % v zasebnem in 11,0 % v javnem sektorju. Ob tem je potrebno dodati, da se je delež zaposlenih žensk v teh poklicih v zasebnem sektorju znatno zvišal glede na leto 2011, ko je znašal le 5,7 %.

Tabela 2: Delež žensk, zaposlenih v poklicih neotipljivega kapitala, Slovenija, 2011-2017

Leto	Zasebni sektor				Javni sektor			
	ORG	RR	IKT	Ostali	ORG	RR	IKT	Ostali
2011	0,627	0,235	0,057	0,369	0,690	0,437	0,104	0,547
2012	0,632	0,238	0,100	0,370	0,692	0,439	0,178	0,556
2013	0,634	0,231	0,103	0,368	0,694	0,439	0,152	0,562
2014	0,633	0,230	0,098	0,364	0,696	0,440	0,138	0,568
2015	0,635	0,231	0,096	0,364	0,703	0,441	0,117	0,571
2016	0,634	0,230	0,095	0,366	0,704	0,447	0,114	0,574
2017	0,636	0,232	0,097	0,366	0,702	0,451	0,110	0,579

*Opomba: Ostali – skupina zaposlenih, ki ni uvrščena v nobeno izmed skupin neotipljivega kapitala; ORG – organizacijski neotipljivi kapital; RR – raziskovalno-razvojni neotipljivi kapital; IKT – informacijski neotipljivi kapital.

Vir: [10].

4 ZAKLJUČEK

V članku analiziramo demografske značilnosti zaposlenih v poklicih neotipljivega kapitala, ki jih primerjamo z zaposlenimi v ostalih poklicih (brez neotipljivega kapitala). Ob tem ločujemo med zaposlenimi v zasebnem in javnem sektorju.

Rezultati kažejo, da je bila v preučevanem obdobju 2011-2017 povprečna starost zaposlenih v poklicih neotipljivega kapitala v splošno nižja kot pri zaposlenih v ostalih poklicih, kar velja predvsem za zaposlene v poklicih informacijskega neotipljivega kapitala. Hkrati pa so to ravno poklici, kjer se je povprečna starost zaposlenih v preučevanem obdobju najbolj zvišala.

Ugotavljamo tudi, da je odstotek zaposlenih žensk v poklicih informacijskega neotipljivega kapitala znatno nižji od deleža moških in je v letu 2017 znašal le okrog 10 %, medtem ko je delež žensk, zaposlenih v poklicih organizacijskega neotipljivega kapitala, celo presegal delež moških in znašal 63,6 % v zasebnem in 70,2 % v javnem sektorju.

LITERATURA IN VIRI

- [1] EIGE. (2020). Gender Equality Index 2020: Digitalisation and the future of work. Dostopno na spletnem naslovu: <https://eige.europa.eu/publications/gender-equality-index-2020-report>
- [2] England, P. (2010). The gender revolution uneven and stalled. *Gender & Society*, 24(2), pp. 149-166.
- [3] European Commission (2021). *The 2021 Ageing Report: Economic and Budgetary Projections for the 28 EU Member States (2019-2070)*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- [4] Lee, J. W., Kwak, D. W. and Song, E. (2022). Can older workers stay productive? The role of ICT skills and training. *Journal of Asian Economics*, 79, 101438.
- [5] Lee, J. W., Song, E. and Kwak, D. W. (2020). Aging labor, ICT capital, and productivity in Japan and Korea. *Journal of the Japanese and International Economies*, 58, 101095.

- [6] Park, C. Y., Shin, K. and Kikkawa, A. (2021). Aging, automation, and productivity in Korea. *Journal of the Japanese and International Economies*, 59, 101109.
- [7] Pfeifer, C. (2011). Risk Aversion and Sorting into Public Sector Employment. *German Economic Review*, 12(1), 85–99.
- [8] Piekkola, H., Bloch, C., Redek, T. and Rybalka, M. (2021). Productivity growth and the intangible divide. In: Domadenik Muren, P. (ed.), Koman, M. (ed.), Redek, T. (ed.). *Achieving growth that matters: a new economic paradigm*. 1st printing. Ljubljana: Časnik Finance, 2021. pp. 297-313.
- [9] Piekkola, H., Redek, T., & Farčnik, D. (2020). Intangible assets in the public sector: an extended definition and methodological guide. Dostopno na spletnem naslovu: <https://globalinto.eu/papers/deliverables/>
- [10] Statistični urad Republike Slovenije (2020): Zaščiteni mikro podatki SRDAP, dohodninski podatki.

ZAHVALA

Delo v okviru tega članka je bilo deloma financirano iz projekta GLOBALINTO, ki je bil financiran s strani programa Evropske unije Horizon 2020, Mehanizem za promocijo pametne, trajnostne in vključujoče rasti, št. projekta 822259. Delo je bilo deloma financirano tudi s strani Javne agencije za znanstvenoraziskovalno dejavnost RS (po pogodbah P5-0128, J5-4575, V5-2264). Analiza je pripravljena na podlagi podatkovnih baz, ki so dostopne raziskovalcem na Statističnem uradu Republike Slovenije. Ta analiza ne bi bila mogoča brez njihove strokovne podpore.

Predstavitev delnih rezultatov raziskave: ocena finančne toksičnosti pri bolnikih z rakom v Sloveniji

Presentation of partial research results: Assessment of financial toxicity in cancer patients in Slovenia

Marjeta Skubic
Medicinska fakulteta
Univerza v Ljubljani
Ljubljana, Slovenija
marjeta.skubic4@gmail.com

Katja Vöröš
Medicinska fakulteta
Univerza v Ljubljani
Ljubljana, Slovenija
katja.voros98@gmail.com

Andraž Perhavec
Oddelek za kirurško onkologijo
Onkološki inštitut Ljubljana
Medicinska fakulteta
Univerza v Ljubljani
Ljubljana, Slovenija
aperhavec@onko-i.si

Ivica Ratoša
Sektor radioterapije,
Onkološki inštitut Ljubljana
Medicinska fakulteta
Univerza v Ljubljani
Ljubljana, Slovenija
iratos@onko-i.si

Mojca Bavdaž
Ekonomski fakulteta
Univerza v Ljubljani
Ljubljana, Slovenija
mojca.bavdaz@ef.uni-lj.si

Petra Došenović Bonča
Ekonomski fakulteta
Univerza v Ljubljani
Ljubljana, Slovenija
petra.d.bonca@ef.uni-lj.si

Tjaša Redek
Ekonomski fakulteta
Univerza v Ljubljani
Ljubljana, Slovenija
tjasa.redek@ef.uni-lj.si

Helena Barbara Zobec Logar
Sektor radioterapije
Onkološki inštitut Ljubljana
Medicinska fakulteta
Univerza v Ljubljani
Ljubljana, Slovenija
hlogar@onko-i.si

POVZETEK

Finančna toksičnost je pojem, s katerim opredeljujemo objektivno in subjektivno finančno breme, ki nastaja zaradi bolezni in/ali zdravljenja in pomembno vpliva na kakovost življenja bolnikov. Z raziskavo želimo preveriti, kakšna je stopnja finančne toksičnosti pri bolnikih z rakom v Sloveniji, in ugotoviti, ali lahko s posameznimi izboljšavami zdravstvenega sistema bistveno izboljšamo kakovost življenja bolnikov. Glede na podatke, zbrane od 251 priložnostno izbranih bolnikov, je razvidno, da med bolniki z rakom v Sloveniji obstaja zmerna stopnja finančne toksičnosti. Prvi rezultati nakazujejo, da pri bolnikih zaradi bolezni in zdravljenja prihaja do upada osebne zadovoljstva s finančno zmožnostjo, hkrati pa beležimo tudi objektivni upad finančne zmožnosti. Glavni razlogi za slednje so upad ali izpad dohodka pri bolnikih zaradi bolniškega staleža, zaposlitve za skrajšan delovni čas in delne ali popolne invalidske upokojitve ter dodatni finančni izdatki za dodatke, pripomočke in storitve, ki niso v celoti kriti iz zdravstvenega zavarovanja. Med najpogostejšimi so prehranski dodatki, zdravila brez recepta, samoplačniški pregledi, lasulje in konopljni dodatki.

KLJUČNE BESEDE

Finančna toksičnost, finančno breme, rak, vprašalnik, stroški, finance, COST-FACIT

ABSTRACT

Financial toxicity is the term used to define the objective and subjective financial burden of an illness and/or treatment that has a significant impact on patients' quality of life. The aim of the study is to estimate the level of financial toxicity among cancer patients in Slovenia and to find out whether specific improvements in the healthcare system can significantly improve the patients' quality of life. Based on data collected from a convenience sample of 251 patients, it is clear that there is a moderate level of financial toxicity among cancer patients in Slovenia. Initial results suggest that patients are experiencing a decline in personal satisfaction with their finances as a result of their illness and treatment, while at the same time there is an objective deterioration of their financial capacity. The main reasons for the latter are the decrease or loss of income for patients due to sick leave, part-time employment and partial or total disability retirement, and the additional financial outlay for supplements, aids and services not fully covered by health insurance. The most common are dietary supplements, over-the-counter medicines, self-pay examinations, wigs and cannabis supplements.

KEYWORDS

Financial toxicity, financial burden, cancer, questionnaire, costs, finances, COST-FACIT

Permission to make digital or hard copies of part or all of this work for personal or classroom use is granted without fee provided that copies are not made or distributed for profit or commercial advantage and that copies bear this notice and the full citation on the first page. Copyrights for third-party components of this work must be honored. For all other uses, contact the owner/author(s).

Information Society 2023, 9–13 October 2023, Ljubljana, Slovenia
© 2023 Copyright held by the owner/author(s).

1 UVOD

S staranjem prebivalstva in spremembo demografske strukture ter naraščajočim deležem ter tudi številom starejšega prebivalstva se bo povečevalo tudi breme raka v družbi. Incidenca raka je med prebivalstvom, ki so starejši od 65 let, bistveno višja kot pri mlajših. Rak v tej starostni skupini predstavlja dobro polovico vseh, v Evropi celo 2,7 od 4,4 milijona novih primerov (ocena za 2020), tako da se pri starejših pojavi skoraj 1900 obolelih na 100 tisoč prebivalcev, v populaciji kot celoti pa zboli približno 590 oseb na 100 tisoč prebivalcev. S staranjem prebivalstva se bo povečevalo tudi družbeno-ekonomsko breme raka, tako na ravni družbe kot tudi na ravni posameznika [1].

V literaturi se za objektivne finančne posledice raka (neposredna in posredna finančna bremena) in subjektivne finančne skrbi bolnikov uporablja pojem finančna toksičnost [2]. Po podatkih iz tuje literature je finančna toksičnost povezana s številnimi klinično pomembnimi izhodi boleznimi, in sicer kakovostjo življenja, simptomi boleznimi, sodelovanjem pri zdravljenju (komplianca) in preživetjem [3-6]. Ni pa poznano, kako bolniki z rakom v Sloveniji ter družinski člani in/ali negovalci občutijo finančno breme med onkološkim zdravljenjem in po njegovem zaključku. Namen raziskave je preveriti finančno toksičnost pri bolnikih z rakom v Sloveniji z razvojem vprašalnika o finančni toksičnosti za slovensko okolje ter uporabo mednarodno standardiziranih vprašalnikov. Z izsledki raziskave želimo ugotoviti, ali lahko s posameznimi izboljšavami zdravstvenega sistema, predvsem tistimi, ki vplivajo na finančno toksičnost, bistveno izboljšamo kakovost življenja bolnikov z rakom v Sloveniji, ter tako prispevati predloge za spremembe na področju zdravstvene in socialnih politik.

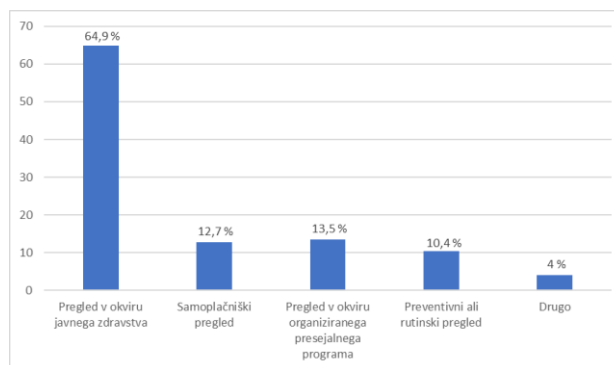
2 METODE

Raziskavo izvajamo na Onkološkem inštitutu Ljubljana (OIL) od junija 2023, vključili smo bolnike, ki so imeli v času trajanja raziskave obravnavo na OIL. Raziskava poteka tako, da bolnikom razdelimo anketni vprašalnik, ki poleg vprašanj, ki smo jih za potrebe raziskave zasnovali sami, vsebuje tudi slovenski različici mednarodnih standardiziranih vprašalnikov za oceno finančne toksičnosti pri bolnikih z rakom "Comprehensive Score for Financial Toxicity - Functional Assessment of Chronic Illness Therapy" (COST-FACIT) in temeljni vprašalnik o kakovosti življenja (angl. Core quality of life Questionnaire, QLQ - C30) Evropske organizacije za raziskovanje in zdravljenje raka (angl. European Organisation for Research and Treatment of Cancer, EORTC) za oceno kakovosti življenja pri bolnikih z rakom. Vprašalnik COST-FACIT smo prevedli v slovenski jezik in ga tudi validirali (vprašalnik je dostopen na povezavi: <https://www.facit.org/measure-languages/FACIT-F-Languages>). Vključitveni kriteriji za sodelovanje v raziskavi so bili polnoletnost, diagnoza rakave bolezni in zmožnost podati osebno privolitev za sodelovanje v raziskavi. V pričujočem prispevku predstavljamo prve delne rezultate vprašalnikov, ki so jih izpolnili bolniki na Onkološkem inštitutu Ljubljana od 1. 6. 2023 do 5. 9. 2023.

3 REZULTATI PO SKLOPIH VPRAŠALNIKA

3.1 Bolezen in zdravljenje

V obravnavanem obdobju smo prejeli 251 popolno izpolnjenih vprašalnikov, primernih za statistično analizo. Izmed anketiranih se je 55 % (139) oseb identificiralo kot ženski spol, 44 % (110) kot moški, 2 osebi na vprašanje nista želeli odgovoriti. Povprečna starost anketiranih je bila 59 (SD ± 13,7) let. Izmed anketiranih največji delež diagnoz predstavlja rak dojke (24 %), sledi rak prostate (19 %), rak materničnega telesa (11 %), rak pljuč (10 %), limfomi (9 %), rak debelega črevesa in danke (6 %), rak glave in vratu (3 %), kožni rak vključno z melanomom (2 %), rak požiralnika ali želodca (2 %), ledvični rak (1 %) in rak sečnega mehurja (1 %). Preostalih 14 % smo uvrstili v kategorijo drugo. V 92 % je šlo za bolnike, ki so imeli prvič postavljeno diagnozo raka, pri 7 % se je bolezen ponovila po več kot enem letu, pri 1 % pa po manj kot enem letu. Pri 60 % (151) bolnikov je bila bolezen odkrita zgolj na osnovi kliničnih simptomov in znakov potrjenih v okviru javnega zdravstva, pri 9 % (22) zgolj na osnovi kliničnih simptomov in znakov potrjenih na samoplačniškem pregledu, pri 13 % (33) preko organiziranega presejalnega programa, pri 9 % (23) na preventivnem ali rutinskem pregledu. Preostali bolniki so navajali različne kombinacije. Povzetek rezultatov, ki upoštevajo tudi kombinacije poti, je prikazan na sliki 1.

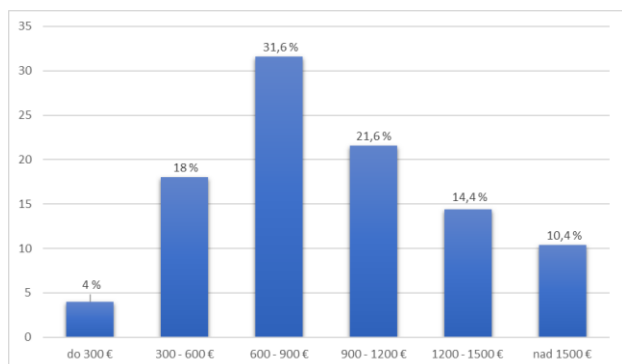
Slika 1: Pot do diagnoze (možnih je bilo več odgovorov)

Izmed skupno 32 bolnikov, ki so opravili samoplačniški pregled, jih je največ, slabih 69 % (22), kot razlog navedlo predolgo čakalno dobo v javnem zdravstvu, 6 slabo komunikacijo z izbranim osebnim zdravnikom, 2 kakovostnejšo obravnavo na samoplačniškem pregledu, 8 bolnikov pa je navedlo druge razloge. Med njimi nihče ni izbral možnosti, da svojega osebnega zdravnika nima ali pa z njim težko pride v stik. Izmed 251 bolnikov jih je bilo v času izpolnjevanja ankete 78 % na aktivnem zdravljenju, pri 7 % se uporablja pristop opazuj in čakaj, 13 % ozdravljenih in slaba 2 % na paliativni oskrbi. Za enega bolnika podatkov o zdravljenju nimamo. Med bolniki, ki so bili v času anketiranja na aktivnem zdravljenju, je bilo 64 % takšnih, ki so bili zdravljeni multimodalno.

3.2 Socialno-ekonomsko stanje

Med anketiranimi 13 % (33) oseb živi samih in samostojno, 86 % (216) v gospodinjstvu z vsaj eno osebo, slab odstotek (2) z oskrbo na domu. Pri eni osebi je bila diagnoza, ki so jo podali na začetku vprašalnika, razlog za bivanje v oskrbovanem stanovanju. Oseb iz domov za ostarele med anketiranimi ni bilo. Dobrih 98 % oseb ima sklenjeno obvezno zdravstveno zavarovanje, 76 % jih ima poleg obveznega urejeno tudi dopolnilno zdravstveno zavarovanje, 9 % oseb ima sklenjeno dodatno zavarovanje. Ena oseba ima zdravstveno zavarovanje urejeno v tujini, ena ima stroške krite preko začasne zaščite za razseljene osebe, za 2 osebi podatka o vrsti zdravstvenega zavarovanja nimamo. Med drugimi zavarovanji sta 2 osebi navedli zavarovanje za težke bolezni.

Anketirance smo prosili, da označijo razpon, v katerem je zajet neto dohodek na člana njihovega gospodinjstva. Ena oseba na vprašanje ni odgovorila, rezultati so predstavljeni na sliki 2.

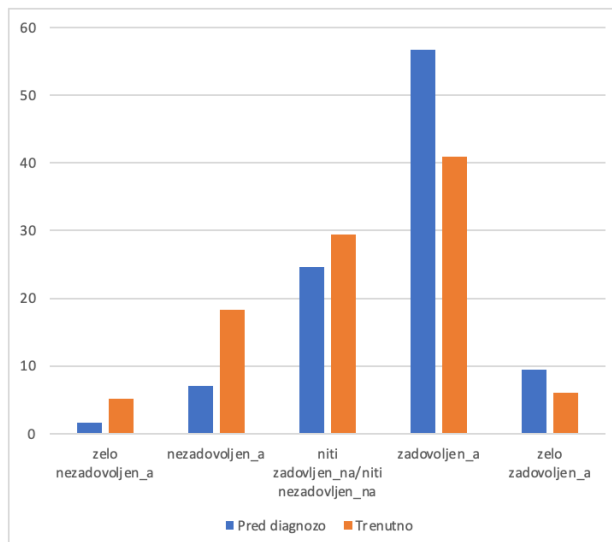

Slika 2. Porazdelitev neto dohodka na člana gospodinjstva.

3.3 Usmerjena vprašanja finančne toksičnosti

V nadaljevanju anketiranci opredelijo svoje zadovoljstvo z osebnimi financami. Anketirance prosimo, da na petstopenjski lestvici opredelijo zadovoljstvo s svojo finančno zmožnostjo tako pred boleznijo kot tudi trenutno. Primerjava porazdelitve odgovorov, kjer se bolniki opredelijo glede svojega zadovoljstva s financami pred boleznijo in svojo trenutno finančno zmožnostjo, je prikazana na sliki 3.

Pri vprašanju, kako so se ob koncu meseca običajno »iztekle« finance pred pojavom bolezni, je 53 % (132) ljudi odgovorilo, da jim je nekaj denarja še ostalo, 38 % (96) jih je imelo denarja ravno dovolj, 9 % (23) pa jih je imelo denarja premalo. Na vprašanje, kako se trenutno ob koncu meseca »iztečejo« njihove finance, pa je 37 % (94) oseb odgovorilo, da jim nekaj denarja še ostane, 40 % (100) oseb, da imajo denarja ravno dovolj, 23 % (57) oseb pa ima denarja premalo.

Slika 3: Zadovoljstvo z osebnimi financami pred boleznijo in glede na trenutno stanje.

Kot kaže tabela 1, je bilo dobrih 47 % anketirancev pred pojavom bolezni upokojenih ali invalidsko upokojenih, dobrih 43 % pa zaposlenih za polni delovni čas. Ostali so bili v bolniškem staležu, samozaposleni, brezposelni ali še v procesu izobraževanja. 28 % (70) oseb je zaradi bolezni trenutno v bolniškem staležu, dobra 2 % (6) jih dela za skrajšan delovni čas, slab odstotek (2) jih je delno invalidsko upokojenih, dober odstotek (3) pa polno invalidsko upokojenih. Tri osebe so zaradi bolezni izgubile zaposlitev, ena izmed naštetih je zaposlitev v času anketiranja aktivno iskala, dve osebi zaradi bolezni zaposlitve ne želita ali nista zmožni iskati.

Tabela 1: Zaposlitveni status anketiranih pred pojavom rakave bolezni

	Frekvenca	Delež (%)
V bolniškem staležu	6	2,4
Zaposlen_a, samozaposlen_a za polni delovni čas	109	43,4
Zaposlen_a, samozaposlen_a za skrajšan delovni čas	5	2,0
Brezposeln_a, aktivno iščem zaposlitve	3	1,2
Brezposeln_a, zaradi bolezni ne želim/ne zmorem iskati zaposlitve	3	1,2
Delno invalidsko upokojen_a	0	0,0
Polno invalidsko upokojen_a	7	2,8
Upokojen_a	112	44,6
Se še izobražujem	1	0,4
Drugo	5	2,0

41 % (103) bolnikov na OIL prihaja z lastnim prevozom in ne uveljavlja potnih stroškov, 25 % (62) jih pride z lastnim prevozom in uveljavlja potne stroške, 24 % (60) jih koristi nenujne ali sanitetne medicinske prevoze, ki jih krije zdravstveno zavarovanje, 10 % (26) pa jih uporablja javni prevoz ali taksi. Bolniki so za mesečne stroške, namenjene prevozu, vključno s parkirnami, v času aktivnega zdravljenja navajali celo do 1700 evrov.

Najpogostejši izdatki, ki so jih anketiranci delno ali v celoti pokrili iz lastnega žepa od odkritja bolezni, so za prehranske dodatke, zdravila brez recepta, samoplačniške preglede, lasulje, in konopljne pripravke. Prehranske dodatke je kupilo 49 % (122) anketiranih, od tega jih je 73 % (89) v celoti plačalo samih, pri 21 % (26) so bili delno kriti iz zavarovanja, pri dobrih 3 % (4) v celoti iz zavarovanja in slabih 3 % (3) jih je deloma krilo samih. Za prehranske dodatke so bolniki tekom zdravljenja odšteli od 20 do 5000 evrov.

Zdravila brez recepta je kupilo skoraj 30 % (74) oseb, 88 % (65) oseb je tovrstna zdravila v celoti plačalo samih, pri 7 % (5) so bila deloma krita iz zavarovanja, pri 4 % (3) v celoti iz zavarovanja, ena oseba je stroške deloma krila sama. Za zdravila brez recepta so ljudje odšteli od 20 do 1200 evrov.

Samoplačniške preglede je opravilo 20 % (50) bolnikov, konopljne pripravke je kupilo 15 % (39) bolnikov, oba stroška so vsi anketirani v celoti krili sami. Za samoplačniške preglede so bolniki odšteli od 30 do 3000 evrov.

17 % (44) oseb je med izdatki navedlo nakup lasulje, med temi jo je pri 73 % (32) delno in pri 16 % (7) v celoti krilo obvezno zavarovanje, 9 % (4) jo je v celoti plačalo samih, ena oseba deloma. Stroški za lasulje so se gibali med 40 in 1200 evri, povprečno so bolniki za nakup lasulje porabili 229 evrov.

Rezultati vprašalnika COST – FACIT so predstavljeni v tabeli 2.

Tabela 2: Izračunane točke iz vprašalnika COST-FACIT

Točkovanje finančne toksičnosti	
Povprečna vrednost	26,5
Mediana	27,0
Standardni odklon	8,0
Minimum	6
Maksimum	44

Maksimalno število točk, ki jih lahko anketiranci dosežejo pri tem vprašalniku, je 44, minimalno pa 0. Pri tem 44 predstavlja nizko finančno toksičnost, 0 pa zelo visoko finančno toksičnost. Delni rezultati so pokazali, da je povprečna vrednost finančne

toksičnosti pri bolnikih z rakom v Sloveniji nekoliko nad polovico, to je pri 26,5 točkah od 44 možnih.

4 UGOTOVITVE IN ZAKLJUČKI

Iz do sedaj zbranih podatkov je razvidno, da med bolniki z rakom v Sloveniji, ki so sodelovali v raziskavi, obstaja zmerna finančna toksičnost. Med bolniki beležimo upad osebnega zadovoljstva s finančno zmožnostjo, hkrati pa smo zaznali, da je prišlo med bolniki zaradi bolezni in zdravljenja tudi do objektivnega upada finančne zmožnosti. Razlogov za slednje je več, bolniki na eni strani beležijo izpad ali upad dohodka zaradi bolniškega staleža, zaposlitve za skrajšan delovni čas in delne ali popolne invalidske upokojitve. Hkrati se pojavijo še dodatni finančni izdatki za dodatke, pripomočke in storitve, ki jih njihova zavarovalna shema ne pokriva. Med najpogostejšimi so prehranski dodatki, slednje jemlje skoraj polovica bolnikov, sledijo zdravila brez recepta, ki jih jemlje slaba tretjina bolnikov, samoplačniški pregledi, ki jih je opravila petina bolnikov in lasulje ter konopljni dodatki, ki jih koristi približno šestina bolnikov. V nadaljnji statistični analizi podatkov se bomo osredotočili predvsem na to, kako na finančno toksičnost vplivajo zavarovalna shema, vrsta primarnega tumorja, razširjenost bolezni, večmodalnost zdravljenja ter različni socioekonomski in demografske profili. Pomembno je poudariti, da trenutni podatki omogočajo zgolj ocene za obravnavani vzorec, ne pa tudi za populacijo.

ZAHVALA

Zahvaljujemo se vsem bolnikom, ki so bili pripravljeni sodelovati v raziskavi. Projekt sofinancira ARIS (J7-4575).

REFERENCE

- [1] International Agency for Research on Cancer. Cancer today. Pridobljeno 23. 9. 2023 iz https://gco.iarc.fr/today/online-analysis-table?v=2020&mode=population&mode_population=continents&population=900&populations=900&key=asr&ssex=0&cancer=39&type=0&statistic=5&prevalence=0&population_group=0&ages_group%5B%5D=0&ages_group%5B%5D=17&group_cancer=1&include_nmsc=1&include_nmsc_other=1
- [2] Donkor A, Atuwu-Ampoh VD, Yakanu F, Torgbenu E, Ameyaw EK, Kitson-Mills D, et al. Financial toxicity of cancer care in low- and middle-income countries: a systematic review and meta-analysis. *Support Care Cancer* 2022; 30(9):7159-7190.
- [3] Abrams HR, Durbin S, Huang CX, Johnson SF, Nayak RK, Zahner GJ, et al. Financial toxicity in cancer care: Origins, impact, and solutions. Vol. 11. *Translational Behavioral Medicine*. Oxford University Press; 2021. p. 2043–54.
- [4] Meneses K, Azuero A, Hassey L, McNees P, Pisu M. Does economic burden influence quality of life in breast cancer survivors? *Gynecol Oncol*. 2012;124(3):437–43.
- [5] Dar MA, Chauhan R, Murti K, Trivedi V, Dhingra S. Development and Validation of Subjective Financial Distress Questionnaire (SFDQ): A Patient Reported Outcome Measure for Assessment of Financial Toxicity Among Radiation Oncology Patients. *Front Oncol*. 2022;1:1-11.
- [6] Smith J, Yu J, Gordon LG, Chilkuri M. Financial Toxicity and Out-of-Pocket Costs for Patients with Head and Neck Cancer. *Current Oncology*. 2023;30(5):4922–35.

Razvoj vprašalnika o finančni toksičnosti pri bolnikih z rakom v Sloveniji

Development of a questionnaire on financial toxicity for cancer patients in Slovenia

Katja Vöröš
Medicinska fakulteta
Univerza v Ljubljani
Ljubljana, Slovenija
katja.voros98@gmail.com

Marjeta Skubic
Medicinska fakulteta
Univerza v Ljubljani
Ljubljana, Slovenija
marjeta.skubic4@gmail.com

Mojca Bavdaž
Ekonomska fakulteta
Univerza v Ljubljani
Ljubljana, Slovenija
mojca.bavdaz@ef.uni-lj.si

Ivica Ratoša
Sektor radioterapije
Onkološki inštitut Ljubljana
Ljubljana, Slovenija
iratosa@onko-i.si

Petra Došenović Bonča
Ekonomska fakulteta
Univerza v Ljubljani
Ljubljana, Slovenija
petra.d.bonca@ef.uni-lj.si

Tjaša Redek
Ekonomska fakulteta
Univerza v Ljubljani
Ljubljana, Slovenija
tjasa.redek@ef.uni-lj.si

Helena Barbara Zobec Logar
Sektor radioterapije
Onkološki inštitut Ljubljana
Ljubljana, Slovenija
hlogar@onko-i.si

POVZETEK

Zaradi vse večje pojavnosti raka v starajoči se populaciji narašča tudi njegovo finančno breme tako za družbo kot za bolnike. Finančna toksičnost ali finančno breme predstavlja vse objektivne in subjektivne finančne posledice, ki jih občutijo bolniki z rakom in ki negativno vplivajo na njihovo kvaliteto življenja. Dejavniki, ki vplivajo na pojav finančne toksičnosti so raznoliki, in jih v grobem lahko razdelimo na tiste, ki so povezani z značilnostmi bolezni, zdravljenja in zdravstvenega sistema, s socioekonomskim stanjem ter neposrednimi in posrednimi stroški bolezni. Na pojav finančne toksičnosti vplivajo tudi sociodemografske značilnosti bolnika. V Sloveniji finančne toksičnosti še nismo merili. To vrzel smo naslovili z razvojem vprašalnika, prilagojenega za slovenske posebnosti, ki upošteva omenjene dejavnike iz literature in mednarodno uveljavljenih vprašalnikov. Slovenski vprašalnik vključuje tudi validirano slovensko verzijo vprašalnika COST-FACIT. Vprašalnik so pregledali strokovnjaki z vsebinskega in metodološko-statističnega področja in odobrile ustrezne komisije. Testiranje in pilot sta bila izvedena na bolnikih, ki so takrat prišli na Onkološki inštitut Ljubljana. Pri tem smo naleteli na določene metodološke izzive; največja težava so bila nekatera prezahtevna anketna vprašanja in obsežnost vprašalnika, kar smo skušali s popravki omiliti. Končni vprašalnik predstavlja dobro izhodišče za oceno finančne toksičnosti pri bolnikih z rakom v Sloveniji.

KLJUČNE BESEDE

Finančna toksičnost, finančno breme, rak, vprašalnik, stroški, finance, testiranje

Permission to make digital or hard copies of part or all of this work for personal or classroom use is granted without fee provided that copies are not made or distributed for profit or commercial advantage and that copies bear this notice and the full citation on the first page. Copyrights for third-party components of this work must be honored. For all other uses, contact the owner/author(s).
Information Society 2023, 9–13 October 2023, Ljubljana, Slovenia
© 2023 Copyright held by the owner/author(s).

ABSTRACT

An increasing incidence of cancer in an ageing population leads to an increasing financial burden for both the society and patients. Financial toxicity includes all objective and subjective financial consequences that cancer patients feel and negatively influence the quality of their lives. Factors that affect the occurrence of financial toxicity are diverse and roughly divided into characteristics of the disease, treatment and health system, socio-economic situation, and direct and indirect costs of the disease. The occurrence of financial toxicity also depends on sociodemographic characteristics of the patient. Financial toxicity has not been measured in Slovenia, yet. We addressed this gap by developing a questionnaire, adapted to Slovenian specifics, that considers aforementioned factors from literature and internationally recognized questionnaires. The Slovenian questionnaire incorporates a validated Slovenian version of the COST-FACIT questionnaire. The questionnaire was reviewed by subject-matter, methodological and statistical experts, and approved by relevant committees. The testing and the pilot were conducted on patients that came to the Institute of Oncology Ljubljana at that time. We encountered certain methodological challenges; the main issues were too demanding survey questions and questionnaire length, which we tried to alleviate with adjustments. The final questionnaire represents a good starting point for estimating financial toxicity for cancer patients in Slovenia.

KEYWORDS

Financial toxicity, financial burden, cancer, questionnaire, costs, finances, testing

1 UVOD

Staranje prebivalstva je eden od ključnih dejavnikov višje incidence in prevalece raka [1] in s tem tudi njenega družbeno-ekonomskega bremena. Med letoma 1990 in 2019 se je pojavnost raka povečala za 129%, pri čemer je delež starejših med vsemi

novimi primeri raka narasel z 48,6% na 56,4%, med vsemi smrtmi zaradi raka pa z 52% na 62%. Do povečanja je prišlo tudi zaradi drugih kompleksnih epidemioloških razlogov, vendar pa so glavni dejavniki hitrega povečevanja števila rakavih obolenj postali demografski trendi, ne več epidemiološki [1].

Zaradi strmega naraščanja rakavih obolenj in z njimi povezanih stroškov dobiva finančno breme za bolnike z rakom vse večjo pozornost v strokovni in znanstveni literaturi. Finančno breme ali finančna toksičnost (angl. financial toxicity) vključuje vse stroške, ki padejo na bolnikova ramena zaradi bolezni [2]. Sem sodijo tako neposredni stroški (npr. (do)plačilo za zdravila, prehranske dodatke, terapije, zdravstvene pripomočke, opremo, prilagoditve za življenje doma itd.), kot tudi posredni (npr. izpad dohodka, nezmožnost napredovanja, vpliv na družino itd.). Koncept pokriva tudi subjektivne zaznave finančnih posledic, ki jih občutijo bolniki z rakom po postavljeni diagnozi in pomembno negativno vplivajo na njihovo kakovost življenja, s tem pa tudi na kakovost življenja njihovih družin in družbe.

Finančna toksičnost se za bolnike z rakom precej razlikuje po državah, saj je finančno breme v veliki meri odvisno od organiziranosti zdravstvenega sistema. V državah, kjer so zdravstvene storitve v večji meri del zasebnega sektorja, je finančno breme za bolnika precej večje v primerjavi z državami, ki imajo organiziran javni zdravstveni sistem; prav tako je razlika med razvitimi državami in državami v razvoju [3]. Pa vendar je raziskava, ki je bila narejena na Japonskem, pokazala, da tudi v razvitih državah, ki imajo javni zdravstveni sistem, pomemben delež bolnikov občuti finančno toksičnost [4]. Pretekle raziskave so pokazale, da naj bi približno polovica vseh bolnikov z rakom po svetu občutila finančno toksičnost [5]. Posledice prevelikega finančnega bremena se lahko kažejo kot slabša kakovost življenja, odlaganje zdravljenja in posledično slabši izidi [6], zato ocena finančne toksičnosti predstavlja pomembno informacijo za zdravstveno in socialno politiko.

Za Slovenijo še ni bilo narejene raziskave, ki bi opredelila finančno toksičnost in ocenila finančno breme za bolnike z rakom. S pričujočo raziskavo želimo zapolniti to vrzel. Ob tem je naša osrednja teza naslednja: »Finančna toksičnost je prisotna tudi pri bolnikih z rakom v Sloveniji in pomembno vpliva na kakovost življenja.« Ker ima finančna toksičnost tudi subjektivni vidik, je nujno uporabiti raziskovalno metodo, ki bo bolnike povprašala po mnenju, zaznavah, občutkih ipd. Ker za merjenje prisotnosti in vpliva potrebujemo kvantitativne podatke, smo za zbiranje podatkov uporabili anketno metodologijo. V vzorec smo vključili osebe, starejše od 18 let, ki imajo rakavo obolenje ali so bile zdravljene zaradi rakavega obolenja ter so zmožne podati osebno privolitve za sodelovanje v raziskavi.

V nadaljevanju najprej predstavljamo konceptualni okvir z dejavniki, ki vplivajo na finančno toksičnost, nato predstavimo korake v razvoju anketnega vprašalnika za oceno finančne toksičnosti in naslovimo metodološke izzive, nazadnje pa podamo predloge za nadaljnje metodološko raziskovalno delo.

2 KONCEPTUALNI OKVIR Z DEJAVNIKI FINANČNE TOKSIČNOSTI

Za celovito obravnavo finančne toksičnosti smo najprej iz literature izluščili dejavnike, ki nanjo vplivajo. Te dejavnike lahko razvrstimo v tri vsebinske skupine:

1. značilnosti bolezni, zdravljenja in zdravstvenega sistema;
2. socioekonomsko stanje;
3. neposredni in posredni stroški bolezni.

Med značilnostmi bolezni je treba v prvi vrsti omeniti vrsto raka. Dosedanje raziskave so pokazale, da je finančna toksičnost močno prisotna med bolniki z rakom glave in vratu [6], predpostavljamo pa, da prihaja do pomembnih razlik tudi pri ostalih vrstah rakov. Finančno breme se skozi čas kopiči, zato je pričakovati večjo finančno toksičnost pri bolnikih, ki jim je bil rak odkrit pred več časa. Večjo finančno toksičnost je pričakovati tudi pri ponovitvi raka. Na finančno toksičnost vpliva tudi vrsta zdravljenja, saj so različne vrste zdravljenja povezane z različnimi stroški, ki predstavljajo različne obremenitve bolnika. Tako so npr. za bolnika pričakovani manjši stroški pri operativnem posegu kot pri obsevanju, saj pri slednjem pričakujemo več bolniškega staleža, izdatkov za hrano in potnih stroškov. Na finančno breme zdravstvenega sistema in posameznika vpliva tudi zgodnje odkritje bolezni, pri čemer igrajo pomembno vlogo presejalni programi, preventivni in rutinski pregledi, dostopnost do zdravnika ipd.

Na finančno toksičnost nadalje vpliva socio-ekonomsko stanje bolnika in njegovega gospodinjstva, ki je odvisno od višine dohodka in njegove razporeditve med družinske člane. Enako finančno breme je relativno lažje prenesti, če je v gospodinjstvu več oseb z rednimi oz. visokimi dohodki (npr. redno zaposleni, osebe z rednimi dohodki). Nasprotno, je finančno breme za bolnika relativno večje, če je sam, če ima v gospodinjstvu vzdrževane člane ali člane z nerednimi dohodki in če največ prispeva v skupni proračun. Koliko finančnega bremena bolezni bo na koncu padlo na ramena bolnika, je odvisno od razpoložljivih in sklenjenih zdravstvenih zavarovanj.

Finančno breme sestavljajo neposredni in posredni stroški. Odvisno od vrste raka in zdravljenja nastanejo potrebe, ki vodijo v neposredne stroške (npr. potreba po lasulji, prilagoditvah kopalnice, terapijah, prevozu do mesta zdravljenja itd.). Koliko teh stroškov bo padlo na bolnika, je odvisno od vrste sklenjenega zavarovanja. Možno pa je, da ti stroški sploh ne nastanejo, ker si jih bolnik ne more privoščiti. Posredni stroški lahko izvirajo iz poslabšanja zaposlitvenega statusa (npr. skrajšanje delovnega časa, (delna) upokojitvev, slabše delovno mesto), bolniškega staleža in vključevanja (zaposlenih) družinskih članov ali drugih spremljevalcev.

Poleg navedenih skupin dejavnikov je potrebno upoštevati sociodemografske značilnosti bolnikov, ki lahko vplivajo na finančno toksičnost (npr. spol, starost, regija, vrsta naselja, stopnja izobrazba in veroizpoved) in služijo kot kontrolne spremenljivke.

3 FAZE RAZVOJA VPRAŠALNIKA

Po pripravi konceptualnega okvirja na osnovi pregleda literature in opredelitvi pomembnih dejavnikov finančnega bremena smo se lotili oblikovanja anketnih vprašanj. Do končne verzije smo prišli v treh fazah.

3.1 Dosedanji merski inštrumenti

V prvi fazi smo opravili pregled obstoječih merskih inštrumentov za anketno raziskovanje. V tujini je že bilo izvedenih več

raziskav, ki so preučevale finančno toksičnost za bolnike z rakom. Na mednarodni ravni so se uveljavila tri orodja:

- Finančni indeks toksičnosti (angl. *Financial Index of Toxicity, FIT*) [7]
- Celovita ocena finančnega bremena - -Funktionalna ocena zdravljenja kronične bolezni (angl. *Comprehensive Score for financial Toxicity – Functional Assessment of chronic Illness Therapy, COST-FACIT*) [8]
- Anketa za oceno financ pri raku dojke (*Breast Cancer Finances Survey Inventory, BCFS*) [9].

Nobeno od teh orodij ne ponuja celovitega merjenja finančne toksičnosti. Zaradi mednarodne primerljivosti je bil kot del vprašalnika vključen vprašalnik COST-FACIT, ki se osredotoča na subjektivno doživljanja finančne stiske pri bolnikih z rakom [8]. Sestavljen je iz 12 trditvev, ki jih respondenti ocenjujejo na lestvici od 0 (Sploh ne) do 4 (Zelo). Ostala vprašanja so bodisi prevzeta iz vprašalnikov ali pa predstavljajo nadgradnjo, pri čemer smo upoštevali tudi specifike slovenskega okolja.

3.2 Strokovni pregledi

Vprašalnik so pred testiranjem pregledali in popravili onkologi in strokovnjaki s področja ekonomije, metodologije in statistike. Odobrile so ga tudi Etična komisija Onkološkega inštituta Ljubljana (EK OIL), Komisija za strokovno oceno protokolov raziskav Onkološkega inštituta Ljubljana (KSOPKR) in Komisija Republike Slovenije za medicinsko etiko (KME RS).

Pri tem velja izpostaviti, da je za prevod vprašalnika COST-FACIT organizacija, ki skrbi za mednarodno primerljivost jezikovnih različic tega vprašalnika (FACIT.org), zahtevala sledenje strogemu protokolu ter dodatne strokovne preglede in odobritve [10]. Postopek se je začel z dvema neodvisnima prevodoma v ciljni jezik (slovenščino), ki ju je pregledal tretji prevajalec. Usklajen slovenski prevod je prevedel nazaj v angleščino naravni govorec angleščine. Tako dobljeni angleški prevod smo primerjali z originalnim angleškim vprašalnikom ter s pomočjo jezikoslovca razčistili pomen posameznih besed ter odpravili odstopanja. Šele tako pripravljen prevod je bil vključen v naslednjo fazo testiranja.

3.3 Testiranje

Fazo testiranja smo začeli z vprašalnikom COST-FACIT. Trditve smo najprej testirali na 10 bolnikih. Izpolnjevanje vprašalnika je potekalo kot intervju 1 na 1, izpraševalec je bil ves čas na voljo za dodatno razlago, vse opombe udeležencev smo si zapisali, dodali še svoje opombe, ki smo jih med izpolnjevanjem zaznali sami, in vprašalnik prilagodili tako, da je bil razumljiv slovenski populaciji. Vprašalnik je nato potrdila tudi organizacija FACIT.org [10].

Za nadaljnje korake smo vprašalnik COST-FACIT združili z ostalimi anketnimi vprašanji, ki so bila predhodno strokovno pregledana. Celotno anketo smo začeli pilotno izvajati na OIL z bolniki, ki so prišli na ambulantni pregled, in sicer v obliki osebnih intervjujev s pomočjo dveh anketark, ki sta bili vključeni v razvoj vprašalnika in tako dobro poznali ozadje raziskave ter namen posameznih anketnih vprašanj. Ob vsakem intervjuju sta anketarki skrbno preverjali razumevanje posameznih vprašanj,

pomagali respondentom pri njihovi pravilni interpretaciji ter si beležili njihove pripombe. Po približno 50 opravljenih intervjujih smo ponovno izvedli skupni strokovni pregled, v katerem so sodelovali strokovnjaki s področja onkologije, ekonomije, metodologije in statistike ter anketarki. Izkazalo se je, da si je nekaj vprašanj zelo podobnih, zato smo »podvojena« vprašanja izločili. Nekatera vprašanja pa so bila težje razumljiva, zato smo jih še nekoliko spremenili in jim dodali razlago. Ker se vprašanja vsebinsko niso spremenila in ker so pri večini intervjujev respondenti dobili dodatna pojasnila od anketark, smo se odločili, da bomo tudi te začetne intervjuje obdržali v končni analizi.

3.4 Struktura vprašalnika

Na osnovi pregleda literature, dosedanjih mednarodno uveljavljenih vprašalnikov, strokovnih pregledov in testiranj smo oblikovali anketni vprašalnik s 35 vprašanji. Razporeditev vprašanj po vsebinskih sklopih predstavljamo v Tabeli 1.

Tabela 1: Vsebinski sklopi vprašalnika

Bolezen in zdravljenje
Trenutna diagnoza raka
Čas postavitve diagnoze
Prva ali ponovna diagnoza istega raka
Način odkritja raka
Aktivnost zdravljenja
Vrste terapij
Socioekonomsko stanje
Tip gospodinjstva
Številčnost skupnega gospodinjstva
Redno zaposlene osebe v skupnem gospodinjstvu
Največji prispevek dohodka pred diagnozo
Največji prispevek dohodka po diagnozi
Vrsta zdravstvenega zavarovanja
Neto mesečni dohodek na družinskega člana
Usmerjena vprašanja finančne toksičnosti
Subjektivna ocena finančne zmožnosti pred boleznijo
Subjektivna ocena trenutne finančne zmožnosti
Iztek financ pred boleznijo
Trenuten iztek financ
Zaposlitveni status pred boleznijo
Zaposlitveni status po bolezni
Koriščenje bolniškega staleža
Vrsta prevoza za prihod na OIL
Spremljevalci na poti na OIL
Vpliv na delovni čas družinskih članov
Drugi dodatni stroški in višina le-teh
Višina stroškov zdravljenja
Vprašalnik COST-FACIT
Sociodemografski podatki
Spol
Starost
Regija bivanja
Vrsta naselja
Izobrazba
Veroizpoved

4 METODOLOŠKI IZZIVI

Merjenje finančne toksičnosti vključuje vrsto metodoloških izzivov. Že sama vsebina združuje dve zelo občutljivi področji, zdravje in finance. Zdravstveni podatki so zakonsko opredeljeni kot občutljivi osebni podatki. Finančni podatki sicer zakonsko nimajo tega statusa, vendar pa se v praksi ravno pri zbiranju tovrstnih podatkov srečujemo z največjimi stopnjami neodgovora. Ker gre za osebne podatke, je nujno pridobiti pisno privolitev za sodelovanje v raziskavi. Pri zbiranju občutljivih osebnih podatkov je tudi pomembno vzpostaviti ozračje zaupanja, kar je najbolj enostavno doseči z anketiranjem brez prisotnosti anketarja. Vprašalnik smo zato pripravili tako v tiskani obliki za samoizpolnjevanje kot tudi v spletni obliki (na platformi lka.si). Po prvotni fazi s prisotnostjo anketark je večina respondentov odgovore podajala samostojno, predvsem na papir. Tudi odgovore s papirja smo vnesli v spletno orodje lka, da smo lahko podatke obdelovali skupno.

Povedati je potrebno, da so nekatera vprašanja za respondente še vedno zahtevna, zato ne moremo povsem izključiti merskih napak. En vir napak je spomin, saj se vprašanja lahko nanašajo tudi na večletno časovno obdobje. Drug vir napak izvira iz terminologije, ki vsem respondentom morda ni domača (dodatne razlaga pa so jim predolge – glej tretji vir). Tretji vir napak je sama motivacija za izpolnjevanje, ki pada z dolžino vprašalnika in zahtevnostjo ter občutljivostjo vprašanj. Za odpravo teh napak je pomembna tudi temeljito izvedena faza urejanja podatkov, saj iz neskladnosti med posameznimi odgovori in ob poznavanju virov napak lahko bistveno izboljšamo kakovost podatkov. Četrty vir napak so zahtevno zastavljena vprašanja v obliki matrik. Tiskani vprašalniki tu ne dajejo veliko manevrskega prostora, zato velja rešitev iskati v spletnem načinu anketiranja.

Metodološki premislek zahteva tudi vključitev trditve iz vprašalnika COST-FACIT. Čeprav je mednarodna primerljivost močan argument za vključitev, pa trditve izvirajo iz ameriškega konteksta, za katerega je značilen zasebni zdravstveni sistem in zato prisotna bistveno večja finančna toksičnost kot v državah z javnim zdravstvenim sistemom. Tako se zdijo posamične trditve za naše okolje brezpredmetne, kar odvrča respondente, ki se v možnih odgovorih ne najdejo.

5 ZAKLJUČEK

Ob pomoči tuje literature in že uveljavljenih obstoječih vprašalnikov smo sestavili anketni vprašalnik, ki smo ga dodatno nadgradili in prilagodili za naše okolje. S tem smo dobili prvo orodje za preučevanje finančnih bremen in finančne toksičnosti pri bolnikih z rakom v Sloveniji. Kot pri vsaki raziskavi, se tudi ta sooča z metodološkimi izzivi, ki terjajo nadaljnji razvoj. Ugotavljamo, da bi bilo smiselno izdelati tudi ožje usmerjen vprašalnik po posamezni vrsti raka, saj so od diagnoze odvisne

zdravljenje in druge posledice, s čimer pa je povezana tudi finančna toksičnost, ki jo občutijo bolniki. S tem bi deloma naslovili tudi problem prevelike dolžine vprašalnika, ki je bila deležna največ kritik. V prihodnje bi bilo zato smiselno izluščiti najpomembnejše dejavnike, ki vplivajo na pojav finančne toksičnosti, oz. jih nasloviti na krajši način. Predvidoma bi s krajšim vprašalnikom k sodelovanju privabili večje število bolnikov, pričakovali bi bolj natančno branje in s tem tudi točnejše odgovore, z večjim in bolj verodostojnim vzorcem pa bi izsledke raziskave lažje prenesli na celotno populacijo onkoloških bolnikov.

Smiselno bi bilo tudi ponoviti anketiranje istih bolnikov čez 2-3 leta. Na ta način bi lahko ugotovili, ali se je finančno breme spremenilo, saj se nekateri dejavniki, ki vplivajo na pojav finančne toksičnosti pokažejo šele čez čas. Zagotovo so v prihodnje možne dodatne izboljšave vprašalnika, verjamemo pa, da bomo tudi z izsledki na podlagi tega vprašalnika prispevali k razumevanju finančne toksičnosti pri bolnikih z rakom v Sloveniji in iskanju boljših rešitev znotraj zdravstvenega sistema.

ZAHVALA

Zahvaljujemo se vsem bolnikom, ki so bili pripravljeni sodelovati v raziskavi. Projekt sofinancira ARIS (J7-4575, P5-0441).

REFERENCE

- [1] Wen J, Zhen R, Wang S, Zhang S, Zeng H, Chen R, Sun K, Li L, Wei W. The occurrence of cancer in ageing populations at global and regional levels, 1990 to 2019, Age and Ageing, 2023 52:9.
- [2] Abrams HR, Durbin S, Huang CX, Johnson SF, Nayak RK, Zahner GJ, et al. Financial toxicity in cancer care: Origins, impact, and solutions. Vol. 11, Translational Behavioral Medicine. Oxford University Press; 2021. p. 2043–54.
- [3] Dar MA, Chauhan R, Murty K, Trivedi V, Dhingra S. Development and Validation of Subjective Financial Distress Questionnaire (SFDQ): A Patient Reported Outcome Measure for Assessment of Financial Toxicity Among Radiation Oncology Patients. Front Oncol. 2022 Feb 2;11..
- [4] Honda K, Gyawali B, Ando ; Masashi, Kumanishi R, Kato K, Sugiyama K, et al. Prospective Survey of Financial Toxicity Measured by the Comprehensive Score for Financial Toxicity in Japanese Patients With Cancer [Internet]. J Global Oncol. 2019.
- [5] Smith GL, Banegas MP, Acquati C, Chang S, Chino F, Conti RM, et al. Navigating financial toxicity in patients with cancer: A multidisciplinary management approach. CA Cancer J Clin. 2022 Sep;72(5):437–53.
- [6] Smith J, Yu J, Gordon LG, Chilkuri M. Financial Toxicity and Out-of-Pocket Costs for Patients with Head and Neck Cancer. Current Oncology. 2023 May 1;30(5):4922–35.
- [7] Hueniken K, Douglas CM, Jethwa AR, Mirshams M, Eng L, Hope A, et al. Measuring financial toxicity incurred after treatment of head and neck cancer: Development and validation of the Financial Index of Toxicity questionnaire. Cancer. 2020 Sep 1;126(17):4042–50.
- [8] De Souza JA, Yap BJ, Hlubocky FJ, Wroblewski K, Ratain MJ, Cella D, et al. The development of a financial toxicity patient-reported outcome in cancer: The COST measure. Cancer. 2014 Oct 15;120(20):3245–53.
- [9] Meneses K, Azuero A, Hassey L, McNees P, Pisu M. Does economic burden influence quality of life in breast cancer survivors? Gynecol Oncol. 2012 Mar;124(3):437–43.
- [10] FACIT.org. FACIT Translation & Linguistic Validation Methodology. 2023, Sept 14, <https://www.facit.org/translation-linguistic-methodology>

The impact of cancer on individuals' career development

Tjaša Redek
School of Economics
and Business,
University of Ljubljana
Ljubljana, Slovenia
tjasa.redek@ef.uni-lj.si

Petra Došenovič Bonča
School of Economics
and Business,
University of Ljubljana
Ljubljana, Slovenia
petra.d.bonca@ef.uni-lj.si

Mojca Bavdaž
School of Economics
and Business,
University of Ljubljana
Ljubljana, Slovenia
mojca.bavdaz@ef.uni-lj.si

Ivica Ratoša
Division of Radiotherapy,
Institute of Oncology Ljubljana
Faculty of Medicine,
Ljubljana, Slovenia.
iratos@onko-i.si

Andraž Perhavec
Department of Surgical
Oncology, Institute of
Oncology Ljubljana
Faculty of Medicine,
Ljubljana, Slovenia.
aperhavec@onko-i.si

Helena Barbara
Logar Zobec
Division of Radiotherapy, Institute
of Oncology Ljubljana
Faculty of Medicine,
Ljubljana, Slovenia.
hlogar@onko-i.si

Marjeta Skubic
Faculty of Medicine,
Ljubljana, Slovenia.
marjeta.skubic4@gmail.com

Katja Vöröš
Faculty of Medicine,
Ljubljana, Slovenia.
katja.voros98@gmail.com

ABSTRACT

Breast cancer significantly impacts patients' participation in the labour market in the short, medium and long run due to a number of reasons, including sick leave, income loss, career disruption, reduced work ability, sick leave, early retirement, and premature mortality. This paper examines the impact of breast cancer on patients' work lives using bibliometrics, text mining, and traditional literature review approach to investigate the key aspects of cancer's effect on career development. Bibliometric analysis, conducted on 97 Web of Science papers from 68 sources published between 1995 and 2023 shows that breast cancer and its treatment impact careers in the short term due to disruptions because of treatment, which can cause reduced work ability, financial strain, and lead also to potential career changes. Return to work depends on both the individual, the health and social system, and employers. Potential career demotion and labour market discrimination further increase the cancer-related stress, as do individual's characteristics. Understanding the labour market effects of cancer is vital for developing policies to support patients' return to work and occupational rehabilitation.

KEYWORDS

Breast cancer, employment, income loss, career development

POVZETEK

Rak dojke kratkoročno, srednjeročno in dolgoročno pomembno vpliva na vključenost bolnic in bolnikov na trg dela. Razlogov je več, od bolniške odsotnosti, izgube dohodka, vpliva na začrtano poklicno pot, zmanjšane delovne sposobnosti, bolniške odsotnosti, prezgodnje upokojitve ali celo smrti. Prispevek analizira s pomočjo bibliometrije, tekstovnega rudarjenja in s tradicionalnim pristopom k pregledu literature vpliv raka dojke na poklicno življenje bolnic in bolnikov z namenom identifikacije ključnih vidikov vpliva raka na poklicno pot. Bibliometrična

analiza, izvedena na 97 člankih iz 68 virov na Web of Science iz obdobja 1995-2023, kaže, da rak dojke in njegovo zdravljenje kratkoročno vplivata na poklicno pot preko motenj zaradi zdravljenja, ki lahko povzročijo zmanjšano delovno zmožnost, finančno obremenitev in vodijo tudi do morebitnih kariernih sprememb. Vrnitev na delo je odvisna tako od posameznika kot od zdravstvenega in socialnega sistema ter delodajalcev. Morebitni vpliv bolezni na kariero posameznika in diskriminacija na trgu dela dodatno povečata stres zaradi bolezni, pri čemer pa so pomembne tudi posameznikove značilnosti. Razumevanje učinkov raka na trg dela je bistvenega pomena za razvoj politik, ki podpirajo vrnitev bolnikov na delo in poklicno rehabilitacijo.

KLJUČNE BESEDE

Rak dojke, zaposlenost, izguba dohodka, poklicni razvoj

1 INTRODUCTION

Breast cancer can have a major impact on professional lives of patients. Besides the immediate adverse effects related to sick-leave, immediate income loss, financial strain due to increased expenses, and career disruption, the disease can have effects later, after treatment, such as reduced ability to work, career change, workplace accommodation, lower wage, discrimination in the workplace or labour market and even job loss [9, 13, 15].

This paper provides a systematic review of the literature on the impact of breast cancer on patient's work life during and post treatment. The analysis relies on a combination of bibliometric methods, text mining and standard literature review, which is used to investigate the main impacts of cancer on career development.

The results show that cancer, cancer treatment and survivorship have a multitude of impacts on individuals' professional life, where not only the end results is important, but primarily the understanding of the causalities and the transmission mechanisms that can contribute to building policies and networks to enable easier return to work after the disease to different groups of patients.

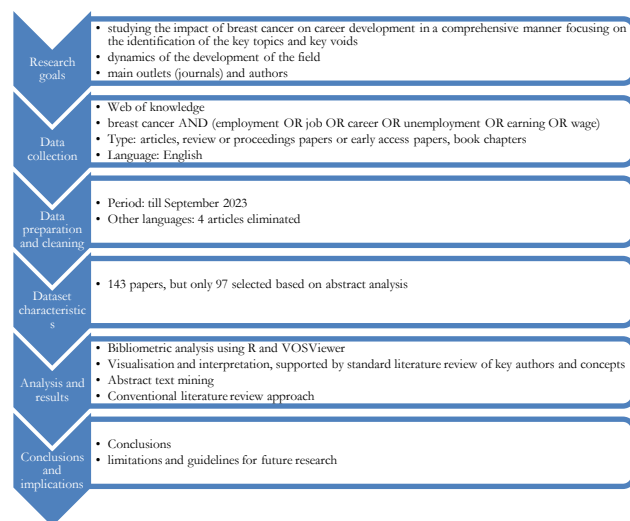
The paper first presents the body of literature using bibliometric and text-mining methods to identify the key topics,

Permission to make digital or hard copies of part or all of this work for personal or classroom use is granted without fee provided that copies are not made or distributed for profit or commercial advantage and that copies bear this notice and the full citation on the first page. Copyrights for third-party components of this work must be honored. For all other uses, contact the owner/author(s).
Information Society 2023, 9–13 October 2023, Ljubljana, Slovenia
© 2023 Copyright held by the owner/author(s).

authors, outlets, and topic development. In continuing, a standard literature review is used to analyse the key topics in the most relevant references, identify the main findings and provide guidelines for future (empirical) research.

2 BIBLIOMETRIC ANALYSIS

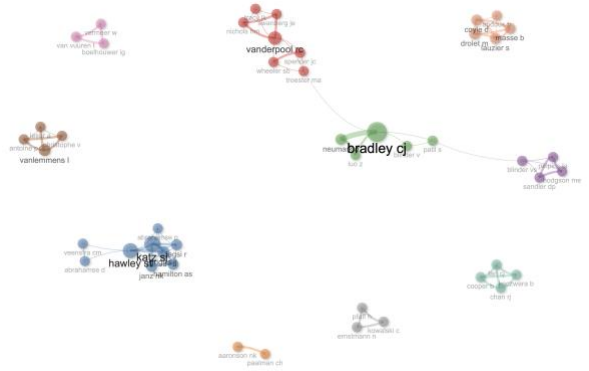
Web of Science was selected as the relevant database due to the interdisciplinary nature of the topic. Its core collection, which we referred to, covers almost 22 thousand journals, 143 thousand books and over 300 thousand conferences [12] To identify the core papers, we used “breast cancer” as a key word in combination with one of the labour market-oriented keywords (employment, unemployment, job, career, earning, wage). The search was done in titles of the papers only, in order to identify those papers that indeed focus primarily on this relationship and where working life is not a residual or secondary topic. Of the initial 147 papers, chapters, etc., we used only those in English and excluded 4 papers. In the following step, abstracts were examined in detail, to further identify the papers that are exploring this topic alone, i.e., where the topic is not a residual or supporting one (Figure 1).

Figure 1: Research steps
Source: Authors’ own, but motivated by Roblek et al. [16]

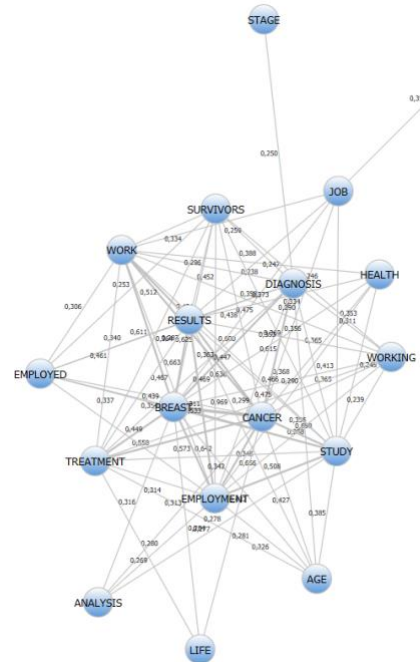
The final dataset comprised 97 papers from 68 different sources, published between 1995 and 2023. 92 were articles, 2 were proceedings papers, 1 review and 1 early access paper. The dataset included in total 468 different authors and each paper was on average cited 22.4 times. The topic has become increasingly popular since 2013, when annual production of papers on average first doubled in comparison to the pre-2010 period and earlier and then quadrupled. The most important journals publishing in the field were Supportive care in cancer, Cancer and Journal of Cancer Survivorship as well as Psycho-oncology. C.J. Bradley, V.S. Blinder, S.T. Hawley and S.T. Katz were some of the more productive authors. Bradley was also the co-author of the two most cited papers [5, 6], followed by a paper by Lauzier [11] and Blinder [3]. Schernhammer et al. [17] and Banning et al. [2] as well as a number of other papers made a significant impact on the development of the field.

In terms of cooperation, a strong link between the US and Australian research was found, while the link between the US and the EU was weaker. Also, several strong groups of authors’ connections were identified, revolving around C.J. Bradley, S.J. Katz and others (Figure 2).

Figure 2: Collaboration network
Source: Authors’ own.

Content and topic analysis of the abstract texts was done in WordStat for Stata, including only terms with a frequency of at least 30. The co-occurrence analysis shows that the major topics, identified in the studied literature expectedly revolve around (breast) cancer and employment, focusing on different aspects of the career development (work, job, occupation, employment status, unemployment, quality of life) as well as medical aspects, from treatment, treatment consequences, outcomes and survivorship. The linkages are strongest, expectedly between the terms breast and cancer treatment, employment but the results also reveal that the stage is relevant (Figure 3).

Figure 3: Co-occurrence network*
Source: Authors’ own. *Only linkages between the most important terms depicted. Coefficient indicating linkage strength.

Table 1: Key topics

Topic	Keywords	Coherence (q)	Eigenvalue	Cases
Breast cancer related	Survivors; employment; financial; factors; work; treatment; status; stress; impact; risk; wage; loss; outcomes; job; breast cancer;	0.969	2.1	78
Breast cancer study	Breast; cancer; women; diagnosed; methods; study; young; age; career; years;	0.962	2.57	97
Employment after diagnosis	Diagnosis; years; after; time; year; months; status; employment; working; unemployment; age; patients; stage; results; employment status;	0.95	1.9	80
Cancer broader effects	Insurance; health; problems; effects; jobs; reported; women; job; loss; treatment; physical; related; income; outcomes; included; young; life; health insurance; job loss; quality of life; related quality of life; young women;	0.94	1.83	86
Higher risks	Higher; risk; high; low; job; compared; ci; lower; income; loss; women; jobs; unemployment; job loss; higher risk; job demands; risk of breast cancer; job strain;	0.909	2.16	73

Source: Authors’ own.

WordStat was used also to identify key topics in the abstracts. In total 5 topics were extracted, where the first relates primarily around the breast cancer consequences, in particular to work and employment. Cancer also has broader quality of life effects, which were studied in the papers, in particular those related to broader quality of life dimensions. Higher risk was a common term, which referred primarily to two aspects – first, a comparative one, stating that cancer was related to higher risk of job loss, income loss, unemployment, etc. in comparison to those without the disease. Some papers also referred to cancer risk in medical terms as risk of repetition or higher grade risk. A major aspect was also studying the medium and longer term effects, which is visible in “employment after diagnosis” topic, where papers referred to studying the effects for example 6 months, 1 year, 5 years after the diagnosis.

Although the literature does not focus solely on the links between employment, work, income and cancer, but also addresses some broader well-being aspects, the focus in continuing will be primarily on the career development of individuals, their work status and material position (earnings).

3 THE IMPACT OF CANCER ON CAREER DEVELOPMENT

Cancer can, according to the literature, have a number of adverse effects on individuals and their career status and development, which can be divided into short, medium and long-run effects. In the short run, these negative outcomes of cancer diagnosis and treatment are related to the diagnosis itself and the disruption of individuals’ careers due to treatment [14], which can reduce an individual’s ability to work and their productivity. Patients may need to be absent from work over an extended period of time, may need to reduce working hours during treatment or upon return to work [10] Nielsson et al. [14] stressed that the return to work depends on a number of stakeholders (employers, caregivers and the information they share with patients, their attitudes) as well as adjustments to their needs (for example at the workplace).

Absence from work, reduced working ability and work hours as well as potential impacts of costs associated with cancer

treatment which are perhaps not covered by public or private insurance impose significant financial strain on the individuals, related also to lower wages and income inequality. Bradley et al. [8] find in their longitudinal study on a sample of 6708 women that breast cancer had a negative impact on employment, focusing on ability to work, work hours, wages and earnings and get to robust findings that the cancer survivors were affected in their earnings in comparison to the control group. However, they also stress that there is significant variation in the outcomes, from having women, where cancer had no adverse effects, in some cases even positive due to various reasons. Some women might be afraid of the potential discrimination, which might stimulate them to work more. As Bradley et al. [7] find, the effect of breast (and prostate) cancer is highest 6 months after the diagnosis, while within 12 and 18 months after the diagnosis many returned to work. However, they highlight the importance of diversity (especially minorities) as well as insurance coverage.

Some patients might face career change and even job loss due to extended periods of treatment, health related limitations at work and being unable to perform the tasks, they used to do. A meta-analysis reports that within 2-14 years after the diagnosis, 3/4 of patients retained work, which is a good result, however it still implies that that around ¼ did not [4]. The authors stress that surviving cancer is linked to a variety of persistent physical and psychological consequences, encompassing prolonged fatigue, feelings of depression, ongoing physical discomfort, and limitations in cognitive functioning. A review of most relevant 29 papers (following a detailed study of over 5000 papers) showed that in different countries, from Brazil, Netherlands, Canada, USA, Israel, Ireland and other, from 56% of breast cancer survivors were working after 3 years in USA, California, to for example 84% in Sweden after 2 years.

It is also important whether the job or workplace can facilitate adjustment needed after treatment. Some employees might need different tasks due to inability to perform the same tasks as before, some, as noted by Aguiar-Fernandez et al. [1] stress also the psychological aspect. Namely, as they say, “the physical and psychological effects of the treatment undermined survivors’ self-esteem”. Financial strain on the other hand forced the patients to return to work. However, they highlight another important aspect, which is the possible employer attitude and workplace discrimination, also highlighted by Stergiou-Kita et al. [18]. These aspects come on top of their physical and psychological constraints, problems with job accommodations, and limited support from various government agencies.

4 DISCUSSION AND FUTURE RESEARCH ORIENTATION

The interdisciplinary research in the field of cancer impact on working life of individuals has been developing fast in recent years, leading to a solid body of research results, focusing on both short and long-term effects. However, the field remains under-investigated with many voids still needed to be addressed in more detail. Despite the fact that the impact of cancer on work life, income and career development on average is negative, there has been indication in the literature, that this effect is not the same across all occupations, also not all age groups. Furthermore, diverse impacts can also result from cancer stage and treatment

type. So both medical and demographic factors should be studied in more detail.

Table 2: Key fields of analysis and guidelines for future research

Challenges for future research	
Short-term effects	
Disruption of individuals' careers due to treatment	Impacts by education, occupation and career stage (seniority)
Reduction of ability to work, productivity	Gender differences, age differences, combined effects
Financial strain, impact on wages and income inequality	Impacts by cancer stage, treatment type, access to health system
Psychological effects	The impact of remote work option on occupational rehabilitation
	Population-wide studies Personal characteristics and impact of cancer on presentism and absenteeism and career development
Medium and long-term effects	
Career change	Intersectionality, comparative impacts of educational, occupational, gender and age (seniority) differences
Job loss	
Workplace discrimination	Labour market mobility, job stability and individual's well-being
	Comparative career progression

Furthermore, it would be interesting to see the possibly diverse impact of cancer depending on work organization and the relationship between occupational rehabilitation and modern work organization (remote work). On the other hand, even remote work could be perceived by cancer survivors as negative or a form of discrimination. Thus the personal aspects also require a more detailed analysis. The impact of cancer on career progression, the impact of disability on employment type and stability, labour market mobility are also requiring more attention. With the development of methodology and increased data availability, significantly more detail will be available, allowing a more comprehensive analysis, which can also support the development of policies to promote faster rehabilitation.

ACKNOWLEDGMENTS

This project was partially co-financed by ARIS projects: projects V5-2264, P5-0096, P5-0128, P5-0441, J5-4575 (co)-financed by the Slovenian Research Agency.

REFERENCES

- [1] Aguiar-Fernández, Francisco, Yolanda Rodríguez-Castro, Mercedes Botija, and Rosana Martínez-Román. 2021. "Experiences of Female Breast Cancer Survivors Concerning Their Return to Work in Spain." *Behavioral Sciences* 11 (10): 135. <https://doi.org/10.3390/bs11100135>.
- [2] Banning, M. 2011. "Employment and Breast Cancer: A Meta-Ethnography." *EUROPEAN JOURNAL OF CANCER CARE*. 111 RIVER ST, HOBOKEN 07030-5774, NJ USA: WILEY. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2354.2011.01291.x>.
- [3] Blinder, Victoria, Carolyn Eberle, Sujata Patil, Francesca M. Gany, and Cathy J. Bradley. 2017. "Women With Breast Cancer Who Work For Accommodating Employers More Likely To Retain Jobs After Treatment." *HEALTH AFFAIRS*. 7500 OLD GEORGETOWN RD, STE 600, BETHESDA, MD 20814-6133 USA: PROJECT HOPE. <https://doi.org/10.1377/hlthaff.2016.1196>.
- [4] Boer, Angela GEM de, Steffen Torp, Adela Popa, Trine Horsboel, Vesna Zadnik, Yakir Rottenberg, Edit Bardi, Ute Bultmann, and Linda Sharp. 2020. "Long-Term Work Retention after Treatment for Cancer: A Systematic Review and Meta-Analysis." *Journal of Cancer Survivorship* 14 (2): 135–50. <https://doi.org/10.1007/s11764-020-00862-2>.
- [5] Bradley, Cathy J., Heather L. Bednarek, and David Neumark. 2002. "Breast Cancer Survival, Work, and Earnings." *Journal of Health Economics* 21 (5): 757–79. [https://doi.org/10.1016/S0167-6296\(02\)00059-0](https://doi.org/10.1016/S0167-6296(02)00059-0).
- [6] Bradley, Cathy J., David Neumark, Zhehui Luo, and Maryjean Schenk. 2007. "Employment and Cancer: Findings from a Longitudinal Study of Breast and Prostate Cancer Survivors." *CANCER INVESTIGATION*. 530 WALNUT STREET, STE 850, PHILADELPHIA, PA 19106 USA: TAYLOR & FRANCIS INC. <https://doi.org/10.1080/07357900601130664>.
- [7] Bradley, Cathy J., David Neumark, Zhehui Luo, and Maryjean Schenk. 2007. "Employment and Cancer: Findings from a Longitudinal Study of Breast and Prostate Cancer Survivors." *Cancer Investigation* 25 (1): 47–54. <https://doi.org/10.1080/07357900601130664>.
- [8] Bradley, CJ, HL Bednarek, and D Neumark. 2002. "Breast Cancer Survival, Work, and Earnings." *JOURNAL OF HEALTH ECONOMICS*. RADARWEG 29, 1043 NX AMSTERDAM, NETHERLANDS: ELSEVIER. [https://doi.org/10.1016/S0167-6296\(02\)00059-0](https://doi.org/10.1016/S0167-6296(02)00059-0).
- [9] Heinesen, Eskil, Susumu Imai, and Shiko Maruyama. 2018. "Employment, Job Skills and Occupational Mobility of Cancer Survivors." *Journal of Health Economics* 58 (March): 151–75. <https://doi.org/10.1016/j.jhealeco.2018.01.006>.
- [10] Johnsson, Aina, Tommy Fornander, Lars-Erik Rutqvist, and Mariann Olsson. 2011. "Work Status and Life Changes in the First Year after Breast Cancer Diagnosis." *Work (Reading, Mass.)* 38 (4): 337–46. <https://doi.org/10.3233/WOR-2011-1137>.
- [11] Lauzier, Sophie, Elizabeth Maunsell, Melanie Drolet, Douglas Coyle, Nicole Hebert-Croteau, Jacques Brisson, Benoit Masse, Belkacem Abdous, Andre Robidoux, and Jean Robert. 2008. "Wage Losses in the Year after Breast Cancer: Extent and Determinants among Canadian Women." *JOURNAL OF THE NATIONAL CANCER INSTITUTE*. JOURNALS DEPT, 2001 EVANS RD, CARY, NC 27513 USA: OXFORD UNIV PRESS INC. <https://doi.org/10.1093/jnci/djn028>.
- [12] Matthews, Tracy. 2023. "LibGuides: Resources for Librarians: Web of Science Coverage Details." 2023. <https://clarivate.libguides.com/librarianresources/coverage>.
- [13] Mehnert-Theuerkauf, Anja. 2011. "Employment and Work-Related Issues in Cancer Survivors." *Critical Reviews in Oncology/Hematology* 77 (February): 109–30. <https://doi.org/10.1016/j.critrevonc.2010.01.004>.
- [14] Nilsson, Marie, Mariann Olsson, Agneta Wennman-Larsen, Lena-Marie Petersson, and Kristina Alexanderson. 2011. "Return to Work after Breast Cancer: Women's Experiences of Encounters with Different Stakeholders." *European Journal of Oncology Nursing: The Official Journal of European Oncology Nursing Society* 15 (3): 267–74. <https://doi.org/10.1016/j.ejon.2011.03.005>.
- [15] Osmani, Ahmad Reshad, and Albert A. Okunade. 2019. "Cancer Survivors in the Labor Market: Evidence from Recent US Micro-Panel Data." *Economic Modelling* 80 (August): 202–21. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2018.11.008>.
- [16] Roblek, Vasja, Vlado Dimovski, Maja Mesko, and Judita Peterlin. 2022. "Evolution of Organisational Agility: A Bibliometric Study." *Kybernetes* 51 (13): 119–37. <https://doi.org/10.1108/K-11-2021-1137>.
- [17] Schernhammer, ES, SE Hankinson, B Rosner, CH Kroenke, WC Willett, GA Colditz, and I Kawachi. 2004. "Job Stress and Breast Cancer Risk - The Nurses' Health Study." *AMERICAN JOURNAL OF EPIDEMIOLOGY*. JOURNALS DEPT, 2001 EVANS RD, CARY, NC 27513 USA: OXFORD UNIV PRESS INC. <https://doi.org/10.1093/aje/kwh327>.
- [18] Stergiou-Kita, Mary, Xueqing Qie, Hau Ki Yau, and Sally Lindsay. 2017. "Stigma and Work Discrimination among Cancer Survivors: A Scoping Review and Recommendations: Stigmatisation et Discrimination Au Travail Des Survivants Du Cancer: Examen de La Portée et Recommandations." *Canadian Journal of Occupational Therapy. Revue Canadienne D'ergotherapie* 84 (3): 178–88. <https://doi.org/10.1177/0008417417701229>.

Understanding financial barriers to the implementation of new technologies in Slovenian companies

Dejan Uršič[†]

Management and Organization
School of Economics and
Business
University of Ljubljana, Slovenia
dejan.ursic@ef.uni-lj.si

Mateja Bodlaj

Marketing
School of Economics and
Business
University of Ljubljana, Slovenia
mateja.bodlaj@ef.uni-lj.si

Barbara Čater

Marketing
School of Economics and
Business
University of Ljubljana, Slovenia
barbara.cater@ef.uni-lj.si

Tomaž Čater

Management and Organization
School of Economics and
Business
University of Ljubljana, Slovenia
tomaz.cater@ef.uni-lj.si

Tjaša Redek

Economics
School of Economics and
Business
University of Ljubljana, Slovenia
tjasa.redek@ef.uni-lj.si

ABSTRACT / POVZETEK

The purpose of this paper is to contribute to the understanding of how a lack of financial health, operationalized through value added per employee, affects investments in new technologies and employee training. Based on the Resource/Capability-Based View, we analyze 223 Slovenian companies. The findings suggest that financially less healthy companies have lower levels of digitalization and perceive the costs of implementing new technologies as a greater barrier than financially healthier companies. Moreover, companies with higher value added invest more in new technologies as well as employee training due to the implementation of new technologies. Taken together, our paper contributes in complementing the existing stream of research focused on internal resources and new technology implementation.

KEYWORDS / KLJUČNE BESEDE

Firm performance, financial barriers, digitalization, new technology implementation

1 THEORETICAL BACKGROUND

Population ageing in developed countries is expected to enhance the productivity slow-down due to a number of reasons, from lower labour supply, lower savings, increased tax burden and other. Consequently, implementation of new technologies, including robots can help reduce the negative effects of population ageing on productivity and well-being.

Different barriers may prevent companies to adopt new digital-based technologies. Neto et al. [1] discuss a number of

obstacles for new technologies adoption, namely cultural (related to the lack of intellectual capacity and willingness of employees and owners/managers), financial (related to companies' limited capabilities to finance new technology purchases and implementation), technical (resulting among other things from low-skilled labor), organizational, and governmental. Theoretical support for such conceptualization of adoption barriers can be found in the Resource/Capability-Based View (RCBV), which suggests that, in order to gain competitive advantage, companies must invest resources and capabilities that allow them to operate their chosen lines of business efficiently and effectively [2,3].

This paper focuses on only one type of barriers to adopt digital technologies, namely the financial ones. Financially unhealthy companies, according to the slack resource theorists' [4], lack the key foundation for a company to invest in strategically important areas such as new technologies. Financial health therefore plays a key role in allowing companies to undertake investments they would otherwise have to bypass [5–7]. The need for financial health as a key enabler of technological investments also finds a basis in the literature on firm-level financial constraints [8]. Financial constraints that prevent firms from funding desired investment opportunities [9] are not directly observable empirically, i.e. no specific items (in accounting statements) or indicators clearly indicate whether a firm is financially constrained or not [10]. As no consensus has yet emerged on what constitutes a good measure of financial constraint, different measures are applied in the literature as proxies [11,12]. Authors typically relate financial constraints to a firm's liquidity or solvency problems, i.e. the company's inability to settle short- and long-term liabilities [10,13]. Yet, empirical studies also suggest profitability indicators are important measures of financial constraints because unprofitable firms not only fail to finance their investments from internal sources but also face difficulties obtaining new debt financing at an acceptable cost [11,14]. In this study, the lack of financial health, i.e. the financial barrier to invest in the digital technologies, is operationalized through value added per employee.

*Article Title Footnote needs to be captured as Title Note

†Author Footnote to be captured as Author Note

Permission to make digital or hard copies of part or all of this work for personal or classroom use is granted without fee provided that copies are not made or distributed for profit or commercial advantage and that copies bear this notice and the full citation on the first page. Copyrights for third-party components of this work must be honored. For all other uses, contact the owner/author(s).

Information Society 2023, 9–13 October 2023, Ljubljana, Slovenia
© 2023 Copyright held by the owner/author(s).

Previous studies on the links between financial health and company investments in new technologies mostly reveal that financially healthy companies are more likely to use new technology than financially weaker companies [15]. This may be due to the fact that financially sound companies perceive the same level of investment as a smaller sacrifice. Furthermore, the availability of finance enables companies to better withstand negative consequences if the new technology adoption fails [16]. When it comes to securing the financial resources for new technology usage, large companies usually have an advantage as they are able to take on more risk than smaller companies [17]. Thong [18] found that larger companies that possess adequate financial and organizational resources are more likely to adopt new information technology. On the other hand, smaller companies are less likely to adopt such technology due to disproportionately large financial risk [19]. Several other authors also conclude that difficulties in accessing adequate financing [20] and consequently lack of investment capital [21] represent the main barriers for adopting and using new technologies in SMEs.

2 METHODOLOGY AND SAMPLE

In order to analyse the characteristics and effects of digitisation, we developed a questionnaire based on several different sources [22–28]. The questions were divided into several thematic strands:

(1) General information about the company, (2) Characteristics of digitisation, (3) Drivers of digitisation, (4) Analysis of barriers to digitisation, (5) Innovativeness of the firm, (6) Investment in intangible capital, (7) Impact of digitisation, (8) Strategic aspects and digitalisation, (9) The role of the State.

Data were collected through the online platform Ika. The data was collected in October and November 2022. 223 respondents answered the questionnaire partially or fully, of which 131 were fully completed.

The sample comprised 24% of micro enterprises with 9 or fewer employees, 37% of small enterprises (10–49 employees), 25% of medium-sized enterprises (50–249 employees). The largest share of enterprises was in manufacturing, almost 35%, followed by trade with 12.9% and "professional, scientific and technical activities" with 9.6%, then transport and storage, ICT activities and construction.

3 RESULTS

The paper studies the relationship between financial barriers to investment and firms' investment in digital technologies.

Table 1 shows the structure of the sample by value added. The value added classes were determined on the basis of population values using AJPES data and in line with the AJPES definition, which defines value added as the difference between gross operating profit, the cost of goods, materials and services, and other operating expenses (Agency of the Republic of Slovenia for Public Records and Services, 2021; AJPES, 2022). The classes represent the 10th, 25th, 50th, 75th, 90th percentile of value added in the year 2021 for corporations. Relative to the population values, there were slightly more productive firms in the sample, but this is also related to the size and industry structure of the sample.

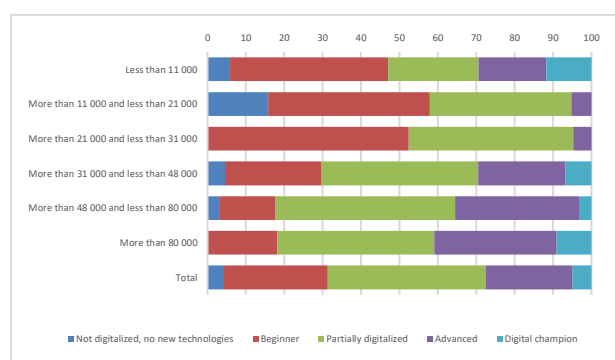
Smaller companies were in general less digitalized, measured based on respondents' self-classification of their firms in terms of the stage of digitalization, and based on the number of digital technologies used by the firms. Half of the micro companies were either not yet digitalized or use new technologies or were just starting, compared to just 15% among large companies reporting (at least) just starting. Size also allows more technologies to be appropriate or cost-efficient to use. Among large companies even 63% reported using 11 or more different technologies (21 were measured), while among small companies, more than ¾ used 6 or less technologies, a third even only 1. Manufacturing lagged slightly behind services with 27% of companies being advanced or digital champions, while in services there were around 36% of such companies. Interestingly, there were no major differences between companies that were more intensely involved in exports (EU15 and other EU markets were either important or very important).

Table 1: Value added per employee (euros)

	%
Less than 11 000	10.5
More than 11 000 and less than 21 000	10.0
More than 21 000 and less than 31 000	11.9
More than 31 000 and less than 48 000	24.3
More than 48 000 and less than 80 000	31.0
More than 80 000	12.4
Total (n = 223)	100

Data: Survey, 2022, own calculations.

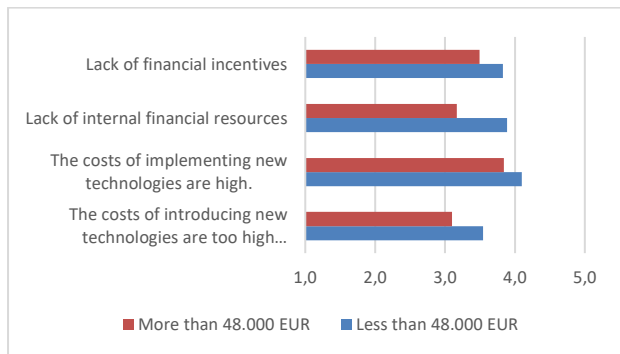
In 2022, median value added per employee was 31 thousand euros. Results (Figure 1) indicate that companies with higher value added (above median) are generally more advanced in digitalization. Among sub-median companies, around 50% of companies were either not digitalized or were just beginners, while among those with higher value added, there was less than a third of such companies. Companies with the highest two classes of value added were using around 9 different technologies, while those with less than 31 thousand only around 4.

Data: Survey, 2022, own calculations.

Figure 1: The level of digitalization by value added categories, %

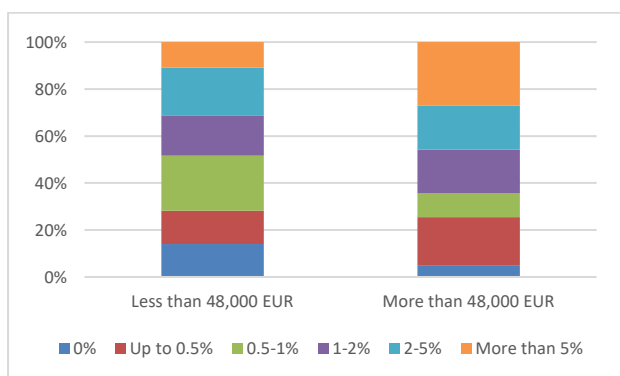
In terms of financial barriers to investing in digital technologies (Figure 2), there are statistically significant differences between firms with higher (above 48,000 EUR) and lower value added per employee in terms of lack of internal financial resources, with firms with lower value added seeing this as a greater barrier. Compared to firms with lower value added per employee, firms with higher value added per employee on average agree to a lesser extent with the statement that the costs of introducing new technologies are too high compared to the expected benefits, which means that for firms with higher value added per employee, the costs of new technologies are perceived as a lower barrier to investment.

Data: Survey, 2022, own calculations

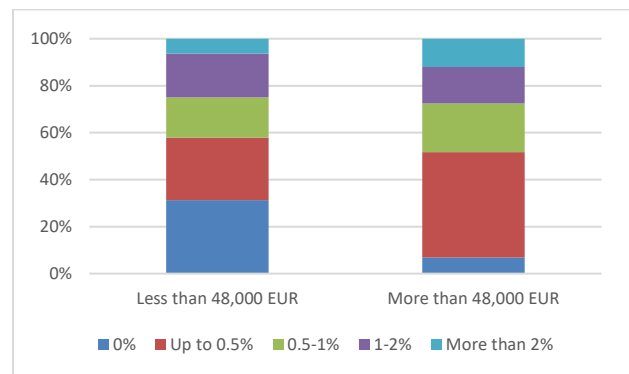
Figure 2: Financial barriers to investment in new technologies by value added categories

The results also show the difference in investment in new technologies (Figure 3) and investment in training due to the introduction of new technologies (Figure 4) by value added categories. Among firms with lower value added per employee, 14% (compared to 5% of the firms with higher value added) did not invest at all in new technologies and 31% (compared to 7% of the firms with higher value added) did not invest in training employees due to the introduction of new technologies. On the other hand, 11% of firms with lower value added (compared to 27% of firms with higher value) invested more than 5% in new technologies and 6% of firms with lower value added (compared to 12% of firms with higher value) invested more than 2% in employee training due to the introduction of new technologies. These results support previous findings that financial barriers play an important role in investments in new technologies.

Data: Survey, 2022, own calculations.

Figure 3: Investment in new technologies by value added categories, %

Data: Survey, 2022, own calculations.

Figure 4: Investment in training due to the introduction of new technologies by value added categories, %

4 DISCUSSION AND CONCLUSION

4.1 Theoretical implications

Our study holds important implications for the research streams of resource management and technology implementation in companies. First, the paper corroborates the existing discussion of the importance of resources within RCBV theory. The study indicates that internal financial resources play a key role in the successful implementation of new technology, as the results clearly show that companies that had higher availability of financial resources were more inclined to invest in newer technologies [15] and perceived the cost of new technologies as a lower barrier compared to less financially healthy companies. Access to capital, internal budgeting, and allocation of financial resources for testing and validation of new technology solutions are critical to successful implementation [29]. In the framework of RCBV [2,3], we therefore argue that companies must prioritize the provision of finance in order to first implement and afterwards successfully exploit new technologies.

Second, our study may be seen as contributing by complementing the existing literature on new technology implementation. Existing research already emphasizes the need for qualified personnel when implementing new technologies [30,31]. Companies need highly skilled employees that possess sufficient knowledge to operate with new technologies [32]. Our research complements the aforementioned authors by highlighting that financially healthier companies invest more in employee training due to the introduction of new technologies. Thus, such companies promote the development of another important organizational resource, which indirectly leads to higher changes in the successful implementation of new technologies.

4.2 Practical implications

Our research provides meaningful insights for practical implications for resource management and new technology implementation. Most importantly, previous research

conclusions stating that companies interested in adopting new technologies must be financially healthy are confirmed. Companies should make significant efforts to ensure sufficient funds in order to have a change to successfully implementing new technologies.

In relation to financial health and human capital in the context of new technology implementation, companies should ensure that they not only have sufficient funds to invest in new technology components, such as hardware or software. Instead, companies should also consider allocating a proportion of those funds to employee training. If employees do not have adequate competences to work with new technologies, the reasonableness and justification for investing in new technologies may be hindered. These findings should guide managers in establishing such conditions.

4.3 Limitations and future research directions

Like any study, our study has certain aspects that suffer from limitations. First, we chose to operationalize financial health of companies with value added per employee. Other financial characteristics of a company could have been considered as a measure of financial health. Moreover, a comparison between companies in different industries could have provided interesting findings.

Second, while our data and results suggest that there is a difference between companies with different financial status when it comes to investing in new technologies, a different methodological approach could have provided more details about the causal relationship of the constructs. Future researchers could use structural equation modeling (SEM) to test the direct relationship between financial resources availability and new technology implementation. To even further extend our understanding on the matter, future studies could apply a longitudinal approach to examine the dynamics of the relationships between financial health and new technology implementation and afterwards the relationship between financial health and actual use of new technologies.

5 CONCLUSION

Implementing new digital technologies has become almost a necessity for companies in order to survive. The reason for the study is to understand the role financial barriers play in the process of implementation of new technology and how financially stable companies can further improve the changes of successful technology utilization by additionally investing in employee training. Our aim is to complement the existing body of knowledge within the RCBV [2,3] and to stimulate further discussion on the topic of resource management in technology implementation.

ACKNOWLEDGMENTS

The analysis was partially co-financed from the project V5-2264, V5-2121 P5-0128, and J5-4575, (co)-financed by the Slovenian Research Agency.

REFERENCES

[1] Oliveira Neto GC, Leite RR, Shibao FY and Lucato WC, 2017. Framework to overcome barriers in the implementation of cleaner production in small and medium-sized enterprises: Multiple case

studies in Brazil. *J Clean Prod* 142, (2017), 50–62. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.08.150>

[2] Barney Jay, 1991. Firm resources and sustained competitive advantage. *J Manage* 17, 1 (1991)2, 99–120.

[3] Winter Sidney G, 2003. Understanding dynamic capabilities. *Strategic Management Journal* 24, 10 (Oct, 2003) 991–995. DOI: <https://doi.org/10.1002/smj.318>

[4] McGuire Jean B, Sundgren Alison and Schneeweis Thomas, 1988. Corporate Social Responsibility and Firm Financial Performance. *Academy of Management Journal* 31, 4 (1988), 854–872.

[5] Jiao Jinxia, Liu ChenGuang, Xu Yan and Hao Zirong, 2022. Effects of strategic flexibility and organizational slack on the relationship between green operational practices adoption and firm performance. *Corp Soc Responsib Environ Manag* 29, 3 (2022), 561–577. DOI: <https://doi.org/10.1002/csr.2220>

[6] Fischer Marc and Himme Alexander, 2017. The financial brand value chain: How brand investments contribute to the financial health of firms. *International Journal of Research in Marketing* 34, 1 (2017), 137–153.

[7] Hennessy Christopher A and Whited Toni M, 2007. How Costly Is External Financing? Evidence from a Structural Estimation. *J Finance* 62, 4 (Aug, 2007), 1705–1745. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.2007.01255.x>

[8] Kaplan Steven N and Zingales Luigi, 1997. Do Investment-Cash Flow Sensitivities Provide Useful Measures of Financing Constraints?*. *Q J Econ* 112, 1 (Feb, 1997), 169–215. DOI: <https://doi.org/10.1162/00335539755163>

[9] Lamont Owen, Polk Christopher and Saaá-Requejo Jesús, 2001. Financial Constraints and Stock Returns. *Rev Financ Stud* 14, 2 (Apr, 2001), 529–554. DOI: <https://doi.org/10.1093/rfs/14.2.529>

[10] Ponikvar Nina, Kejžar Katja Zajc and Peljhan Darija, 2018. The role of financial constraints for alternative firm exit modes. *Small Business Economics* 51, 1 (2018), 85–103.

[11] Fernández de Guevara Juan, Maudos Joaquín and Salvador Carlos, 2021. Effects of the degree of financial constraint and excessive indebtedness on firms' investment decisions. *J Int Money Finance* 110, (2021), 102288.

[12] Schiavo Stefano, 2014. Financial constraints and firm behavior in international markets: an introduction to the special section. *Industrial and Corporate Change* 23, 6 (Dec, 2014), 1469–1476 DOI: <https://doi.org/10.1093/icc/dtu035>

[13] Platt Harlan D and Platt Marjorie B, 2006. Understanding differences between financial distress and bankruptcy. *Review of Applied Economics* 2, (2006), 141–157.

[14] Ferrando Annalisa and Mulier Klaas, 2015. Firms' Financing Constraints: Do Perceptions Match the Actual Situation? *Econ Soc Rev* 46, 1 (2015), 87–117.

[15] Davila Antonio, Gupta Mahendra and Palmer Richard, 2003. Moving Procurement Systems to the Internet: The Adoption and Use of E-Procurement Technology Models. *European Management Journal* 1, (Jun, 2003), 11–23.

[16] Gao Tao (Tony), Leichter Gordon and Wei Yinghong (Susan), 2012. Countervailing effects of value and risk perceptions in manufacturers' adoption of expensive, discontinuous innovations. *Industrial Marketing Management* 41, 4 (2012), 659–668.

[17] Attewell Paul, 1992. Technology Diffusion and Organizational Learning: The Case of Business Computing. *Organization Science* 3, 1 (1992), 1–19.

[18] Thong James Y L, 1999. An Integrated Model of Information Systems Adoption in Small Businesses. *Journal of Management Information Systems* 15, 4 (1999), 187–214.

[19] Obal Michael W, 2014. *Analyzing the roles of buyers, suppliers and employees on the adoption of disruptive technology (doctoral dissertation)*. Temple University; 2014.

[20] Gombault Marieke and Versteeg Stephan, 1999. Cleaner production in SMEs through a partnership with (local) authorities: successes from the Netherlands. *J Clean Prod* 7, 4 (1999), 249–261.

[21] Silvestre Bruno S and Silva Neto Romeu e, 2014. Are cleaner production innovations the solution for small mining operations in

- poor regions? The case of Padua in Brazil. *J Clean Prod* 84, (2014), 809–817.
- [22] Čater Tomaž, Čater Barbara, Černe Matej, Koman Matjaž and Redek Tjaša, 2021. Industry 4.0 technologies usage: motives and enablers. *Journal of Manufacturing Technology Management* 32, (Jan, 2021), 323–345. DOI: <https://doi.org/10.1108/JMTM-01-2021-0026>
- [23] Domadenik Polona, Koman Matjaž and Redek Tjaša, 2019, *Innovation Governance: Leading the Winners*. Ljubljana: Časnik Finance.
- [24] Maravić Daria, Redek Tjaša and Čater Tomaž, 2021. Industry 4.0 and robotisation in croatia: proactive motives and a long-term perspective. Mimeo. 2021. School of Economics and Business, University of Ljubljana
- [25] Prašnikar Janez, 2010. *The Role of Intangible Assets in Exiting the Crisis*. Ljubljana: Časnik Finance.
- [26] Prašnikar Janez, Redek Tjaša, Drenkovska M, 2017. Survival of the fittest: an evolutionary approach to an export-led model of growth. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja* 30, 1 (Jan, 2017), 184–206. DOI: <https://doi.org/10.1080/1331677X.2017.1305796>
- [27] Müller Julian Marius, Kiel Daniel and Voigt Kai-Ingo, 2018. What Drives the Implementation of Industry 4.0? The Role of Opportunities and Challenges in the Context of Sustainability. *Sustainability* 10, 1 (2018), 247.
- [28] Statistični urad Republike Slovenije. 2019. “Vprašalnik Za Statistično Raziskovanje Uporaba Informacijsko-Komunikacijske Tehnologije (IKT) v Podjetjih, 2019.” Ljubljana: Statistični Urad Republike Slovenije. <https://www.stat.si/StatWeb/File/DocSysFile/10309>
- [29] Chowdhury Soumyadeb, Dey Prasanta, Joel-Edgar Sian, Bhattacharya Sudeshna, Rodriguez-Espindola Oscar, Abadie Amelie and Truong, Ling, 2023. Unlocking the value of artificial intelligence in human resource management through AI capability framework. *Human Resource Management Review* 33, 1 (2023), 100899.
- [30] Veile Johannes W, Kiel Daniel, Müller Julian Marius, Voigt Kai-Ingo, 2020. Lessons learned from Industry 4.0 implementation in the German manufacturing industry. *Journal of Manufacturing Technology Management* 31, 5 (Jan, 2020), 977–997. DOI: <https://doi.org/10.1108/JMTM-08-2018-0270>
- [31] Erol Selim, Jäger Andreas, Hold Philipp, Ott Karl and Sihn Wilfried, 2016. Tangible Industry 4.0: A Scenario-Based Approach to Learning for the Future of Production. *Procedia CIRP*, 54 (2016), 13–18.
- [32] Olan Femi, Ogiemwonyi Arakpogun Emmanuel, Suklan Jana, Nakpodia Franklin, Damij Nadja and Jayawickrama Uchitha, 2022. Artificial intelligence and knowledge sharing: Contributing factors to organizational performance. *J Bus Res* 145, (2022), 605–615.

Blaženje ekonomskega pritiska starajočega se prebivalstva z izboljševanjem izobrazbene strukture

Alleviating Economic Pressure of Population Ageing with the Improving Educational Structure

Ema Kelin
Ekonomski fakultet Rijeca,
Hrvatska;
Ekonomski fakultet,
Univerza v Ljubljani
ema.kelin@efri.hr

Tanja Istenič
Ekonomski fakultet,
Univerza v Ljubljani
Ljubljana, Slovenija
tanja.istenic@ef.uni-lj.si

Jože Sambt
Ekonomski fakultet,
Univerza v Ljubljani
Ljubljana, Slovenija
joze.sambt@ef.uni-lj.si

ABSTRACT / POVZETEK

V članku preučujemo, ali bi izboljševanje izobrazbene strukture prebivalstva, ki smo mu priča, lahko v prihodnje ublažilo pritisk staranja prebivalstva na ekonomsko vzdržnost. Z uporabo metodologije računov nacionalnih transferjev (angl. *National Transfer Accounts, NTA*) razčlenimo dohodek iz dela in potrošnjo po starosti in stopnji izobrazbe (osnovno izobraženi, srednješolsko izobraženi in terciarno izobraženi). Te rezultate nato kombiniramo s projekcijami prebivalstva po starosti in stopnji izobrazbe do leta 2060. Ugotovimo, da bo boljša izobrazbena struktura v prihodnje pomembno omilila pritisk staranja prebivalstva na ekonomsko vzdržnost.

KEYWORDS / KLJUČNE BESEDE

Dohodek iz dela, potrošnja, izobrazbena raven, staranje prebivalstva, ekonomska vzdržnost

ABSTRACT

In the article, we examine whether the improving educational structure of the population, which we are witnessing, could potentially alleviate the pressure of an aging population on economic sustainability in the future. Using the methodology of National Transfer Accounts (NTA), we analyse labour income and consumption by age and level of education (basic education, secondary education, and tertiary education). We then combine these results with population projections by age and level of education until the year 2060. We observe that a better educational structure will play a significant role in mitigating the

pressure of an aging population on economic sustainability in the future.

KEYWORDS

Labour income, Consumption, Educational level, Population ageing, Economic sustainability

1 UVOD

Hitro staranje prebivalstva, ki je posledica nizke rodnosti v preteklih štirih desetletjih in hitre rasti življenjskega pričakovanja, povzroča zmanjševanje deleža prebivalcev v delovni starosti in povečuje delež starejših, ki so ekonomsko odvisni. Ustaljeni kazalniki kot so koeficient starostne odvisnosti, primerja število starih 65+ in 0-19 s številom prebivalcev v delovni starosti (20-64 let). Te starostne meje so arbitrarno določene in ne upoštevajo, koliko posamezniki v posamezni starosti dejansko proizvajajo in koliko trošijo. Metodologija računov nacionalnih transferjev (angl. *National Transfer Accounts, NTA*) izračuna dejanski dohodek iz dela in potrošnjo v posamezni starosti in s tem omogoča mnogo bolj realistično analizo prihodnjih ekonomskih pritiskov staranja prebivalstva na ekonomsko vzdržnost.

Sambt in Istenič [1] na primeru Slovenije prikazujeta, da obstajajo velike razlike v dohodkih iz dela in potrošnji tudi med posamezniki z različno stopnjo izobrazbe. V članku analizo razširimo na 15 držav EU, hkrati pa izdelamo projekcije prihodnjega gibanja dohodka iz dela in potrošnje, upoštevaje spreminjajoče se izobrazbene strukture v prihodnje. Trenutne mlajše generacije imajo namreč mnogo višjo izobrazbeno raven kot starejše generacije. V prihodnjih desetletjih se bodo ti, danes mlajši posamezniki z višjo stopnjo izobrazbe, pomikali v višje starostne razrede. Glede na to, da imajo terciarno izobraženi posamezniki bistveno višje dohodke iz dela, njihova potrošnja pa ni višja za enako vrednost [1], bi to v prihodnje lahko blažilo pritisk staranja prebivalstva na zniževanje razmerja med agregatnim dohodkom iz dela in agregatno potrošnjo. Prispevek je razdeljen na štiri dele: najprej predstavimo metodologijo in uporabljene podatke. V tretjem poglavju prikazujemo izračunane

*Article Title Footnote needs to be captured as Title Note

†Author Footnote to be captured as Author Note

Permission to make digital or hard copies of part or all of this work for personal or classroom use is granted without fee provided that copies are not made or distributed for profit or commercial advantage and that copies bear this notice and the full citation on the first page. Copyrights for third-party components of this work must be honored. For all other uses, contact the owner/author(s).

Information Society 2023, 9–13 October 2023, Ljubljana, Slovenia
© 2023 Copyright held by the owner/author(s).

starostne profile po starosti in stopnji izobrazbe, ki jih kombiniramo s projekcijami prebivalstva, z namenom oceniti vpliv spremenjene izobrazbene strukture na ekonomsko vzdržnost. Nato sledijo zaključki.

2 METODOLOGIJA IN PODATKI

Za porazdelitev dohodka iz dela in potrošnje po starosti smo uporabili metodologijo računov nacionalnih transferjev (angl. National Transfer Accounts, NTA). Pri tem smo uporabili podatke na ravni posameznika iz ankete EU SILC 2011 (ki vsebujejo podatke o dohodkih v letu 2010) in iz ankete o porabi v gospodinjstvih (angl. Household budget Survey, HBS) iz leta 2010, ki vsebuje podatke o potrošnji na ravni gospodinjstev v letu 2010. Na koncu dobljene rezultate smo uskladili z agregatnimi podatki o dohodku iz dela in potrošnji iz sistema nacionalnih računov (SNA), in sicer na način, da iz individualnih podatkov dobljena povprečja pomnožimo z ustreznim faktorjem popravka, tako da po množenju s številom prebivalcev po starosti dobimo ravno agregatno vrednost iz SNA.

Osnovno metodologijo NTA smo nato dopolnili z razčlenitvijo dohodka iz dela in potrošnje glede na stopnjo izobrazbe posameznikov. Za določitev prebivalstva po starosti in stopnji izobrazbe smo uporabili podatke popisov iz leta 2011 [7]. Podatke smo razčlenili v tri glavne izobrazbene skupine: osnovno izobraženi (kategorije 0-2 po mednarodni standardni klasifikaciji izobraževanja ISCED), srednješolsko izobraženi (ISCED kategoriji 3 in 4) in terciarno izobraženi (ISCED kategorije 5 in več). Izračun dohodka iz dela in potrošnje (javne in zasebne) na prebivalca se po stopnji izobrazbe izvede z enakim pristopom kot je to v osnovni verziji NTA (torej nerazčlenjeni po izobrazbi), vendar se poleg starosti upošteva tudi stopnjo izobrazbe.

Javni izdatki za izobraževanje so razdeljeni na podlagi ciljne ravni izobrazbe posameznika, ocenjene iz ankete EU SILC. Zasebni izdatki za izobraževanje so ocenjeni s pomočjo ankete o porabi v gospodinjstvih (HBS). Zasebni izdatki za zdravstvo, razčlenjeni po stopnji izobrazbe, so ocenjeni z regresijsko analizo, kjer so odvisna spremenljivka izdatki za zdravstvo na ravni gospodinjstva, pojasnjevalna spremenljivka pa število posameznikov v posamezni starosti (konkretno, 10 letnih starostnih skupinah), nadalje razdeljeni v tri izobrazbene skupine.

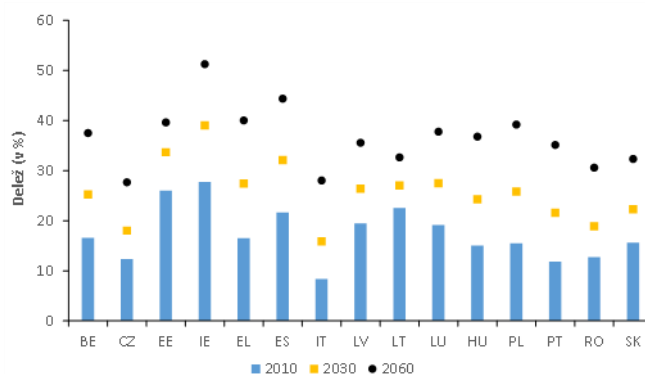
Javnih izdatkov za zdravstvo ni bilo mogoče razdeliti po izobrazbenih skupinah, ker zahtevani podatki niso bili na voljo. Zasebna potrošnja, razen izobraževanja in zdravstva, je bila ocenjena glede na starost in izobrazbo z uporabo ekvivalenčne lestvice.

Pri projekcijah ekonomske vzdržnosti uporabimo demografske projekcije, razčlenjene po omenjenih treh stopnjah izobrazbe, ki jih pripravlja Wittgenstein Centre for Demography and Global Human Capital (WIC). Prej omenjene porazdelitve dohodka iz dela in potrošnje po starosti in izobrazbeni skupini smo množili s številom prebivalcev v posamezni starosti in izobrazbeni

skupini. V analizi torej predpostavljamo, da starostni vzorci NTA za leto 2010 ostanejo nespremenjeni. Na ta način smo dobili projekcije agregatnega dohodka iz dela in agregatne potrošnje na ravni države. Pri tem primerjamo projekcije dohodka iz dela in potrošnje (1) brez upoštevanja dimenzije starosti in (2) z upoštevanjem dimenzije starosti.

Kot je razvidno iz slike 1, se bo v prihodnje delež terciarno izobraženih močno povečal. V nadaljevanju bomo prikazali, da ravno terciarno izobraženi posamezniki prejemajo bistveno višje dohodke iz dela kot ostali, kar bo imelo močan vpliv na rezultate projekcij, tudi še po tem, ko bomo upoštevali, da je pri terciarno izobraženih višja tudi njihova potrošnja.

Slika 1: Delež prebivalcev s terciarno izobrazbo v celotnem prebivalstvu v izbranih EU državah (v %)

Viri: [2], [3].

3 REZULTATI

V izračunih uporabimo primerljive starostne profile (tj. povprečja po starosti) dohodka iz dela in potrošnje glede na stopnjo izobrazbe za 15 držav EU, ki so bili za leto 2010 izračunani v okviru AGENTA projekta [4], [5]. Analiza je pokazala, da konvencionalno izračunan dohodek iz dela tvori zvonasto krivuljo, ki začne naraščati od 15. leta starosti dalje, nato doseže vrh in začne v višjih starostnih razredih upadati. Celotna potrošnja (zasebna in javna) se poveča v mladosti, nekoliko zmanjša v delovni dobi, v starosti pa se ponovno poveča zaradi višjih izdatkov za zdravstvo in dolgotrajno oskrbo.

Starostni razpon, v katerem dohodek iz dela presega potrošnjo, se med državami razlikuje in je v veliki meri odvisen od upokojitvene starosti. V Grčiji, na primer, je dohodek iz dela večji od potrošnje le v starostnem razponu od 32 do 54 let, torej le 23 let, in je od drugih držav manjši zaradi nizke upokojitvene starosti (57 let). Poleg tega dohodek iz dela na tem razponu 23 let ne presega bistveno potrošnje, kar nakazuje na možne težave pri financiranju ekonomske vzdrževanega dela prebivalstva. Za prikaze rezultatov po državah glej [3].

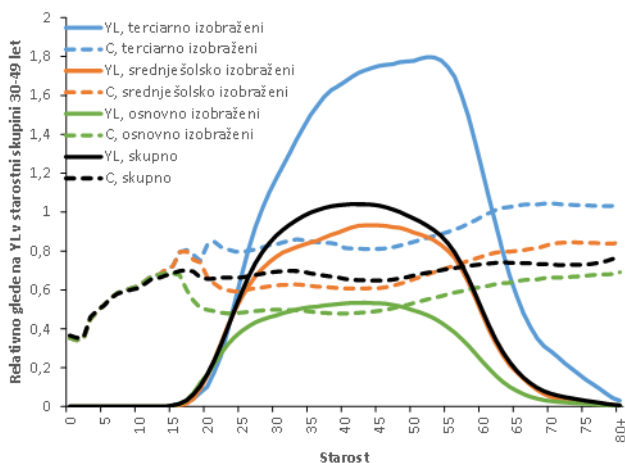
Rezultati NTA po izobrazbenih skupinah kažejo, da višje izobraženi posamezniki zaslužijo in porabijo več, vendar so razlike v potrošnji veliko manjše od razlik v dohodkih iz dela. Pri terciarno izobraženih posameznikih dohodek iz dela strmeje

narašča in je presežek življenjskega cikla (tj. razlika med dohodkom iz dela in potrošnjo) bistveno višji kot pri srednješolsko in osnovno izobraženih. Terciarno izobraženi tudi delajo najdlje, s tem pa njihov dohodek iz dela presega njihovo potrošnjo v daljšem starostnem razponu. V Litvi, na primer, presežek dohodka iz dela nad potrošnjo proizvajajo skoraj izključno terciarno izobraženi, medtem ko je v Belgiji presežek dohodka iz dela nad potrošnjo bolj enakomerno porazdeljen po izobrazbenih skupinah, čeprav je skupni presežek, ki ga ustvarjajo terciarno izobraženi, še vedno bistveno višji od presežka srednješolsko in osnovno izobraženih.

Slika 2 prikazuje potrošnjo in dohodek iz dela na prebivalca po stopnji izobrazbe za povprečje 15 držav EU. Kot pričakovano, je dohodek iz dela najvišji za terciarno izobražene, saj terciarno izobraženi zaslužijo bistveno več, hkrati pa je višja tudi njihova stopnja zaposlenosti. Dohodek iz dela je najnižji pri posameznikih z osnovno izobrazbo. Enako zaporedje velja tudi za potrošnjo, vendar so razlike tu manjše zaradi davčne progresivnosti in socialnih programov v javnem sektorju. Črni liniji v sliki 2 predstavljata »skupno« povprečje, torej tisto, kjer dimenzije izobrazbe ne uvajamo v analizo (tj. običajni rezultati NTA). Predstavljene rezultate bomo v nadaljevanju uporabili v naših izračunih, hkrati z demografskimi projekcijami po izobrazbi, za kar smo osnovne rezultate prikazali že na sliki 1. Pri tem bomo rezultate, ki jih dobimo upoštevaje dimenzijo izobrazbe, primerjali z običajnimi rezultati NTA, kjer se dimenzija izobrazbe ne upošteva.

Slika 2: Starostni profil dohodka iz dela in potrošnje po izobrazbenih ravneh, povprečje 15 držav EU, 2010

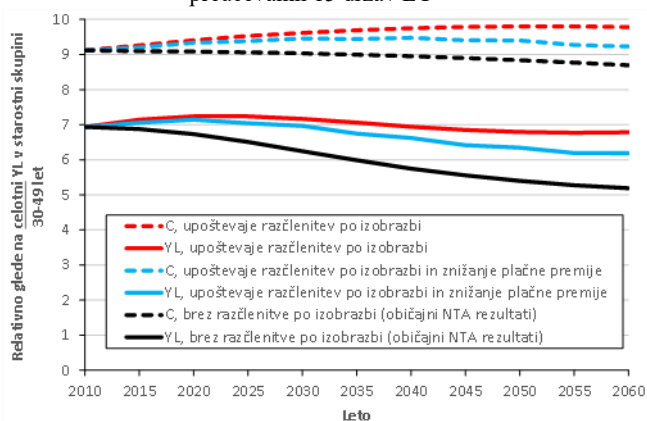
Opomba: YL označuje dohodek iz dela, C pa potrošnjo.
Vir: [1], [3], [4].

Na ta način dobimo rezultate, predstavljene na sliki 3. Določena razlika med celotno potrošnjo in celotnim dohodkom iz dela obstaja že v izhodiščnem letu 2010, saj se določen del potrošnje krije s pomočjo prerazdeljevanja iz naslova sredstev kot so npr. kapitalski dohodki, zadolževanje oz. izposojanje sredstev. Nasploh lahko na dolgi rok vzdržno trošimo nekoliko več kot ustvarjamo z delom, ker imamo od preteklih generacij veliko zalogo (stog) kapitala, ki daje donos. Problem pa je, če nam

projekcije kažejo, da se bo razmerje med dohodkom iz dela in potrošnjo v prihodnje bistveno zmanjševalo.

Če ne upoštevamo razčlenitve po izobrazbi, bi se skupna potrošnja v prihodnje gibala na približno nespremenjeni ravni (slika 3), celotni (tj. agregatni) dohodek iz dela pa bi se od leta 2010 do leta 2060 znižal za okrog četrtino. Če je torej v letu 2010 dohodek iz dela uspel financirati 76 % celotne potrošnje, bi jo v letu 2060 samo še 60 %, kar predstavlja znatno zmanjšanje ekonomske vzdržnosti iz naslova demografskih sprememb. Če pa upoštevamo še razčlenitev po izobrazbi, bi bilo to zmanjšanje bistveno nižje. Izobrazbena struktura se bo namreč v prihodnje bistveno izboljšala, hkrati pa terciarno izobraženi prejemajo bistveno višje dohodeke iz dela (zaradi višje produktivnosti njihovega dela).

Slika 3: Analiza občutljivosti projekcij celotnega dohodka iz dela (YL) in potrošnje (C) do leta 2060 kot netehtano povprečje preučevanih 15 držav EU

Vir: [1], [2], [3], [4], [6].

Na sliki 3 je poleg tega razvidno, da bi ob obstoječih starostnih vzorcih dohodka iz dela in potrošnje ostal celotni dohodek iz dela, ob danih predpostavkah (ne predpostavlja se nobena realna rast) in upoštevaje izobrazbeno strukturo v celotnem obdobju, približno enak kot je bil v letu 2010. Torej bi izboljševanje izobrazbene ravni praktično v celoti kompenziralo negativen učinek staranja prebivalstva na število in delež oseb, ki prejemajo dohodek iz dela. Na drugi strani bi bila tudi potrošnja nekoliko višja, saj posamezniki z višjo stopnjo izobrazbe trošijo nekoliko več, vendar bi bistveno pretehtal učinek višjega dohodka iz dela. Na koncu smo preverili še scenarij, če bi se plačna premija terciarno izobraženih glede na nižje izobražene zmanjšala. Ko se bo v prihodnje delež terciarno izobraženih bistveno povečal, bodo namreč ti posamezniki vedno manj redki in zato njihov dohodek iz dela mogoče več ne bo za toliko višji glede na nižje izobražene kot to velja sedaj oziroma je veljalo v letu 2010. Pri tem smo uporabili OECD-jeve podatke o padajoči plačni premiji visoko izobraženih v preteklosti [6]. Vidimo, da je tudi v tem primeru pozitiven učinek izobrazbene strukture na dolgoročno ekonomsko vzdržnost še vedno pozitiven (glej sliko 3).

4 ZAKLJUČEK

Z množenjem dohodka iz dela in potrošnje po starosti in stopnji izobrazbe s projekcijami števila prebivalcev po starosti in stopnji izobrazbe smo naredili projekcije prihodnjega gibanja celotnega dohodka iz dela in celotne potrošnje do leta 2060. Rezultate smo izračunali za 15 držav EU, ki so imele na voljo vse potrebne podatke. Z upoštevanjem dimenzije izobrazbe ugotovimo, da bo tekom obdobja projekcij dohodek iz dela bistveno višji kot pa če bi upoštevali samo povprečne vrednosti po starosti, brez upoštevanja dimenzije izobrazbe. Terciarno izobraženi sicer tudi nekoliko več trošijo, vendar je razmerje med celotnim dohodkom iz dela in celotno potrošnjo do konca obdobja projekcij še vedno bistveno višje kot če dimenzije izobrazbe ne bi upoštevali. Izboljšana izobrazbena struktura bo torej v prihodnje pomembno omilila pritisk staranja prebivalstva na ekonomsko vzdržnost.

LITERATURA IN VIRI

- [1] J. Sambt and T. Istenič, "Vpliv izboljševanja izobrazbene strukture prebivalstva na javnofinančno vzdržnost," presented at the Demografske in družinske analize: zbornik 25. mednarodne multikonference Informacijska družba - IS 2022, 12. oktober 2022 : zvezek F, J. Malačič, M. J. Osredkar, and M. Gams, Eds., Institut Jožef Stefan, oktober 2022, pp. 51–53.
- [2] W. Lutz, A. Goujon, S. Kc, M. Stonawski, and N. Stilianakis, Demographic and human capital scenarios for the 21st century: 2018 assessment for 201 countries. Publications Office of the European Union, 2018.
- [3] E. Kelin, T. Istenič, and J. Sambt, "Education as a partial remedy for the economic pressure of population ageing," Int. J. Manpow., no. ahead-of-print, 2023.
- [4] "AGENTA Data Explorer," Sep. 07, 2021. <http://www.agenta-project.eu/en/dataexplorer.htm>
- [5] J. Sambt, T. Istenič, and B. Hammer, "The European National Transfer Account : data and application," in AGENTA, Ageing Europe : an application of National Transfer Account for explaining and projecting trends in public finances, Vienna: Vienna Institute of Demography, 2017, pp. 2–9.
- [6] OECD, "OECD Employment Outlook 2019." 2019. [Online]. Available: <https://www.oecd-ilibrary.org/content/publication/9ee00155-en>
- [7] Evropski statistični sistem (2023). CensusHub2. <https://ec.europa.eu/CensusHub2/query.do?step=selectHyperCube&qhc=false>

ZAHVALA

Delo v okviru tega članka je bilo deloma financirano s strani projekta AGENTA (Sedmi okvirni program Evropske skupnosti za raziskave, tehnološki razvoj in predstavitvene dejavnosti, po pogodbi 613247) ter s strani Javne agencije za znanstvenoraziskovalno dejavnost RS (po pogodbah P5-0128, J5-4575, V5-2264). Ta članek uporablja podatke Eurostata: Cross sectional EU-SILC UDB, 2011 in HBS, 2010. Za uporabo se avtorji zahvaljujejo Eurostatu in Evropski komisiji. Prav tako se zahvaljujemo skupini Ageing Working Group in nacionalnim timom, ki so nam posredovali podatke o izdatkih za zdravje in dolgotrajno oskrbo. Za vse zaključke, ki izhajajo iz podatkov, so v celoti odgovorni avtorji članka.

Telesna neaktivnost kot dejavnik tveganja za srčno-žilne bolezni po starostnih razredih

Physical Inactivity as Risk Factor for Cardiovascular Diseases across Age Segments

Daša Pruš[†]
Faculty of Sport
University of Ljubljana
Ljubljana, Slovenia
dasa.prus@fsp.uni-lj.si

Armin Paravlič
Faculty of Sport
University of Ljubljana
Ljubljana, Slovenia
armin.paravlic@fsp.uni-lj.si

Janez Vodičar
Faculty of Sport
University of Ljubljana
Ljubljana, Slovenia
janez.vodicar@fsp.uni-lj.si

Petra Došenovič Bonča
School of Economics and
Business
University of Ljubljana
Ljubljana, Slovenia
petra.d.bonca@ef.uni-lj.si

Marko Pahor
School of Economics and
Business
University of Ljubljana
Ljubljana, Slovenia
marko.pahor@ef.uni-lj.si

Maja Zalaznik
School of Economics and
Business
University of Ljubljana
Ljubljana, Slovenia
maja.zalaznik@ef.uni-lj.si

Daša Farčnik
School of Economics and
Business
University of Ljubljana
Ljubljana, Slovenia
dasa.farcnik@ef.uni-lj.si

POVZETEK

Prispevek se osredotoča na telesno neaktivnost, ki povečuje tveganje za kronična obolenja, predvsem za srčno-žilne bolezni. Le-te zaznavamo tako med odraslim prebivalstvom kot tudi med otroki in mladino. Na podlagi podatkov Inštituta za zdravstvene metrike in vrednotenje se v prispevku osredotočamo na relativna tveganja za srčno-žilne bolezni po starostnih razredih, spolu in po državah. Pri tem podajamo primerjavo med Slovenijo in svetovnim povprečjem. Na podlagi analize avtorji ugotavljamo, da se dejavniki tveganja za srčno-žilne bolezni v Sloveniji razlikujejo glede na starostne razrede. Ugotavljamo tudi, da nizka telesna aktivnost ni med prevladujočimi dejavniki tveganja za srčno-žilne bolezni, postaja pa s starostjo vse bolj pomemben dejavnik. Ker telesna aktivnost pomembno vpliva na vedenjske, prehranske in druge dejavnike in je hkrati med dejavniki, ki najbolj vplivajo na nastanek srčno-žilnih bolezni, je spremljanje navedenih povezav za ukrepe in priporočila zdravstvene politike nujno.

KLJUČNE BESEDE

Telesna neaktivnost, relativno tveganje, srčno-žilne bolezni, ekonomsko breme bolezni

ABSTRACT

The article focuses on physical inactivity, which increases the risk of chronic diseases, especially cardiovascular diseases, among the adult population as well as among children and youth. Based on data from the Institute for Health Metrics and Evaluation, the article reports relative risks of cardiovascular disease by age group, gender, and country. In doing so, we focus

on the comparison between Slovenia and the world average. Based on the analysis, we conclude that cardiovascular diseases impact people in different age segments; as such they become one of the important risk factors through aging. Also, physical activity importantly influences behavioral, nutrition and other factors, which contribute to cardiovascular diseases. For that reason, it is very important to systematically analyze and monitor these factors to contribute to better guidelines and measures of policy makers.

KEYWORDS

Physical inactivity, relative risk, cardiovascular diseases, economic burden of disease

1 UVOD

Po poročanjih [2] so nenalezljive kronične bolezni glavni razlog za kar 74 odstotkov vseh smrti na globalni ravni in v Sloveniji predstavljajo 11 odstotno verjetnost za prezgodnjo umrljivost. Med njimi so najštevilčnejše srčno-žilne bolezni, ki so razlog za 39% vseh smrti v Sloveniji. Ustrezna in zadostna raven športno/gibalne aktivnosti je povezana z izrazitim zmanjšanjem tveganja za prezgodnjo umrljivost in je uveljavljeno sredstvo za zmanjšanje tveganja za mnoga kronična zdravstvena stanja [7, 10]. Študije potrjujejo pozitivne učinke tako z vidika fizičnega zdravja, kot tudi z vidika drugih kroničnih metabolnih, srčno-žilnih, pljučnih in nevroloških bolezni ter psihičnih motenj [3, 7, 8, 10]. Pri odraslih telesna neaktivnost oz. nezadostna aktivnost predstavlja kar 20-30 % večje tveganje za umrljivost v primerjavi s tistimi, ki se večino dni v tednu ukvarjajo z vsaj 30-minutno zmerno intenzivno športno/gibalno aktivnost.

V tem prispevku se tako osredotočamo na nezadostno telesno aktivnost kot faktor tveganja za srčno-žilne bolezni. Glede na to, da se prevalenca srčno-žilnih bolezni razlikuje glede na starost, smo oblikovali tri starostne razrede: mladostnike (stare od 10 do 24 let), delovno aktivno prebivalstvo, ki je v letih, ko je najbolj produktivno (stari med 25 in 49 let) ter starejše (stare med 50 in

Permission to make digital or hard copies of part or all of this work for personal or classroom use is granted without fee provided that copies are not made or distributed for profit or commercial advantage and that copies bear this notice and the full citation on the first page. Copyrights for third-party components of this work must be honored. For all other uses, contact the owner/author(s).

Information Society 2023, 9–13 October 2023, Ljubljana, Slovenia
© 2023 Copyright held by the owner/author(s).

74 let). Za posamezne starostne razrede poročamo nezmožnosti prilagojenih letih življenja (*angl. Disability-Adjusted Life Year - DALY*), kjer Slovenske podatke za leto 2019 primerjamo s svetovnimi. Namen prispevka je tako osvetliti problematiko nezadostne telesne aktivnosti kot faktorja tveganja za bolezni in s tem prispevati k diskusiji o pomenu intervencij, ki bi spodbujale telesno aktivnost v Sloveniji in ekonomskemu bremenu neustrezne telesne aktivnosti. Telesna neaktivnost se s starostjo namreč povečuje in se s tem tveganje za nastanek srčno-žilnih bolezni tudi povečuje. To pomeni, da bo v luči staranja prebivalstva problem telesne neaktivnosti in s tem ekonomsko breme telesne neaktivnosti, potencialno še večji.

2 METODOLOGIJA IN PODATKI

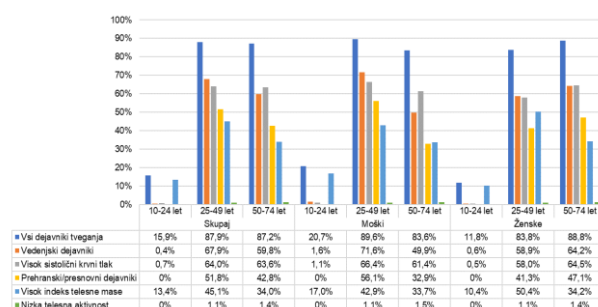
V prispevku uporabljamo metodologijo namenjeno izračunu bremena bolezni. Ta se izraža z izračunom nezmožnosti prilagojenih let življenja (*angl. Disability-Adjusted Life Year - DALY*), izraženo kot število izgubljenih let zaradi slabega zdravja, invalidnosti ali prezgodnje smrti. DALY je seštevek izgubljenih let življenja zaradi prezgodnje smrti (*Years of Life Lost - YLL*) ter letih življenja z invalidnostjo (*Years Lived with Disability - YLD*) [11]. Izračuna se kot sedanja vrednost prihodnjih let zdravega življenja, izgubljenih zaradi obolevnosti/invalidnosti, in prihodnjih let življenja, izgubljenih zaradi prezgodnje umrljivosti [5, 9]. Osredotočamo se na nezmožnosti prilagojenih leta življenja srčno-žilnih bolezni.

K pojavnosti posamezne bolezni prispevajo različni dejavniki tveganja. Moč povezave med dejavniki tveganja oziroma izpostavljenostjo in zdravstvenim izidom, torej boleznijo, merimo z relativnim tveganjem, ki ga izračunamo kot razmerje med tveganjem v skupini, ki izpostavljena dejavniku tveganja in skupino, ki ni izpostavljena dejavniku tveganja. Glede na to, da se v prispevku osredotočamo na prenizko telesno aktivnost je relativno tveganje izračunano kot razmerje med tveganjem za pojav srčno-žilnih bolezni skupine, ki ni dovolj telesno aktivna in tveganjem za pojav srčno-žilnih bolezni skupine, ki je dovolj telesno aktivna. Relativno tveganje in nezmožnosti prilagojena leta življenja zaradi srčno-žilnih bolezni izračunamo po spolu in treh starostnih skupinah: mladostniki (stari med 10 in 24 let), delovno aktivno prebivalstvo, ki je v svoji delovno najbolj produktivni dobi (25-49 let) in starejšim prebivalstvom (50-74 let). Selekcijo starostnih razredov smo izvedli na podlagi sistematične analize za študijo o globalnem bremenu bolezni iz leta 2019. Uporabili smo podatke Inštituta za zdravstvene metrike in vrednotenje za leto 2019 (*angl. Global Health Data Exchange*) (Natačen opis podatkov je v [6]). Ustrezna telesna aktivnost je definirana kot 3000–4500 metaboličnih ekvivalentov minut na teden, prenizka telesna aktivnost je torej nižja aktivnost od 3000 metaboličnih ekvivalentov minut na teden.

3 REZULTATI

Dejavniki tveganja v populaciji, ki vodijo v več nezmožnosti prilagojenim letom življenja (DALY) zaradi srčno-žilnih bolezni se med različnimi starostnimi obdobji spreminjajo (Slika 1). Največjo razliko je možno opaziti ravno v obdobju odrasčanja in adolescence, kjer je najpogostejši dejavnik tveganja visok indeks telesne mase otrok in mladostnikov, medtem ko v kasnejših obdobjih življenja prednjačijo predvsem

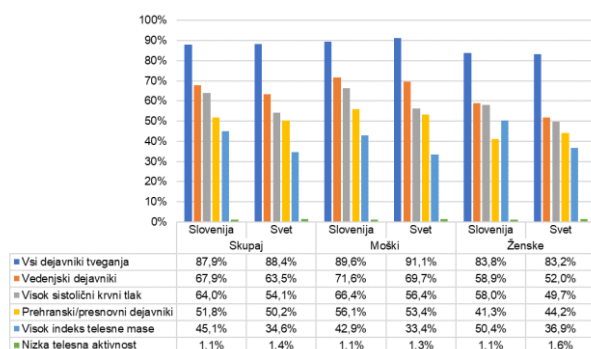
vedenjski dejavniki (med 49,9-71,6%). Medtem ko so moški bolj izpostavljeni dejavnikom tveganja med starostjo 25-49 let, se pri ženskah dejavniki tveganja za DALY zaradi srčno-žilnih bolezni večinoma pojavljajo po 50. letu starosti. Pri obeh spolih prevladujejo vedenjski dejavniki tveganja in visok sistolični tlak, vendar pa opažamo pomembne razlike v prehranskih dejavnikih. V delovno aktivni populaciji prehranski dejavniki predstavljajo do 14,7% večje tveganje za moške v primerjavi z ženskami. Nasprotno pa so starejše ženske (za 14,2%) bolj izpostavljene tem prehranskim dejavnikom. Četudi podatki Inštituta za zdravstvene metrike in vrednotenje kažejo, da nizka telesna aktivnost nima velikega vpliva na breme bolezni, so predhodne študije [1, 4] dokazale, da le-ta pomembno vpliva na izboljšanje kakovosti življenja. Posledično seveda tudi na zmanjšanje števila tako vedenjskih, prehranskih in drugih dejavnikov, ki dokazano vplivajo na breme bolezni.

Slika 1: Dejavniki tveganja za srčno-žilne bolezni, po starostnih razredih in spolu v Sloveniji

Vir: Inštitut za zdravstvene metrike in vrednotenje (2019), lastni preračuni

V starostni skupini od 25 do 49 let imajo visok in razmeroma primerljiv vpliv vedenjski ter prehranski dejavniki (do 5% razlike), ob enem pa sta visok indeks telesne mase in visok sistolični krvni tlak zelo pomemben dejavnik tveganja za srčno-žilne bolezni v Sloveniji, njune vrednosti pa odstopajo od svetovnega povprečja. Spodbudni podatki kažejo na to, da je vpliv nizke telesne dejavnosti v primerjavi s svetovnim povprečjem v Sloveniji nekoliko manjši. To je lahko indikator telesno aktivnejše populacije, v kateri bi lahko s pravim pristopom/intervencijami spodbudili povečanje števila telesno aktivnega prebivalstva ter posledično preko spreminjanja njihovega življenjskega sloga/navad (uravnotežena prehrana, ozaveščanje o dejavnikih tveganja, telesna aktivnost...) zmanjšali tudi preostale dejavnike tveganja.

Vir: Inštitut za zdravstvene metrike in vrednotenje (2019), lastni preračuni.

Slika 2: Dejavniki tveganja za srčno-žilne bolezni, 25-49 let, po spolu

4 ZAKLJUČEK

V prispevku ugotavljamo, da se dejavniki tveganja za srčno-žilne bolezni v Sloveniji razlikujejo glede na starostne razrede. Ugotavljamo, da nizka telesna aktivnost ni med prevladujočimi dejavniki tveganja za srčno-žilne bolezni, postaja pa s starostjo bolj pomemben dejavnik (0 % v mladosti pa do 1,4% v starosti). To posledično pomeni, da bodo zaradi staranja prebivalstva potrebne intervencije na nacionalni ravni, ki bodo spodbudile predvsem starejše prebivalce k ustrezni telesni aktivnosti. Nizka telesna aktivnost tudi pomembno vpliva na vedenjske, prehranske in druge dejavnike [1, 4], ki so med tistimi, ki najbolj vplivajo na nastanek srčno-žilnih bolezni. To še dodatno povečuje ekonomsko breme telesne neaktivnosti, kar bo s staranjem prebivalstva postalo še večjo.

Glede na to, da se dejavniki tveganja v delovno aktivni starostni skupini skladajo s svetovnim povprečjem, lahko to kaže na potrebo po skupnih prizadevanjih tako na nacionalni kot tudi mednarodni ravni za obvladovanje teh dejavnikov tveganja. Slovenija lahko postane primer dobre prakse za implementacijo preventivnih in kurativnih programov za zmanjšanje vpliva teh dejavnikov tveganja. Uspešno uvedba takšnih programov bi ne le izboljšala zdravje prebivalcev Slovenije, ampak bi lahko tudi služila kot zgled in navdih za druge države in mednarodne organizacije.

ACKNOWLEDGMENTS / ZAHVALA

Prispevek je financiran s strani Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije št. V5-2246.

REFERENCES

- [1] Bize, R., Johnson, J.A. and Plotnikoff, R.C. 2007. Physical activity level and health-related quality of life in the general adult population: A systematic review. *Preventive Medicine*. 45, 6 (Dec. 2007), 401–415. DOI:<https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2007.07.017>.
- [2] Global Health Estimates: Life expectancy and leading causes of death and disability: 2019. <https://www.who.int/data/gho/data/themes/mortality-and-global-health-estimates>. Accessed: 2023-09-18.
- [3] Haskell, W., Lee, I.-M., Pate, R., Powell, K., Blair, S., Franklin, B., Macera, C., Heath, G., Thompson, P. and Bauman, A. 2007. Physical Activity and Public Health: Updated Recommendation for Adults From the American College of Sports Medicine and the American Heart Association. *Circulation*. 116, 9 (Aug. 2007), 1081–1093.
- [4] McAuley, E., Konopack, J.F., Motl, R.W., Morris, K.S., Doerksen, S.E. and Rosengren, K.R. 2006. Physical activity and quality of life in older adults: Influence of health status and self-efficacy. *Annals of Behavioral Medicine*. 31, 1 (Feb. 2006), 99–103. DOI:https://doi.org/10.1207/s15324796abm3101_14.
- [5] Murray, C.J. 1994. Quantifying the burden of disease: the technical basis for disability-adjusted life years. *Bulletin of the World Health Organization*. 72, 3 (1994), 429–445.
- [6] Murray, C.J.L. et al. 2020. Global burden of 87 risk factors in 204 countries and territories, 1990–2019: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2019. *The Lancet*. 396, 10258 (Oct. 2020), 1223–1249. DOI:[https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30752-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30752-2).
- [7] Nelson, M., Rejeski, W., Blair, S., Duncan, P., Judge, J., King, A., Macera, C. and Castaneda-Sceppa, C. 2007. Physical Activity and Public Health in Older Adults: Recommendation From the American College of Sports Medicine and the American Heart Association. *Circulation*. 116, 9 (Aug. 2007), 1094–1105.
- [8] Pate, R.R. et al. 1995. Physical Activity and Public Health: A Recommendation From the Centers for Disease Control and Prevention and the American College of Sports Medicine. *JAMA*. 273, 5 (Feb. 1995), 402–407. DOI:<https://doi.org/10.1001/jama.1995.03520290054029>.
- [9] Rushby, J.F. and Hanson, K. 2001. Calculating and presenting disability adjusted life years (DALYs) in cost-effectiveness analysis. *Health Policy and Planning*. 16, 3 (Sep. 2001), 326–331. DOI:<https://doi.org/10.1093/heapol/16.3.326>.
- [10] Warburton, D.E.R. and Bredin, S.S.D. 2017. Health benefits of physical activity: a systematic review of current systematic reviews. *Current Opinion in Cardiology*. 32, 5 (Sep. 2017), 541–556. DOI:<https://doi.org/10.1097/HCO.0000000000000437>.
- [11] World Bank 1993. *World Bank: World Development Report, Investing in Health 1993*. Oxford University Press.

Analiza upokojitvenih pričakovanj ameriških potrošnikov glede na njihove demografske značilnosti

An analysis of US consumers' retirement expectations by demographic characteristics

Dr. Blaž Frešer
Univerza v Mariboru
Ekonomsko-poslovna fakulteta
Maribor, Slovenija
blaz.freser@um.si

Dr. Dejan Romih[†]
Univerza v Mariboru
Ekonomsko-poslovna fakulteta
Maribor, Slovenija
dejan.romih@um.si

POVZETEK

V tem prispevku analizirava upokojitvena pričakovanja v Združenih državah Amerike glede na demografske značilnosti ameriških potrošnikov. Pri tem uporablja podatke Zvezne rezervne banke v New Yorku, ki meri, opazuje in spremlja upokojitvena pričakovanja v Združenih državah Amerike. Ugotovila sva, da so med ameriški potrošniki razlike v njihovih upokojitvenih pričakovanjih glede na njihovo starost.

KLJUČNE BESEDE

potrošnik, pričakovanje, upokojitve, Združene države Amerike

ABSTRACT

In this paper, we analyse retirement expectations in the United States by demographic characteristics of US consumers. We use data from the Federal Reserve Bank of New York, which measures and monitors retirement expectations in the US. We found that there are differences in retirement expectations among US consumers depending on their age.

KEYWORDS

consumer, expectation, retirement, United States

1 UVOD

Pričakovanja potrošnikov glede datuma njihove upokojitve so aktualna tema v Združenih državah Amerike (ZDA) [1, 2], zlasti zato, ker si marsikateri Američan ne more privoščiti, da bi se upokojil pri zahtevani starosti (67 letih za rojene leta 1960 ali pozneje) [3]. Razlog za to je, da nimajo dovolj denarja ali drugega premoženja, da bi lahko tudi po upokojitvi zadovoljevali svoje osebne potrebe oz. si zagotavljali ustrezen življenjski standard. Poleg tega ima marsikateri izmed njih tudi dolgove (težave z njihovim poplačevanjem), zato odlaša z upokojitvijo. To med ameriški oblikovalci politike povzroča potrebo po merjenju, opazovanju in spremljanju pričakovanj ameriških

[†] Dopsni avtor.

Permission to make digital or hard copies of part or all of this work for personal or classroom use is granted without fee provided that copies are not made or distributed for profit or commercial advantage and that copies bear this notice and the full citation on the first page. Copyrights for third-party components of this work must be honored. For all other uses, contact the owner/author(s).
Information Society 2023, 9–13 October 2023, Ljubljana, Slovenia
© 2023 Copyright held by the owner/author(s).

potrošnikov glede datuma njihove upokojitve. V ta namen Zvezna rezervna banka v New Yorku meri, opazuje in spremlja pričakovanja ameriških potrošnikov glede datuma njihove upokojitve [4]. Raziskave kažejo, da pričakovanja ameriških potrošnikov glede datuma njihove upokojitve vplivajo na njihove odločitve (načrte) glede potrošnje in varčevanja [1].

Izkazalo se je, da so odločitve ameriških potrošnikov glede datuma njihove upokojitve odvisne od marsičesa, še zlasti pa od privarčevanega denarja (prihrankov) za starost, zato jim strokovnjaki svetujejo, da si naredijo načrt glede potrošnje in varčevanja v drugi in tretji fazi življenja. Na ta način namreč lahko zmanjšajo tveganje revščine po upokojitvi (socialne ogroženosti) [1, 2].

V tem prispevku analizirava pričakovanja ameriških potrošnikov glede datuma njihove upokojitve glede na njihove demografske značilnosti, pri čemer uporablja podatke Zvezne rezervne banke v New Yorku. S tem dopolnjujeva literaturo v slovenskem jeziku o pričakovanjih potrošnikov glede datuma njihove upokojitve, ki je aktualna tema tudi v Sloveniji, še zlasti zaradi negotovosti (glede) politike upokojevanja.

Ta prispevek ima v nadaljevanju še tri poglavja. V poglavju 2 podajava metode raziskovanja, ki jih uporabljava v tem prispevku, v poglavju 3 rezultate raziskovanja, pri čemer uporabljava tudi tabele in slike, v poglavju 4 pa razpravo o rezultatih raziskovanja, pri čemer se osredotočava na najpomembnejše, in sklep.

2 METODE

V tem prispevku uporabljava različne metode raziskovanja. Najprej uporabljava metodo kompiliranja, potem pa metodo analiziranja in sintetiziranja. V raziskavi, katere rezultate podajava v poglavju 3, uporabljava podatke o pričakovanjih ameriških potrošnikov glede datuma njihove upokojitve, ki so dostopni na spletni strani Zvezne rezervne banke v New Yorku.

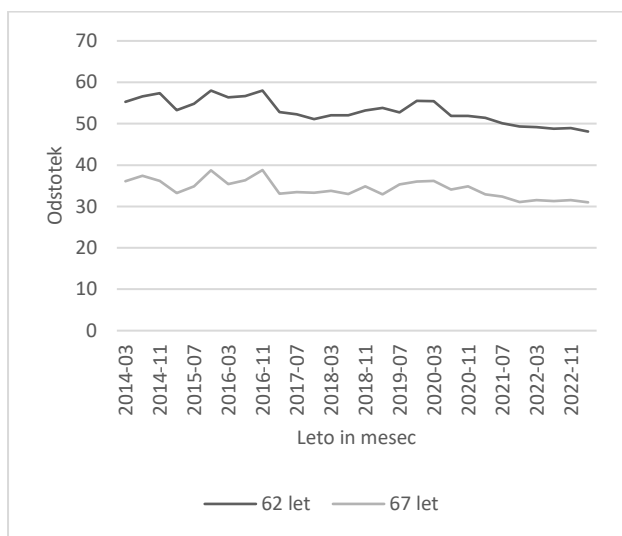
3 REZULTATI

V tem poglavju podajava rezultate raziskave o pričakovanjih ameriških potrošnikov glede datuma njihove upokojitve glede na njihove demografske značilnosti (spol, starost, raven izobrazbe, raven dohodka). Zanima naju, ali so med ameriški potrošniki statistično značilne razlike v njihovih pričakovanjih glede datuma njihove upokojitve glede na njihove demografske značilnosti.

3.1 Pričakovanja ameriških potrošnikov glede datuma njihove upokojitve (ne glede na njihove demografske značilnosti)

V tem poglavju analizirava gibanje pričakovanj ameriških potrošnikov glede datuma njihove upokojitve (ne glede na njihove demografske značilnosti), pri čemer naju zanimata:

- gibanje deleža ameriških potrošnikov, ki pričakujejo, da bodo zaposleni za polni delovni čas tudi po dopolnjenem 62. letu starosti;
- gibanje deleža ameriških potrošnikov, ki pričakujejo, da bodo zaposleni za polni delovni čas tudi po dopolnjenem 67. letu starosti.

Slika 1: Gibanje upokojitvenih pričakovanj ameriških potrošnikov (vir podatkov: [4])

S slike 1 je razvidno, da se v zadnjih letih delež ameriških potrošnikov, ki pričakujejo, da bodo zaposleni za polni delovni čas tudi po dopolnjenem 62. letu starosti, in delež ameriških potrošnikov, ki pričakujejo, da bodo zaposleni za polni delovni čas tudi po 67. letu starosti, zmanjšujeta, kar pomeni, da se delež tistih, ki se nameravajo upokojiti pred dopolnjenim 62. oz. 67. letu starosti, povečuje.

3.2 Pričakovanja ameriških potrošnikov glede datuma njihove upokojitve glede na njihov spol

V tem poglavju skušava ugotoviti, ali so med moškimi in ženskami statistično značilne razlike v njihovih pričakovanjih glede datuma njihove upokojitve.

Zanima naju, ali so med moškimi in ženskami statistično značilne razlike v njihovih pričakovanjih, da bodo zaposleni za polni delovni čas tudi po dopolnjenem 62. letu starosti. Da bi odgovorila na to vprašanje, sva uporabila *t*-test (angl. »*t*-test«), saj rezultati Kolmogorov-Smirnovskega testa (angl. »Kolmogorov–Smirnov test«) in Shapiro-Wilkovega testa (angl. »Shapiro–Wilk test«) kažejo, da je opazovana spremenljivka normalno porazdeljena ($p > 0,05$).

Zanima naju tudi, ali so med moškimi in ženskami statistično značilne razlike v njihovih pričakovanjih, da bodo zaposleni za

polni delovni čas tudi po dopolnjenem 67. letu starosti. Da bi odgovorila na to vprašanje, sva uporabila *t*-test, saj rezultati Kolmogorov-Smirnovskega testa in Shapiro-Wilkovega testa kažejo, da je opazovana spremenljivka normalno porazdeljena ($p > 0,05$).

Tabela 1: Rezultati *t*-testa

62 let	N	$\bar{y}$	<i>t</i>
Moški	28	50,50	-5,651
Ženske	28	55,86	($p = 0,000$)
67 let	N	$\bar{y}$	<i>t</i>
Moški	28	33,87	-1,150
Ženske	28	34,69	($p = 0,255$)

Vir: Lastni izračuni.

Iz tabele 1 je razvidno, da v povprečju 50,5 odstotka žensk pričakuje, da bodo zaposlene za polni delovni čas tudi po dopolnjenem 62. letu starosti, kar je za 5,36 odstotne točke manj kot pri moških. Rezultati *t*-testa kažejo, da je razlika med spoloma statistično značilna ($p < 0,05$).

Iz tabele 1 je razvidno tudi, da v povprečju 33,87 odstotka žensk pričakuje, da bodo zaposlene za polni delovni čas tudi po dopolnjenem 67. letu starosti, kar je za 0,82 odstotne točke manj kot pri moških. Rezultati *t*-testa kažejo, da razlika med spoloma ni statistično značilna ($p > 0,05$).

3.3 Pričakovanja ameriških potrošnikov glede datuma njihove upokojitve glede na njihovo starost

V tem poglavju skušava ugotoviti, ali so med ameriški potrošniki, mlajšimi od 45 let, in ameriški potrošniki, starejšimi od 45 let, statistično značilne razlike v njihovih pričakovanjih glede datuma njihove upokojitve.

Zanima naju, ali so med ameriški potrošniki, mlajšimi od 45 let, in ameriški potrošniki, starejšimi od 45 let, statistično značilne razlike v njihovih pričakovanjih, da bodo zaposleni za polni delovni čas tudi po dopolnjenem 62. letu starosti. Da bi odgovorila na to vprašanje, sva uporabila *t*-test, saj rezultati Shapiro-Wilkovega testa kažejo, da je opazovana spremenljivka normalno porazdeljena ($p > 0,05$).

Zanima naju tudi, ali so med ameriški potrošniki, mlajšimi od 45 let, in ameriški potrošniki, starejšimi od 45 let, statistično značilne razlike v njihovih pričakovanjih, da bodo zaposleni za polni delovni čas tudi po dopolnjenem 67. letu starosti. Da bi odgovorila na to vprašanje, sva uporabila *t*-test, saj rezultati Shapiro-Wilkovega testa kažejo, da je opazovana spremenljivka normalno porazdeljena ($p > 0,05$).

Tabela 2: Rezultati *t*-testa

62 let	N	$\bar{y}$	<i>t</i>
Mlajši od 45 let	28	54,34	3,013
Starejši od 45 let	28	51,65	($p = 0,004$)
67 let	N	$\bar{y}$	<i>t</i>

Mlajši od 45 let	28	36,23	6,205
Starejši od 45 let	28	31,98	($p = 0,000$)

Vir: Lastni izračuni.

Iz tabele 2 je razvidno, da v povprečju 54,34 odstotka ameriških potrošnikov, mlajših od 45 let, pričakuje, da bodo zaposleni za polni delovni čas tudi po dopolnjenem 62. letu starosti, kar je za 2,69 odstotne točke več kot pri ameriških potrošnikih, starejših od 45 let. Rezultati t -testa kažejo, da je razlika med skupinama statistično značilna ($p < 0,05$).

Iz tabele 2 je razvidno tudi, da v povprečju 36,23 odstotka ameriških potrošnikov, mlajših od 45 let, pričakuje, da bodo zaposleni za polni delovni čas tudi po dopolnjenem 67. letu starosti. Rezultati t -testa kažejo, da je razlika med skupinama statistično značilna ($p < 0,05$).

3.4 Pričakovanja ameriških potrošnikov glede datuma njihove upokojitve glede na njihovo raven izobrazbe

V tem poglavju skušava ugotoviti, ali so med ameriški potrošniki, ki imajo nižjo izobrazbo (nimajo diplome), in ameriški potrošniki, ki imajo višjo izobrazbo (imajo diplomo), statistično značilne razlike v njihovih pričakovanjih glede datuma njihove upokojitve.

Zanima naju, ali so med ameriški potrošniki, ki imajo nižjo izobrazbo (nimajo diplome), in ameriški potrošniki, ki imajo višjo izobrazbo (imajo diplomo), statistično značilne razlike v njihovih pričakovanjih, da bodo zaposleni za polni delovni čas tudi po dopolnjenem 62. letu starosti. Da bi odgovorila na to vprašanje, sva uporabila Mann-Whitneyjev test, saj rezultati Shapiro-Wilkovega testa kažejo, da opazovana spremenljivka ni normalno porazdeljena ($p < 0,05$).

Zanima naju tudi, ali so med ameriški potrošniki, ki imajo nižjo izobrazbo (nimajo diplome), in ameriški potrošniki, ki imajo višjo izobrazbo (imajo diplomo), statistično značilne razlike v njihovih pričakovanjih, da bodo zaposleni za polni delovni čas tudi po dopolnjenem 67. letu starosti. Da bi odgovorila na to vprašanje, sva uporabila t -test, saj rezultati Kolmogorov-Smirnovega testa in Shapiro-Wilkovega testa kažejo, da je opazovana spremenljivka normalno porazdeljena ($p > 0,05$).

Tabela 3: Rezultati Mann-Whitneyjevega testa in t -testa

62 let	N	Povprečni rang	U
Brez diplome	28	16,05	43,500
Z diplomo	28	40,95	($p = 0,000$)
67 let	N	$\bar{y}$	t
Brez diplome	28	33,51	-3,203
Z diplomo	28	35,63	($p = 0,002$)

Vir: Lastni izračuni.

Iz tabele 3 je razvidno, da v povprečju 16,05 odstotka ameriških potrošnikov, ki imajo nižjo izobrazbo, pričakuje, da

bodo zaposleni za polni delovni čas tudi po dopolnjenem 62. letu starosti, kar je za 24,9 odstotne točke manj kot pri ameriških potrošnikih, ki imajo višjo izobrazbo. Rezultati Mann-Whitneyjevega kažejo, da je razlika med skupinama statistično značilna ($p < 0,05$).

Iz tabele 3 je razvidno tudi, da v povprečju 33,51 odstotka ameriških potrošnikov, ki imajo nižjo izobrazbo, pričakuje, da bodo zaposleni za polni delovni čas tudi po dopolnjenem 67. letu starosti, kar je za 2,11 odstotne točke manj kot pri ameriških potrošnikih, ki imajo višjo izobrazbo. Rezultati t -testa kažejo, da je razlika med skupinama statistično značilna ($p < 0,05$).

3.5 Pričakovanja ameriških potrošnikov glede datuma njihove upokojitve glede na njihovo raven dohodka

V tem poglavju skušava ugotoviti, ali so med ameriški potrošniki, ki zaslužijo na leto manj kot 60.000 USD, in ameriški potrošniki, ki zaslužijo na leto več kot 60.000 USD, statistično značilne razlike v njihovih pričakovanjih glede datuma njihove upokojitve.

Zanima naju, ali so med ameriški potrošniki, ki zaslužijo na leto manj kot 60.000 USD, in ameriški potrošniki, ki zaslužijo na leto več kot 60.000 USD, statistično značilne razlike v njihovih pričakovanjih, da bodo zaposleni za polni delovni čas tudi po dopolnjenem 62. letu starosti. Da bi odgovorila na to vprašanje, sva uporabila t -test, saj rezultati Kolmogorov-Smirnovega testa in Shapiro-Wilkovega testa kažejo, da je opazovana spremenljivka normalno porazdeljena ($p > 0,05$).

Zanima naju tudi, ali so med ameriški potrošniki, ki zaslužijo na leto manj kot 60.000 USD, in ameriški potrošniki, ki zaslužijo na leto več kot 60.000 USD, statistično značilne razlike v njihovih pričakovanjih, da bodo zaposleni za polni delovni čas tudi po dopolnjenem 67. letu starosti. Da bi odgovorila na to vprašanje, sva uporabila Mann-Whitneyjev test, saj rezultati Kolmogorov-Smirnovega testa in Shapiro-Wilkovega testa kažejo, da opazovana spremenljivka ni normalno porazdeljena ($p < 0,05$).

Tabela 4: Rezultati t -testa in Mann-Whitneyjevega testa

62 let	N	$\bar{y}$	t
Manj kot 60.000 USD	28	49,30	-7,105
Več kot 60.000 USD	28	56,39	($p = 0,000$)
67 let	N	Povprečni rang	U
Manj kot 60.000 USD	28	35,59	193,500
Več kot 60.000 USD	28	21,41	($p = 0,001$)
		($\bar{y} = 32,91$)	

Vir: Lastni izračuni.

Iz tabele 4 je razvidno, da v povprečju 49,30 odstotka ameriških potrošnikov, ki zaslužijo na leto manj kot 60.000 USD, pričakuje, da bodo zaposleni za polni delovni čas tudi po dopolnjenem 62. letu starosti, kar je za 7,09 odstotne točke manj kot pri ameriških potrošnikih, ki zaslužijo na leto več kot 60.000

USD. Rezultati *t*-testa kažejo, da je razlika med skupinama statistično značilna ($p < 0,05$).

Iz tabele 4 je razvidno tudi, da v povprečju 35,80 odstotka ameriških potrošnikov, ki zaslužijo na leto manj kot 60.000 USD, pričakuje, da bodo zaposleni za polni delovni čas tudi po dopolnjenem 67. letu starosti, kar je za 2,89 odstotne točke več kot pri ameriških potrošnikih, ki zaslužijo na leto več kot 60.000 USD. Rezultati Mann-Whitneyjevega testa kažejo, da je razlika med skupinama statistično značilna ($p < 0,05$).

4 RAZPRAVA IN SKLEP

Rezultati te raziskave ameriškim raziskovalcem omogočajo vpogled v stanje na področju upokojitvenih pričakovanj v ZDA. Izkazalo se je, da so med ameriški potrošniki razlike v njihovih upokojitvenih pričakovanjih, kar sva pričakovala.

Meniva, da bi morali upokojitvena pričakovanja meriti, opazovati in spremljati tudi v Sloveniji, kjer marsikdo že taktizira glede datuma njegove upokojitve. Izkušnje iz ZDA učijo, da je taktiziranje zaposlenih glede datuma njihove upokojitve predvsem posledica njihovega gmotnega položaja, ki se lahko spreminja. Zanimivo bi bilo npr. ugotoviti, ali obstajajo med

belimi in modrimi ovratniki statistično značilne razlike glede upokojitvenih pričakovanj. V Sloveniji namreč prevladuje mnenje, da so samo beli ovratniki pripravljeni delati po določeni starosti ali po poteku določenega časa zaposlenosti.

Strokovnjaki se strinjajo, da bi morali Slovenci več varčevati za starost. Za marsikoga je namreč to edini način, da si zagotovi ustrezen življenjski standard v tretjem življenjskem obdobju. To učijo tudi izkušnje iz ZDA, kjer je socialna varnost manjša kot v Sloveniji, kar med zaposlenimi povzroča potrebo po varčevanju za starost. To pomeni, da bi morali v Sloveniji že mlade (novozaposlene) spodbujati k (dolgoročnemu) varčevanju za starost in skrbeti za njihovo finančno opismenjevanje.

VIRI

- [1] Kézdi, G., & Shapiro, M. D. (2023). Retirement expectations. V Bachmann, R., Topa, G., & van der Klaauw, W. (ur.), *Handbook of Economic Expectations* (str. 293–320). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-822927-9.00017-3>
- [2] Roach, J. C. (2020). *Retirement expectations: whether to retire now or later*. <https://www.bls.gov/opub/mlr/2020/beyond-bls/retirement-expectations-whether-to-retire-now-or-later.htm>
- [3] Kézdi, G., Lay, M., & Weir, D. (2020). Recent trends in wealth inequality among older Americans in two surveys. *Journal of Economic and Social Measurement*, 45(3–4), 215–236. <https://doi.org/10.3233/JEM-210477>
- [4] Federal Reserve Bank of New York. (2023). *Survey of consumer expectations*. <https://www.newyorkfed.org/microeconomics/sce/>

Indeks avtorjev / Author index

Bavdaž Mojca.....	70, 74, 78
Bodlaj Mateja.....	82
Čater Barbara.....	82
Čater Tomaž.....	82
Čepar Drago.....	57
Cvetek Mateja.....	21
Došenovič Bonča Petra.....	70, 74, 78, 91
Farčnik Daša.....	66, 91
Frešer Blaž.....	46, 94
Gams Matjaž.....	8
Gorišek Aleš.....	66
Istenič Tanja.....	17, 66, 87
Kelin Ema.....	87
Kreš Barbara.....	13
Logar Zobec Helena Barbara.....	70, 74, 78
Malačič Janez.....	5
Osredkar Mari Jože.....	35
Pahor Marko.....	91
Paravlič Armin.....	91
Pate Tanja.....	61
Perhavec Andraž.....	70, 78
Pruš Daša.....	91
Ratoša Ivica.....	70, 74, 78
Redek Tjaša.....	66, 70, 74, 78, 82
Romih Dejan.....	46, 94
Sambt Jože.....	17, 87
Šercar Tvrtko.....	26
Simonič Barbara.....	40
Skubic Marjeta.....	70, 74, 78
Šobot Pero.....	26
Trontelj Nik.....	50
Uršič Dejan.....	82
Vodičar Janez.....	91
Vöröš Katja.....	70, 74, 78
Zalaznik Maja.....	91

Demografske in
družinske analize

Demographic and
Family Analyses

Uredniki • Editors:

Janez Malačič, Mari Jože Osredkar, Matjaž Gams